

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0275 5954

D

N. 13. 681

Jan 681

650 57

OVER
 NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST, STIJL
 EN
LETTERKENNIS,
 ALS
VOORBEREIDING
 VOOR DE
R E D E K U N S T
 OF
WELSPREKENDHEIDSLEER,

IN HARE HOOGERE BETEEKENIS,

(Ten gebruike bij een gedeelte mijner Akademische Voorlezingen in het vak der Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid, en verder in het algemeen voor Onderwyzers en andere beoefnaren van Taal en Stijl.)

DOOR

MR. B. H. LULOFS,

Hoogleeraar in de Nederlandsche Letterkunde en Welsprekendheid aan de Groningsche Hoogeschool enz. enz. enz.

» *Quo minus sunt ferendi, qui hanc artem, ut tenuem ac ieiunam, cavillantur: quae nisi Oratori futuro fundamenta fideliter iecerit, quidquid superstruxeris, corruet.*»

QUINCTILIANUS.

TWEDE, GEHEEL OVERGEZIENE EN VERBETERDE DRUK.

TE GRONINGEN, BIJ
J. O O M K E N S,
1831.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Digitized by Google

AAN MIJNEN
HARTELIJK GELIEFDEN JONGSTEN
EN SINDS LANG EENIGEN
BROEDER,
HERMAN FRANÇOIS LULOFS,
SECRETARIS
DER STAD ZUTPHEN
enz.
wordt dit
GESCHRIJFT,
*ten blijke van broederlijke genegenheid
en achting, opgedragen.*

Ontvang deze eer, hoe klein, die broederlijke U biedt,
Bemide Broeder! — Houd haar om die liefde in waarde!
Denk hart'lijk steeds aan mij, als Gij dees blad'ren ziet,
En zijn we elkander steeds tot troost en steun op aarde!

B. H. LULOFS.

VOORBERIGT.

VOOR DE

EERSTE UITGAAF.

(Met een paar kleinigheden veranderd of vermeerderd).

Van vele boecken te maken en is geen eynde, ende veel lezens is vermoeyinge des vleefches, luidt het in den Prediker, een klein geschrift, waarin meer wijsheid steekt, dan in sommige lijvige en zwaarwigtige folianten. Mischien schiet deze spreuk den een' of ander te binnen, als hij al weder iets van mijne hand ziet, en wel een boek van zóó veel letteren. Maar het opstellen en uitgeven van hetzelfde zal hem echter minder vreemd voorkomen, wanneer hij mij vergund heeft hem te zeggen, dat zulks in vele opzigten voor mij nuttig en noodzakelijk was, deels, omdat ik in de betrekking, waarin ik de eer heb aan deze bloeiende Hoogeschool geplaatst te zijn, een geschrift, als het thans gedrukte, ten leiddraad voor een gedeelte mijner voordrachten volstrekt behoefde, deels al mede, omdat ik, door den arbeid, aan de uitgave verknocht, mij eene kleine artsensij heb zoeken te verschaffen tegen het, in het eerst vooral, zoo treurige gevoel over het verlies eener geliefde moeder, welke mij en haren overigen kinderen, in het begin dezes jaars, door den dood ontrukte werd. — Men lake het niet, dat ik van zoo iets alledaagsch, als het sterven van een mensch is, hier ter plaatse melding make, en vergeve eenen zoon de kleine hulde, die hij indiervoegte openlijk aan de

nagedachtenis van haar bewijst, die hem gebaard en gezoogd, kosten noch zorgen voor zijne opvoeding ontzien heeft, en bij wier afsterven hij met elk hart, dat voor het gevoel der natuur, niet ten eenen maal gesloten is, treurig moest zeggen:

Wat ons het lot op aarde ook weér moog' geven,
 Wat wonden 't heel' met liefderijke hand,
 God schenkt maar één, één moeder in dit leven,
 God knoopt maar ééns dien allerteërften band (*).

Meer behoef ik over de redenen en de aanleiding tot het schrijven van dit boek niet aan te merken. Wat deszelfs inhoud betreft, hierover moet ik, zoo als van zelve spreekt, het oordeel aan anderen overlaten. Kundigen gelieven niet uit het oog te verliezen, dat het hoofdzakelijk voor jonge lieden, die mijne voorlezingen met hunne tegenwoordigheid vereeren, opgesteld, en dus een geschrift is, waarin blootelijk deze en gene taal-, stijl- en letterkundige hoofdpunten zijn aangevoerd, terwijl slechts hier en daar aan iets, dat mij meer belangrijk en min bekend voorkwam, wat nader uitbreiding is gegeven. Misschien zullen sommigen zich verwonderen over de menigvuldige aanhalingen uit dichters, welke in dit boek voorkomen, zoodat men schier niet weet, aan welke Muze hier meer hulde bewezen worde, aan die der proza of der poëzij. Tot wat einde, zal men vragen, zoo veel dichtregelen op plaatsen, waar of een enkele volstaan konde, of waar zij volstrekt nutteloos schijnen? Het zij mij echter geoorloofd hierop te antwoorden, dat ik niet alleen deze verzen in mijn geschrift heb gelascht, opdat zij tot taalkundige voorbeelden en ophelderingen mogten strekken, maar ook om hun-zelver wil, dat is, omdat het vernuft en de geest, hier en daar in hen uitblin-

(*) Verzen uit een klein dichtstuk, na den dood mijner moeder door mij vervaardigd.

kende, hen eene nieuwe tentoonstelling waardig maakten, en tevens, wijl de meesten hunner nog al geschikt zijn, om aan het mogelijk soms wat drooge en min bevallige der onderwerpen een weinigje meer frischheid en sierlijkheid, eene wat vrolijker kleur bij te zetten. Schoon ik toch, wat mij-zelven betreft, niet eens zal ik zeggen, niets nuttiger (dit lijdt geen twijfel), maar ook niets vermakelijker vinde, dan stijl- en taalkundige nasporingen, denken niet allen, vooral in den beginne, hier even eens over, en aan dezen heb ik de aandacht, welke bij de lezing en beoefening van dit boek vereischt wordt, van tijd tot tijd een luttel willen opscherpen. Wil dus, geachte lezer! deze verzen beschouwen, als waren het zoo veel rozelaren en bloemgewassen, die aan eenen, op enkele plaatsen wat zandigen weg geplant zijn, ten einde hun geur en kleur den wandelaar, als hij vermoeid wordt, wat verkwikken moge; en herinner u tevens, dat niets geschikter is, om jonge lieden voor den stijl en de welsprekendheid te vormen, dan hen op fraaije, geestige en vernuftige gezegden uit dichters opmerkzaam te maken. De geheele oudheid kan hiervan tot getuige strekken.

Ik heb deze voorbeelden, voor een groot deel, uit onze dichters van vroeger tijd genomen, om hierdoor de Heeren Studenten ook op hen opmerkzaam te maken. Die dichters zijn toch dezer opmerkzaamheid; in vele opzigten, overwaardig. Immers, ofschoon spelling, taal en stijl, bij de schrijvers uit die dagen — waaronder wij nu voornamelijk de zeventiende eeuw verstaan — op eene andere leest geschoeid zijn, dan tegenwoordig; ofschoon sommige uitdrukkingen ons, dien ten gevolge, vreemd, zonderling, ja, dikwerf stopwoordachtig en plat voorkomen; ofschoon de heden-daagsche smaak ook mischien werkelijk meer versfjnd, meer kiesch en keurig is; kortom, ofschoon de letter-

kundige voortbrengselen van dien tijd iets oudvaderlijks en ouderwetsch hebben, schittert echter hunne innerlijke hooge voortreffelijkheid elk cen', wien het om gedachten, en niet bloot om woorden te doen is, zonneklaar in de oogen; en, hoe meer men zich in den tijd onzer vroegere schrijvers weet te verplaatsen, hoe meer men zich met hunne wijze van uitdrukking gemeenzaam maakt, hoe meer men den aard der taal van die dagen leert kennen, hoe ouder, hoe onbeyooroordeelder, hoe afkeeriger van schijn en klatergoud men wordt, des te hooger' prijs leert men op hen stellen, des te meer acht, eerbiedigt, bewondert men hen. De werken onzer beroemde vernuften uit de zeyentende eeuw laten zich meer of min bij sommige stukken huisraad, uit den tijd onzer vadersen, vergelijken, die, ja, wel niet naar de tegenwoordige mode gemaakt zijn, maar echter door het kunstige snijwerk en verguldsel, hetwelk ze siet, door de stevige, hechte en duurzame stoffe, waaruit zij vervaardigd werden, door het doelmatige van hun' vorm en zamenstel, elk' oplettend beschouwer met verwondering vervullen moeten, al trekken voor het overige nieuwmodische ledighoofden en zotten smadelijk over dezelve den neus op. Het gaat aan deze wijsneuzen namelijk, als aan die bevooroordeelden van cen' anderen stempel, welke bij alles wat vreemd en uitheemsch is, schoon! heerlijk! verrukkelijk! goddelijk! roepen, terwijl zij dikwerf het tienmaal betere, dat ons eigen land oplevert, geheel over het hoofd zien. — Die dwaazen! — Even dwaas, als eene derde klasse, die het koribegrip van al het schoone, groote en voortreffelijke alleen in het kleine Holland meenen te vinden, zonder te bedenken, dat de natuur, die moederlijk voor allen zorgt, het eene land met deze, het andere wederom met andere voorregten begunstigt. — Genoeg echter hiervan! Ik

voel geene roeping, om alle klasfen van dergelyke bekrompene zielen door te loopen, en daarbij, zoo als billijk is, te onderzoeken, in welke van haar ik-zelf te huis hoore.

Bij het ontleenen van voorbeelden, heb ik meer, dan uit alle andere vroeger fchryvers, uit HUYGENS geput. Ik heb dit vooreerst gedaan, omdat ik, kleine en korte gedichtjes noodig hebbende, daartoe de geschikfte stof in de snel- of puntgedichten van dien dichter vinden konde, en ten tweede vooral, om de opmerkzaamheid mijner lezers op een' man te vestigen, die, wel is waar, zeer veel naam in de geschiedenis onzer letterkunde heeft, maar echter over het algemeen nog niet zóó gekend, niet zóó geëerd is, als hij wezenlijk wel verdient. CONSTANTIJN HUYGENS, Ridder, Heer van Zuylichem, Zeelhem ende Monickeland, Eerfte Raed en Rekenmeester van Sijne Hoogheit, den Heere PRINCE VAN ORANJE, (zoo luiden zijn naam en titels voor mijn exemplaar der Korenbloemen), was voorzeker een der grootste en uitmuntendste mannen, die de zeventiende eeuw in Holland heeft opgeleverd. VONDEL, HOOFT, ANTONIDES en anderen mogen hem in het floute, beeldrijke, hoog-tragische en pathetieke overtroffen hebben, geen hunner kan in hetgeen wij eigenlijk scherpzinnigheid van geest, vernuft, luimigheid van invallen, of wat de Duitschers Witz noemen, op het minst met hem vergeleken worden. Zoo ras b. v. de Prins onzer vroegere dichters, VONDEL aardig wil zijn, is hij dikwerf of nietig en onbeduidend, of verschrikkelijk en tot kwaadaardigheid toe vinnig en scherp. De groote HOOFT is in zijne kleinere gedichten meer liefelijk en bevallig, dan juist regtstreeks geestig en rijk aan kwinklagen, of hetgeen de Franschen zouden noemen piquant, te heeten. De floute ANTONIDES zweeft, gelijk een adelaar, meest altijd boven de wolken, zoodat men hem tusfchenbeide wel eens uit het oog

verliest. JEREMIAS DE DECKER zoude in geest en luim het naast aan HUYGENS komen, maar hij staat nevens hem, als een kind bij een' reus. Om kort te gaan, HUYGENS spant, wel te verstaan, in zijne soort, gelijk CATS weêr in eene andere, boven allen de kroon, en is de Hollandsche RABELAIS en SWIFT van die dagen. Zijn schrijftrant bestaat daarbij schier uit louter zenuwen en spieren, in welken opzigte niemand der hedendaagsche Nederlandsche dichters meer naar hem zweemt, dan onze geachte Geldersche landgenoot, wiens bekenden naam het hier onnoodig is te noemen. HUYGENS bezit daarenboven de uitgebreidste geleerdheid en belezeneheid in schriften uit allerlei talen, gelijk hijzêlf dan ook in de meeste latere Europésche spraken verzen gemaakt heeft; — om thans van zijne bekende Latijnsche gedichten niet eens te spreken. Voegt men nu hier nog bij, dat deze man, zijn geheel leven door, de gewigtigste staatsambten bekleedde; dat hij, reeds in de zeventig zijnde, (mischien wel staats-hatve (*)), zich nog in Engeland bevond; dat hij in zijne jeugd en later jaren de voornaamste gewesten

(*) Tot dit zijn verblijf in Engeland heeft het volgende sneldicht des beroemden mans betrekking, dat hier der aanhaling waardig is, en hetwelk luidt:

Proef-treden.

*'k Was in de seventigh, en trad vermakehyck
Van Canterberghs hoog hof langs heen den droogen dyck,
Die Londens schoone Teems sluyt en verciert in 't zuyden;
In 't zuyden dicht besett met bogaerden en kruyden,
Ten noorden met droog hout, verwesen tot de saegh,
Of door de saegh versneên, meer als m' oyt samen saegh,
Soodat daer, quaem het vier (God schutt' het!) weêr t' ontsfeken,
Een tweede nieuwe stad van Londen in sou steken, —
In die bedenckingen vond ick my achter rugh
Den anders langen weggh tot Londens groote bruggh; —*

van Europa bezocht en daardoor die onbekrompenheid van geest verkregen had, welke het eeuwig hunkeren om eigen huis en haard nimmer geven kan; dat zijne regtschapenheid, teérgevoeligheid en br̄aafheid vooral niet minder, dan zijn groot verstand en vernuft, schijnen geweest te zijn; dat hij de vader was van den nog tot op den huidigen dag door geheel Europa vermaarden Wiskundige CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger-uurwerk en van meer andere gewigtige ontdekkingen — dan wordt deze man inderdaad

*Daer over, of daer door, (het is een straet vol huysen,
Vol winckels, sterck gevest op één en achttien sluyfen),
Wend' ik ter sincker hand, en wandelde west aen,
Tot dat ick, met gemack en sonder overgaen,
Door lange Londens-bosch, tot in Whitehall geraeckte,
Daer ick al staende rust' en dezen omloop staecte,
Schier minder moea', als nu. — Die 't kan, beroeme sich,
En dancke God met my, ook in de seventigh!*

HUYGENS is negentig jaar oud geworden. VONDELS lijk-dicht op deszelfs echtgenootte SUSANNA VAN BAERLE kan men op bladzijde 309 van dit handboek aangehaald vinden. — De vader van onzen HUYGENS heeft zijn naam door een stout bedrijf, het ontvoeren namelijk van een, den Spaanschen ambassadeur in gijzeling gegeven Nederlandsch kind, roemruchtig gemaakt. Hij liet dit kind uit het huis diens gezants, midden in Londen, op helder lichten dag, opligten, en verdedigde zich met den degen in de vuist tegen de hem vervolgende Spaansche bedienden. Prins WILLEM DE EERSTE befchonk hem daarvoor met een kostbaren gouden gedenkpenning, opzettelijk tot dat einde geslagen. Deze HUYGENS was uit een adellijk Brabandsch geslacht afkomstig. (In het voorbijgaan zij hier gezegd, dat onze geleerde en onvermoeid werkzame VAN KAMPEN, onlangs in zijne beknopte geschiedenis onzer letteren enz., op eene allezins waardige wijze, tot lof van onzen HUYGENS gesproken heeft. Vergelijk voorts de Heeren DE VRIES, WITSEN GEYSBEEK, SIEGENBEEK ENZ. ENZ.)

hoogst merkwaardig, en wij moeten er ons over verheugen, dat de Heer BILDERDIJK eene nieuwe uitgave van deszelfs gedichten, en daarbij, gelijk wij vertrouwen, zoodanige aanmerkingen geven zal, als deze groote taalkenner en dit uitstekend vernuft zeker beter vermag, dan iemand hier te lande (*).

Nog een paar woorden over iets anders, geachte lezer! — Spraakzuiveraren of Puristen namelijk gelieven het mij niet euvel te duiden, dat ik nog al eenige bastaardwoorden, ja, geheel vreemde woorden in den stijl van dit geschrift gebezigd heb. Immers, ik heb zulks duidelijkheidshalve gedaan en op grond van hetgeen ik hierover in §§ 129 en 130 heb aangemerkt, waarbij hier slechts iets ter loops kan gevoegd worden.

In diezelfde mate, te weten, als men daár, waar zulks noodig is, den hoogsten prijs moet stellen op zuiverheid van stijl, in die zelfde mate is die zuiverheid verkeerd, wanneer zij tot niets anders dient, dan om ons onverstaanbaar te doen zijn, en ons te gelijker tijd een gemaakt voorkomen te geven. Men kleede zich, bij plegtige gelegenheden, in een' statig zwarten rok, en trekke zijden kousen aan, door den dag moge men, wat mij betreft, naar believen in een lichtkleurig rokje of jasje loopen. Het kluchtigst echter vertoont zich een overdreven purismus, als men woorden gaat vertalen, die zuiver Nederlandsch zijn, maar uit onkunde voor oorspronkelijk-uitheemsch worden aangezien. Zoo heeft men (misschien wordt het echter om te lagchen verhaald) in Duitschland eens vader door plantheer, moeder door zoogster, neus door snuiver enz., vertalen willen, omdat men meende, dat vader, moeder, neus en andere soortgelijke woorden eerst door der Latijnen pater, mater, nasus etc., ontstaan en dus van onechten

(*) Hieraan heeft de Heer BILDERDIJK na dien tijd kort en bondig voldaan.

bloede waren. Met dergelijke bespottelijke puritasters wordt de draak gestoken in het volgende Hoogduitsche dichtstukje, welks inlasching het meer ernstige en mischien vervelende dezer voorrede een weinigje moge verlevendigen:

*Auf die Reinigung der Deutschen Sprache von
Ausländerey.*

Neulich deutschten auf Deutsch vier deutschige Deutschlinge
deutschend,
Sich überdeutschend an Deutsch, welcher der deutschendfte sey,
Vier deutschnamig benannt: Deutsch, Deutscherig, Deutscherling, Deutschdich,
(Selbst so hatten zu Deutsch sie sich die Namen gedeutscht).
Ietzt, zusammen gedeutscht, wettdeuschten sie deutscher
zu deutschen
Deutscheren Comparativ, deutschesten Superlativ.
„Ich bin deutscher, als deutsch; Ich noch deutscher;
deutschester bin Ich;
„Ich bin der deutschestere, oder der deutschereste.”
Darauf durch Comparativ und Superlativ fortdeutschend,
Deuschten sie auf bis zum deutschesteresten;
Bis sie, vor comparativisch- und superlativischer Deutschheit,
Den Positiv von Deutsch hatten vergesfen zuletzt.

Het zij mij verder nog geoorloofd met een woord aan te stippen, dat men in dit mijn geschrift, onder de vragen, die ik van tijd tot tijd aan het slot der paragrafen geplaatst heb, er een aantal aan zal treffen, welke, zoo zij tot taalkenners gerigt werden, belagchelijk zouden klinken, maar waarbij men in het oog moet houden, dat dit boek, gelijk ik reeds zeide, vooral ten dienste der Heeren Studenten vervaardigd is. Deze nu hebben, blijkens mijne ondervinding, allen op verre na niet dezelfde mate van voorbereidende stijl- en spraakkennis. Het gezegde geldt insgelijks van verschillende aanmerkingen, die er in de paragrafen-zelve gevonden worden, en waarbij dit hoofd-

doel ook niet uit het oog verloren is. Hier en daar, vlei ik mij, komt nog al het eene en andere voor, dat zelfs de bekwame taalkenner zijner aandacht mischien niet geheel onwaardig zal keuren, en waarover hij mogelijk nog wel eens verder nadenken wil. Zoo b. v. zal men nog al eenige opmerkingen vinden over het onderscheid tusschen onze taal en het Fransch, alsmede over den naauweren band, die er oudtijds tusschen het Nederlandsch en Hoogduitsch plaats had, door welken band zich een aantal van grammatikale spraakvormen bij ons laten ophelderen, zoodat er eene geheele verhandeling over te schrijven ware. Ik twijfel er niet aan, of onpartijdigen zullen dien ten gevolge met mij van oordeel zijn, dat onze spraak, over het algemeen genomen, en van den tijd af gerekend, dat wij haar in geschrifte kennen, meer onthoogduitscht, of laat mij liever zeggen ontduitscht, dan verhoogduitscht of verduitscht is, hoewel ik van den anderen kant niet loochenen wil, dat, als wij de zaak binnen een wat bekrompener tijdsbestek beschouwen, en onze hedendaagsche taal vergelijken met hetgeen zij b. v. vóór een vijftig jaren was, er dan mischien hier en daar eenige verbasteringen in haar gesloopen zijn, welke van het veelvuldig lezen en vertalen van Hoogduitsche schriften getuigenis dragen. Zijn deze verbasteringen evenwel niet erger, dan dat wij b. v. bewonderen, ongekunsteld, stokpaardje, en dergelyke woorden meer thans bezigen, die, zoo men wil, onzen vaderen onbekend waren, zoo kan men zich hierover nog al troosten; of liever zich met de invoering van die woorden zelfs geluk wenschen. Wie kan ook daarenboven alle poorten en toegangen tot ons taalgebouw zoodanig gesloten houden, dat er geen enkele vreemdelling binnen sluipen, ja zelfs, zoo hij zich ordelijk en fatsoenelijk gedraagt, niet van lieverlede het groot-burgerregt in de taal zoude verkrijgen

kunnen? *Wie kan dit vooral ten aanzien van zoodanige buitenlanders doen, als in gedaante en kleedij naauwelijks van den inboorling te onderscheiden zijn, en die ook dikwerf met zulke oude brieven en paspoorten te voorschijn komen, dat het zeer twijfelachtig wordt, of men hen wel voor uitheemschen te houden hebbe, en of zij in den grond niet uit zuiver Nederlandsch bloed geteeld zijn? Men vergelijke hetgeen ik hierover in § 126 gezegd heb. — Van den anderen kant echter verdienen de poorters en wachters, die, wanneer het binnen sluipen van vreemd gespuis wat al te drok loopt, de trompet steken of de alarmtrom roeren, allen lof, al worden ons de ooren bij dat klaroengeschater en tromgerommel somtijds half doof, en al wordt er ook wel eens dan geblazen of geslagen, als zulks geheel niet te pas komt, of wanneer men, gelijk de ridder van Mancha, eene kudde schapen voor een vijandelijk heerleger aanziet. Wat min verbloemd gesproken, geachte lezer! men kan het eigen vaderlandsche niet te zeer op prijs stellen, en loffelijk zijn de pogingen diergenen te noemen, die, al geschiedt dit dan ook een weinig hevig, en voor de zuiverheid onzer taal waken, en onze opmerkzaamheid op zoodanige vruchten van onzen eigen lettertuin vestigen, als maar al te dikwerf veel geuriger zijn, dan het vreemd en slecht ooft, waarom zij veracht worden. Het blijft toch waar, dat Holland in vroeger dagen een der beschaafde landen van Europa was, en dat in hetzelfde reeds duizend zonnen van geleerdheid en vernuft blonken, toen b. v. Duitschland en vele andere gewesten nog voor een groot deel in den nacht van onkunde en barbaarschheid gedompeld lagen. Uit dien hoofde, voorzeker, moet het een' Nederlander des te meer smarten, wanneer hij ziet, hoe weinig bekend onze taal- en letterkunde bij de Franschen, Hoogduitschers en andere volkeren is, terwijl deze allen echter zoo veel voor de hunne aan ons vaderland, dat middelpunt weleer*

van wetenschappelijke kennis en verlichting, te danken hebben. Onze hereeniging echter met de Zuidelijke bewoners der Nederlanden kan in dat opzigt veel goeds doen, en doet zulks inderdaad reeds aanyanke-lijk. Immers, dit geeft aanleiding, dat er van tijd tot tijd over onze letterkunde in het Fransch geschre-ven wordt, en hetgeen in het Fransch wordt geschreven, waar zou dat niet gelezen worden? Misschien zal het derhalve onzer bevallige Gallische mededingster nog vergund zijn, onze redenaren en dichters ook bij den vreemdeling in te leiden, of te introducèren, en zij zal hierdoor meer of min de schade en af-brauk kunnen vergoeden, welke zij aan het Neder-landsch, sinds jaren en eeuwen, gedaan heeft.

Wij hopen zulks! () Wij hopen te gelijker tijd, dat dit ons boek aan het oogmerk, waartoe het ge- schreven is geworden, moge voldoen; dat men de ge- breken van hetzelve met den mantel der liefde moge bedekken, dat men de weinige drukfeilen, welke mij, die- zelf alle proeven, van de eerste tot de laatste na moest zien, ontsnapt zijn, gunstiglijk moge verbeteren, en eindelijk, dat deskundigen, wat lof of gisping zij over den schrijver verkiezen uit te storten, hem in allen gevalle dit ter eere nazeggen mogen, dat hij zijnen tijd niet in ledigheid doorbrèngt.*

B. H. L U L O F S.

Groningen,
1 Augustus 1823.

(*) Wij hebben het ook, gedurende een aantal jaren, niet te vergeefs gehoopt. Veel werd er reeds in België voor onze letterkunde gedaan; thans zijn echter door den rampza- ligen opstand, welken een hoop verdwaasde muitelingen in het zuiden der Nederlanden bewerkt hebben, al die pogin- gen van weldenkende Brabanders en Vlamingen denkelijk weér verijdeld.

Aanmerking bij de tweede uitgave.

VOORREDE

VOOR DE

TWEEDE UITGAAF.

Daar de eerste druk van dit geschrift genoegzaam uitverkocht was, verzocht de Heer boekhandelaar OOMKENS mij het oog wel te willen hebben op de tweede uitgave, die hij voornemens was van hetzelfde te geven, en die ik dan ook het genoeg heb bij dezen het geëerde publiek aan te bieden. Gaarne voldeed ik aan deze zijne begeerte, daar mij zulks in de gelegenheid stelde het geheele werk op nieuws over te zien en stof en vormbeide aan eene herhaalde toetsing en, zoo ik vertrouw, rijper oordeel te onderwerpen. Dien ten gevolge heb ik dan ook verschillende stukken of uitgebreid, of verkort, of veranderd, gebruik makende bij dit eene en andere zoo van de vrucht van eigen nadenken, als van verschillende taal- en letterkundige voortbrengselen, die er in den laatsten tijd hier te lande en in het geleerde Duitschland waren in het

licht verschenen, en waaronder de schriften van den vorst der Duitse taalkenners, JAKOB GRIMM, van onze beroemde dichters en geleerden, BILDERDIJK, KINKER, SIEGENBEEK en meer anderen de voornaamste plaats bekleeden. Ik durf dus gerust dezen tweeden druk eene verbeterde uitgaaf 'noemen, hoe zeer ik er overtuigd van ben (en, ach, hoe ouder men wordt, hoe geringer dunk men steeds van zijn eigen werk begint te voeden) dat haar nog veel gebrekkigs aan zal kleven, en dat ik de welwillendheid en verschooning van ieder kundig lezer nog altijd zeer noodig heb. Niemand — dit zij mij vergund ook in dit voorberigt te herhalen — gelieve hier meer te zoeken, dan een handboek voor jonge lieden, waarin slechts enkele hoofdpunten aangeroerd en deze en gene vlugtige wenken gegeven worden, terwijl alles in de lessen-zelven, ten wier behoefte voornamelijk dit geschrift vervaardigd is, nader moet worden uitgebreid, of wel van hen, die deze lessen niet kunnen bijwonen, door eigen oefening en nasporing aangevuld. Tot dit eene en andere nu kunnen de vragen, achter iedere afdeeling geplaatst, en die meest over betwiste of min zekere punten loopen, gereedelijk aanleiding geven (*). De veelvuldige aanhalingen uit

(*) Vooral gelieve men ook dit handboek in samenhang te beschouwen met een ander van wat kleiner omvang, dat ik onder den naam van *Nederlandsche Redekunst (Rhetorica)* voor een ander gedeelte mijner voorlezingen, ten jare 1820 heb uitgegeven, en waarvan ook spoedig een tweede druk in het licht zal verschijnen. Van het gemelde handboekje over de Redekunst, in hetwelk stijl, welsprekendheid en dichtkunst uit een wat hooger oogpunt worden beschouwd en het bloot taalkundige meer achterwege is gelaten, zou men dit ons tegenwoordig handboek eene soort van *voorschool (profcholum* in middel-eeuwsch Latijn) kunnen noemen. Intuschen is zulk eene voorschool, ten minste op onze

dichters, vooral uit oud-Nederlandsche dichters, en met name uit CONSTANTIJN HUYGENS heb ik gemeend, om redenen, reeds in de voorrede van den eersten druk vermeld, voor het grootste gedeelte te moeten behouden, al heb ik dan nu ook hier en daar dezelve eenigzins besnoeid. Ik weet wel, dat in der tijd, toen dit boek voor het eerst in het licht verscheen, een geacht beoordeelaar de inlasching van zoo vele rijmen en rijmpjes gelaakt heeft, maar tevens weet ik door de ondervinding-zekwe, dat die inlasching volkomen aan het doel, waartoe zij geschied is, heeft beantwoord, en dat juist door die menigvuldige verzen het boek voor velen tot eene aangenaamer lectuur geworden is, dan het zulks zonder deselve zoude geweest zijn. Om niet te zeggen, dat in deze en gene dier ouderwetsche rijmpjes (van allen wil ik het nu juist niet beweren) menig korreltje vernuft, eene goede mate van oud-Hollandsch gezond verstand en vrij wat leering voor het dagelijksche leven ligt opgesloten. Men schorte er dus, bid ik, niet anderwerf den neus over op, herinnere zich het derde

Groningsche Akademie en denkelijk wel overal, voor de meeste jonge lieden meer dan noodig, en het ware te wenschen, dat niet slechts sommige, maar alle Studenten over den aard, de eigenschappen, den oorsprong en de geschiedenis onzer taal en letterkunde en over de daardoor toegelichte eerste en noodzakelijkste eigenschappen van den stijl een regelmatig examen moesten afleggen. Zonder taalkennis toch en een duidelijk begrip van de grammatikale geaardheid eener spraak, misfen alle verdere voorschriften over het welzeggén en welschrijven hunnen noodzakelijken grondslag, en zijn dien ten gevolge maar in al te veel opzigten gelijk aan kasteelen in de lucht gebouwd. Zie daar met andere woorden den inhoud van het motto, dat ik uit een' der beroemdste leermeesters der welsprekendheid bij de Ouden, uit QUINCILIANUS namelijk, voor dit handboek geplaatst heb.

couplet uit den eersten zang van TASSO's Gerusalemme liberata, en vertrouwe goedgunstig, dat ik smaak genoeg bezit en dien smaak op zijn' tijd getoond heb, om in geene deftige redevoering of in eene verhandeling, voor de eene of andere geleerde maatschappij geschreven, telkens met boertige rijmen uit HUYGENS, CATS, DE DECKER en anderen te voorschijn te treden, maar ook oordeel genoeg, om van zulk eene redevoering of verhandeling een handboek, hetwelk ten dienste van jonge lieden is opgesteld, en welks dorheid men voor die jonge lieden zoo veel mogelijk heeft gepoogd te verlevendigen, op eene behoorlijke wijze te onderscheiden. Waarlijk, bij de beoordeeling van een geschrift kan men nooit genoeg in het oog houden, voor wie het geschreven is.

En hiermede, geëerde lezer! moge dit boek en deszelfs schrijver bij voortdoring uwer, hem meermalen gebleken gunst zijn aanbevolen!

B. H. L U L O F S.

Groningen,
Maart 1831.

INLEIDING.

§ I.

Wat stijl zij, wordt in het vervolg van dit handboek nader onderzocht. Tot de eerste vereischten van denzelfven behoort zuiverheid. Deze bestaat, onder anderen, ook hierin, dat men de woorden onzer taal, zoo op zich-zelve, als in hunne onderlinge betrekking, dat is, als deelen eener verstaanbare rede beschouwd, met spraakkunfstige naauwkeurigheid bezige, en tot dit en meer andere einden een juist overzigt hebbe van den aard en de eigenschappen des Nederlandsch. Wie zal zich toch van een werktuig goed kunnen bedienen, die het werktuig-zelf niet regt kent? — Slechts hij, die regt meester van de taal is, zal ook meester van zijn' stijl en daardoor van het gemoed zijn, gelijk de dichter reeds zong:

*Bataven, kent uw spraak en heel haar overvloed!
Zijt meesters van de taal, gij zijt het van 't gemoed!*

Spraakbeoefening moet dus met stijlbeoefening hand aan hand gaan. De laatste is niet denkbaar zonder de eerste. En onderwijf hapert het aan de naauwkentige kennis van de geaardheid en de regelen onzer taal bij velen maar al te zeer. Uit dien hoofde zullen wij in dit handboek het eene en andere, dat hiertoe betrek-

king heeft, te gader met de eerste grondbeginselen van den stijl, kortelijk aanroeren; gelijk wij eenige voorschriften der meer eigenlijk gezegde hoogere wel-sprekendheid in onze kleine Nederlandsche Redekunst of *Rhetorica* behandeld hebben.

Wij zeggen: kortelijk aanroeren; want het blijft tot de voorlezingen-zelve bespaard, om in haar over de aangestipte en over meer andere punten breedvoeriger uit te weiden.

Dat men hier dus alles behalve eene volledige spraak-kunst te wachten hebbe, en dat wij veel met stil-zwijgen zullen kunnen voorbijgaan, wijl wij vertrouwen moeten, dat het elk' Nederlander bekend is, spreekt van zelve. Het zal echter, gelooven wij, dezer dagen, niet ongepast zijn, hier en daar enkele wenken te geven over het onderscheid tusschen onze taal en onzen stijl, vergeleken met die van onze naast-buren. Zulks echter overal, en ook dáár, waar het van minder belang is, te willen doen, zoude een werk op zich-zelve vorderen; een werk wel moeilijk, maar des schrijvens overwaardig, en waarvoor wij hopen, dat nog eens een taalkundige zijne pen spitzen zal.

*Iets over de letteren onzer taal in het algemeen,
en over het gewigtige der beschouwing van dit
onderwerp in veelvuldige opzigten.*

§ 2.

De Franschen bezigen, volgens WAILLY, vijf-en-twintig letterteekenen; de Hoogduitschers, volgens ADELUNG, acht-en-twintig; de Engelschen, volgens WALLIS, zes- of zeven-en-twintig; de Denen,

volgens LANGE, zeven-en-twintig; de Zweden, volgens SAHLSTEDT, zeven-en-twintig; de Rusfen, volgens VATER, vijf-en-dertig; de Italianen, volgens VENERONI, twintig; de Spanjaarden, volgens WAGNER, zes-en-twintig, om thans geen meer spraakkunstenaren op te slaan (*). — Wij Nederlanders bedienen ons, volgens den heer WEILAND, tegenwoordig tot het schrijven van echt Nederlandsche woorden van twee-en-twintig letteren; namelijk, *a, b, c*, (in *ch*) *d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, z*. — Men kan hier echter nog bijvoegen de *c* op zich-zelve staande, welke wij nog in sommige woorden, die van vreemde afkomst zijn, gebrui-

(*) Aardigheidshalve, maar iets veranderd, is hier, volgens eenige spraakkunsten, het getal der letteren van verschillende talen opgegeven. Het is echter moeilijk letterteekenen van letterklanken te onderscheiden. De *ch* b. v. is bij ons een afzonderlijke letterklank, maar heeft bij ons geen afzonderlijk letterteeken. Onze *ng* en foortgelijke hebben ook wel iets van een' klank op zich-zelfen. — LANGE noemt de *sk* in het Deensch eene afzonderlijke letter, schoon met twee letteren geschreven wordende. Dan is het de onze ook, en hoe veel andere kan men er met GRIMM opnoemen. Ik heb LANGE's *sk* echter niet medegerekend, even min als zijne *ss*. De Spanjaarden hebben een afzonderlijk teeken, om aan te duiden, wanneer de *n* als *nj* moet worden uitgesproken. Zij zetten er dan een schrapje boven. Is deze *n* nu eene op zich-zelve staande letter? Zoo brengt ADELUNG tot de Hoogduitsche letteren de lange *s*, *sz* en de *sch*, als mede de *ch*. In den grond echter zijn dit wel onderscheidene letterklanken, maar geene afzonderlijke letterteekenen. Ik heb ze daarom niet medegemeld. Om kort te gaan, wij herhalen het: iets anders is het, of men vrage, hoe veel letter- of schrijfteekenen, dan wel, hoe veel letterklanken hebt gij? Wij zouden een veel grooter aantal van de eerste moeten hebben, indien wij de laatste alle naauwkeurig wilden uitdrukken.

ken. En zoo staan ons de *q* en *x* ook ten dienst, als wij woorden uit talen, waarin die letteren voorkomen, te schrijven hebben. Wij behoeven echter niet meer dáár, waar wij het met *ks* kunnen afdoen, de *x* b. v. te gebruiken, gelijk vóór een paar honderd jaren de Amsterdamsche dichter JEREMIAS DE DECKER deed :

Sou ik, een edelman! gelijk een ezel werken?

(Sulx (segť gy) sou een smet in mijnen adel sijn;

En niet te min VERRAEN! gy suypt wel, als een verken!

Of dunkt een ezel u min edel, als een swyn?

De *j* wil men als eene schielijk uitgesprokene *i* beschouwen, schoon zij, mijns inziens, genoeg op den naam van een' afzonderlijken letterklank aanspraak zoude kunnen maken, en ook als schrijf- of letterteeken wel degelijk tegenwoordig van de *i* onderscheiden is. Ditzelfde geldt ook meer of min van de *ij*, hoezeer deze slechts voor eene verlengde of verdubbelde *i* wordt gehouden. In den grond toch bezit zij in de beschaafde uitspraak weinig meer van den *i*-klank, maar trekt voor het gehoor sterk naar den tweeklank *ei*; terwijl zij tevens door eene vrij onderscheidene schrijffiguur of een teeken, dat uit *i* en *j* zamengevoegd is, voor het oog wordt aangeduid. Wat de zoogenaamde *y-grec* betreft, zij helpt ons tegenwoordig niet anders, dan om in geheel of ten deel vreemde woorden de *v* der Grieken uit te drukken; als b. v. in het rijmpje :

Op Cyprus, 't nymfenland, 't land van cypres en myrten;

In Babylon, Egypte, in Tyrus, op de Syrten

Van Lybië, vermaard in Epos en Idyl;

In Syracuse, in 't oord der rimp'lige Sibyl,

('K meen Cuma) in Myceen, „de drommel haal die namen!"

Roept JAAP: „Schei uit, pastoor! en zeg maar spoedig amen!"

Voor de *ch* moesten wij eigenlijk een letterteeken op zich-zelf hebben. De Hoogduitschers insgelijks, bij wie nog daarenboven de *sch* in de beschaafde uitspraak ook een' op zich-zelfen staanden klank vormt. Bij ons is dit laatste minder het geval, daar onze *sch* nog meer of min den waren, echt oud-Duitschen klank van *sk* behouden heeft. In sommige talen, b. v. in het Rusfisch, heeft men, gelijk deskundigen ons leeren, voor de *ch*, *sch*, *tsch* en *schtsch* werkelijk afzonderlijke letterteeken.

Met de bovengemelde letteren, die men dan, de *j*, *q*, *x*, *ij* en *y* er onder begrepen, tot zeven-entwintig zou kunnen brengen, kunnen wij de klanken onzer beschaafde schrijftaal zoo tamelijk wel uitdrukken. Op verre na echter niet al de klanken, die in onze volks-tongvallen zich doen hooren. — Men neme b. v. het volgende paar verzen uit het, in eene Geldersche dialekt geschreven dichtstukje van mijn' geëerden landsman en vriend, den heer STARING :

*In den almenak vin 'i de wårheid, Gartjan!
De krante en 't waerglas bedrug' alleman.*

Hier klinkt de *a* in *waarheid*, als de Fransche *o* in *encore*, *mõle* enz.; de *e* of *ae* in *waerglas* heeft den toon der Grieksche η . Voor beide klanken hebben wij geene letteren. Voor den eerstgenoemden hebben wij er nooit eene bezeten. De laatstgenoemde, die zich mischien eenigermate door het dubbelteeken *ae* zag afgebeeld, is, bij de thans aangenomene spelling, een balling in het rijk onzer taal geworden. — De Geldersche uitspraak van den tweeklank *ie* in *lief*, *dief*, enz. zoude ik op dit oogenblik met geen letterteeken uit eenige, mij bekende taal voor het oor weten af te schilderen.

De vroegere, Hoogduitschachtige vorm onzer schrijf-, niet zoo zeer onzer drukletteren herinnert ons, bij zoo veel voortgelijks overeenkomstigs in onze voormalige wijze van spellen, declinéren en conjugéren, en gevoegd bij honderden van oude, schijnbaar Hoogduitsche woorden, niet zelden de aloude, naauwe verwantschap tusfchen het Nederlandsch en Hoogduitsch. Beide talen zijn zusters in den eigenlijksten zin van het woord, en waren het vóór een paar eeuwen en vroeger nog meer. Menigvuldige voorbeelden zullen hiervan in dit handboek voorkomen.

§ 3.

Dat van de bovengemelde letters sommigen klinkers of vokalen, en de overigen medeklinkers of consonanten zijn, weet ieder. De consonanten (en dit is ook van eenige toepassing op de vokalen) worden bij ons, en in de talen in het algemeen, verdeeld in lipletters, tongletters, tandletters, keelletters en andere gemengde foorten. In het fraaije oud-Hollandsche punt dicht, b. v. van JEREMIAS DE DECKER, luidende:

*'t Oprecht gemoed is vry, is salig en verheven,
Het onoprecht is slaef ook midden in 't bevel;
De deugd alleen, de deugd doet vry en vrolijk leven;
Hy leeft, geliëck hy wil, die niet en wil, als wel.*

zijn *b, f, m, p, v, w*, lip-, *d, l, n, r, t*, tong-, de *s*, waarmede zich thans de *z* paart, eene tand-, en *g, ch* en *k*, keelletteren.

De *h* is eene foort van longletter of aanblazing. De *j*, zoo men haar als eene afzonderlijke letter beschouwen wil, zoude men eene verhemelteletter kunnen noemen. — Met dit eene en andere wil men te kennen geven, dat bij sommige consonanten de lip-

pen, bij anderen de keel, enz. het meest te pas komen. De *b* b. v. kan ik, zonder de lippen te fluiten, niet uitspreken. De *s* sist door de tanden. De *k* wordt achter in de keel gevormd. Hier en daar komt de neus ook mede in het spel, gelijk bij de *n* (volgens onzen scherpzinnigen KINKER) wel eens plaats heeft, enz. Misfchien heeft de geheele onderscheidene gedaante der letterteekenen aan deze verschillende werking der spraakdeelen wel haren oorsprong te danken; zoo als de heer BILDERDIJK en anderen zulks beweerd hebben.

§ 4:

Het onderzoek naar de wijze, waarop onze spraakwerktuigen, bij het uitspreken der letteren, te werk gaan; — de befchouwing van den verschillende klank en de onderscheidene muzikale waardij, die de vokalen, onderling vergeleken, bezitten; — het acht slaan op den meerderen of minderen graad van verwantschap tusfchen fommige confonanten; — het nafporen van de onderscheidene verbindingen of zamenvoegingen van letteren, die in onze en andere talen plaats hebben; — kortom de geheele ontleding van het *mechanismus* onzer woorden, lettergrepen en letteren, zie daar punten, welke in alle befchaafde landen de aandacht der grootfte vernuften tot zich hebben getrokken, en die ook ten grondslag van het antwoord op de belangrijkste vragen ftrekken moeten. — Vraagt men b. v. (en het is te wenfchen, dat deze vraag nog eens naauwkeurig beantwoord worde), of het Hollandsch eene gefchikte taal voor den zang zij, zoo dient men juist tot de befchouwing der bovengemelde punten de toevlugt te nemen. Dan toch dient er onderzocht te worden, welke letterklanken en letterverbindingen de mond bij het zin-

gen het gemakkelijkst uitspreken kunne, en of er vele soortgelijke letterklanken en letterverbindingen in onze woorden voorkomen. Men dient onze taal dan in dat opzigt met andere talen, die voor regt muzikaal gehouden worden, te vergelijken en te onderzoeken, in hoe ver de werktuigelijke vorming onzer woorden met die van zoodanig eene, ter vergelijking gekozene spraak overeenkome. Men kan b. v. vragen, of wij ook woorden hebben, uit zulke zoet-luidende klanken zamengesteld, als de volgende regels van den Italiaanschen dichter TASSO zoo zangerig maken:

Ed o mia morte, avventurosa appieno!

O fortunati miei dolci martiri!

En voor zoo ver het Italiaansch ons in geschiktheid tot den zang al verre weg overtreffen moge, kan men een wat minder verheven voorwerp van vergelijking nemen, en onderzoeken, of dan ook het Hoogduitsch, dat voor zeer *zing-* of *zangbaar* gehouden en door hoogst muzikale natiën gesproken wordt, in het samenstel van deszelfs meest voorkomende woorden dezen aanleg juist zoo veel meer dan het Nederlandsch verrade.

Vraagt men, bij eene andere gelegenheid, welke taal zoetvloeiender en zachter zij, de Hoogduitsche, of de onze, dan dient men ook al weder binnen den kring der hier bovengemelde beschouwingen de hulpmiddelen tot het antwoord te zoeken. Wij moeten dan nasporen, welke letteren en letterverbindingen uit haren aard zacht, welke hard en stroef zijn; of b. v. de *t* harder van uitspraak zij, dan de *d*, de *f*, dan de *v*, enz. enz., en welke van deze en soortgelijke letteren het meest, hetzij dan in onze,

hetzij in de Hoogduitsche taal gebruikt worden; — of onze *sch*, dan wel die der Hoogduitscheren, het zachtste klinkte; of onze *ch*, onze *g*, onze *k*, dan wel de hunne, het in zoetvloeiendheid winne; in welke van beide talen de consonanten het meest worden opeengeftapeld; bij wie men de meeste tusfchen- of achteraanvoegingen der zachte *e* aantrefte, en wat dies meer zij. Door deze en honderd foortgelijke eigendommelijkheden grondig en naauwkeurig tegen elkander te vergelijken zal men in staat getfeld worden, om op de gezegde vraag een juist antwoord te geven. Dat men hiertoe echter de ware uitspraak van het Hoogduitsch en van elke andere taal, waarmede men de onze vergelijken wil, genoegzaam magtig zijn moet, gevoelt ieder een ligtelijk.

Wee der Hollandsche taal, wanneer haar een ongeofende Hoogduitsche, wee der Hoogduitsche, wanneer haar een ruwe Nederlandsche mond radbraakt (*)!

§ 5.

De beschouwing van het stuk der lettervorming, letterbinding en letterwifeling maakt ook den grondslag uit onzer geheele woordafleidkunde of etymologie en van de leer der verwantschap, die de woorden van verfchillende talen onder elkander hebben. Weet men b. v., dat letteren, welke door hetzelfde lid van ons fpraakwerktuig gevormd worden, het ligtst verwifelen; dat het eene volk, b. v.

(*) Zoo walgelijk, als het Hollandsch klinkt, wanneer het op zijn Hoogduitsch — zoo fchor en barbaarsch klinkt het Hoogduitsch, als het op zijn Hollandsch en Platduitsch wordt uitgefproken. Intusfchen heeft men gelegenheid zich daar dikwerf over te ergeren.

in dit of dat woord de lipletter *b*, een ander de lipletter *v*, een derde wederom de lipletter *m*, *p*, *f*, of *w* zal gebruiken, dan erkent men in *vader*, *vater*, *father*, *pater*, *παππος*, *papa*, *abba*, en honderd voortgelijke woorden meer, (welke in onderscheiden talen den vadersnaam uitdrukken,) zeer gemakkelijk een en hetzelfde woord, welks wortel, zoo als de heer DES BROSSES en anderen hebben opgemerkt, mischien te zoeken is in het gemakkelijk geluid *pa*, *ba*, *ma*, dat de kinderen, als zij eerst beginnen te spreken, hunnen ouderen met de lippen pogen toe te stamelen.

Het is te wenschen, dat, op het voetspoor van TEN KATE, GRIMM en dergelijke beroemde mannen, het stuk der letterwisseling in onze taal, en de met haar verwante Duitsche spraken, telkens naauwkeuriger en opzettelijker worde behandeld. Door eenvoudige, hierop gegronde vergelijkingslijsten zal alsdan de gemeenschappelijke oorsprong van honderden van woorden in het Nederlandsch, Hoogduitsch, Engelsch, Deensch, Zweedsch, enz. in één oogenblik zonneklaar worden. Staat het b. v. vast, dat de *g* en *ch* allergemakkelijkst in *i* of *ij* overgaan, gelijk dit blijkt uit ons *zeide* voor *zegde*, *leide* voor *legde*, uit ons *dweik*, dat uit *dwegel*, uit ons *zeil*, dat uit *zegel* samengetrokken is, (welk laatste de Hoogduitschers nog gebruiken,) uit ons *mij*, waarvoor men in het Hoogduitsch *mich* zegt, dan behoeven wij er ons niet over te verwonderen, dat wij Hollanders *hagel*, *vlagel* of *vlegel*, *regen*, *weg*, *leger*, *nagel*, *ik*, *lag*, *mag*, *wachter*, *oog*, *hevig*, *menig*, *eenig*, *honig*, enz. zeggen, terwijl de Engelschman hiervoor, *hail*, *stail*, *rain*, *way*, *lair*, *nail*, *I*, *day*, *may*, *waiter*, *eye*, *heavy*, *many*, *any*, *hony* zegt. En zoo gaat in een aantal andere woorden onze *g* bij de Engelschen wéér in *w* over, enz. enz.

Het hier met een enkel woord oppervlakkig aangestipte zal, vertrouwen wij, genoegzaam zijn, om aan jonge lieden het gewigt van de beschouwing onzer letterklanken te doen beseffen. Voor het overige merken wij hier nog op, dat het Nederlandsch niet zulke sterke neusklanken heeft, als het Fransch. De heer BILDERDIJK zingt:

*Maar weg met u, o spraak van bastertklanken,
 Waarin hijeen en valsche schakals janken;
 Verloochnares van afkomst en geslacht,
 Gevormd voor spot, die met de waarheid lacht;
 Wier staamlarij, bij eeuwig woordverbreken,
 In 't neusgehuil zich-zelf niet uit durft spreken;
 Verfoeilijk Fransch, alleen den duivel waard,
 Die met uw aangeprijns zich meester maakt van de aard!*

Voorzeker dit zijn geene pligtplegingen, die hier door onzen grooten dichter en vernuftigen taalkenner aan de in andere opzigten niet onbevallige, schoon wat ondichterlijke spraak des leliënrijks gemaakt worden! Het is echter niet te ontkennen, dat er in de echte uitspraak dier taal iets neusachtigs heerscht. De lettergrepen *am, an, ean, em, en, im, in, aim, ain, ein, om, on, eon, um, un, eun*, welke door de Fransche spraakkunstenaren *voyelles nasales* genoemd worden, moeten alle meer of min door den neus zich hooren laten; iets, dat bij ons in foortgelijke letterverbindingen op verre na in die sterke mate niet plaats heeft. Dat het Fransch hierdoor noch in wel-luidendheid, noch in geschiktheid voor den zang bijzonder wint, heeft geen betoog noodig (*).

(*) Trouwens elk deskundige weet, dat ook in andere opzigten het Fransch door al zijne doffe of stomme *e* (*é*

Ten slotte zie men de fraaije eigenschap van het Nederlandsch niet over het hoofd, dat de letteren en letterverbindingen in hetzelfde op eene vaste en eerparige wijze worden uitgesproken, en te gelijker tijd, dat wij al de letteren, welke wij schrijven, meest ook laten hooren. Onze *g* b. v. klinkt niet, nu eens als *g* of *k*, dan wederom als *j* of *nj*, gelijk in het Fransch plaats heeft in de woorden *gage*, *gagner* en honderd soortgelijke. Wij drukken niet op de *b*, *c*, *f*, *d*, *l* en de meeste andere letteren aan het einde van sommige woorden, om ze elders wéer in te slikken, gelijk de Franschen het eerste doen in *Job*, *fac*, *Juif*, *grand ami*; *mortel*, het laatste in *plomb*, *blanc*, *clef*, *nid*, *fusil*, enz., die, gelijk men weet, als *plom*, *blan*, *clé*, *ni*, *fusi* voor het oor luiden. Wij schrijven niet *aon*, en geven er den klank aan van *an*, gelijk dit plaats heeft in der Franschen *paon*, *faon*, en even zoo, als *aodt* bij hen blootelijk als hun *ou* of ons *oe* klinkt, b. v. *le mois d' aodt*. — Wij hebben daardoor geene woorden, die geheel verschillend worden geschreven, en echter dezelfde uitspraak hebben, zoo als b. v. der Franschen *vain*, *vingt*, *vin*, enz., die dikwerf tamelijk gelijk klinken, offchoon spelling en beteekenis vrij wat verschillen. In onze taal laat zich geen zin zamenstellen, zoo dubbelzinnig voor 't oor, als de volgende in het Fransch: *Cinq saints ceints, quoique tres sains, portaient au sein un seing avec un dessin à dessein*. — Kortom, oor en oog zijn zelden bij ons in tweestrijd, iets, waardoor het dan ook duidelijk wordt, dat woordspelingen, blootelijk op de klankgelijkheid van ver-

muets) eene allerongelukkigste taal voor den zang is. Of is er b. v. iets helder klinkends in de zinsnede: *Je ne le ferai pas* en soortgelijke, telkens in het Fransch voorkomende?

scnillende woorden gevestigd; bij ons zeer zeldzaam zijn moeten (*). Andere soorten van dergelijke aardigheden, ontleend uit de onderscheidene beteekenis, die één en hetzelfde woord hebben kan, zijn bij onze vroegere dichters; vooral bij den onuitputtelijk geestigen Heer van *Zuylichem*, in menigte aan te treffen. Afwisselingshalve mogen een paar van dezelve § besluiten!

*Jan was een gast, vergast van gasten sonder end,
Nu heeft hy sich vergast, en, daer syn wooningh was 't huys
Der gasten sonder end, daer is de kans gewent,
't End is van 't gastenhuis en Jan vergaet in 't gasthuis.*

(*) Ik versta hierdoor foortgelijke woordspelingen, als de bekende met *nez rond* en *Néron*. — Aardigheden van dien stempel zijn, bij ons zuiver uitspreken van al de letteren, die in een woord voorkomen, (ten gevolge waarvan ons *rond* b. v. nimmer te gelijker tijd ook als *ron* zoude kunnen klinken) in onze taal schier onmogelijk. Een' zweem er van vindt men in HUYGENS punt dicht, ten opschrift voerende: *dronken Klaes*.

*Klaes vloecht en scheldt en seght, hy heeft het van NATUREN;
Ja, van naturen; maer noch veel meer van NATT' UREN.*

dat is van uren, waarin hij zich dronken drinkt. — En zoo in de twee volgende punt dichten van denzelfden dichter.

Het eerste is op: *Frisens paerd*.

*Fris noemt syn paerd een LUYPAERD,
Omdat het luypaerds-wys gemarmert is van vel;
My dunckt, hy noemt het wel,
Want seker 't is een LUY PAERD.*

Het tweede luidt: *Aen Frans*.

*Neemt het niet qualick, Frans, al noem ik u een' LICHTMIS!
Ick meen 't soo qualick niet,
Als 't meestendeel bediedt;
'kWil seggen, dat ghy veel wilt spreken, en spreekt LICHT MIS.*

zingt de zoo even genoemde HUYGENS, woordspellende met *gast*, *vergasten*, *gastenhuis*, *gasthuis*.

Wil men iets duidelijkers van datzelfde groote en tevens diep geleerde vernuft, daartoe diene het volgende puntlicht op de boekenkamer van iemand, die zich met lezen weinig ophield:

*'t Is hier voll in alle hoecken ;
'k Sie all boecken , waer ik sie ,
Maer niet over twee of drie
Goede UYT GELEZEN boecken.*

Eenige vragen , tot de voorgaande § § betrekkelijk en ter loops te beantwoorden.

1) Waar voor moet zich een redenaar bij de uitspraak van sommige onzer letteren wachten ; ten aanzien b. v. der *v.* der *f.* der *n.* der *w.* der *h.* der *sch.* *sp.* *st.* der *ng.* der *ij.* der *s.* en *z.* enz. enz.

Mèn neme het volgende bijfchrift, dat G. BRANDT, ten jare 1663, op de afbeelding van prins MAURITS maakte:

*Gy hebt in 't harnas nooit voor vyanden gezwicht ;
't Gebou der vryheit , door uw vaders hant geficht ,
Doch in den opgang met zyn dierbaar bloet begoten ,
Voltooit , — gy hebt den tuin met vestingen gefloten ,
Maar, och , de kerk en staat is in uw tydts gescheurt ,
Daar Spanje om heeft gejuicht , dat Hollandt noch betreurt!*

2) Wat noemt men verwantschapte medeklinkers, en van welk belang is de beschouwing van dit onderwerp bij de vergelijking van verschillende talen ?

3) Wat zijn half-klinkers, wat stommen, wat smelters, wat blazers, wat enkele, wat dubbelde consonanten, enz. in onze taal, en waartoe dienen deze verdeelingen ?

4) De *z* en *s* dienen tegenwoordig bij ons, om den zachteren of scherperen fisklank aan te duiden. Is dit altijd zoo geweest, en waarom klinkt de *z* bij ons zoo

zacht, terwijl zij in het Hoogduitsch eenigermate als *ss* en gelijk der Italianen *z* luidt?

5) Waarom zien wij in vroegere schriften de *s* wel eens gebruikt voor *het*? b. v. ik *moets* doen voor: ik moet *het* doen. Is dit geen Hoogduitsch? Waarom schreef men zoo ook oudtijds *st*ad, *st*older, *st*even, enz. voor *de* stad, *de* zolder, *het* leven?

6) Hoe is de zoogenaamde *y-grec*, die in oudere schriften, in stede der enkels en vooral der dubbele *t*, telkens gebruikt wordt, in onze taal ingeslopen? Hebben wij ze uit het Latijn, of wel uit het Angelfakfisch, of uit het Nederfakfisch, of uit het Fransch? Waarin is voorts de reden te zoeken, dat deze *y-grec* (voorheen) en thans de dubbele *i* in de beschaafde uitspraak nagenoeg den klank van *ei* gekregen hebben? Zoude het Hoogduitsch hier aanleiding toe gegeven hebben?

7) Waarom klinkt de *u* bij ons geheel anders, dan zij (ongetiteld) bij de Hoogduitschers, Denen, Zweden, ja in de meeste talen van Europa doet, het Fransch uitgenomen?

8) Hoe schreef men oudtijds de *w*? Waaruit blijkt de gepasteid der benaming van *dubbelde u* (die men haar ook wel geeft)? Geeft het Engelsch, b. v. in de woorden *water*, *war*, alsmede, geeft de vergelijking van ons *kwalm*, *kwaal*, *kwetsen* enz. enz. met der Hoogduitscheren *qualm*, *qual*, *quetschen*, (zoo als wij-zelve voorheen ook *qu* voor *kw* bezigden), hier opheldering over?

9) Onze reeds aangehaalde vermaarde dichter CONSTANTYN HUYGENS, heer van *Zuylichem*, enz., die voor een paar eeuwen en later bloeide, maakte op Amsterdam het volgende treffende bijchrift, dat ons nog den schoonen, gouden tijd van Hollands glorie herinnert, toen Amsterdam de eerste markt der wereld was. De stad wordt sprekende ingevoerd:

*Gemeen' verwonderingh betaemt myn wondren niet;
De vreemdelingh behoort te swymen, die my fiet.
Swymt, vreemdelingh! en seght, hoe' komen al de machten
Van al dat machtig is besloten in uw grachten?*

*Hoe komt ghy, gulde veen, aen 's hemels overdaet?
 Packhwy van oost en west, heel water en heel straet!
 Tweemaal-Venetien, waer's 't einde van uw wallen?
 Seght meer! seght, vreemdelingh, seght liever niet met allen!
 Roemt Roomen, pryst Parys, kraeyt Cairons heerlijkheit,
 Die schicklickst van my swyght heeft allerbest geseit!*

Waarom wordt hier, en zulks soms even zeer bij andere schrijvers van vroegeren tijd, de *c* voor de *k* geplaatst, de *h* wel eens achter de *g*, de *t* in stede van de *d*, de *ae* in stede van de dubbele *a*, — de *f* in plaats van de *z*, gelijk de Hoogduitschers dus gedeeltelijk nog schrijven: *geschmack*, *schicklich* (*smaak*, *schickelijk*), *stadt*, *herrlichkeit* (*stad*, *heerlijkheid*), *sonne* (*zon*)?

10) Welke letteren zijn in onze taal het meest aan verwiseling onderhevig, zoodat men b. v. oudtijds *kraft* en *luft*, op der Hoogduitscheren wijze, even zoo wel als *kracht* en *lucht* schreef; zoo ook *grafi* en *gracht*, *efter* en *echter*, enz. enz.?

11) Het Hoogduitsch bemint zeer den fisklank met *s* of *z*, waar wij in onze woorden de *t* bezigen; b. v. *wasfer*, *fassen*, *das*, *zu*, *zoll*, enz., luidt bij ons *water*, *vatten*, *dat*, *toe*, *tol*. Wat zijn eenige andere voorname letterwisselingen in onze taal, tegen het Hoogduitsch overgesteld?

12) Welk onderscheid is er tusfchen onze uitspraak der *sch*, *st*, *sp*, *str*, *ch*, *z*, *s*, enz. en die der Hoogduitschers?

13) Wat is zachter letter onze *g* of *ch*? Welke letter vindt men in de oud-Duitsche dialecten veel voor de *ch* gebezigd? Waarin verschilt onze uitspraak der *g* van die der Hoogduitschers? Waardoor gaat de *g* zoo ligt bij ons in *j* over, zoodat wij *gicht* (gelijk de Hoogduitschers) en *jicht*, *gij* en *ijj*, *schaapge*, *schaapke* en *schaapje*, *gonst* en *jonst*, enz. enz. oudtijds schreven, of nog schrijven?

14) Welke vokaalklanken, die wij niet hebben, heeft men nog in de beschaafde uitspraak van andere Duitfche talen. Zijn sommige van onze platste volksgeluiden niet elders zeer gangbaar en edel?

15) Hoe staan in het algemeen onze letteren tot die van de met ons vermaagschapte Duitsche en andere talen? Welke letterklanken heeft men b. v. in het Hoogduitsch, die wij niet hebben en omgekeerd? Hebben wij b. v. der Hoogduitscheren *ö*, *ä*? Hebben zij onze *i*, *e*, enz. enz.? Waarin verschillen de Fransche vokalen van de onze? Tusschen welke onzer letteren staat de Engelsche *th* in? enz. enz.

16) Wanneer wij eens al de vokaalklanken, die wij in onze taal bezigen, b. v. onze hard-lange *e*, onze zacht-korte *e*, enz. enz. nauwkeurig onderscheiden, en ieder van dezelve door een afzonderlijk schrijfteeken of letter-uitbeelden wilden, hoe veel vokalen of klinkers zouden wij dan wel hebben?

17) Onze beroemde taalkenner LAMBERT HERMANSZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw bloeide, zegt: „Dewijle wij in de klank-vorming de twee uiterstfens, naamlijk de fijnste en groffte vokalen, als *ie* en *oe*, en Consonanten, als *w* en *k*, en wijders alle de duidelijke Tussen-graden in onze Gemeen-landse Dialect in gebruik hebben, en zeer zuiver zonder bijklanken gewoon zijn uit te spreken, zoo is 't geen wonder, dat de Hollanders boven veel andere Volkeren bequaem zijn, om de vreemde talen in hare eigenschap van klank te kunnen leeren; want weinig volk is er, dat zo veel enkele klanken in hare tael laet hooren.”

En op eene andere plaats: „De grootste moeite voor ons is van zich te geweenen tot de zakelooze bijklanken, als tand- of lipfisingen en keelrocheligen, die veel andere Volkeren onderworpen zijn, als waer tegen onze zuivre tong:-slag ten eenemaal strijdig is.

Dit gebrek van Bijklanken houdt al een opmerkenswaerdigen streek; want de Engelsman lispt voor op de tanden; de Volkeren van de Noorder en Wester vaste kust van Europa (daer onder ook wij) spreken vrij en midden uit den mond, dog van ons Nederland af na 't hooge van Duitsland op tot in Oostenrijk toe, ziet men, dat de Dialecten in hardigheid en keel-klank aanwasfen: maer verder opgaende vindt men eene Rommeling van lastige

Consonant-schikking zonder tusfenkomen van vokalen onder de Volkeren van Slavoenfchen Dialect."

Wat valt hier over op te merken? enz. enz. enz.

18) Wat leert ons de befchouwing van de uitspraak, die wij aan onze letteren geven, en van de wijze, waarop wij uit onze letteren lettergrepen en woorden zamenstellen; anders gezegd: wat leert ons de befchouwing der klanken, die al zoo het meest in onze Nederlandfche woorden voorkomen, ten aanzien van de gefchiktheid of ongefchiktheid onzer taal voor de muziek en den zang? In hoe ver b. v. moet hare *zangbaarheid* voor die van het Italiaanfch, Fransch, Hoogduifch, enz. al dan niet achter ftaan?

19) Wat valt er omtrent onze letterteekenen of de figuren onzer fchrijf- en drukletteren, zoo in onze taal, als in het algemeen, op te merken? Wat is de oorfprong dier figuren? Welke foort van figuren bezigen wij in onze taal? Wat zijn Gothifche, wat Laajnfche letters? enz. enz.

20) Wat kan tot opheldering van fommige der hier boven aangehaalde versregelen uit oud-Hollandfche dichters dienen?

*Iets over de twee- en drieklanken in onze taal,
en hunne betrekking tot den ftyl.*

§ 7.

De meeste talen hebben tweeklanken of diphthongen, dat is, vermelingen van de eene vokaal in de andere in hetzelfde woord. Niet alle echter zijn er even zeer mede bedeed. Het Grieksch is er rijk in; het Laajnfch bezigt ze minder; het Fransch telt er verfeiden, als te zien is, b. v., in de woorden: *piece, amitid, dieu, lion, lui, lojn, jujn* en foortgelijke, fchoon de Franfche diphthongen echter, even als die der Italianen, soms in twee op zich-zelve ftaande vokalen overgaan. Het Hoogduifch is er niet arm in, maar moet echter, dunkt mij, voor onze taal in dit ftuk onder-

doen. Immers, het bezit van verscheidene en daaronder zeer gerekte tweeklanken (ten minste, van die er voor doorgaan) maakt onder de Duitse talen eene karakteristieke hoedanigheid van het Nederlandsch uit. Niet alleen toch hebben wij korte en lange diphthongen, gelijk *au* kort, *aa* lang is, en van het thans minder gebruikelijke *ai* het verlengde *aai*, van het oude *oi* *ooi*, van *eu* ook nog *esu* komt; maar het ontbreekt ons zelfs niet aan drieklanken, welke laatste men b. v. in het Hoogduitsch niet aantreft. Tot deze drieklanken namelijk behooren *ieu* en *oei*, ten zij dit laatste *oei* in den grond meer als diphthong te beschouwen zij. Het verdient onderzoek, in hoe yer onze taal door deze veelvuldige twee- en drieklanken al dan niet in zoetvloeiendheid en zangerigheid boven de met haar verwante talen en tongvallen uitsteekt.

Onze diphthongen en triphthongen komen in het volgende, door mij zamengeknuffelde *r-looze rijmpje* voor:

*De avond zijt van 's hemels bogen, en de dauw dekt beemd en wet;
Lieflijk speels het suizend koekje met de bloempjes aan de hat;
Duizend zaals halsentuchjes waaijen op zijn wickjes aan;
Lente tooidt op nieuws de boomen, mild met bloesemsneeuw beladen;
Hel soms naghaauwd van de echo, klinks, & Philomela, uw swit!
's Maantje lonkt in 't woud zoo kwijnend, bij dat zoete maat-*
(geluid.

*Ach, aanwinnig is deze avond van het jeugdig bloeisajden!
Liefde wijdt hem; kom, Minona! laat ons in het boschje spoen!
Laat ons minnen, laat ons kozen, laat mij van uw lieven mond
Duizend malsche zoutjes plukken! — Liefde, liefde wijdt deez'*
(stond.

Eenige vragen, in het voorbijgaan te beantwoorden.

1) Waarvoor moet een redenaar, bij de uitspraak onzer twee- en drieklanken, zorgen; bijzonderheid ten aanzien der *ai*, *ou*, *ie*?

2) De tweeklank *ei* kwam, even als bij de Hoogduitschers, voorheen niet zelden bij onze schrijvers voor. En zulks in stede van *ei*. Hooft zingt, b. v. van een meisje, dat bijzonder fraai schreef, zeer geestig, maar met eene, thans ons wat zonderling in de ooren klinkende woordenfchikking:

*'t Heilighejn, daar ik by zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke gis,
Uit in het gemaalen wit
Troonyjens van haar gedachten, enz.*

In welke Duitfche dialekten treft men dezen tweeklank nog menigvuldige malen aan, en moet men denzelven bij ons thans als geheel verbannen befchouwen?

3) Is de *ie* werkelijk bij ons tweeklank? Is de *oe* zulks, of is deze laafte meer als een klinker op zich-zelf, gelijk aan de Hoogduitsche *u*, te befchouwen? Waardoor verfchilt de uitpraak onzer *eu* zoo zeer van die der Hoogduitscheren? Welke klank komt in het Hoogduitsch het naaft met ons *ei* overeen? Hoe komen wij aan dien afwijkenden, in andere echt Duitfche talen zoo niet voorkomenden tweeklank? Hoe moet dit *ei* bij ons uit worden gefproken? Hebben wij geen diphthong *oi* in onze taal? Welke tweeklanken wifelen het meest bij ons af? enz. enz.

4) Aan welke oud-Duitfche dialekt heeft onze taal misfchien veel van hare twee- en drieklanken te danken?

5) Wat maakt, met opzigt tot de wijze, waarop wij twee verfchillende vokalen na elkander laten volgen en uitspreken, eene karakteristieke hoedanigheid van onze taal en hare naaste zuster, het Hoogduitsch uit, in vergelijking met de meer zuidelijke talen van Europa?

6) Welken ongemeen zoetvloeienden en zangerigen of zangbaren twee- of drieklank hebben wij in onze taal, dien men in het Hoogduitsch niet aantreft?

7) Hoe vertoonen zich onze twee- en drieklanken bij

onze oudste, bepaaldelijk gezegde-Nederlandsche schrijvers
MAERLANT, MELIS STOKE en anderen?

8) Welke andere tweeklanken, dan die bij ons voorkomen, vindt men nog in de Duitfche talen?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

*Een woord over de enkele en dubbele
vokaalſpelling.*

§ 8.

Bekend is het, dat onze klinkers nu eens een kort, dan een lang geluid hebben. De *a* is b. v. kort in *dag*, lang in *maag*; de *u* kort in *dus*, lang in *duur*; de *i* kort in *min*, lang in het oude *pine*, thans *pijn* gefchreven. De *e* en *o* echter zijn niet alleen lang en kort, maar deze lengte en kortheid zijn daarenboven nog van tweederlei aard, namelijk zacht- en fcherplang, zacht- en fcherpkort. In *komen* is b. v. de *o* zacht-, in *boomen* fcherplang. Als de Heer *van Zuylichem* zingt:

*Onthoudt uw boden niets ten halven nog ten heelen!
Soo veel ghy haer beſteelt, leert ghy s' haer meester ſelen!*

is hier de *e* in *heelen* fcherp-, in *ſelen* zachtlang. In *dol*, *vol* is de *o* zacht-, in *tol*, *rol* fcherpkort. In *de* is de *e* zacht-, in *wel* fcherpkort. Dit onderscheid tuſſchen de zacht-korte en fcherpkorte *e* en *o* is ook in de beſchaafde taal zeer goed te hooren; niet zoo gemakkelijk echter het verſchil tuſſchen het zacht- en fcherplange der *e* en *o*. Aan weinig redenaars zal het, geloof ik, gefchonken zijn, om zonder gemaaktheid eene onderscheidene uitſpraak aan den klank der enkele *o* in het zoo even ge-

noemde *komen*, en aan dien der dubbelde *o* in het woord *boomen* te geven, en nog minder toehoorders zullen het opmerken. In zóó ver dus ware het niet noodig geweest de zacht- en scherplange *e* en *o* in de tegenwoordige spelling te onderscheiden, en ter aanduiding van het scherp- of hardlange twee, tot die van het zachtlange slechts ééne vokaal te bezigen, gevolgelijk *komen* met ééne, *boomen* met twee *o* te schrijven. Men heeft evenwel (en zulks geloof ik niet te onregt) gemeend deze verschillende spelling te moeten aanprijzen, omdat het onderscheid tusfchen de zacht- en scherplange *e* en *o* van de oudste tijden aan in onze taal bestaan heeft, en reeds in de vroegste dialekten doorklinkt. Zoo komt het reeds voor in het Meso-Gothisch, den oudsten, ons bij geschrifte bekenden Duitschen tongval, die zich uit de vierde eeuw na CHRISTUS geboorte dagteekent.

Onze voortreffelijke TEN KATE heeft zulks ten aanzien van de gemelde dialekt, alsmede ten aanzien van andere oud-Duitsche tongvallen, reeds vóór ruim honderd jaren, door breede vergelijkingslijsten in een helder daglicht gesteld. — Tevens is het in het minste niet te loochenen, dat het onderscheid tusfchen de zacht- en scherplange *e* en *o* zich in de platte volkstaal van ons vaderland nog duidelijk door eene geheel verschillende uitspraak hooren doet. Zoo klinkt (om een enkel voorbeeld aan te voeren) in de omstreken van Zutphen de scherplange *e*, met enkele uitzonderingen, op de gewone beschaafde wijze, maar de zachtlange heeft er dikwerf den klank van de Grieksche η , of van de Fransche *e* of *ai* in *être*, *maitre*, enz. Op dezelfde wijze krijgt de hardlange *o* veelal de gewone uitspraak, maar de zachtlange die van de Fransche *o* in *encore*,

of meer of min ook die van de *au* in der Engelschen *daugther*, *laugther*, enz. Men kan dit zien in de met eene andere letter gedrukte woorden uit het boven aangehaalde dichtstukje van den heer STARRING:

*Kans hawwe van doodgden, dds ongelógen,
Daár heb' kogels genogt deur de locht 'evlógen.*

en verder:

*„Mijnhaer de Ammerdál!
Zei' de Keunnink: we dient er en torn op te wágen!
Zol dat Dierengespuús van Algiers os plágen,
Now het Franse met Gods hulpe klein is 'emaakt?
Dan waer 't Land úút den RAEGEN in den drup'eraakt.*

Andere dialekten van ons vaderland onderscheiden weér op andere wijzen de scherp- en zachtlange *e* en *o*. — Genoeg, en om van meer dergelijke redenen hier te zwijgen; het verschil bleef nog altijd te eerwaardig en was te zeer in het oog loopend, dan dat men niet zoude geoordeeld hebben het in de spelling te moeten eerbiedigen. Dit heeft zeker niet kunnen geschieden, dan ten koste eener meerdere gemakelijkheid en eenvoudigheid, die anders in ons orthographisch stelsel geheerscht zouden hebben. Bij het missen echter hiervan, trooste men zich met de gedachte, dat thans ook in onze schrijftaal regt wedervaren is aan eene eeuwenheugende eigenaardigheid onzer taal; terwijl een inlander in allen gevalle zich de onderscheidene spelling der zachten hardlange *e* en *o* spoedig eigen maakt. Vreemdelingen kunnen hier met hunne gispingen wel te huis blijven. Hunne spelling levert nog wel andere moeilijkheden op, dan de onze.

Zoo wel, als men van de oudste tijden af de hard- en zachtlange *e* en *o* met een' onderscheidenten klank heeft uitgesproken, heeft men zulks ook gedaan ten aanzien der *i* of dubbelde *i*, in tegenoverstelling van den tweeklank *ei*. Dit verschil van uitspraak heerscht ook nog in de platte volkstaal op een aantal plaatsen, schoon het in de beschaafde spraak eens redenaars weinig meer hoorbaar zij, en *mijne*, *zijne*, enz. nagenoeg klinken, als *meine*, *seine*, zoo als de Hoogduitschers deze woorden, met een flauw bijmaakje echter van *ai*, schrijven en uitspreken. Maar hunne en onze voorouders schreven doorgaans *mine*, *sine*, *vive*, *βiven*, enz. enz. En zoo vindt men het nog in veel dialecten; onder anderen door geheel Gelderland:

*Reg' zo, oe Hoogheid! ze' de Ammerdaal: veulle VIVEN
En zesfen, met zûk volk, help' ze madder STIVEN
In eur kwadâ nukken;*

luit het daarom te regt in het reeds meermalen aangehaalde vers van den geestigen STARING. — In fommige streken van de eigenlijke provincie Holland schijnt het onderscheid tusschen *ei* en *ij* minder hoorbaar te zijn; weshalve dan ook schrijvers uit dien hoek zich het ligtst hier in de spelling vergisfen (*) — Het zij echter hiermede, hoe het wil, 't eenparige gebruik en de voorgang des vroegeren tijds vorderen, dat men, ten minste in de spelling, het gezegde onderscheid niet uit het oog verlieze, en,

(*) Gelijk ook een Amsterdamsch redenaar b. v. dit onderscheid minder in zijne uitspraak zal doen hooren, dan een Groningsch.

voor zoo ver men zulks niet reeds aan zijne eigene volksdialekt toetsen kunne, zich die regels eigen make, welke hieromtrent in onze nieuwere spraak-kunsten gegeven zijn.

Zelfs ons rijm eerbiedigt overal het onderscheid tusschen *ij* en *ei*. De verzen dus :

*Het jonge en snoep'rig meisje zet:
'k Bemín de minnekozerij,
Wie kan het zoenen laten?*

zijn verwerpelijk. En zoo mag *heid* op *tijd*, *meid* op *lijd* even min rijmen. — Zonderling is deze strenge kieschkeurigheid hierin, daar onze dichters zich in andere opzigten niet ontzien, en ook, krachtens het gebruik, niet behoeven te ontzien, om *ontfermen* met *erbarmen*, *hart* met *werd*, *bosch* met *dos*, enz. enz. in eene rijmverbinding te doen treden. Ook heeft men geene zwaarigheid gemaakt, dergelijke rijmhuwelijkken tusschen de hard- en zacht-lange *e* en *o* te sluiten (*).

Het eene en andere meer, dat betrekking heeft tot de enkele en dubbelde vokaalfspelling, tot die van *ei* en *ij*, en tot de tegenwoordige spelling in het algemeen, gaan wij hier, als genoegzaam bekend, met stilzwijgen voorbij. Jonge lieden, des nog behoevende, kunnen zich hier de volgende vragen uit de schriften van de heeren SIEGENBEEK, WEILAND en anderen beantwoorden :

1) Welke is de algemeene regel ten aanzien der tegenwoordige spelling, voor zoo ver een klinker op een' consonant of medeklinker sluit, en echter een' langen klank moet uitdrukken?

(*) *Stelen* rijmt b. v. zeer goed op *deelen*, *komen* op *boomen*, enz.

2) Op welke verschillende wijzen poogde men oudtijds den langen klank eener vokaal aan te duiden?

3) Wat heeft men voor bewijzen aangevoerd voor de stelling, dat men ten allen tijde, als de vokaal slechts lang was, de vokaal moest verdubbelen?

4) Welke algemeene regels kan men voor het schrijven met de hard- of zachtlange *e* en *o* opgeven? Wanneer komt b. v. in de meeste gevallen de hardlange, wanneer de zachtlange *o* te pas? Wanneer moet men *ei*, wanneer *ij* schrijven?

5) Waarom schrijft men tegenwoordig *trouw*, *berouw*, *vrouw*, *leeuw*, enz. enz., en niet, gelijk oudtijds, *trou*, *vrou*, *leeu*? In 't rijmpje bij CATS luidt het, b. v.:

*Een peert, een sweert, een lieve vrou
Leent niemant uyt als met berou.*

En zoo spreken de Hoogduitschers nog van *trou*, *frau*, *leu* (hetzelfde als hun *löwe*). — Vordert de tegenwoordige spelling *boeijen*, *vleijen* of *boeien*, *vleien*; *bloesem* of *bloesem*; *lagchen* of *lachen*; *vischen* of *vischen*; het Hoogduitsche krachtige en mannelijke *fonkelen*, (gelijk *flikkeren*, *flonkeren*, *fluks*,) dan wel het etymologisch nauwkeuriger *vonkelen*; *christenen* of *kristenen*; *phlosooph* of *filosoof*, enz. enz.?

Wanneer moet de *t* in sommige woorden ingelascht worden — wanneer de *e*? en wat honderd dergelijke kleinigheden meer zijn, waarin eene eenparige spelling verkieslijk is, offchoon men over die spelling-zelve lang twisten kunne, enz. enz.

Ten slotte zal geen onpartijdige, hoe hij ook over het tegenwoordig aangenomen stelsel van spelling denken moge, loochenen, dat hetzelfde aan het verder uitkramen van eene geweldige hoeveelheid waanwijsheid zeer gelukkig paal en perk heeft gesteld, en aan een aantal onoordeelkundige verbeteringen den bodem ingeflagen. Voorheen moest de onkundige, zoowel als de kundige, zich een eigen stelsel van spelling vormen, daar er geene algemeen vastgestelde regels voorhanden waren, waarnaar hij zich konde rigten. Zoo begonnen velen, zonder eenige

oudheidkundige of etymologische kennis te bezitten, oppervlakkig over het eene en andere na te denken en te gelijker tijd aan een eigendunkelijk hervormen en verbeteren onzer taal doldriftig de hand te slaan. Dit is nu elks zaak niet, gelijk VOLLENHOVE in de zeventiende eeuw reeds zong:

*'t Hervormen van de taal, daar menig geest in dut,
Is ieder even na, maar elk niet even nut;
Taalmeesters vindt men, die gebreken, waards te last'ren,
Met feilen bat'ren, die de taal nog meer verbast'ren.*

Daarenboven worden de voorschriften der tegenwoordige spelling aan geen vrij man opgedrongen. — Men ga, zulks verkiezende, zijn' eigen' gang, maar beproeve eerst zijne bevoegdheid hiertoe, en zorg, om niet geheel en al van den grooten weg af en in allerlei doornen en praamstruiken verward te raken. Het zijn niet allen BILDERDIJKEN, die de thans algemeen betreden heerbaan verlaten willen, om op andere paden het doel der spelling te bereiken. Dit houde men ook wel in het oog, dat geene spelling, van wien zij ook komen moge, ooit in staat zal zijn, om den juisten klank, dien men door haar uit wil drukken, volkomen duidelijk te maken, en dat een vreemdelling, zonder mondelijk onderrigt, even ligt b. v. het Bilderdijksche *boeien*, als het Slegenbeeksche *boejen* verkeerd uit zal spreken. Het komt mij, onder verbetering, voor, dat men in iedere algemeen aangenomene en niet volslagen ongerijmde spelling tamelijk wel berusten kan, wanneer men slechts zorgt, dat de jeugd in de regte uitspraak der woorden goed worde geoefend, en men haar leere, dat men b. v. even min (hoe nu het woord ook gespeld worde) *boei-ën* moet zeggen als *boei-jen*, tot welk eerste de spelling van *boeien*, en tot het andere die van *boeijen* een' onkundige aanleiding zou kunnen geven. Een woordenboek van uitspraak, op die onzer beschaafdste redenaars gegrond, zoude uit dien hoofde zeer nuttig zijn.

Eenige aanmerkingen over de woordafleidkunde of etymologie in onze taal, en over hetgeen tot den stijl in dezen betrekking heeft ().*

§ 10.

Uit de tallooze vereenigingen der verschillende letterklanken, van welke in de vorige paragrafen ter loops gesproken is, zijn de lettergrepen en woorden in onze taal zamengesteld. Het nasporen van den oorsprong dier woorden en van de verwantschap, welke zij, zoo onder elkander in onze taal, als met de woorden van andere spraken hebben of hebben kunnen, maakt het onderwerp der wetenschap uit, woordafleidkunde, woordvorfching of etymologie genaamd. Niet ongepast zal het zijn over dit belangrijk stuk hier het eene en andere aan te stippen.

§ 11.

De Nederlandsche woorden zijn, in hunne onderlinge betrekking, of stamwoorden en eenvoudige (*vocabula primitiva* et *simplicia*), of afgeleide en zamengestelde woorden (*vocabula derivata* et *composita*). Stamwoorden zijn de zoodanige, van welke anderen afstammen of voortspruiten, en die dus, gelijk WACHTER zegt, bij de berekening der woordgeslachten voor de eersten moeten worden gehouden, niet, wijl ook zij niet soms tot een nog eenvoudiger primitief zouden kunnen terug gebragt worden, maar

(*) Wij spreken hier nu van de etymologie in haar engeren zin, en niet in dien algemeenen, waarin zij tegen de orthographie, syntaxis en profodie wordt overgesteld, en als zoodanig een der hoofddeelen van de spraakkunst of grammatica uitmaakt.

wijl deze hoogere afftaming dan dikwerf meer donker en onzeker is, en men hen ten minste als de duidelijk te onderkennen stamvaders der uit hen voortgesprotenen *derivata* beschouwen moet. Dus zijn in de volgende dichtregels van BRANDT op een' penning met het borstbeeld van HUIG DE GROOT :

*De fenix van het vaderlant ,
Het Delfs orakel, 't groot verstant ,
Het licht, dat de aarde alom bescheen ,
De GROOT vertoont zich hier in 't kleen.*

de meeste oorspronkelijke Nederlandsche woorden in een zeker opzigt stamwoorden, behalve namelijk *verstand*, *bescheen* en *vertoont*, welke afgeleid zijn van de *primitiva stand*, *schijnen* en *toon* — en uitgenomen *vaderland* en *alom*, welke zamengestelde woorden zijn.

Met dat al, als men nog wat verder opklimt, is ook het woord *stand* weér als eene afleiding van het werkwoord *staan* te beschouwen, doch te dezen aanzien is de derivatie al weér niet zoo in het oog loopend.

Hierin verschilt een zamengefeld van een afgeleid woord, dat het eerste uit de vereeniging van twee afzonderlijke, duidelijk te onderkennen en elk op zich-zelf nog gangbare woorden is voortgesproten, terwijl een *derivatum* ontstaat door met een primitief zekere voor- of achtervoegfels (praefixen of suffixen) te verbinden, die niet, ten minste tegenwoordig niet meer, als afzonderlijke woorden gebruikt worden. Tegen de *composita* staan dus de *simplicia*, tegen de *primitiva* de *derivata* of *derivatiiva* over. *Berg* is een primitief, *ge-berg-te* is een derivaat. *Looper* is een *simplex* of eenvoudig woord, schoon geen primitief; want het stamt

af van de lettergreep *loop*, achter welke de uitgang *er* gevoegd is, maar *hardlooper* is een *compositum* of zamengesteld woord. Immers het is uit twee, elk op zich-zelf staande en bruikbare woorden, *looper* en *hard* namelijk, gesmeed. Dikwerf echter verstaat men door *primitiva* en *simplicia* hetzelfde, omdat *primitiva* altijd *simplicia* zijn, schoon niet omgekeerd.

§ 12.

In de stamwoorden of *primitiva* (en zoo ook in de overige) moet men soms nog weér onderscheid maken tusschen datgene, hetwelk het eigenlijk 'gezegde' ligchaam des woords uitmaakt, en dat men ook wel eens het zakelijke deel of den wortel van hetzelfde noemt — en tusschen dat, hetwelk men blootelijk als buigingsdeel of *particula flexionis* moet aanzien, dat is, als de toevoeging van ééne of meer letters, dienende, om of de declinatie, of de zoogenaamde comparatie, of de conjugatie van een woord aan te duiden. Zoo zijn b. v. in het volgende oud-Hollandsche bijchrift van BRANDT op den voortreffelijken DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT, die in den tijd der Spaansche beroerten een ijverig voorstander van de vrijheid des geloofs, maar tevens van verdraagzaamheid was:

Toen 't grote pausdom door een kleiner pausdom viel,
Zogt gy de ware kerk en vryheid in uw ziel;
Twee pesten hebt gy met uw pen terug gedreven,
Het noodlot van KALVYN, den nutsaart van GENEVEN.

onder anderen ook de woorden *kleiner* en *pesten* primitieven, maar in die primitieven maken de lettergrepen *kleen* en *pest* het ware wezen des woords nit, terwijl de sylben *er* en *en* buigingsdeelen zijn, waarmede in het eerste woord de comparatie, en in

het tweede de declinatie van het meervoud wordt aangewezen. Van 's gelijken strekt in het woord *loopen*, dat men, voor zoo ver het ten minste tegen *verloopen* overstaat, als een *primitivum* beschouwen kan, de lettergreep *en* tot kenteeken van de onbepaalde wijze of den *infinitivus*, en dus tot kenteeken eener zekere wijziging, die het woord door de conjugatie ondergaat; even als in *loop-ende* dit *ende* het *participium* of deelwoord beteekent. Dit eene en andere zij gezegd, opdat men dergelijke buigingsdeelen (*particulae flexionis*) met de eigenlijke gezegde voor- en achtervoegfels, ter derivatie diensende, niet verwarre.

Voor het overige volgt uit het aangemerkte, dat soms in één woord drie, ja vier geheel afzonderlijke deelen te onderscheiden vallen, namelijk het ligchaam des woords-zelven, ook wel het zakelijke deel of ook wel de wortel genoemd, het buigingsdeel, en het voor- of achtervoegfel of de terminatie. — Alle vier deze deelen heeft men, bij voorbeeld, in het woord *be-scheid-en-heid* (*), voor hetwelk men zelfs nog een tweede voorvoegfel zoude kunnen plaatsen, *on-be-scheid-en-heid*.

§ 13.

Wij gaven te kennen, dat in de primitieven, dat is stam- of wortelwoorden, zeer wel nog een dieper, algemeener wortel schuilen konde, maar dat zulk eene hoogere afftammung donker en onzeker

(*) *Be* is namelijk voorvoegfeltje van afleiding; *scheid* is het wortel- of zakelijke deel van het werkwoord *scheiden*; *en* is een buigingsdeel, hier nu tot kenteeken van het voorleden deelwoord of *participium* strekkende (want *bescheiden* is oorspronkelijk een deelwoord) en *heid* eindelijk is een achtervoegfel van afleiding. De grondslag van het geheele woord ligt dus in de lettergreep *scheid*.

was. In het oude, onbewimpelde rijmpje b. v. van den treffelijken CATS, die, naar het zeggen des Franschmans: *J'appelle un chat un chat*, etc. personen en zaken nog bij hun' regten naam noemt:

*Al heeft een hoer een schoon geficht,
's Is een lanterne sonder licht,*

is *licht* in een' zekeren zin een stamwoord, uit hetwelk *verlichten*, *toelichten* enz. voortspruiten; maar in het gezegde *licht* is misfchien een algemeene wortel of een algemeen *thema* van *li*, *lu*, *lo* enz. besloten, hetwelk in een aantal talen iets blinkends, schitterends, wits, vurigs, glimmends schijnt aan te duiden. Zoo vertoont het zich toch in de Latijnsche, Griekfsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche woorden, *luceo*, *lux*, *lumen*, *λευκός*, *luire*, *lumière*, *light*, *licht*, *lohe*, en in hoe veel andere niet. Indiervooge dringt men met zijne beschouwingen tot den eersten oorsprong der taal door en daalt in diepten nêer, uit welke schatten van kennis en wetenschap zijn op te delven, maar waarin men tevens, zoo koele bedaardheid, wijsgeerig verstand en grondige taalkennis ons met hunne fakkels niet voorlichten, gevaar loopt, om in allerlei kronkelgangen te verdwalen, en nutteloos steengruis, in stede van kostbaar erts, naar boven te brengen (*). —

(*) Men kan in onze en andere talen vrij-wel de algemeene wetten opgeven, volgens welke de woordvorming, in haren geheelen omvang genomen, plaats heeft, maar zeer moeilijk is het bij honderden van afgeleide woorden te zeggen: juist van dit of dat grondwoord zijn zij bepaaldelijk voortgesproten. Dat b. v. *vader*, *moeder*, *broeder*, enz. gevormd zijn door toevoeging van het achtervoegfeltje *er* bij de lettergrepen *vad-*, *moed-*, *broed-*, is even duidel-

Elke dwaas kan etymologiferen. Elke dwaas tevens kan de etymologie belagchen. De verstandige zal in het gezelschap der grootste mannen van vroeger en later tijd stil zijn' weg gaan, en met beide zotten even zeer den draak steken. — Voor het overige bieden zich een aantal der gewigtigste vragen hier ter beantwoording aan: b. v. is de taal in het algemeen van menschelijken, dan wel van goddelijken oorsprong; welke is de oudste taal, of moet men de oudste en oorspronkelijke taal eenigermate in de grondklanken van alle talen zoeken? Zijn de woorden willekeurige of onwillekeurige teekenen der denkbeelden? Op welken grondslag rust de geheele vorming der woorden? In hoe ver zijn zij uitdrukkingen van geluiden en natuurkreten, of zoogenaamde *onomatopoioumena*, dat is, klanknabootsingen, in

lijk, als dat *lezer*, *zwijger*, *prater*, *bakker*, met behulp van dat zelfde *er*, van de worteldeelen *leez-*, *zwijs-*, *praat-*, *bakk-* in *lezen*, *zwijgen*, *praten*, *bakken* komen. Maar deze laatste woorden kennen wij. Wie zal echter zeggen, tot welke *verba* de wortelgrepen *vad-*, *moed-*, *broed-*, enz. moeten gebragt worden? De eene leidt b. v. *vader* af van het oude *fadian*, in den zin van *bezorgen*, *verzorgen*, *waarnemen*, de andere van *fodjan*, dat is, *voeden*, tien anderen weér van wat anders, terwijl voor het eene even veel te zeggen is, als voor het andere, en men in alle talen schier het woord *vader*, (hetzij men het nu *vader*, of *vater*, of *father*, of *pater*, of *πάτηρ*, of *padre*, enz. schrijve) aantreft. — Zoo stamt *vond*, in den zin van eene looze uitvinding, klaarblijkelijk van *vinden*, *vond*, *gevonden*; het substantief *dronk* komt van *drinken*, *dronk*, *gedronken*, enz. De afftaming valt hier van zelf in het oog; maar wie zal even zeker bepalen, waar *mond* b. v. van stamt, of *hond*, of *grond* en duizend andere. Zoo is het woord *barst* van *bersten*, *borst*, *geborsten*, maar van een aantal andere woorden, op *st* uitgaande, als *borst*, enz.

hoe ver beelden zij den vorm onzer spraakwerktuigen af? Welke woorden hebben aan toevalligheden hunnen oorsprong te danken? Waardoor wordt de gedaante der woorden zoo verschillend gewijzigd in de verschillende talen? Wat moet men als het oudste taal- of rededeel beschouwen, enz. enz. enz.?

Ten aanzien der laatste vraag zij hier nog kortelijk aangestipt, dat men, gelijk TEN KATE, GRIMM, BILDERDIJK en anderen aanmerken, de *verba* of werkwoorden vermoedelijk voor de oudste taaldeen te houden hebbe, zoodat elk *substantivum* al tijd op een, hetzij dan wezenlijk nog in de taal bestaand, hetzij denkbeeldig *verbum* ons terug wijst.

zijn de *verba*, waaruit zij voortspruiten, blootelijk te raden. En waar blijft men, hooger opklimmend, met den oorsprong der werkwoorden *vinden*, *drinken*, *bersten* en alle voortgelijke zelve? Wat is hun eerste grondslag, wat hunne eerste kiem? Hier verliest zich de etymologie in nacht en duisternis. Zoo zeer ik dus TEN KATE bewonder in de ontwikkeling der wetten, volgens welke de woordvorming bij ons plaats heeft, zoo zeer houd ik een aantal van zijne afleidingen zelve voor louter gissingen, soms niet onwaarschijnlijk, soms vrij ver gezocht. Maar is zulks niet hetzelfde met die van JUNIUS, WACHTER, FULDA en zoo vele andere beroemde taalkenners, van welke sommigen, zoo als b. v. de diepgeleerde JUNIUS, daarenboven op eene overdrevene wijze al onze woorden uit het Grieksch wilden afleiden? Men bewondert vaak het vernuft en de scherpzinnigheid dier voortreffelijke mannen, even als die van onzen vermaarden BILDERDIJK, maar hun juist overal te gelooven.....! Te regt waagt een der grootste heden-daagsche kenners van alle Duitsehe talen en tongvallen, de reusachtig geleerde JAKOB GRIMM zich maar zelden uit het gebied der werkelijk bewijsbare etymologiën in dat der bloot gisbare.

De bovengemelde beschouwing van den oorsprong en de afleiding onzer primitieven en van de woorden onzer taal in het algemeen heeft, in meer dan één opzigt, hare zeer aangename zijde. Inzonderheid kan zij ook strekken, om ons de gepastheid en natuurlijkheid van een aantal benamingen te doen kennen.

Waarvan b. v. draagt de *mol* zija' naam? Van zijn wroeten in het *mul* of *mol*, (Engelsch *mould*,) dat is, zand, aarde, stof, gelijk wij nog *moude*, *molde*, *turfmul*, *mullig*, enz. hebben. *Mol* is dus (zoo als FRANCISCUS JUNIUS en anderen ons leeren) zoo veel als *molmier*, dat is, *aardmier*, *mier*, dat het aardrijk doorwoelt en opwerpt, nageaapt door vele menschen, gelijk vader CATS zingt:

*Wat lust het menig mensch met handen en met voeten
 Hier in dit aerden hol, gelijk een mol, te wroeten!
 Het gaet hem, als het fret, hy woelt zijn leven lang,
 En fet, ey lieve fet, een ander heeft den vang.
 De loon van zijn gewoel en van zijn angstig slaven
 Is maer een oude fet, om in te zijn begraven.
 Ryst hooger, weerde ziel, en vry al verder! — fet,
 Dat u gelukkig maakt is hier beneden niet!*

Dit rijmpje des braven mans in het voorbijgaan! — Daarom heet, volgens JUNIUS, een mol in het oud-Hollandsch *molwerp*, d. i. *aardopwerper*. Dat de Hoogduitschers nog tot op den huidige dag hem *maulwurf* noemen, weet iedereen.

Zoo is *slang* denkelijk zoo veel als *slingerdier* van het Hoogduitsche werkwoord *schlingen*, *schlang* of *schlung*, *geschlungen*, waarvan ons afgeleide *slingeren*. — *Snep*, gelijk WACHTER reeds opmerkt, is *neb-* of *snebbeyogel*, naar heur' langen bek; weshalve de Italianen haar, met hunnen vergrootenden uitgang *one*, *bevasfone*, dat is *groot-* of *langbek* noemen. — *Snock* is mischien *snakvisch*, naar zijn *snakkend*

of fnokkend geluid. De Hoogduitschers noemen hem *hecht* of *heft*, denklijk naar het vasthechten of vastklemmen aan zijne prooi. De Engelschen *pique* van hun werkwoord (*to*) *pick*, of (*to*) *pique*, in het Fransch *piquer*, bij ons *pikken* of *steken*; zinspelende mischien op het puntige zijner tanden. Om dezelfde reden kan hij in het Fransch *brochet* heeten, daar *brocher*, *embrocher* in die taal *steken*, *doorrijgen*, en *broche* een *spit* beteekent. Zoo is ook (*to*) *broach* in het Engelsch *steken*, *opsteken*, b. v. een vat, enz. enz. enz.

§ 15.

Afgeleide woorden of *derivata*, voor zoo ver zij zich nu duidlijk als zoodanig vertoonen, en niet, gelijk b. v. de substantieven *loop*, *band* enz., *zonder toevoegsel* regtstreeks uit het *verbum* of zijn zakelijk deel zelf bestaan, worden van hunne *primitiva* gevormd door middel van vóór- of achtervoegfels, die wij aan het primitief hechten. — Een rijmpje, door den Heer *van Zuylichem* uit het Spaansch vertaald, en in zin overeenkomende met het Fransche: *mieux vaut le moineau dans la main que l'oie qui vole*, luidt:

*Een arend in de vlugt hoogh boven 't land
Is min waerd, als een musken in de hand.*

Hier is onder anderen het woord *land* in meerder of minder mate een primitief of stamwoord. Voeg ik nu achter hetzelfde den uitgang *schap*, dan ontstaat het afgeleide *landschap*, even als van *vriend vriend-schap* (*), van *maat maatschap*, en daarvan weér

(*) Men houde hier al weér in het oog, dat, schoon *vriend*, in betrekking tot *vriendschap*, een stamwoord te noemen zij, dit stamwoord echter voor scherper oogen zich

met toevoeging van nog een' tweeden uitgang, dien van *ij* namelijk, *maat-schap-ij*, duidelijkheidshalve met twee *p* geschreven *maatschappij*. — Zoo is *muschen* een derivaat van *musch* of *mosch*, achter hetwelk de verkleinende uitgang *ke* of *ken* gevoegd is, even als zulks plaats heeft in *kindke*, (Hoogd. *kindchen*, *kindlein*) welluidendheidshalve *kindeke* of *kindeje* geschreven, en in meer foortgelijke woorden. — Van *waard* ontstaat aldus, met voorvoeging van *on*, *onwaard*, enz. enz. enz.

§ 16.

Dergelijke vóór- en achtervoegfels zijn meer of min duidelijk, naarmate zij zich meer of min gemakkelijk van het ware of schijnbare primitief, met hetwelk zij vereenigd zijn, laten scheiden. Soms zijn zij zoodanig met zulk een stamwoord in een gegroeid, dat het ontstane *derivatum* bijna geen *derivatum* schijnt. De zoo evengemelde HUYGENS zingt, wederom naar het Spaansch :

Laet ons niet fier op vaer of grootevaer of oom zijn!
De rechten adel is, soo wy maar selver vroom zijn.

Wanneer ik hier achter het woord *adel* het achtervoegfel *dom* plaats, krijg ik het afgeleide *adeldom*, waarin iedereen allergemakkelijkst den uitgang *dom* van deszelfs stamwoord *adel* affcheiden kan, even als in *rijkdom*, *ouderdom*, enz. Maar *bloesem* is ook een *derivatum*, gevormd met behulp van den uitgang *sem*, welke met dien van *em* van eenerlei aard is. Hier nu is de uitgang niet zoo gemakkelijk van het primitief te onderkennen. Immers de

weér als een derivaat vertoont van het werkwoord *vriën*; thans *vríjen* in den zin van *minnen*, *liefkozen*, zijnde *vriend* zoo veel als het *participium vri-ënd*, d. i. de minnende.

syllabe *bloe* levert gaen verstaanbaar woord op, zoo lang men niet weet, dat het zoo veel is als *blaet*, het zakelijke deel van het werkwoord *bloeyen*. Met dat al, men ontdekt dit schielijk. Wie zal echter vele andere woorden tot hunne juiste primitieven brengen?

§ 17.

Even als men in het Latijn, b. v. de partijkeltjes *in, dis, re, com*, en foortgelijke voorzetselen meer voor stamwoorden of die er voor doorgaan plaatst, en door middel detzelve afgeleide woorden vormt (b. v. van *felix, jungo, facio, pono; infelix, disjungo, reficio, compono*, enz. enz.) zoo hebben wij de woordjes *be, ge, ver, ont, her, on*, enz., die men in een' zekeren zin voorzetsels kan noemen, en ook werkelijk onafscheidbare voorzetsels genoemd heeft. Met onze echte, ware voorzetsels of praepositieën, als b. v. *aan, om, in, door* moet men, evenwel ze niet verwarren; want deze laatste kunnen op zich-zelf staande gebezigd worden, terwijl de woordjes, van welke wij hier spreken, slechts in vereeniging met andere woorden dienen, en alleen staande, tegenwoordig noch beteekenis, noch kracht zouden hebben. Bij primitieven gevoegd hebben zij dit wel degelijk, het eene echter meer, het andere minder. HELMERS zingt;

*Mijn roep, zoo ge eenmaal zwerft in vergelegen oorden,
Daar kloopt een onverlaat, die, hasfend uit zijn niet,
Op Hollands grootheid schimpt, op ons zijn zwadder schiet,
Uw ziel zij op den worm niet straks in toorn ontstoken;
Noem slechts DE RUITERS naam en Neerland is gewroken!*

In deze verzen geeft het voorvoegfel *on* (waarvoor men, als werkelijke praepositie, ook bij vroegere schrijvers *an, ante, oon*, hetzelfde als der Hoogduitscheren *ohne*, aantref) eene ontkenkende kracht aan het woord *verlaat*, dat weer afftamt van *laten*. *Ont*,

bij *steken* gevoegd, drukt hier een beginsel of aanvang uit, gelijk het in andere woorden weder andere betekenissen heeft. *Ge* is in *gewroken* blootelijk een kenmerk van het deelwoord of *participium*; terwijl over het algemeen dit voorvoegfel, ook als het vóór het geheele werkwoord geplaatst, en niet, gelijk hier vóór het deelwoord, als zoogenaamd augment, gebruikt wordt, weinig verandering aan de primitieven bijzet, weshalve het ook onverschillig soms gebezigd wordt, soms weggelaten. Men herinnere zich *wennen* en *gewennen*, *lukken* en *gelukken*, enz. enz. *Be* heeft meer nadruk.... Maar het bespek van dit handboek verbiedt over dit eene en andere in verdere uitweidingen te treden.

Sommige taalkenners, voor het overige, zien in al de gemelde voorvoegfelen eer partikelen van zamenstelling, dan van afleiding. En dit is in zeker opzigt niet ongegrond. Duidelijkheidshalve echter beperken wij in dit handboek de zamenstelling *over het algemeen* tot de vereeniging van twee of meer duidelijke, ook elk afzonderlijk nog gebruikt wordende woorden b. v. *groot-moedig*, *zonne-straal*, *aankomst*. Dit nu zijn de hier gemelde voorvoegfelen niet.

§ 18.

De voorvoegfelen, van welke in de vorige §§ gesproken is, zijn van de woorden, waarmede men ze vereenigt, gemakkelijk te onderscheiden. Iedereen ziet, dat *ge-denken*, *be-grijpen*, *ver-hooren*, *ont-hoofden*, *on-kundig*, *hor-eenen*, *er-varen*, enz. van *denken*, *grijpen*, *hooren*, *hoofden*, *kundig*, *eeenen* (van *één*) en *varen* door toedoen der voorvoegfels *ge*, *be*, enz. afstammen; maar er zijn ook afgeleide woorden, waarin het afleidings-voorvoegfel minder zichtbaar is, daar het slechts uit ééne of een paar letters bestaat. Dit is b. v. het geval met sommige *derivata*,

die door voorvoeging der letters *b, p, f, g, h, k, i, n, q, s, sch, st, t, v, w, z*, enz. gevormd zijn, en waarvan men de stamwoorden of in het Nederlandsch-zelf, of in de met ons verwante talen vinden kan. Van *nikken* b. v. ontstaat het derivaat *k-nikken*; van *nippen*, *k-nippen*; van het Hoogduitsche *nagen*, ons *k-nagen*; van het Engelsche (*to*) *nip*, ons *k-nippen*, enz. enz., gelijk op diezelfde wijze van ons oud *niën* of *nigen*, waarvoor wij thans *nijgen* zeggen, het woord *k-nie* afftamt, dat is dat gedeelte van het been, waar hetzelfde zich buigt of knikt. *Nek*, bij de Hoogduitschers *nacken*, en ook soms *genick*, is zoo insgelijks het buig- of kniklid aan hals en hoofd. — *Glijden*, is dus uit *ge-lijden*, van het oude *lijden* of *liden*, dat is, zich bewegen of gaan, afgeftamd. *Gloeijen* is, zoo als over bekend is, van het verouderde *loëjen*, *loïën*, dat is, branden, blaken, welk *loëien* in verband staat met het Hoogduitsche *lohe*, dat is, eene opbruifende vlam; met ons oud *loog*, *laug*, hetzelfde als het gemelde *lohe* beteekenende; met ons *laaijen*, in den zin van vlammen, waarvan *lichter laaije*, dat is, met eene heldere *laaijing* of vlam, enz. Zoo is *wreken*, met voorvoeging der *w*, een derivaat van *rechen* of *rekken*, Hoogduitsch *rächen*; gebruiken- de men in die taal *rache*, als wij, naar ons taaleigen, waarin de Hoogduitsche *ch* meestal in *k* overgaat, *wraak* zeggen. Zoo zeggen de Hoogduitschers toch *sprache*, wij *spraak*; zij *nachen*, wij *aak*; zij *krach*, wij *kraak*; zij *machen*, wij *maken*, enz. Maar dit weet een ieder. Een aantal voortgelijke voorbeelden laten zich ook van andere *derivata*, door de voorvoeging van eene enkele letter gevormd wordende, aanvoeren, en men kan aldus de verwantschap van ontelbare woorden in onze taal met Engelsche, Hoogduitsche, Deensche, Zweedsche, enz. in één oogenblik in het helderste dag-

licht stellen. Wil men voor het overige vele van dergelijke woorden, als waarvan hier gesproken is, niet zoo zeer *derivata*, dan wel eenigzins anders uitgesprokene *primitiva* noemen, zulks mag mijnentwege geschieden. Men behoeft er dan b. v. niet over te strijden, of ons *frot*, dan wel der Engelschen *throat* (spreek schier uit als *trot*), hetzelfde betekenende, ouder zij; ons *jong*, of der Denen *ung*, (die op foortgelijke wijze in honderden woorden de beginletter weglaten) (*); ons *adder*, dan wel der Hoogduitschen *natter*, ons *aak* (*schuit*) dan wel hun *nachen*, enz. enz.

§ 19.

Het gezegde moge voor dit handboek genoeg zijn van onze voorvoegselen van afleiding. — Wat de achtervoegselen betreft, men kan ze met onzen waarlijk voortreffelijken, helderzienden en in zijne algemeene regelen-zelve der woordvorming niet overdreven spitsvondigen, TEN KATE, dien waardigen voorganger van een' GRIMM en anderen, in drie klasfen verdeelen, namelijk in zachtftaartige, onzachtftaartige, en volopklemftaartige uitgangen. De reden dezer benamingen moet men zoeken in den meerderen of minderen nadruk, in den meerderen of minderen klemtoon, welke hun in de uitpraak ten deel valt. CATS zingt:

*Als kock en bottelier lest eens te samen keven,
Doen hoorde ick, onder wien de boter was gebleven.*

(*) Zoo zeggen onze taalneven, de Denen, voor ons *jaar*, *worm*, *woord*, *dat*, *wolf*, *gunnen*, *hoos*, *buiten*, met weglating der voorletters, *aar*, *orm*, *ord*, *at*, *uly* (spreek uit *oelf*), *unde*, *ose*, *uden*, enz. Voor het Hoogduitsche *nicht*, (ons *niet*) zeggen zij, die, even als wij, de Hoogduitsche *ch* dikwerf in *k* veranderen, *ikke*, waarbij men het Geldersche en Groningsche *niks*, in den zin van *niers*, vergelijken kan.

Hier is de uitgang *ier* in *bottel-ier* een volopklemstaartige uitgang, wijl de klemtoon of accent geheel en al op denzelfden, en dus geheel en al op het einde of den staart van het woord valt. — Maar wanneer dezelfde CATS zingt:

*Wanneer de sleutel is van goud,
Waer is er dan een slot, dat hout?*

Dan hebben wij in den uitgang *l* of *el* in *sleutel* (van *sluiten*) een zachtstaartig achtervoegsel. Immers hier valt de klemtoon op het zakelijke deel *sleut*, *sluit*. En zoo is in het rijmpje van dienzelfden echten volksdichter (gelijk zeker Hoogduitscher hem noemt):

*Wijsheit in mans, gedult in vrouwen,
Dat kan het huis in ruste houwen.*

het achtervoegsel *heit* in *wijs-heid* noch geheel zachtstaartig, noch volopklemstaartig, weshalve men het in de klasse der uitgangen, tusschen deze beide in liggende, brengen moet.

§ 20.

In de klasse der zachtstaartige achtervoegfels rangschikke men de uitgangen *er*, b. v. in *hoor-er*; *ster* in *loop-ster*, *naai-ster*; *de* en *te* (ingekort *d* en *t*) in *lief-de*, *groot-te*; *el* of *l* in *vleug-el*; *em*, bij inkrimping *m*, in *adem*, gelijk mede *sem* b. v. in *bloe-sem*; *sel* in *bak-sel*, *kook-sel*, *voed-sel*; *ste*, bij inkrimping *st*, in *dien-st*, *gun-st*; *se* in *meester-se* (d. i. meestersvrouw of meesteres, in Groningen *meesters-ke* genoemd); *uwe*, bij inkrimping *uw* of *we*, of *ve*, of *f*, b. v. *geel-uwe* (geelziekte) *schaad-uw*; *je*, *ke*, *tje*, *lijn*, in *meis-je*, *schaap-ke*, *maagde-lijn*, enz. *isch* en *ig*, bij inkrimping *sche*, of *se* of *f* voor het eerste, *g* voor

't laatste, b. v. in *ward-sch* (Hoogduitsch *ird-isch*), *hemel-sch*, *men-sch* (van *man*), oudtijds *menn-isch*, *menn-isko*; — *gunst-ig*, *genad-ig*, *zor-g*; *en*, bij inkrimping *n*, b. v. in *goud-en*, *marmere-n*, *door-n*; *tig* b. v. in *der-tig*, *veer-tig*; *lf* zamengetrokken uit *lif*, in *elf*, *twaalf*, hetwelk vermoedelijk staat voor *één-lif*, *twa-* of *twee-lif*, dat is, één, gebleven (van het oude *liven*, ons *blijven*) over de tien, twee over de tien (*). — En zoo zou men, op het voetspoor van GRIMM, nog dieper tot de wortelen der taal doordringende, meer andere letteren en lettergrepen, die tot afleiding dienen, kunnen opnoemen, waarvan wij ons echter hier onthouden, daar dit tot te fijne uitpluizingen voor jonge lieden leiden zou; terwijl het daarenboven soms zeer moeilijk is te bepalen, of men deze of gene letter of lettergreep als tot den wortel des woords behorende, dan wel als een middel van afleiding beschouwen moet.

De uitgangen voor het overige, hier vermeld, laten zich in hunnen oorsprong, kracht en betekenis vrij naauwkeurig ontwikkelen; gelijk, tot eer van ons vaderland, onze allerverdienstelijkste TEN KATE, vóór ver over de honderd jaren, in dezen reeds ijverig werkzaam is geweest, door anderen bij ons hierin later gevolgd, met name ook in onze dagen door den heer BILDERDIJK, die over sommigen van de hier opgenoemde of nog op te noemen achtervoegselen nieuw licht gepoogd heeft te verspreiden. Het eng bestek van dit handboek verbiedt ons echter in eene nadere opgave van de slotsommen der nasporingen van de gezegde mannen en van die van buitenlandse geleerden te treden. Enkele der opge-

(*) Nog een paar andere uitgangen, bij TEN KATE vermeld, schijnen mij deels in de bovenstaande reeds opgesloten, deels bulgingsdeelen van werkwoorden, b. v. *and*, in *heil-and*, *vij-and*, enz.

noemde achtervoegselen zullen ons in het vervolg nog wel eens weêr voorkomen. Voor het overige ziet men, dat deze uitgangen en tot vorming van substantieven en tot die van adjectieven en adverbien dienen. Zulks geldt ook ten aanzien diergenen, welke in de twee volgende klassen te huis hooren.

Tot afwifeling zij het ons vergund, aan het slot dezer § de volgende heerlijke verzen te plaatsen uit een, door onzen grooten VONDEL vertaald Latijnsch gedicht van zijn' broeder, getiteld: affcheid op de Alpes, al zingende, van Italië genomen. Men zal er uit zien, dat het dichtvuur des eenen broeders ook in de borst des anderen gloeide. Tevens zal een onderwijzer, tot opheldering van het in deze en vorige §§ gezegde, over de vorming en afleiding van verschillende woorden, in die dichtregelen voorkomende, eenige vragen kunnen doen.

*Het strijbre Romen wies by 't wasfen van de jaren,
 Het zwaiede d' adelaers met onverwonnen moedt,
 En zaeide 't flonkerlicht der starren in zijn hairen,
 En trapte op 's aertryx nek met zijnen forfchen voet.
 Doorluchtigfte vorftin (*), wat godtheit heeft u heden
 Uit dien verheven troon gerukt en neergeveld,
 En van uw' romp verdeelt de mannelijke leden,
 't Gebeens' verplettert, en geflingert over 't vel?*

(*) De dichter fpreekt Italië aan. Mifchien is het niet ongepast, dat ik hier eenige regels uit het leven van *Vondel* aanhale, welke over den weinig bekenden oorfpronkelijken maker der bovenftaande hoogft voortreffelijke verzen eenige nadere inlichting zullen geven. De plaats, die ik bedoel, luidt aldus: „Omtrent deezen tijdt (1627) overleedt zijn: eenige broeder WILLEM VAN DEN VONDEL, een verlies, dat hem zeer en lang fmerte. 't Welk zoo ver ging, dat ik hem bijna vijftig jaren daarna heb hooren zeggen: *Ik zou wel fchreijen, als ik om mijn' broeder denk; Hij ging mij ver te boven.* Deze zich in de rechten geoefend hebbende, was in den ouderdom van vijf en twintig jaren naar Vrank-

*Uw grootheit overwoegh, door 't stadig rijcxvermeeren;
 Dies met u zelf verlaen, wert gy u zelf een graf,
 't Was noodigh, om door u het alles 't overheeren,
 Dat Rome aan Rome zelf den lesten hartsteek gaf.
 De gulde straelen, die gy neêrzont uit de wolken,
 Gelijk een tweede zon, ontdoiden 't noorderradt,
 Tot dat de springvloet der opdonderende volken
 Uw hoogheit pletten quam en uw geweld vertrat.*

rijk gereist en hadde te Orleans den tijtel van doctor in de rechten verkregen. Van daar toog hij voort naar Italie, te Siena, daar hij zich negen maanden oefende, om in geleerdheid te vorderen. Van daar schreef hij een' brief in 't Italiaansch, die de drosfaart Hooft met groote verwonderingh las en wel vijf of zes malen herlas, zeggende: *Ik kan mij niet verzadigen; zulk een schoon Italiaansch schrijft hij.* In 't jubeljaar 1625 was hij te Rome. Men vindt nog eenige italen zijner poëzij; zijn klinkdicht onder anderen op zijn broeders treurfpel van Jerufalem: voorts schreef hij eenige Latijnfche dichtten, daar men niet van heeft, dan de vertaling door onzen poët onder zijne dichtten gesteld; te weten eene aanspraak aan paus Urbaan en zijn afscheidt van Italië op de Alpes genomen. Dit zijn d' eenige overblijffelen van dien schranderen geest. Men spreekt noch van een dicht op zijn broeders lof der zeevaart en van een klepperdicht te Siena op 't paardelooopen gedicht, — maar die dingen zijn verloren. Hij was drie jaren buiten 's landts en viel, toen hij t' huis quam, straks in een quijnende ziekte, die hem wech sleepte niet zonder vermoeden van vergift, hem in Italië ingegeven, het zij dat hij iemant te na hadde gesproken of dat iemant anders een wrok op hem hadde gevat. enz." — Ik heb deze plaats ook daarom aangehaald, omdat zij tot een nieuw bewijs kan strekken, welk eene moeite de groote mannen uit Hollands gouden eeuw aanwendden, om zich op allerlei manier, vooral ook door reizen, in kennis en wetenschap te oefenen. Van daar almede heerscht er eene kracht en eene moedige geestverheffing in de letterkunde van dien tijd, tegen welken de armhartige, schoon foms wat gladder bekrompenheid en kleingeestigheid van later dagen geweldig

Doch of de aetoude pracht des Tibers leit ter neder,
 En Aquileja treurt, te deerlijk uitgeroelt,
 Nieuw Rome heeft zijn' glans en blixemdrager weder,
 En de eer van 't purper noch in rijk Venedigh bloeit;
 Venedigh, dat omvingt met kristalijne vesten,
 Gegront staet op de zee, der vluchtelingen wijk,
 Daer Marks gevlerkte leeuw bewaakt 't gemeenebest,
 En strekt een borstweer voor 't gedreigd kristenrijk.
 Nu groei, Italië, met uw verheve steden!

My roept een ander lant, dat pant heeft van mijn trouw;
 'k Zoek nu geen wondren meer, noch andre vreemdigheden,
 Als 't minnelijk gemoet en d' oogen van mijn vrouw.

§ 21.

Van de achtervoegselen der tweede klasse komen er twee voor in des Heeren van *Zuylichem's* tref-fend sneldicht getiteld: *in- en uyt-schuld aan myn' soon* (denkelijk den door geheel Europa vermaarden Wiskundige CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger - uurwerk).

'k Hebb menighte van volck beleefdelick verplicht,
 Daer my de thiende nu den hoed niet voor en licht.
 Wie my oyt vriendschapp dé, dien heb ick met verlangen
 En met de volle daed meer vriendschapp doen ontfangen.
 Laet U niet manen, soon! — 'k stae niemand in syn boeck;
 In 't myne vind' ick schier wat meer volcks, dan ick soeck.
 Soo moet my nyd en spyt dit waere woord gedulden:
 Ick laet veel schulden naer, en sterf toch sonder schulden!

afsteekt. Alles was op eene groote schaal, en groote schalen erlangt men door zich, al lezende en reizende, niet alleen bij zijn eigen vaderland te bepalen. Men kan jongen lieden, die er gelegenheid toe hebben, het reizen buiten 's lands niet genoeg aanbevelen. Eeuwig jammer, dat Italië zoo ver verwijderd is! (schoon onze voorvaderen zich om dien afstand weinig bekreunden.)

De overige zijn *aard*, of *aart*, of *ert*, *dom*, *heid*, *ing*, en het daarmee gepaard gaande *ling*, *nis*, *achtig* en *haftig*, *baar*, *zaam* en *loos*, als b. v. *grijsAARD*, *SpanjaARD* of *SpanjERT*, *adeldOM*, *goedHEID*, *rekening*, *jongeling*, *vonnIS*, *geelACHTIG*, *krijgSHAFTIG*, *cerBAAR*, *leerZAAM*, *roekeloos*, enz. enz.

Men ziet, dat deze uitgangen veel gemakkelijker van de woorden, waarmee zij vereenigd worden, te scheiden zijn, dan sommigen der eerste klasse. **TEN KATE** noemt voorts bij de opgenoemden nog *wégen*, *halve*, *wille*, zoo als zij b. v. voorkomen in *al-lerwEGE*, *mijnenthalve*, *zientwILLE*, waarin ik echter liever, ook thans nog duidelijk zamengesteld schijnende, dan wel eigenlijk gezegde afgeleide woorden zien zoude. Dit is ook iets het geval met *hande* en *lei* in *al-terhande*, *veler-lei* b. v., die daarenboven ook maar bij weinige woorden dienen. Wat *vol*, *fest*, *vest* of *vast* en *zal* of *zaal* betreft, deze komen bij ons niet meer voor, of zijn ook al als voor elk een' zichtbare *composita* te beschouwen. *Tier* in *EglantIER*, in *allertIER*, en *goedertIEREN* is ook een oud woord op zich-zelf.

Over den oorsprong en de beteekenis der in deze klasse voorkomende terminatiën kan hier ter plaatse, des bekrampenen besteks halve, in geen verder onderzoek getreden worden; te meer, daar over sommigen van dezelve elders nog wel met een enkel woord gesproken zal worden. Dit zij er slechts hier van gezegd, dat het dikwerf moeilijk te beflissen valt, of men deze en gene dier uitgangen als achtervoegfels van afleiding, dan wel meer als op zichzelf staande en ook tegenwoordig nog afzonderlijk gebruikte woorden, beschouwen moet. Men zoude dit laatste b. v. al vrij zeker denken van *aard*, en dezen uitgang in *grijs-aard*, *drank-aard* en soort-

gelijke woorden meer voor hetzelfde houden, als ons nog gangbare substantief *aard*, dat is *geaardheid*, *natuur*, zoo dat *dronkaard* dus iemand zijn zoude, wiens aard of gestel genegen is tot den drank. Er is er echter ook, die vermoeden, dat dit *aard* niets anders is, dan eene, naar de soms slepende geaardheid onzer taal, gerekte uitspraak van *er*, voor hetwelk men *ar*, *aar*, en met verscherping *aart*, gelijk voor *er* met verscherping *ert*, zeide. Is het laatste gevoelen waar, gelijk de heer BILDERDIJK meent, dan zoude de spelling verkeerdelijk tegenwoordig zijn, *grijsaard*, *dronkaard*, *Spanjaard*, daar men, in stede van eene *d*, eene *t* op het slot zoude moeten bezigen, en ook in de uitspraak den accent wat minder op den uitgang of het achtervoegsel leggen. In het voorbijgaan een paar regels uit HUYGENS, hiertoe betrekkelijk! De dichter spreekt in een boertig gedicht de steenen van het huis te *Muiden* aan, en zingt onder anderen :

Maar vergeeft my, klare klinckaert!
Myn vertrouwen op uw' klinck-aerd
Was geen toegedochte klanck,
Maer een toegedichte sanck.

Het eerste *klinckaert* is hier hetzelfde, als *klinker*, welke naam, zoo als men weet, nog aan sommige foorten van gebakken steenen, om derzelver helderen klank, gegeven wordt. Het tweede betekent *klinkende geaardheid*.

Dat men voor het overige het onderscheid tusschen *dronkaard* en *drinker*, *veinzer* en *veinsaard* in het Hoogduitsch mist, moet niet over het hoofd gezien worden, schoon men in die taal echter op andere wijzen dit verschil van denkbeelden weet aan te duiden. De uitgangen *aar* en *aart* zijn dier zuster-

taal vreemd, ten minste over het algemeen. Misschien echter is het Hoogduitsche *hart* in sommige eigenen gemeen-namen, b. v. in *Meinhart*, *Reinhart*, *neidhart* (ons *nijdigaard*), enz. met ons *aard* eenzelvig, zoo dat of *aard* uit *hart*, of *hart* uit *aard* verbasterd zij.

§ 22.

De uitgang *oen* in het woord *milli-OEN*, door HUYGENS gebezigd in het puntdicht op *tandelooze Neel*:

*Neel, ruchtiger klappey, dan w' oyt in Holland hoorden,
Is alf haer tanden quyt; — dat hadd ick wel gevreesst.
Haer' tongh heeft s' wytgeklopt; elck milli-OEN van woorden
Is éenen tand geweest.*

maakt eene der terminatiën van de derde klasfe onzer achtervoegselen uit. Volgens TEN KATE behooren er verder toe: *ije* of *ij*, b. v. in *hoovaard-IJ*; *teit* in *majes-TEIT*; *eren*, (dat echter in den grond een bloot buigingsdeel is,) b. v. in de werkwoorden *waard-EREN*, *reden-EREN*; *eel*, b. v. in *kant-EEL*, *rond-EEL*; *esfe* of *es*, b. v. in *meester-ESSE*, *zondar-ES*; *ier*, b. v. in *tuin-IER*; *et* b. v. in *bank-ET*; *inne* of *in*, b. v. in *vriend-IN*, *god-IN*; *aan*, b. v. in *Afrik-AAN*; *ein*, b. v. in *kastel-EIN*; *ist*, b. v. in *fluit-IST*; *iet*, b. v. in *Haarlem-IET*; *aadje*, b. v. in *bosch-AADJE*, *vrij-AADJE*; en een paar min gebruikelijke, b. v. *ment* in *dreige-MENT*.

Verscheidene van deze uitgangen echter komen, gelijk men ziet, niet voor achter echt Nederlandsche woorden en vervallen dus in een' zekeren zin. Dit heeft b. v. meestal plaats met *teit*, *iet*, *aan* en grootendeels ook met *oen* en *ein*. De overigen, namelijk *ier*, *in*, *et*, *ij*, *aadje*, *ist*, *esfe* en *eren* zijn voor

een gedeelte van eene vrij onzekere afkomst; dat wil zeggen: het valt soms moeilijk te bepalen, of zij van oud-Duitschen (*), dan wel van uitheemschen bloede zijn. Voor het laatste zoude zekerlijk de sterke klemtoon pleiten, die in de uitspraak op al deze uitgangen bij ons valt, en zulks geheel en al tegen den aard onzer taal aan, die in de niet zamengefelde woorden altijd den klemtoon op het zakelijke deel derzelve, en noch op de terminatie, noch op het buigingsdeel plaatst. Maar hierbij dient men echter in het oog te houden, dat deze accent juist niet in andere, met ons verwante Duitsche talen even zeer op al de terminatiën, van welke wij hier spreken, wordt aangetroffen. Zoo drukken wij Nederlanders wel op de syllabe *in*, in *vriend-IN*, *god-IN*, maar de Hoogduitschers doen het niet. SCHILLER konde daarom, zónder tegen de versmaat te zondigen, het woord *göttin* op de volgende wijze plaatfen in het geestig tweeregelig punt dicht, getiteld *wissenschaft*:

*Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.*

Het zoude dus altijd de vraag kunnen zijn, of onze uitspraak hier niet door het Fransch, dat op onze taal meer invloed heeft uitgeoefend, dan op het Hoogduitsch, verbasterd ware, en gevolgelijk, of men wel regt hadde, om uit haar tot den waren oorsprong der terminatie *in* te besluiten. De middelweg zal, geloof ik, in dezen de beste zijn. En zoo

(*) Men verliese nimmer uit het oog, dat, wanneer ik van oud-Duitsch spreek, ik de geheele Duitsche taal, zoo wel de Neder- als de Opper-Duitsche tongvallen, en niet bepaaldelijk alleen het Hoogduitsch bedoel.

zoude ik het er voor houden, dat sommigen van deze uitgangen, ofschoon oorspronkelijk echt Duitfche uitgangen geweest zijnde, echter naderhand verfranscht zijn geworden en in die gedaante tot ons zijn terug gekomen. Hiervoor pleit ook dit, dat verscheidene van dezelve in het geheel niet achter echt Duitfche woorden bij onze naaste taalverwanten, de Hoogduitfchers, worden aangetroffen.

§ 23.

Dat hetgene wij in onze taal zamenstelling, zamenkoppeling of compositie noemen, in zoo ver van de afleiding of derivatie verschilt, dat een zamengefteld of zamengekoppeld woord meer uit de bijeenvoeging van twee of drie, elk ook op zich-zelf nog bruikbare woorden, een afgeleid woord daarentegen uit de verbinding van een primitief met half duistere voor- en achtervoegfels bestaat, is reeds voorloopig aangestipt. De derivatie heeft dus in alle Européische talen plaats, niet even zeer en in diezelfde ruime mate de compositie. Deze laatste is toch veel meer eigen aan de talen van den Duitfchen ftam, dan b. v. aan die fpraken (en voornamelijk aan sommige van dezelve), welke den naam van Romanfche of Romanifche dragen, zijnde namelijk diegene, welke uit de vereeniging van oud-Keltifche tongvallen met het Latijn, en vervolgens met de talen der Noordfche veroveraars zijn voortgefproten. Men brengt hoofdzakelijk tot deze Romanfche fpraken het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch. — Ja, zelfs moet het Latijn in dit opzigt voor de Duitfche talen verre weg onderdoen, terwijl deze laatste des te meer hierin met het Grieksch overeenkomen, en ook door dit kenmerk dus hare aloude verwantschap met die wijdvermaarde taal duidelijk aan den dag te leggen.

§ 24.

Woorden, uit alle foorten der taal- of rededeelen (*partes orationis*) genomen, kunnen bij ons in de zamenstelling vereenigd worden. HELMERS zingt van de beminnelijke en ongelukkige Indiaansche maagd ADEKE zeer fraai :

*Schoon is de teed're Adeke, in 's levens lentebloei ;
 Rank als de kokosboom in onbedwongen groei ;
 Zacht is haar teeder hart, dat steeds het weldoen streelde,
 En mild, gelijk de grond in morgenlandsche weelde ;
 Betoov'rend is Adeke, aanvallig is haar lach,
 Beminn'lijk haar gelaat, gelijk een lentedag ;
 Haar ziel is zuiver, als de reine zonnestralen ;
 Haar stem aandoenlijk, als 't lied der nachtegalen.*

In deze yerzen zien wij reeds het substantief met het substantief zamengekoppeld in de woorden *lentebloei*, *kokosboom*, *lentedag*, *zonnestralen*, alsmede, zoo men wil, in *nachttegaal*, (dat is *nachtgalmer*, van *gallen*, *gellen*, luid of hel klinken, nog in *galm*, in ons *gillen*, en der Hoogduitscheren *gellen* overig). Het bijwoord of *adverbium* vereenigt zich met het werkwoord in *weldoen*; het substantief met het adjectief in *morgenlandsch*; het voorzetsel met het adjectief in *aanvallig* en *aandoenlijk*. Op dezelfde wijze vertoonen zich allerlei andere taaldeelen in onze compositiën. Men neme b. v. woorden, als daar zijn: *gunstrijk*, *goudgeel*, *lichtbruin*, *goedgunstig*, *ijzersterk*, *inrukken*, *opstaan*, *naschrift*, *zielbekorend*, *afwezend*, *daarna*, *hieruit*, *zelfmoord*, *zelfzoekend*, *godgewijd*, *dienstpligtig*, *opregt*, *onderstand*, *gedenkwaardig*, *zoetyloeiend*, *eenparig*, *één-oog*, *zeshoekig*, *hedendaagsch*, enz. enz. enz., om van die woorden niet te spreken, welke door middel van onscheidbare voorzetsels zijn zamengeesteld, maar die wij, duidelijkheidshalve, minder als compositiën, dan wel als derivaten beschouwd hebben.

Wat de zamenvoeging van substantieven betreft, eene soort van samenstelling, der Fransche taal in echt Fransche woorden over het algemeen bijna niet eigen, uit kracht van haar kunnen wij niet alleen twee, maar zelfs drie en meer substantieven tot één woord vereenigen. De beroemde dichter J. ANTONIDES VAN DER GOES bezigt zulk een *compositum* van de laatste soort in de volgende fraaije regels, waarin hij, vóór eene groote anderhalve eeuw, het dok of ruim beschrijft, in hetwelk een aantal Hollandsche oorlogschepen lagen, die hij naar de namen, welke zij droegen, en naar de figuren en beelden van dieren, op hunne achterstevens, vlaggen, wimpels enz. prijkende, als zoo vele schrikbare, doch op dat tijdstip gekluisterde monsters affchildert :

Maer ziet gy verder naar de Zuideraefche streken
 By 't heerlyk magazyn, die haven afgesneên
 Met paakwerk? — Ziet ze niet als met ontzag! — Wy treên
 Hier monsters op den nek en vreeslyke oorlogsdraken,
 Die uit hun mont den doot en vier en donder braeken,
 Wanneer de vryheit, duur bevolen aan hun wacht,
 En 't regt des Oceaans gekrenkt wordt en verkracht.
 Hier liggen aan den bant griffoenen, tigerdieren
 En felle leeuwen, elk verdeelt in hun banieren.
 Daer praelt de goude leeu manhaftig in 't kasteel
 Van 't zware zeegevaerte, en gaept met open keel
 Naer 't vyandyke bloet. Ginds dryft hy in de baren
 Of sleept een bloedstreep langs zyn wreeden muil en haren.
 Streek de oorlogs - God hun eens die yz're ketens af,
 En bonsde 't gruwzaam hek weer open met zyn' staf;
 Gy zoudt den olifant afgrysklyk hooren schreeuwen,
 En een vermengt gebrul van WATEROORLOGSLEEUWEN,
 En luipaerts, vliegende en omzwevende op den vloet. enz.

De dichter zinspeelt hier in de laatste regels op de figuren, in de Deensche, Hollandsche en Engelsche wapenschilden voorkomende.

Merkwaardig is de onwrikbaar vaste regelmaat, die in onze zamenstellingen heerscht. „Dit is de hoofdwet,” zegt HUGO DE GROOT, „bij de zamenstelling of zamenkoppeling van woorden voorgeschreven, dat, hetgene de aangeduide zaak-zelve uitmaakt, in het laatste woord van het *compositum* bevat worde, terwijl in tegendeel datgene, wat de zaak bezit, of er het gebruik van heeft, of op eenige andere wijze tot haar in betrekking staat, in het woord, vooraan geplaatst, zij opgesloten.” Anders uitgedrukt: het omschrijvende of bepalende gedeelte staat vóór-, het omschrevene achteraan in de zamenstelling. B. v., de zoetvloeiende oud-Rotterdamfche dichter SMITS zingt in een' allerlieftsten wiegezang tot zijn dochtertje:

*Bevallig kindje! neen: gy moet
De tintelende vonkjes
Van uwen lieven morgengloed,
Noch de aangename lonkjes,
Die ge uit uw' glinst'rende oogjes schiet,
Verdrinken in een' tranenvliet.*

Hier maken in de zamenkoppelingen *morgengloed* en *tranenvliet* de woorden *gloed* en *vliet*, welke volgens den gezegden regel het hoofddenkbeeld behelzen, het achterste gedeelte der zamenstelling uit, terwijl in tegendeel de woorden *morgen* en *tranen* de voorhoede vormen. Deze laatstgemelde toch dienen, om nader uit te drukken, welk een' *gloed*, en hoedanig een' *vliet* de dichter op het oog hebbe.

Van daar dus ook, dat door omzetting een *compositum* geheel van beteekenis bij ons verandert, zoo als te zien is in woorden, als b. v. *bloemveld* en

veldbloem, bouwland en landbouw, vuurberg en bergvuur, en een aantal foortgelijke.

In sommige Grieksche zamenstellingen wordt schijnbaar de gezegde vastheid van regelmaat niet aange troffen.

§ 26.

Men schijnt in onze en in de Duitsche talen in het algemeen onderscheid te moeten maken tusschen de *eigenlijke* en *oneigenlijke* zamenstelling, ook wel de *innerlijke* en *uiterlijke* geheeten. De eigenlijke is diegene, welke twee woorden bij elkander voegt, zonder dat het eerste eenige verandering door declinatie of buiging ondergaat, en toch met het tweede een volkomen of onafscheidelijk geheel maakt. Hiertoe behooren b. v. *composita*, als daar zijn: *lofzang, kerkgang, raadhuys, eetzaal, kerkhof, vuurgloed, vuurrood, wijnstok, hangijzer, appelboom, kroeskop, kaalhoofd, scheefneus, geneesdrank, edelman, kelderbier, maanlicht, nachtuil, doodslaap, rustbed, wafelijzer, tafelhoel, melkkan, zuurkool, snijboon, doperwt, peulyrucht, brandspiegel, kruisvaart, dagblad, luchtsteen, stoomboot, teekenpen, lentelied, boomvrucht, praalgraf, avondmaal, krentebrood*, en honderd foortgelijke, wier beteekenis niet dan op zeer verschillende wijzen door omschrijving kan uitgedrukt worden. Zoo is b. v. *rustbed* een bed om op te rusten; *kerkgang* is een gang naar de kerk; *melkkan* eene kan, dienende, om melk in te bevatten; *zuurkool* eene bepaalde foort van zure of in het zuur gelegde kool; *kruisvaart* een togt, voor het kruis van CHRIS-TUS ondernomen; *wijnstok* een stok, dat is, boomstam, vruchten dragende, waaruit wijn geperst wordt, enz. enz. Deze foort van *composita* is vermoedelijk in alle Duitsche talen de oorspronkelijkste, echt-

ste, oudste en verre weg de talrijkste. — De andere of de oneigenlijke zamenstelling bepaalt zich tot het zamenvoegen van twee woorden, bloot meestal, om de betrekking van *nominativus* en *genitivus*, die tusfchen dezelve heerscht, aan te duiden, waarbij zij dan ook aan het eerste woord het teeken van den *genitivus* geeft, hetzij van den enkelvoudigen op *s* of *n*, hetzij van den meervoudigen op *en* of soms *er*. Daartoe behooren b. v. *godsvrucht*, *vaderlandsmin*, *krijgsman*, *vriendschapspligt*, *menschenhaat*, *arendsneus*, *kalfsvel*, *krijgsraad*, *afschiedspreek*, *doodshoofd*, *hongersmood*, *manspersoon*, *landsheer*, *koningszoon*, *heldenmoed*, *kinderfpiel*, *kleederpracht*, *eijerschaal*, enz. die zich veelal zonder moeite laten omschrijven door: *vreeze gods*, *liefde des vaderlands*, *man des krijgs*, *pligt van vriendschap*, *man des raads*, *zoon eens konings*, *preek van afscheid*, *pracht van kleederen* (Hoogd. *kleider*), *spel van kinderen*, enz. enz. enz., en die dus dat veelzijdige en meer onbepaalde van zin niet hebben, waarvoor de eigenlijke *composita* vatbaar zijn. Deze foort is ook in onze taal en in de overige Duitsche spraken op verre na zoo talrijk niet, als de eerste. Beide foorten vermengen zich echter dikwerf, en hetgene bij ons b. v. een eigenlijk *compositum* is, zal soms bij de Hoogduitschers een oneigenlijk zijn. Men kan ook eenige zulke oneigenlijke koppelingen met den vierden naamval opnoemen, b. v. *vrijheidkweekster*.

§ 27.

De *eigenlijke* zamenstellingen fchijnen in de Duitsche talen oudtijds eene vokaal of klinker van zamenbinding gehad te hebben, waardoor het eerste met het tweede woord vereenigd werd, welke vokaal ech-

ter thans meestal verloren is gegaan. Misschien echter is de letter *e*, die wij nog in fommige zamenstellingen lasfchen, hier en daar een overblijffel van dezelve. SMITS zingt b. v. zeer bevallig :

*Kom, Kloris, kom u weér in dit gewest verlusten!
Wij zullen zachtjes op een bed van bloemen rusten,
Of onder 't somber groen van dezen beukeboom,
Daer ik u menigmael een napje fchapeeroom,
Die versch gemolken was, beleefd heb aangeboden,
En kerfen fchonk, wáarop men koningen zou nooden.*

Hier vinden wij in *beukeboom* de *e* achter *beuk* gevoegd. En zoo zeggen wij ook *eikeboom*, *roze-
kleur*, *manefchijn*, *paardevoet*, *zontteglans*, *ape-
liefde*, *tandtrekker*, *hondehok*, *xwijnevleesch*, *mui-
zeval*, enz. niet *eikboom*, *rooskleur* enz. Het kan echter ook zijn, dat men in deze letter *e* niets dan de gewone verlenging der woorden door middel der doffe of zachtkorte *e* te zoeken hebbe, ten gevolge waarvan men oudtijds *mane*, *zonne*, *zone*, *heere*, *neve*, *ferre*, enz. fchreef, of wel dat het hier en daar een verkorte *genitiivus pluralis* is. — Hoe het hiermede zij, onwaarfchijnlijk is het niet, dat er oudtijds eene vokaal van verbinding in de Duitfche *composita* gevonden werd, gelijk op diezelfde wijze misfchien in het grootfte aantal der Griekfche *composita* de zoogenaamde kleine of foms groote *o*, en in dat der Latijnfche de *i* daartoe gediend kunnen hebben (*).

(*) Anders toch (volgens GRIMM) laat zich de *o* b. v. in *γεωειδής*, *ήμεροφύλαξ*, *κνμφογενής*, *νικοποιός*, *με-
λισσο-τρόφος*, *γαζοφύλαξ*, *ψυχομαχία*, en duizend zulke Griekfche *composita*, alsmede de *i* in de Latijnfche, als daar zijn: *aurifer*, *flammifer*, *stellifer*, *terri-
gena*, *lanificus*, *laniger*, *caprimulgus*, moeijelijk verkla-
ren, daar zij zeer vaak niet wel als een teeken van

De vatbaarheid onzer taal voor het zamen smelten of zamenkoppelen van woorden verdient op geen' geringen prijs gefchat te worden. Deze hare eigenschap toch is uitnemend bevorderlijk voor de beknoptheid, kracht en bevalligheid van den ftijl, inzonderheid van dien der poëzij. In het Fransch zal men zeggen, b. v. *temps d'hyyer*, *devoir de reconnaissance*, *salle à manger*, *pot au lait*, *bêtes à cornes*, *tremblement de terre*, *chapeau de paille*, *coup de foudre*, *clair de lune*, *oraison funèbre*, *ennemi mortel*, *cheval de bataille*, *chant du soir*, *serpent à sonnettes*, *jour de fête*, *amour-propre*, *amour de soi même*, *amour maternel*, enz. enz., vaak drie woorden gebruikende. Wij koppelen zamen en zeggen korter: *winterweder*, *erkenenispligt*, *eetzaal*, *melkkan*, *horenbeesten*, *aardbeving*, *stroofoed*, *donderslag*, *manefchijn*, *lijkrede*, *doodvijand*, *strijdros*, *avondzang*, *ratelstang*, *feestdag*, *eigenliefde*, *zelfmin*, *moedermin*, enz. enz. Wij Nederlanders zullen de uitdrukkingen bezigen van *hartverrukkend*, *ziel- en oogbetooverend fchouwfpel*, *bloemrijke beemden*, *korenrijke akkers*, *wellustademende tafereelen*, enz. enz. In het Fransch zal men in dezen meest-

den een' of anderen naamval kan worden aangezien. Immers de *o* en *i* komen dikwerf achter woorden voor, die in hunne geheele declinatie geene *i* of *o* hebben. In het Latijnfche *aurifer* b. v. kan men *auri* nog voor een' *genitivus* houden, maar hoe met *stellifer*, *laniger*, *terrigena* en honderd andere? Hoe komt daar die *i* in *stella*, *lana*, *terra*, zoo het niet eene foort van lijmsfel, om het dus te heeten, is, dat, na wegwerping van het teeken des naamvals, de worteldeelen dier woorden *stel*, *lan*, *terr* met het laatste woord der compositie verbindt? *Stellifer* (fterredrager of sterredragend) zou dus zoo veel als *stell-i-fer* zijn.

al tot omschrijvingen de toevlugt moeten nemen, en zeggen: *une scène ou un spectacle qui ravit l'ame, qui charme les yeux; une prairie, pleine de fleurs; des champs, couverts de blé, of riches en blé; des tableaux, respirant la volupté*, enz. enz. Wij maken van een enkelvoudig werkwoord (*verbum simplex*) in één oogenblik een aantal *composita*, door voorzetsels of bijwoorden met hetzelfde te vereenigen, b. v. van *gaan*, vormen wij *be-, in-, op-, toe-, rond-, aan-, door-, bij-, af-, ver-, ont-, om-, na-, weg-, uit-, met* of *medegaan* enz. Men beproeve eens, of men dit overal even kort in de Fransche taal doen kunne. De beroemde Fransche schrijver ROELLIN mogt dus te regt van zijne moederpraak zeggen: „Onze taal weet te naauwer nood, wat het zij een woord uit meer andere zamen te koppelen.” — Hierdoor nu mist — zoo dan al minder de Fransche proza — ten minste de Fransche poëzij dat schilderachtige, hetwelk dichtstukken in Germaansche talen door hezelve hebben kunnen (*).

(*) In den proza-stijl, vooral in de dagelijksche proza, behoeft het Fransch aan de Duitsche talen derzelver vatbaarheid voor compositie nog al zoo zeer niet te benijden, daar die taal hetgene zij door gebrek aan echt Fransche, oorspronkelijke *composita* verliest, zich door een grooter aantal van enkelvoudige woorden, hetzij nu primitieven of derivaten, vergoed ziet. Zoo kunnen toch de Franschen onze koppelingen *veder-bos, bloed-bad, wijn-gaard, dagblad, kruis-togt, huis-houding, klokke-spel, avond-maal, middag-eten, leuning-stoel, voor-vaderen, schouw-burg, herders-zang* enz. vertalen door de enkelvoudige woorden *panache, carnage, vigne, journal, croisade, ménage, carillon, soupe, diné, fauteur, aieux, théâtre, pastorale*, etc. — Voor *pereboom* zeggen zij kort weg *poirier*, (gevormd uit *poire* en den uitgang *ier*) voor *noteboom* *noisetier*, enz., gelijk onze voorvaderen, des verkozen hebben-

Of zouden zich b. v. de volgende dichtregelen, door den heer DE FREMERIJ aangehaald, even kort en levendig in het Fransch laten vertalen?

*Vuur- en vlam en levenwekster!
Stookster van het jeugdig bloed!
Harsteboeïster, zieletrekster!
Zachte streelster van 't gemoed!*

dé, ook van *peer*, met bijvoeging van den uitgang *er* of *aar*, *perer* of *peraar* hadden kunnen maken, in plaats van het nu gebruikelijke *pereboom*; op dezelfde wijze, als wij nog *hazelaar*, *rozelaar*, in stede van *hazelnoteboom*, *rozeboom*, soms bezigen. — Dan — om niet af te dwaalen — zoo dan al niet de Fransche proza, de Fransche dichtstijl lijdt veel door het onvermogen, om *composita* te vormen. Stout zal een Hollandsch of Hoogduitsch dichter zamenstellingen scheppen, als daar zijn *vlammenblik*, *vlammengraf*, *vuurdoop*, *dondermaar*, *bliksemzwaaijer*, *golvenbetemmer*, *zeebeploeger*, *breinverwilderend*, *rozekoontjes*, *lelieboezem*, *helgedrogten*, *moordspelonken*, en honderd andere, die geen Franschman ooit met dezelfde kracht, beknoptheid en schilderachtigheid in zijne taal kan overbrengen. Van daar, dat dichters, als een SHAKESPEAR, VONDEL, GYSBERT JAPICK, GÖTHE, SCHILLER, KLOPSTOCK, VOSS, SCHULZE, BILDERDIJK en voortgelijke, die in de Duitsche talen (het Engelsch behoort er in zijn' grondaanleg ook toe) alle fonteinen van zamenstelling regt hebben doen springen, in het Fransch nimmer goed zullen kunnen vertaald worden, en van daar ook al mede, dat er in de poëzij der Duitsche volkeren iets beziels, iets levendigs, iets stout en verhevens, iets innigs en gemoedelijks heerscht, waarop die der Franschen, die daarenboven door hoflucht verwijfd en ontzenuwd is, in die mate niet roemen kan. Men vergelijke de aanmerkingen over de oudheid onzer taal hier onder in dit handboek.

Dat wij daarenboven vele van onze *composita* ook bij omschrijving met den *genitivus* kunnen uitdrukken, geeft niet weinig afwisseling aan onzen stijl.

*Smartverdriffster, mirteftrooifster!
 Wellustteelfter, zoet van aard!
 Lagchebekje! bruidsbedstooifster!
 Honigzeemtje! rozegaard!
 Huw'lijksliefde, ftrijk hier neder! enz. enz.*

En hoe mat (om een voorbeeld uit onze zuster-taal, het Hoogduitsch, te ontleenen) klinken des verhevenen KLOPSTOCKS dichtertelijke regels, waarin hij een' oud-Duitschen bard aldus van den vuur-fpuwenden berg *Hecla* op het eiland *IJsland* laat zingen:

Der Sturmbefieger erzählt:

*In dem Oceane des fernen Norås ist ein Eilandsberg,
 Der flammenverkündenden Dampf, als wälzte er Wolken, wälzt,
 Dann strömet die hohen Flammen, und meilen lang krachende
 (Felsen wirft.*

Hoe mat klinken zij met hunne stoute koppelingen *Sturmbefieger*, *eilandsberg*, *flammenverkündend* in de vertaling der beroemde mevrouw VAN STAEL: *Le pilote, vainqueur de l'orage, raconte, que dans une île éloignée la montagne brûlante annonce long-temps d'avance par de noirs tourbillons de fumée la flamme et les rochers terribles, qui vont jaillir de son sein.*

§ 29.

De gemakkelijkerheid, waarmede wij afleidingen en samenstellingen maken, en de duidelijkerheid, die dezelve bezitten, is dus ook eene nimmer opdroogende bron van rijkdom voor onze taal. Voor elk nieuw denkbeeld zijn wij hierdoor in staat, om des noods een nieuw en duidelijker verstaanbaar woord te fchepen. Weshalve DE GROOT te regt zegt: dat hier

den kinderen zelfs, onder het spelen, woorden ontvallen, om welke een HORATIUS en VARUS hen benijd zouden hebben. Onze vaderlandsche dichter LOOTS mogt dus naar waarheid onzer taal toezingen:

*Dus algenoegzaam in u zelve,
Wist gij wat heerlijk is en schoon
Uit uwen elgen grond te delven,
En offert niemand dankbetoon.
Hoe zou ook 't lage 't hoog' vereedlen,
Of de overvloed bij de armoê beedlen?
Neen! rijk zijt gij in weelde en pracht;
Gij kunt in onuitputb're schatten
Verkwistend om u henen vatten,
En vaart omhoog op eigen dragt!*

Maar wij roeren hier een onderwerp aan, waarover in het vervolg nader! — Niemand wane voor het overige, dat wij hier elk een de vrijheid toekennen, om ieder oogenblik, wanneer het hem in de herfenen mogt komen, zijnen stijl met geheel eigendunkelijk gesmede nieuwe woorden te stofféren. Zulks zij verre van ons. Wij beweren alleen, dat daar, waar nieuwe woorden noodig zijn, onze taal *den daartoe bevoegden* alle hulpmiddelen aan de hand geeft, om dezelve op eene gemakkelijke, korte en duidelijke wijze te vormen, en dat vooral de dichter bij ons in staat is, om telkens door nieuwe en schilderachtige woordkoppelingen de verbeelding te treffen, en aan zijne tafereelen gloed en leven bij te zetten. Hetgeen den Hoogduitscheren in, dezen vrij staat, die, in navolging der Grieken, hierdoor hunne poëtische taal hoe langer hoe levendiger en schilderachtiger gemaakt hebben, staat ook ons in allen deele vrij; gelijk dan ook reeds van den aanvang onzer letterkunde aan, en lang vóór dat er eene ei-

genlijk gezegde Hoogduitsche letterkunde van eenig aanbelang bestond (*), onze HOOFDEN, VONDELS, ANTONIDESSEN en zoo vele andere lievelingen der zanggodinnen op het vruchtbare veld der afleiding en samenstelling bloem bij bloem geplukt hebben, terwijl de dichters en redenaren van onzen tijd niet ophouden telkens nieuwe te plukken.

§ 30.

Van ongemeen veel dienst bij onze afleiding en samenstelling is dat voorregt onzer taal, dat zij eene oorspronkelijke, levende taal, *une langue-mère*, gelijk de Franschen het noemen, is, die zelfs tot in hare woordwortelen toe deze oorspronkelijkheid en dat jeugdige leven nog vertoont. Dit is op verre na zoo zeer niet het geval met het Fransch en de overige, daarmede vermaagfchapte zoogenaamde Romanfche talen. Deze toch zijn allen veel te veel uit het puin en gruis van doode talen, met name uit het Latijn, opgetrokken, dan dat zij niet een on-eindig groot aantal van *derivata* en *composita* zouden hebben, wier beteekenis niet door zich-zelve, maar slechts door het gebruik duidelijk is, en naar welke zich dus moeijelijk nieuwe woorden vormen laten. In het vervolg hierover nog met een woord nader!

§ 31.

Ten flotte! Dat onze taal in de geheele wijze van hare afleiding en samenstelling bijzonder veel overeenkomst met het Grieksch heeft, is honderd-

(*) Ik spreek hier bepaaldelijk van Hoogduitsche, en niet van oud-Duitsche letterkunde in het algemeen.

malen gezegd en aangetoond, gelijk zelfs eenige van onze voor- en achtervoegfelen niet weinig naar deze en gene soortgelijke partikelen in het Grieksch zweemen. — Of echter het Nederlandsch de laatstgenoemde spraak in vruchtbaarheid van zamenstelling nog overtreffe, zoo als HUIG DE GROOT en STEVIJN beweerd hebben, zoude ik niet bevestigend durven beantwoorden, ja, ik zoude zelfs hieraan geheel twijfelen. Men moet onze taal niet te hoog willen opvijzelen. Maar dat, volgens het gevoelen van deskundigen, de regelmaat onzer zamenstelling soms vaster schijnt, dan die der Grieken, is hier boven reeds met een woord opgemerkt. Iets anders is het weêr, als men vraagt, of onze compositie zoo zoetvloeiend zij, als de hunne. Dit kan vrij wat tegenspraak ontmoeten. Even zeer soms, of ze niet wel zoo beknopt zij. Zulks wil GROTIUS. Kluchtige en dollé zamenkoppelingen, zoo als men er tot van zeven-en-zeventig lettergrepen of acht-en-twintig woorden toe bij ARISTOPHANES aantreft, heeft BREDERODE voor een paar honderd jaren bij ons gebrekkig willen nabootsen, b. v. in het volgendè, door REITZ aangehaald:

En jou moersbestemoerszusterlinxrechterkyntskyntmeutje Martjespetemoeynsichtsdochtersdochter Anne koomen.

Eenige verdere vragen, waarmede men meer andere soortgelijke vereenigen kan.

1) Waardoor is de etymologie of woordafleidkunde in de oogen der dwazen belagchelijk geworden, en waarvoor moet men zich bij hare beoefening inzonderheid wachten? Wat moet men b. v. van etymologiën zeggen, als die van het woord *diabolus* of *duivel*, volgens welke

hetzelve zou afstammen van *duo* (twee) en *bolus* (een brok, of beet), omdat ziel en ligchaam eens armen zondaars voor den duivel maar een paar beten zijn? Kan echter de etymologie van dit of dat woord niet schijnbaar zeer ongerijmd en echter werkelijk zeer gegrond wezen, gelijk b. v. die van het Fransche *jour*, stammende van 't Latijnsche *dies*?

2) Welke zijn de onontbeerlijke vereischten, die een goed woordafleidekundige bezitten moet?

3) Waardoor is het onderzoek naar den oorsprong en de afleiding van vele woorden zoo veel zekerder, duidelijker en gemakkelijker in onze en andere onverbasterde Duitsche talen, dan in het Fransch of voortgelijke spraken, die voor een groot deel uit doode talen zamengesteld zijn?

4) Hoe heeft de woordvorming en woordafleiding, voor zoo ver zij zich op eene duidelijke wijze aan ons verzoont en men niet tot de diepste wortels doordringt, in de Nederlandsche taal al plaats? Hoe ontstaan b. v. *substantiva* uit den tegenwoordigen en verleden' tijd, alsmede uit de onbepaalde wijze en het deelwoord der *verba*? Hoe ontstaan weêr werkwoorden of *verba* van *substantiva*, hoe *adjectiva* van *verba*? Hoe van *substantiva*? Hoe *verba* van *verba*? Hoe werkwoorden enz. van praepositiën, adverbien en conjunctiën? Hoe van interjectiën of tuschenwerpfels, enz. enz.?

5) Zijn stamwoorden en eenvoudige hetzelfde?

Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zeer waar en puntig van den tijd zingt:

*Geslepen glazen, die vergrooten,
Verkoopt men ons met volle schooten;
Maer, wil ick u wat leeren, Jan!
Ghy sult van d' allerbeste maken,
Kunt ghy maer aen wat glas geraken
Uyt d' oogen van een nydig man.*

bezigt hij dan niet in *glazen* een stamwoord, in *nydig* bloot een eenvoudig?

6) Schoon men een afgeleid van een zamengesteld woord, dat is, een *derivatum* van een *compositum*, zorg-

valdig onderscheiden moer, valt zulks echter soms niet moettelijk in woorden, als daar zijn *warenſchap*, *dulſternis*, *juffer*, en foortgelijke?

7) Wat is, volgens GRAMM en anderen, derivatie, in den nadrukkelijkſten zin van het woord? Waarin verſchilt zij van de innerlijke woordvorming, zoo als zij door *klank* en *klankvervorming* (gelijk men 't noemt) ontſtaaf?

8) Hebben de zoogenaamde bulgings- of ſleetiedeelen ook eenige beteekenis? Met andere woorden: is er ook eenige reden voor op te geven, waarom men b. v. in onze taal juist de letters *s*, of *en*, of *n* bezige, om het meervoud aan te duiden; waarom *en* het kenmerk van de onbepaalde wijze of den *infinitivus* zij? enz. enz.

9) Van welk nut is de beſchouwing der vokaal-, of liever der letterwiſſeling in het algemeen, bij de etymologie? Hoe wordt de oorſprong en afleiding van vele woorden hierdoor opgehelderd, als uit een aantal voorbeelden te zien is? Men neme *band*, *daad*, *drank*, *ſlang*, *ſprank*, *gang*, *drang*, *klank*, *molen*, *ploeg*, *zang*, *ſtand*, die zich dus, als men maar op het Hoogduitsch acht geeft, zeer gemakkelijk van de werkwoorden *binden*, *doen* enz. laten afleiden.

10) Wat verſtaar men door letterverzetting, waardoor b. v. ons *vorst* (*koude*), in tegenoverſtelling van het Hoogduitsche *frost* ontſtaan is, en hoe worden door haar de oorſprong en verwantſchap van ſommige woorden opgehelderd?

11) Wat beteekent het, wanneer men ſpreekt van den wortel des words? Wordt deze uitdrukking niet wel in een' verſchillenden zin genomen?

12) Laat zich onze taal niet even zeer, als men zulks ten aanzien van het Grieksch wel of kwalijk gedaan heeft, in zekere algemeene woordwortelen oploſſen, wier grondbeteekenis in al de daaruit voortgeſproten woorden meer of min zichtbaar is? Wat valt ter beantwoording van deze en foortgelijke vragen, in § 13 opgenoemd, kortelijk te zeggen?

13) Waarom moét men in de talen werkwoorden vermoedelijk als den opperſten grond van afleiding aanzien, en in wat zin moet men zulks verſtaan?

14) Welke werkwoorden of *verba* moet men bij de

afleiding als de oudste aanzien, de zoogenaamde gelijkvloeiende of de ongelijkvloeiende?

15) Wie hebben over de afleiding en den oorsprong onzer primitieven en over het eigenaardige van derzeiver beteekenis veel licht verspreid? Loopen echter de gevoelens over de grondbeteekenissen der woorden niet soms zeer uit een?

16) Wat kracht van zinsbepaling bezitten de voorvoegselen *be*, *ge*, *ver*, enz. enz.? Wie moet men hierover raadplegen? Welke verschillende beteekenissen kan b. v. *ver* hebben, ten gevolge waarvan de geestige HUYGENS zeer aardig en half raadselachtig zingt:

Myn paerd gaet styten, dat men 't fiet;
Het eet en drinkt en anders niet;
Wat reden is hier wys te delven?
't Vergaet, omdat het niet vergaet;
Wat raad? — De plaester licht op braad;
Verlaet ghy 't niet? — 't Verlaet sich selven.

17) Is het woordje *ge*, als voorvoegsel voor vele werkwoorden b. v. *ge-denken*, *ge-raken* en als zoogenaamd augment voor de meeste deelwoorden of *participia*, b. v. *ge-hoord*, *ge-dacht*, *ge-daan*, even zeer in andere Duitse talen aanwezig, als in de onze, en wat valt den aanzien van den Groningschen tongval hieromtrent op te merken? Wat is de etymologie van *ge*, *be*, *ver*, *ont* enz.? Wat andere zulke praefixen heeft men nog in 't Hoogduitsch enz.?

18) Is ons *on* en der Hoogduitschersen voorzetsel *ohne* (d. i. zonder) hetzelfde, gelijk de oude SPIEGHEL soms dit *oon* bezigt, (en vroeger MELIS STOKER *an*, *ano*) b. v.

Ghy flokt en ghelpet in ghekleinst niet noch gezift,
Oon proef of kuer, oft rein of onreyn zy, spys of ghift.

19) Welke andere voorbeelden, dan die in § 18 opgenoemd zijn, laten er zich van derivaten of afgeleide woorden, door de voorvoeging van eene enkele of een paar letters gevormd wordende, al bijbrengen?

20) Wat beteekenen de nitgangen *er*, *el*, *fer* en

overigen, die in de eerste klasfe, vermeld in § 20, voorkomen? Is b. v. *er* afkomstig van het oud-Gothische *wair*, dat is *man*, volgens sommigen, nog overig in *weerwolf*, zoo veel als *man-wolf*, d. i. een mensch, die door tooverij zich in een' wolf herschapen heeft? Is *sch* het oude *sk*? enz. enz.

21) Welke is de afleiding der achtervoegfelen van de tweede klasfe? Wat beteekent eigenlijk *dom*, wat *heid*? enz. In hoe ver zijn die terminatiën oudtijds op zichzelf staande woorden geweest?

22) *Wat past het meest den jongeling?*
Befcheidenheid en matiging.

luit zeker rijmpje. Moet men den uitgang *ling* als van denzelfden oorsprong met dien van *ing* beschouwen, en is de schrijfwijze *hemelling* (d. i. *hemelbewoner*) voor *hemeling* verkeerd en *hemelling* een *hemelsfokvisch*, gelijk de Heer BILDERDIJK wil? Of zijn niet, volgens den Heer KINKER, *ling* en *ing* in oorsprong wel degelijk onderscheiden?

23) Bladz. 48 wordt van den uitgang *aard* of *garts* b. v. in *grijs-aard*, *veins-aard*, *dronk-aard*, enz. gesproken. In hoe ver hangt die terminatie of dat achtervoegfel met die van *hart* in sommige Hoogd. eigennamen zamen?

24) Waarvan stammen de uitgangen der derde klasfe af? Is b. v. ons *es* in *zondar-es* hetzelfde als der Franschen *esfe* in *pécher-ESSE*, *maitr-ESSE*? Is *ier* in *tufnier* hetzelfde, als het Fransche *ier*, in *offic-IER*, *caval-IER*, enz. dat weér zamenhangt met der Italianen *iere*, b. v. *cavall-IERE*, *barb-IERE*, etc.? Is *aadje* b. v. in *bosch-aADJE*, het Fransche *age* in *boc-AGE* en het Italiaansche *aggio* in *bosc-AGGIO*? enz. Is voor het overige in de uitgangen van deze klasfe de invloed van het Fransch op onze taal niet bijzonder zichtbaar?

25) Waardoor is hetgeen men compositie of zamenkoppeling noemt minder eigen aan de zoogenaamde Romansche talen, dan aan die van den Duitschen stam? Uit welken hoofde heeft ook het Latijn zoo weinig vatbaarheid voor compositie? Moet men de reden hiervan zoeken

onmiddellijk in den aard der taal zelve, dan wel hierin, dat het gebruik dit nu niet zoo heeft medegebragt?

26) Wat valt nader over het onderscheid tusſchen eigenlijke en oneigenlijke *composita* op te merken, en hoe zijn beide ſoorten in begrip en vorm van elkaar onderscheiden? Hoe en waardoor vloeijen zij echter ſoms in een? Welke voorbeelden heeft men van verwarring der beide ſoorten in onze taal en het Hoogduitsch, zoodat hetzelfde of een gelijkſoortig *compositum* hier eigenlijk, daar oneigenlijk ſchijnt? Zou ook ſoms niet de *s* of *n* welluidensheidshatve in eigenlijke *composita* gevoegd zijn?

27) Onze en de Duitsche talen in het algemeen zijn betrekkelijk rijker in *composita*, dan in *derivata*. Heeft dat bij zijne voordeelen ook eenige nadeelen? Welke woorden, voor het overige, maken den overgang van derivatie tot compositie? Wat voorbeelden heeft men van compositie en derivatie in een woord enz.?

28) Wat valt er over de zoogenaamde vokaal van verbinding, die men wil, dat in de oud-Duitsche ware *composita*, even als in de Grieksche en Latijnsche, zou gevonden worden, aan te merken?

29) Heeft men ook zoogenaamde oneigenlijke compositie in andere zamengevoegde woorden, dan in substantieven met substantieven?

30) De Heer BILDERDIJK zingt in den *Ondergang der eerste wereld*:

*Een dichten zwerm gelijk van vliegend roofgediert',
Dat, als de pestsmet woedt, om 't ryzend kerkhof zwiert
En rondgiert onder 't zwerk, en waan zij lijken rieken,
Al schaatrend neêrſtoort en klappert met de wicken,
Hief half de hel zich op bij 't klaatrend moordgerucht
En juichte 's bloedbad toe, al hangende in de lucht.*

Roofgediert' beteekent hier gedierte, dat rooft en van roof leeft; *pestsmet* de besmetting, door pest verspreid; *moordgerucht* een gedruisch, als moord en doodslag gewoon is te verzellen; *bloedbad* eene bloedplenging, waarbij men zich in het menigvuldig gestorte bloed wel zou kunnen baden. Tot welke hoofdſoorten van denkbeelden

laten zich zoo al meer onze voornaamste *composita*, met name ook die van substantieven met substantieven, brengen?

31) Heeft een samengekoppeld woord, al bestaat het ook uit drie of meer bijeengevoegde woorden, toch altijd slechts twee hoofddeelen? SMITS zingt b. v. in zijn fraai dichtstukje op den goudvink van den Heer DE HAAS:

*Wie kost ge uit liefde tot DE HAAS
Voor 's HOEFBRONNAT de blanke Maas;
Wie liet ge u neerwaerds troonen
Door zyn verheven toonen.*

Heeft hier de zamenkoppeling *hoefbronnat*, dat is, de *Aganippus* of *Hippokrene*, twee of drie hoofddeelen? en wat volgt hieruit ten aanzien van *composita*, als daar zijn: *kleinuurwerkmaker*, *zijdekoufsewaver* en foortgelijke? Hiertoe behoort b. v. ook *oudkleerekooper*, waarvan HUYGENS niet onaardig zingt:

*Oudkleerekooper? — neen, daer komt een Fransche bode
Van d' een in d' and're week, die my nieuwooper maect.
Daer valt niets ouds meer; 't nieu is all te haest gelaect.
Danck hebb' ses letteren, daer 't all aen hangt: DE MODE!*

32) Heeft men ook *composita* van werkwoorden met werkwoorden in onze taal? Welke reededelen of *partes orationis* komen het meest in onze compositie voor?

33) In § 25 is gezegd, dat in de compositie het omschrijvende woord vóór-, het omschrevene achteraan komt; en echter spreekt men van *newswijs* en *wijsnews*, *beddial* en *albedil* beide; terwijl CATS, een' zoogenaamden Jan-Hen of Kijk-in-den-pot uitscheldende, kluchtig zingt:

*Fy moey-al! roert-de-pot! zout-klyxer! vrouwe-quelder!
Fy tay-aert! seuteraer! gruy-sifter! gorte-telder! enz.*

roert-de-pot dus bezigende voor *potroerder*. Hoe rijnt dit eene en andere?

34) Waarom zegt men b. v. *gedenkwaardig*, en elders wederom *beminnens-* niet *beminnwaardig*. Is hier analogie?

35) Wij maken soms *composita* uit geheele zinsneden

en zegswijzen, b. v. een *vergeet-mij-nietje*, een *spring-in-'t-velt*, enz. Hoe ontstaan deze, en wat andere foortgelijke meer heeft men zoo al bij ons en in het Hoogduksch?

36) In § 25 wordt gezegd, dat in de Grieksche zamenkoppeling hier en daar die vastheid van regelmaat niet heerscht, welke in de onze wordt aangetroffen. Hoe moet men dit verstaan?

37) In hoe ver zou men, wat het éénlettergrepige onzer meeste stamwoorden betreft, onze compositie met GROTIUS beknopter kunnen noemen, dan de Grieksche?

38) In hoe ver is de vatbaarheid onzer taal voor derivatie en compositie minder uitgebreid, dan die in het Grieksch?

39) Tot hoe veel woorden kan men de zamenkoppeling uitstrekken, en gelden ten aanzien van dit geheele onderwerp dezelfde regels in den stijl van de proza, als in dien der poëzij?

40) Hoe moet men het maken met het schrijven van woorden, wier zamenkoppeling onzeker is? Moet men schrijven *storm loopen* gescheiden, of *stormloopen* aaneen; *huis houden* of *huishouden*; *hand vol* of *handvol*; *tevrede*, *ontevrede* of *te vrede*, *on te vrede*; *ziel verrukkend* of *zielverrukkend*; *over een stemmend* of *overeenstemmend*; *éénentwintig* of *één en twintig*, (gelijk HUYGENS het laatste doet in het vinnig punt dicht):

*Durft gh' acht en festigh jaer bij één en twintig leggen
In één bed, malle geck! Daer moet ik wat op seggen:
Aan u schortt' eens een vrouw, toen ghy nog jong waert, Jan!
Nu schort uw vrouw een man.*

41) Waarom schreef men voorheen zoo dikwerf woordjes, als daar zijn *ze*, *men*, *er* en foortgelijke, met de hen onmiddellijk voorafgaande woorden aaneen, gelijk b. v. HUYDECOPER zelfs nog doet, als hij ergens zegt: „*datmen* geloove, *datze* zijn *hetgeenze* zijn en den rang, *dienze* eens gekregen hebben, bewaaren.” Wat leert ons zulks ten aanzien der uitspraak of den meerderen of minderen klem, dien men aan zulke woordjes geven moet?

42) Men gispt het Fransch er over, dat het weinig vermogen van zamenkoppeling, vooral niet van substantieven met substantieven, bezit. Onderwijl gebruikt men in die taal honderden van compositiën der laatstgemelde foort, en vormt er dagelijks meer. Dus zegt men: *atronaute, aerolische, bibliothéque, telescope, stratagème, carnivore*, enz. Hoe hangt dat met die gisping zamen?

43) Heeft het Fransch daarenboven in het geheel geene echte, oorspronkelijke, uit gangbare Fransche woorden gevormde *composita*?

44) Schoon de Franschen soms door een enkel woord (als op bl. 59 gezegd is) onze *composita* vertalen kunnen, steken echter deze onze zamenstellingen aan die Fransche vertalingen niet dikwerf de loef af, wat duidelijkheid, verstaanbaarheid en nadruk betreft?

45) Welke afwyseling geeft het vermogen, dat wij hebben, om of omschrijvingen met den *genitivus* (als b. v. *star des avonds*) of *composita* (als *avondstar*) te bezigen, aan onzen stijl, en hoe kunnen daardoor en de deftigheid en de eenvoudigheid bevorderd worden?

46) Waarin drijven de Hoogduitschers hunne zucht, om *composita* te vormen, wel eens al te ver? En waarvoor moet men zich soms bij het vertalen van dezelve wachten?

47) De vermaarde Engelsche dichter, Lord BYRON, zingt:

*In MARBLE - PAVED pavilion, where a spring
Of living water from the centre rose,
Whose bubbling did a genial freshness fling
And soft voluptuous couches breathed repose,
ALI reclined etc.*

Hier heeft men in het woord *marble-paved* eene zamenkoppeling van een substantief met een *participium* of deelwoord, tuschen welke woorden het voorzetsel is weggelaten, even als of wij zeiden, *marmer-geplaveid*, in stede van *geplaveid MET marmer*. Op dezelfde wijze zingt de groote Hoogduitsche dichter SCHILLER:

*Der blosse Anblick bleicht schon alle Wangen,
Und aus einander sieht die FURCHTENTSEELTE Schaar.*

in welke dichtregels *furchtenseelt* staat voor *entseelt von Furcht*. — Kunnen wij in onze taal voortgelijke *composita*; die duizend malen in het Engelsch en Hoogduitsch, alsmede in het Deensch en de overige Noord- of Scandinavisch-Duitsche talen voorkomen, ook bezigen, en zijn zij soms gebezigd geworden?

48) Wat is het onderscheid tusschen appositie en compositie? HUYGENS zingt, b. v.

*Segt hun, ebbe, op myn bevelen,
Hoe 't haer ballingh-borger gaet;
Hoe er in syn vochte schelen
Stadigh 't volle springhry staet!*

Is hier *ballingh-borger*, dat is, burger, die in ballingschap, of, gelijk men oudtijds zeide, in *ellende* of *elendigheid*, (hetzelfde als *elderslandigheid* of *uitlandigheid*) verkeert, een *appositum* of *compositum*? En zoo *moeder-maagd*, *god-mensch*, enz.

Iets over de taal- of rededeelen in het algemeen.

§ 32.

Naem wijst de saken aen; woord toont ons wat, se maeken,
En beeldt ons 't werken wyt en 't lijden van de saeken.
't Deelnemende gedeelt' neemt wat van beyden t' saem,
Te weten tijd van woord, geslacht en val van naem.
De voornaem strekt voor naem: het bywoord wijst ons tyden,
Plaets, wijze en omstand aen van werken en van lijden.
De koppeling of *scheydt* of *schakelt* als een koord
Woord aen woord, naem aen naem; voorfetting naem aen woord.
De tusfenwerping toont der tochten woeste krachten,
Het ledeke 't verschil der dryerley geslachten;
Dees negen deelen zijn 't, waeruit de reden rijst,
Daer al wat reden heeft zyn reden meê bewijst.

zong vóór een paar eeuwen JEREMIAS DE DECKER. — De woorden namelijk laten zich in verschillende klasfen verdeelen, welke men, daar de woorden de bestanddeelen eener taal uitmaken, taal- of rededeelen, in het Latijn *partes orationis*, noemt. Dus spreekt men van woorden, welke den naam van substantieven dragen, van anderen wederom, adjectieven geheeten, van eene derde foort, werkwoorden of *verba* genoemd, enz. enz. Dergelijke benamingen zijn gegrond in den verschillende aard van hetgene de woorden uitdrukken, beschouwd als verstaanbare tekenen onzer denkbeelden. Drukt ons denkbeeld namelijk iets zelfstandigs uit, dan noemen wij het woord, tot beteekening of uitdrukking van dat denkbeeld van zelfstandigheid gebezigd, een zelfstandig naamwoord of substantief. Bevat ons denkbeeld eene eigenschap, eene hoedanigheid, of wel een werken of lijden, hetwelk wij aan zulk eene zelfstandigheid toekennen, zoo is het woord of een adjectief, of een werkwoord of *verbum*, enz. Wij zullen dit eene en andere kortelijk nader uiteenzetten.

§ 33.

Spreken is een te kennen geven van hetgene wij denken en gewaar worden, door middel van gearticuleerde klanken, welke wij woorden noemen. In zulk een te kennen geven nu, voor zoo ver het niet in de aanduiding van een bloot enkelvoudig begrip, b. v. *vuur*, *mensch*, *boom*, enz. bestaat, maar werkelijk eene foort van uitspraak, stelling, oordeel, bepaling, of hoe men het noemen wil, behelst (b. v. *vuur is brandend*), zijn altijd drie dingen opgefloten. Vooreerst namelijk iets, waarvan iets gezegd wordt, of waarvan onze stelling of oordeel uitgaat, en dat men in de *logica* of redeneer-

kunst subject noemt; ten tweede, datgene, wat er van gezegd wordt, praedicaat geheeten, en ten derde, het verbindingsmiddel tusfchen dit subject en praedicaat, den naam van *copula* dragende. Dus is in de zoo even aangehaalde stelling of enuntiatie: *vuur is brandend*, *vuur* het subject, *brandend* het praedicaat, en *is* strekt, om te kennen te geven, dat wij het begrip *brandend* met het begrip *vuur* verbinden, of het er in onze voorstelling op overbrengen, en daardoor het oordeel of de stelling uitdrukken: dat het vuur, zoo als het zich aan ons voordoet, een iets is, hetwelk de hoedanigheid heeft van te branden. Dikwerf ligt echter het praedicaat en de *copula* of de copulatieve kracht eens oordeels in één en hetzelfde woord opgefloten, als namelijk de hoedanigheid, die wij aan een subject toekennen, in eene, in een' bepaalden tijd gedachte werking of *dadigheid*, 't zij actief, hetzij meer passief, bestaat. Immers het zeggen: *vuur brandt*, is in een' zekeren zin zoo wel drieledig, als dat van: *vuur is brandend*; want het geeft te kennen: het vuur is in den werkenden toestand, in de werkende hoedanigheid van hetgene wij branden noemen (*). Die woorden nu, welke dienen, om het subject aan te duiden, noemen wij substantieven of zelfstandige naamwoorden, (waaronder men tevens sommige voornaamwoorden en verder alles wat de plaats van het sub-

(*) Zoo is zelfs de stelling: *vuur is*, ook drieledig; want zij geeft met andere woorden te kennen: het vuur is bestaande; aan het vuur kennen wij de hoedanigheid toe, dat het een bestaand ding is. *Is* drukt dan bloot de *dadigheid* van het zijn, van het bestaan uit. De verdere ontwikkeling van dit soms vrij spitsvondig onderwerp en van de eigenlijke kracht des *werkwoords*, zoo van het abstracte, als van het concrete, behoort hier minder te huis.

stantief soms vervangt, bevatten moet) terwijl diegene, welke ter uitdrukking van het praedicaat en de *copula*, voor zoo ver zij in één woord gevoegd worden, behulpzaam zijn, werkwoorden of *verba* heeten.

Substantiva en *verba* zijn dus de twee onafhankelijkste hoofdtaldeen, gelijk in iedere zinsnede te zien is, ook b. v. in HUYGENS afwisselingshalve hier aangehaald niet onaardig puntdicht op een' *dood-graver*:

*Ick plant dood menschenvleesch. Die 't geern opkomen saght
Wacht' maer een weinigh tyds tot op den jonghsten dagh.*

§ 34.

Nu kunnen wij echter aan de gezegde hoofddeen eener stelling nadere bepalingen, wijzigingen, uitbreidingen, of hoe men het noemen moge, geven. HELMERS zingt b. v.:

De blanke vederbosch golft in de zonnestralen.

Hier is *vederbosch* het subject der stelling of der enuntiatië: *de vederbosch golft*, maar de dichter wilde den aard van dit subject nader bepalen; hij wilde ons met de kleur der helmpluimen bekend maken, en nu voegt hij er het woord *blank* bij. Dergelijke woorden nu, hetzij het praedicaat van een subject zonder dat de *copula* in dat praedicaat besloten is, uitdrukkende, als b. v. *sterfelijk*, in het zeggen *de mensch is sterfelijk*, hetzij bloot ter nadere omschrijving, en, mag men het zoo noemen, kleuring van een subject dienende, waarop vervolgens een praedicaat wordt toepasselijk gemaakt, als b. v. *blank* in den dichtregel van HELMERS, voeren den naam

van *adjectiva* of bijvoegelijke naamwoorden, als namelijk gevoegd wordende bij substantieven of subject-woorden.

Men kan door de woorden *wijs*, *hartelijk* en meer andere uit het volgende zeer ware sneldicht des Heeren van *Zuylichem* het hier gezegde ook ophelderen en verlevendigen.

*Komt my een man te voor, wys in syne eigen oogen ;
Myn' oogen sien hem aan met hartlyk mededoogen.
Ik sagh toch met meer hoops te heelen het gebreck
Van een geslagen geck.*

§ 35.

Al verder! Ook mijn praedicaat, 't zij het, met de *copula* in één woord uitgedrukt, eene regtstreekfche werking of *dadigheid* (b. v. *vuur brandt*), of, het werkwoord *zijn* tot *copula* bij zich hebbende, eene meer bloot rustende hoedanigheid aan het subject toekent (b. v. *de mensch is sterfelijk*, *de wereld is groot*), kan ik nader beschrijven en uitbreiden. Doen wij dit met een enkel woord, zoo noemen wij dit woord *adverbium*, d. i. *bijwoord*, of *bijwerkwoord*, wyl het vooral ook bij het woord, dat vaak of liever altijd het praedicaat en de *copula* eener stelling in zich bevat, bij het werkwoord namelijk, gevoegd wordt.

De zoo even aangehaalde HELMERS zingt b. v. :

*De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
Golft onverlet en vrij bij 't buld'ren van 't metaal.*

Hier wordt het subject: *de Nederlandsche vlag*, in deszelfs praedicaat *golft* nader gewijzigd door de woorden *onverlet* en *vrij*. Deze zijn dus hier *adverbia*, of in vorm eigenlijk adjectieven, die echter in kracht en beteekenis als *adverbia* gebezigd wor-

den. Dit laatste geldt ook van de *adverbialiter* te verklaren woorden *bot* en *dom* in HUYGENS fraai punt dicht aan een' blinde, in hetwelk hij treffend en roerend toefpeelt op de eeuwige waarheid, dat de mensch, schoon half dier, te gelijker tijd half engel is.

*Ghy mist uw oogen! Ja, so doen de beesten niet;
Die hebben er elck twee, waarmede sy dom en bot sien.
Maer de oogen van uw ziel, waarmede ghy beter siet,
Weet, dat dat oogen zyn van engelen, die God sien.*

§ 36.

Maar het praedicaat wordt in deszelfs toepassing door onze voorstelling of ons kenvermogen op een subject niet alleen gewijzigd, of wel verder ontwikkeld, uitgebreid en wat dies meer zij, door bijvoeging van een enkel woord, hetwelk men *adverbium* noemt, maar het kan deze wijziging, uitbreiding, enz. op een aantal andere manieren ontvangen. Bij v. wij kunnen het praedicaat tot een tweede subject betrekkelijk maken, op hetwelk het eerste subject door hetzelfde eene werking uitoefent, of wel waarvan het eerste subject eene werking ondergaat, of wel waardoor het met zijn praedicaat in tijd, plaats en in wat niet al meer omschreven wordt. Als HELMERS dus zingt:

De maan bescheen weêr de aarde en 't nachtgezicht verdween.

wordt het praedicaat met de daarin opgesloten *copula*, *bescheen* nader uitgebreid door er bij te kennen te geven, *wat* hier beschenen werd, de aarde namelijk. Als dezelfde dichter zingt:

Een licht rees uit den grond; beweegloos staarde ik 't aan.

zoo wordt de stelling: *een licht rees* in deszelfs praedicaat *rees* nader ontwikkeld, door er bij te voegen, wár ter plaatse, wár uit het licht zich verhief, enz. enz. Het volgende verstandige punt dicht des voortreffelijken oud-Hollandschen dichters HUYGENS kan ook voorbeelden ter opheldering aanbieden.

*Uw hert licht op uw tongh,
En, Jan, dat dunckt u prysfelick; —
Maer waert ghy wat min jongh,
(Gelyk ghy stadigh werdt.)
Uw tongh lagh in uw hert
En, Jan! dat waer meer wysfelick.*

§ 37.

Dergelijke woordjes, als daar zijn *op* en *in*, in de laatstgemelde dichtregels voorkomende, noemt men *voorzetsels* of *praepositiën*, omdat dezelve vóór een substantief of subjectwoord (of ook wel soms vóór andere rededeelen) geplaatst worden, ten einde de wijziging, welke dit subject geeft of ontvangt, uit te helpen drukken, wanneer namelijk zoodanig een uitdrukken zich niet doen laat door die verandering der uiterlijke gedaante van het subjectwoord, als men declinatie in de talen gewoon is te noemen. Deze laatste toch staat ons in de eene taal meer, dan in de andere, ten dienste, weshalve het gebruik der voorzetselen in onderscheidene talen meer of min veelvuldig is. Als b. v. HELMERS zingt:

*De reine vreugd, de rust van dit gezaligd oord
Wordt door het draef bezef van 's aardrijks ramp gestoord.*

wijzigt hij de stelling: *de vreugd wordt gestoord*, nader door de oorzaak van deze stoornis op te geven.

Om dit echter te kunnen doen, moet hij zijne toevlugt tot de praepositie *door* nemen en zeggen *door het droef bezef*. In het Latijn integendeel zoude men blootelijk het subjectwoord der wijziging, het woord *besef* namelijk, behoeven te declinéren, om hetzelfde aan te duiden.— Men zal b. v. zeggen: *gaudium turbatur scientia*, of *conscientia calamitatum*, etc.

En zoo zal men, de stelling: *hij is vertrokken* nader wijzigen willende door er bij te voegen *naar Rome*, in het Latijn ook volstaan kunnen met eenvoudig het substantief *Roma*, door aanhechting eener *m*, in den *accusativus* of vierden naamval te plaatsen en te zeggen *profectus est Romam*. Hierover echter in het vervolg nader!

§ 38.

Een ander taaldeel draagt den naam van *koppelwoord*, *voegwoord*, *zamenvoegsel* of *conjunctie*. Het strekt, om de deelen eener verstaanbare rede, in sommige hunner wijzigingen en uitbreidingen met elkander onderling te verbinden, weshalve de conjunctie zoo wel bij het subject, als bij het praedicaat en de *copula* eener stelling of eens oordeels te stude kan komen. Bij onzen ouden CATS vindt men b. v. ergens het kluchtige, schoon niet ongerijmde rijmpje:

*Vrouwen en peren, die niet en kraecken,
Die houdt men allerbest te smaecten.*

Hier vereenigt het koppelwoordje *en* de twee substantieven *vrouwen* en *peren*, waarop het werkwoord *houdt*, in werking gebragt door het onpersoonlijk voornaamwoord *men*, zijne kracht uitoefent. En als wij bij denzelfden CATS (wiens scharfzinnige men wel een' oceaen van practische levenswijsheid mag

noemen) het niet minder koddige, maar tevens zeer ware versje lezen :

*Als apen hooge klimmen willen,
Dan ziet men 't eerst hun naekte billen.*

zoo zien wij, dat de stelling: *men ziet de naakte billen van apen*, door middel der conjunctie *als*, in verband treedt met de tijdsbepaling, die aan haar, tot nadere uitbreiding, in de woorden: *als zij hooge klimmen willen*, gegeven wordt.

§ 39.

Kleine kinderen zijn gewoon altijd zich-zelve bij den naam te noemen en b. v. te zeggen: Mietje wil dit of dat hebben; wil vader of moeder dit of dat aan Mietje geven? enz. Den kinderen gunt men dit gaarne. Het zoude echter wat lastig vallen, indien ook volwasfenen telkens in dien langwijligen trant spreken moesten, kortom, indien men altijd een subjectwoord of substantief op nieuws herhalen moest. Dit wordt echter voorgekomen door die woorden, welke men *pronomina* of *voornaamwoorden* noemt, en die, zoo als hun naam reeds aanduidt, *voor*, dat is, in plaats der naamwoorden, gebruikt kunnen worden. Nu behoeft dus het kleine Mietje, Pietje, of hoe het kind heeten moge, grooter geworden zijnde, niet meer te zeggen: Mietje wilde, maar: *ik* wilde dit of dat hebben. En de Heer *van Zuylichem* konde in zijn' bijtenden en spottenden toon vóór een paar eeuwen zingen:

*'k Sat tuschen kaeckelaars en spreewen in 't gedrangh;
Die rommelden om 't zeerst en maeckten 't my soo bangh,*

*Dat ick, in 't eerst vol zweets, op 't end begost te geewen;
 Eén vraaghde by gevall, wat kost ik liever att,
 Of visch of vleesch of iet, daer ick te kiezen had;
 „Gesoden kaeckelaers,” sei 'k, „en gebraden sprecwen.”*

zonder dat hij noodig had te zeggen: HUYGENS zat; HUYGENS begon te geeuwen; men vraagde HUYGENS, enz. enz.

Dat, voor het overige, de *pronomina personalia* of perfoonlijke voornaamwoorden, in betrekking tot de substantieven, mischien meer als het geslacht, dan als de soort beschouwd moeten worden, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is in geen deele ongegrond.

§ 40.

Nog heeft men een taaldeel, hetwelk men *articulus* of lidwoord noemt. Het dient, om eene zekere nadere bepaling aan de substantieven te geven, en deelt dus meer of min in de natuur van het adjectief en ook eenigermate in die van sommige voornaamwoorden. Als HUYGENS b. v., met eene niet onaardige woordspeling op *toe hooren*, d. i. *toe behooren*, en *toehooren*, d. i. *luisteren*, zeer naar waarheid zingt:

*Een goed musyckstuk heeft oneindelick veel in;
 Maer 't schynt, het meeste volck meer tongen heeft als oren.
 Soo pratt in' er over heen. 't Is jammer in myn sin,
 Dat daer soo veel toe hóort, soo veel niet tóe en hooren.*

helpt het lidwoord *een*, even als het adjectief *goed*, het subjectwoord *muzyckstuk* mede wijzigen.

§ 41.

Wil men met sommalgen ook de telwoorden of *numeralia* als een afzonderlijk taaldeel beschouwen, het mag mijnehalve geschieden. In den grond echter zijn de telwoorden niets anders, dan eene soort van adjectieven van getal; want wanneer HELMERS van den dapperen CLAASSENS zingt :

Vijf schepen, zwaar van bouw, omsingelden den held.

wijzig hij door het woord *vijf* het subject *schepen* in deszelfs getal of hoeveelheid, gelijk hij het door de woorden *zwaar van bouw* in deszelfs hoedanigheid nader omschrijft. Hetzelfde geldt ten aanzien van de woorden *vijftig en zestig* (jaren) in HUYGENS koddig punt dicht :

*Is 't waer, dat jonckheer Jan met jonckvrouw Judith trouwt?
En is hy festigh ruym en zy ruym vyftigh oud?
Ik segg niet, of het wel of misgepaerde trouw is,
Maer dat hy een jonck héér, als sy een jonge vrouw is.*

Nog duidelijker blinkt deze adjectievale geaardheid in de zobgenaamde algemeene telwoorden uit, als daar zijn: *vele, sommige, eenige, alle, enz. etiz.*

§ 42.

De *interjectiën* of *tuschenwerpsels*, die men ook wel onder de taaldeelen rangschikt, zijn in vele opzigten meer dierlijke kreten, dan wel teekenen van duidelijke en bepaalde voorstellingen te noemen. In hen ligt echter de kiem van een gedeelte der taal opgesloten.

§ 43.

Dit moge hier genoeg zijn over de taaldeelen in het algemeen, waarvan de verdere naauwkeurige ontwikkeling in de algemeene wijsgeerige taalbeschouwing, waarover onder anderen SYLVESTRE DE SACY, VATER, BECKER, ROSENBERG en bij ons te lande de Hoogleeraar KINKER zoo veel scherpzinnigs gezegd hebben, te huis hoort. Wil men zulks, zoo kan men dezelve nog fijner splitsen en ze in nog meer klassen verdeelen. De hier voorgedragene rangschikking, volgens welke zij in *substantiva*, *adjectiva*, *articuli*, *pronomina*, *verba*, *adverbia*, *conjunctiones*, *praepositiones*, *interjectiones* en *numeralia* onderscheiden worden, is eene vrij gewone.

§ 44.

Al deze rededeelen, voor het overige, worden in onze taal aangetroffen, schoon niet in alle andere spraken. Dus mist het Latijn b. v. (en zoo ook de Poolse taal) den *articulus* of het lidwoord, en, volgens VATER, is er in Amerika een volksstam, in wiens taal men geene *adjectiva* aantreft, zoo dat men het begrip van dezelve door middel van het werkwoord en het betrekkelijke voornaamwoord omschrijven moet. Op dezelfde wijze toch kan men in onze en in de meeste talen het denkbeeld van kleinheid of verkleining dikwerf door het substantief-zelf uitdrukken, zonder dat men tot het adjectief *klein* of een ander dergelijk de toevlugt behoeft te nemen. Immers willen wij *klein huis* zeggen, zoo voegen wij eenvoudig onzen uitgang *je* achter het substantief *huis* en zeggen *huisje*. Maar het Nederlandsch en vele andere spraken hebben weër niet de eigenschap, welke het Italiaansch bezit, om ook zoo het

denkbeeld van meerdere grootte of vergrooting door eene kleine verandering in het substantief aan te duiden. *Casa* b. v. is bij de Italianen een huis, *casone* een groot huis. Men noemt zulke woorden *augmentatiya* of vergrootwoorden, gelijk men de eerste *diminutiya* of verkleinwoorden noemt. In het vervolg hierover nader!

Over de substantieven of zelfstandige naamwoorden, en het eene en andere, dat te dezen opzigte in den stijl op het oog te houden valt.

§ 45.

Wat *substantiva* zijn, is hier boven reeds beknopelijk aangeduid. Bekend is derzelve verdeling in *eigene* en *algemeene*, of, gelijk men ze in het Latijn gewoon is te noemen, *nomina propria et appellativa*. De laatste drukken zelfstandigheden uit, onder wier begrip alle overigen, die van hetzelfde geslacht of foort zijn, kunnen opgenomen worden; de eersten integendeel duiden bij uitfluiting een' enkelen bepaalden perfoon of eene enkele bepaalde zaak, in onderscheiding van alle overige gelijkfoortige, of ongelijkfoortige personen of zaken, aan: met andere woorden, het zijn de zoogenoemde eigen-namen, hetzij dan voornamen en familienamen, of wel namen van steden, landschappen, rivieren enz. — In het luimig punt dichtje dus van onzen geestigen STARING:

*Wat onze Hein van goeden smaak zal vinden,
Behoeft de voorproef van zijn vrinden.
„Als Hein trouwt,” zei een spreekw:
„Zoo trouwt hij vast een weeuw.”*

zijn alle substantieven, behalve HEIN, *nomina appellativa*.

Er laten zich over onze Nederlandsche voornamen, vooral die van echt-Duitschen oorsprong zijn, zeer fraaije etymologische opmerkingen maken. Deze voornamen toch (waaruit vervolgens vele geslachtsnamen ontstaan zijn) zijn niet bloot willekeurige, nietsbeteekenende klanken, maar woorden, die allen oorspronkelijk zekere eigenschappen, hoedanigheden, of wat dies meer zij te kennen geven. Dus beteekent *Herman* een krijgsman; *Lodewijk* iemand, vermaard in den oorlog; *Berta*, schitterend, blinkend; *Diederik*, rijk in volk of onderdanen, enz. enz. B. v. de laatste naam is afkomstig van het oude *thuid*, *thiet* of *diet*, in den zin van *volk*, waarvan het Fransche woord *diète*, d. i. *volks-* of *rijksvergadering*, een telg is. Uit dergelijke oud-Duitsche (Hoog- of Nederduitsche) woorden toch is de Fransche taal wel voor een vijfde gedeelte zamengesteld. — Zoo leveren de namen onzer landschappen, steden en dorpen ook stoffe tot nasporingen op, die voor de kennis der aloude geschiedenis van deze gewesten somtijds zeer belangrijk zijn kunnen.

§ 46.

De *algemeene* substantieven of *nomina appellativa* laten zich, gelijk men weet, in verschillende klasfen verdeelen. Sommigen duiden personen, anderen zaken aan. Sommigen noemt men *collectiva* of verzameldwoorden, als b. v. : *gebloemde*, *gevogelte*, *volk*, *christendom* enz. Eenigen geven eigenschappen, werkingen of toestanden, op zich-zelve gedacht, te kennen. Anderen wederom toegepast op personen, enz. Van de laatste soort is b. v. het woord *gezin* in het regt vernuftige versje van HUYGENS op een, door dronkenschap steeds ziekelijk blijvend huisgezin :

Kelderkoortfen.

*Is 't yemand onbekent, ick weet, wat dat gefinn schort,
 En waerom dat het nooit ter deegh genesen kan.
 Al wat de doctor heelt, ontheeken glas en kan;
 Men stort er staegh weer in, om dat m' er staegh weer instort.*

De substantieven zijn, in betrekking tot elkander, of oorspronkelijk en primitief, of afgeleid, of zamengesteld. *Loop* is b. v. een primitief, *looper* een derivaat, *loopbaan* een zamengekoppeld substantief. De afgeleide of derivate substantieven hebben hunne bepaalde uitgangen in de talen. Bij v. tot vorming van de substantieven, die eene eigenschap of een' toestand, op zich-zelve beschouwd, aanduiden, hebben wij de achtervoegfels *heid, te* of *e, ing, nis, schap, ling, dom, enz.*, als in *goed-heid, groot-te, reken-ing, erger-nis, vriend-schap, enz.*, waarover hier boven reeds gesproken is. Voor andere klassen hebben wij weêr andere terminatiën. In het Latijn heeft men voor substantieven der zoo even-gemelde soort de terminatiën *tia, tas, ia, monia, tudo, ties, tura, sura, tus, sus, ium, la, tio, do, go, es, enz. enz.*; b. v. in *lacti-tia, leni-tas, superb-ia, acri-monia, queri-monia, amari-tudo, mundi-ties, geni-tura, senec-tus, gaud-ium, loque-la, rapi-na, audit-io, libi-do, ori-go, caed-es, enz.*, uit welk staaltje men zien kan, welk eene groote en liefelijke afwisseling van eindklanken het Latijn ook in dit opzigt bezit. In het Fransch heeft men voor die klasse der afgeleide substantieven, waarvan wij thans bepaaldelijk spreken, ook verschillende uitgangen, als daar zijn *té, ice, eur, ion, ment* en anderen: b. v. *beau-té, ayar-ice, blanch-eur, doul-eur, act-ion, soulage-ment, enz.* Zoo ook *esfe*, b. v. in *nobl-esfe*; maar *dé-esfe*, in de fraaije regels bij J. B. ROUSSEAU, behoort tot eene andere klasse.

*Quelle est cette déesse énorme ,
 Ou plutôt ce monstre difforme ,
 Tout couvert d'oreilles et d'yeux ;
 Dont la voix ressemble au tonnerre ,
 Et qui des pieds touchant la terre ,
 Cache sa tête dans les cieux ?*

Zoo laten er zich foortgelijke terminatiën uit een aantal andere talen , en niet alleen voor eene enkele , (als wij hier deden) maar voor alle klasfen van substantieven opnoemen , gelijk zulks door VATER en andere beroemde taalkenners gefchied is. In de uitgangen van vele fpraken zal men echter die duidelijkheid en vatbaarheid voor eene gemakkelijke afcheiding van het zakelijke deel des woords vermiffen , welke aan die van de onze meestal eigen zijn.

§ 47.

Men moet bij de befchouwing onzer substantieven die fraaije eigenfchap van het Nederlandsch niet over het hoofd zien , uit kracht van welke wij in onzen ftijl ieder taal- of rededeel foms als substantief gebruiken kunnen , maar vooral ook ons hiertoe bedienen mogen van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze onzer werkwoorden. Dus kunnen wij niet alleen zeggen b. v. *gedurende de wandeling* , maar ook *gedurende het wandelen*.

In het Fransch moet men zich vergenoegen met alleen *durant la promenade* te zeggen , daar *durant le promener* vreemd klinken zoude. Immers de Franfche taal herfchept flechts zeer zelden het werkwoord in een substantief , en dichtregelen , als b. v. de volgende van VONDEL , zouden zich met dezelfde woordvormen in het Fransch niet wel laten nabootfen :

*Onder wapens en trompetten ,
 Onder 't dond'ren der musketten ,
 Onder 't barften van 't metael ,
 Onder 't knarfen van het stael ,
 Onder 't zwaejen van de vanen , enz.*

§ 48.

Wanneer men het begrip of denkbeeld van kleinheid of verkleining niet door bijvoeging van een adjectief, b. v. *klein*, *gering* enz. maar onmiddellijk in het substantief-zelf, met hulp van een paar aangestaarte letteren, uitdrukt, noemt men zulk een substantief een verkleinwoord of diminutief. De meeste talen bezitten uitgangen, om zulke diminutieven te vormen. HUGO DE GROOT begint b. v. een Latijnsch dichtstukje aan HEINSIUS aldus:

*Medulla amoris, Heinsi!
 Et corculum Cytheres!*

Hier maakt hij van het substantief *cor*, dat is *hart*, het diminutief *cor-culum*, *hartje* of *klein hart*.

En zoo komt in het Latijn *filiolus* van *filius* (zoon), *fraterculus* van *frater* (broeder), *homunculus* van *homo* (mensch), enz.

Dat het Grieksch, hetwelk boven alle andere talen van Europa met de meeste gemakkelijke woorden afschijdt en zamenkoppelt, ook ongemeen rijk is in uitgangen voor *diminutiva*, weet ieder beoefenaar van die taal. Ook het tegenwoordige Italiaansch bezit in dit opzigt eene groote buigzaamheid, gelijk, zegt men, de Italianen in hunne dagelijksche gesprekken onop houdelijk verkleinwoorden in den mond voeren. Het Fransch is er wat kariger op, weshalve de beroemde oud-Fransche schrijver ROLLIN zeide: „Onze spraak maakt schaars gebruik van diminutieven.”

Wat het Nederlandsch betreft, (om thans niet meer vreemds over hoop te halen,) hetzelfde weet zeer aardige verkleinwoorden te scheppen, waartoe het tegenwoordig hoofdzakelijk de uitgangen *je* en *ke* bezigt. Zoo ontstaat *huis-je* van *huis*, *meis-je* van *meid*, *peer-ke* van *peer*. Soms komen er wel-luidendheidshalve nog ééne of meer letteren vóór die uitgangen. Dus b. v. *s* voor *ke*, in *boek-ske*, *schelling-ske*, welk laatste woord HUYGENS bezigt in het treffende punt dicht :

*Klaes wierp een schellingsKEN in 't sacksKEN van de kerk,
En, om zyn gierigheid te troosten in 't goed werck,
God, seid' hy, mag 't my eens vergelden met zyn segen!
Als hadd' hy 't schellingsKEN niet eerst van God gekregen!*

En zoo zeggen wij ook niet *zeeje*, *wijnje*, *eije*, maar *zeetje*, *wijntje*, *citje*. *Schel* dijt zelfs uit tot *schel-letje*, *japon* tot *japonnetje*, enz. enz.

§ 49.

De diminutieven zetten foms veel zoetvloeiendheid en bevalligheid aan den stijl bij. Aardig, bij voorb. zong HOOFD, bij het zenden van eenige meikerfen :

*In de bladen van een roosje,
Vindt gy, o myn zoetste troostje!
Kleine gift. — Waar zy zoo groot,
Als de gunst, te klein een doosje
Waar' de gansche wereldkloot.*

En aan een jong meisje een paar vleijende woorden over al hare bekoorlijkheden, heure lachjes en lonkjes, heur bevallig tooifel en wat niet al meer toevoegende, zingt hij :

*Die quikjes ,
 Die hikjes
 Zyn strikjes
 En prikjes
 Der sielen. Uw gesichtje
 Is het schichje
 Van het wichje ,
 Uyt Diones bloed geteeld.*

Hij wil zeggen: CUPIDO, ZOON VAN VENUS OF DIONE, bedient zich van uwe aanminnigheden, om mij verliefd te maken. Men ziet in dergelijke verzen van HOOFT duidelijk den man, die lang in Italië verkeerd en zich naar de Italiaansche en oud-Latijnsche minnedichters gevormd had. — Niet minder gepast komt het diminutief *handeke* voor in het volgende allerliefste puntdicht van den verwonderlijk geestigen HUYGENS op *het handwaschen van een' schoone*:

*Ghy waschen, soeters! ghy?
 Die handekens van zy?
 My dunckt, dat al dat plaschen
 Niet na behooren is:
 Wat hoeft men schoon te waschen
 Dat schoon geboren is?*

Voor het overige moeten wij, en vele natiën met ons, den Italianen het vermogen benijden, om ook vergrootwoorden of augmentatieven te kunnen vormen. Dit doen zij door middel van de terminatie *one* en andere foortgelijke. *Cappello* of *capello* is b. v. een *hoed*, *cappellone* een *grootte hoed*; *canna*, een *buis*, *canone* een *grootte buis*; zijnde van dit laatste ons *kanon* afkomstig, dat niets anders, dan een *grootte ijzeren buis* beteekent. Paart zich met het denkbeeld van grootte ook dat van slechtheid, zoo bezigen de Italianen de terminatiën *accio*, *azzo*, *uccio*, *uzzo*,

uccia, *cina*, enz. Dus komt *cappellaccio*, d. i. een onbehouwen lompe en leelijke hoed, van het zoo even aangehaalde *cappello* (een hoed); *popolaccio*, een allergemeenst volk, van *popolo*, volk. En zoo is *cappelluccio* een klein flecht hoedje; *casuccia*, een leelijk klein huis, van *casa*, een huis (gelijk *casone* een groot huis beteekent); *donnacina* en *donnicciuola* beteekent soms een boos, ondeugend vrouwtje, van *donna*, eene vrouw, enz. enz. — Soortgelijke verklein- en vergrootwoorden van verachting heeft men, volgens deskundigen, ook in het Poolsch en Russisch.

Eenige verdere vragen.

- 1) Hoe verdeelt men de Nederlandsche en Hoogduitsche voornamen, b. v. PIETER, HUGO, BERTHA, enz.? Welke beteekenis hebben zij? Wat is de oorsprong onzer geslachts- of familienamen, en in welke opzigten kan de beschouwing van de namen onzer landschappen, steden, dorpen, rivieren enz. belangrijk zijn?
- 2) Wat valt over het onderscheid tusschen *nomina propria* en *appellativa* verder op te merken? Hoe kunnen de eerste in de laatste veranderen? Wat zijn abstracte appellatieven? Wat appellatieven van stof enz. enz.?
- 3) Welke is een der oudste uitgangen onzer verkleinwoorden, een uitgang, tegenwoordig in onzen stijl zoo niet meer voorkomende?
- 4) In een oud - Hollandsch liedje luidt het:

Hy klopte zoo lizelyn aan den ring.

Lizelyn is hier een diminutief van ons oud *lize*, in het Hoogduitsch *leise*, dat is *zacht*. En zoo zingt HOOFD in zijn treurspel *Geraerd van Velzen*:

*De graef reed heen na 't slotelyn,
Dat in 't geboomt verschuyt zyn kruynen,
Daer Hollandt op zyn smalst magh zyn
En krimpt voor 't stuyven van de duynen.*

SlotelyN is hier klein slot of kasteel, even als in het Hoogduitsch van *schloss*, *schlosslein* spruit. — In hoe ver is deze fraaije diminutievengang *lyn*, die honderden malen bij onze vroegere schrijvers voorkomt, en in Duitschland nog telkens gebezigd wordt, bij ons in den hedendaagschen stijl nog in zwang?

5) Hoe is de verkleinuitgang *je* in onze taal ontstaan, en is dezelve in den stijl boven dien van *ke* te verkiezen?

6) CICERO, ergens eene kleine ijdeluiterij van DEMOSTHENES gispende, zegt zeer aardig: *Leviculus sane noster Demosthenes, qui illo fusurro delectari se dicebat aquam ferentis mulierculae, ut mos in Graecia est, insufurrantisque alteri: Hic est ille Demosthenes!* etc.

Allerfraaist en wel gekozen is hier het diminutieve adjectief *leviculus* van *levis*. Kunnen wij ook dergelijke verklein-adjectieven vormen; — gelijk er b. v. insgelijks verscheidene voorkomen in het bekende, juist niet zeer ernstige versje, dat de Romeinsche keizer HADRIANUS zijner ziele, zoo men wil, op het sterfbed toezong?

Animula vagula, blandula!
Hospes comesque corporis!
Quae nunc adibis in loca,
Pallidula, rigidula, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos?

7) Sommige talen maken van diminutieven weder nieuwe diminutieven. Dit heeft b. v. plaats in het Grieksch en Latijn, volgens deskundigen ook in het Rusfisch, soms ook in het Hoogduitsch en in meer andere spraken. Dus ontspruit in het Latijn uit *ager* (een akker) *agellus*, d. i. een akkertje of kleine akker, en uit dit laatste wederom *agellulus*, een zeer kleine akker. Hebben wij insgelijks dergelijke diminutieven in den hoogsten trap? enz. enz.

8) Kan men in alle foorten van stijl verkleinwoorden even goed bezigen? In welke dichtfoorten passen zij het best? enz. enz.

9) Moet men onze *diminutiva* zonder *n* op het eind schrijven, b. v. *jongske*, *knaapje*, of met eene *n*, als *jongsken*, *knaapjen*, welk laatste de Heer BILDERDIJK wil?

*Over de getallen der substantieven of zelfstandige
naamwoorden, en hetgene ten hunnen aanzien
in den stijl valt op te merken.*

§ 50.

De substantieven, namelijk de zoogenaamde appella-
tieven, kunnen of één', of meer personen of zaken
aanduiden, één boek, b. v., één mensch, één paard,
of meer dan één van deze voorwerpen. Dit begrip
van veelheid of meerheid nu zoude men, des noods,
door het bijvoegen van een numeraal adjectief kun-
nen uitdrukken. Men zoude b. v., wil ik nu
eens stellen, kunnen zeggen *boek*, als men één boek
meende, maar *veel boek* voor het meervoud *boeken*.
Werkelijk zijn er talen, waarin de *pluralis* of het
meervoud op zulk eene wijze uitgedrukt wordt; ge-
lijk deskundigen ons insgelijks leeren, dat men in
het Maleitsch het meervoud aanduidt door het woord
te herhalen, en dus voor *paarden* b. v. te zeggen,
paard - paard. Veel eenvoudiger en beknopter ech-
ter kenmerkt de *pluralis* zich in de meeste spraken
door eene kleine verandering of toevoeging in den
uitgang des substantiefs - zelven, gelijk b. v. in het
Latijn het enkelvoudige *Musa* (de Muze) in het meer-
voudige *Musae*, door verwisseling van *a* met *ae*, over-
gaat, enz. enz. Ook wij Nederlanders, gelijk de
Franschen, Engelschen, Hoogduitschers en alle ove-
rige natiën van Europa met ons, vormen op zulk
eene eenvoudige en te gelijker tijd zeer regelmatige
wijze onzen *pluralis*, daar wij over het algemeen
flechts *n*, *en*, of *s* achter het enkelvoud behoeven
te plaatsen, om hetzelfde in het meervoud te doen
veranderen. Al boertende zingt HUYGENS :

*Een huysman in den Haag, gereden by der straeten,
Riep: soeten lieven Heer! zyn dit all' advocaeten*

*Met deze tabbaerds aen?
Hoe moet het hier dan gaen?
Wy hebben er maer één by ons in 't dorp gekregen,
Sints isser voll krackeels en nimmermeer ter degen.*

Dat voor het overige fommige substantieven, (even als in het Latijn de woorden *moenia*, *cancelli*, in het Fransch *les pincettes*, *les mouchettes*, enz. enz.) bij ons alleen in den *pluralis* gebezigd worden, b. v. *hersenen*, *ouderen*, *inkomsten* en meer anderen; dat er ook weér substantieven zijn, die het meervoud missen, als b. v. *bloed*, *hooi*; onze collectieven, vele namen van deugden, ondeugden en driften, onze infinitieven en soortgelijke, weet ieder Nederlander.

Een paar, en daaronder zeer bekende vragen.

1) Men heeft in het Grieksch en meer andere talen ook een' zoogenaamden *duobus*, gebruikt wordende, om een meervoud van bepaaldelijk *twee* personen uit te drukken. Zijn daar geen sporen van in onze en in de overige Duitse spraken? Wat valt omtrent het meervoud in 't algemeen meer op te merken? Waarom dulden fommige substantieven het niet? Wat volgt hieruit voor den stijl enz.?

2) In de bovenstaande § is gezegd, dat onze taal op eene zeer regelmatige wijze haren *pluralis* vormt door *s*, *n* of *en*. Hoe rijmt nu hiermede, dat *stad* niet *stads* of *stadden*, maar *steden* heeft, *lid* *leden*, *smid* *smeden*, enz. enz.? Druischt dit niet tegen alle orde en regelmaat aan?

3) JEREMIAS DE DECKER zingt vernuftig van het zoogenaamde regt van gratie, den vorsten toegeestaan:

*De straf wordt by den vorst somwylen afgeboden;
De wet integendeel staat styf en onverset,
Sy weegt alleen de fout, hy ook de omstandigheden,
De wet is een streng vorst, de vorst een sachte wet.*

Pleit dit ook al weder niet tegen de regelmatigheid onzer taal, dat hier *omstandigheid* (en even zeer alle andere woor-

den op *heid* uitgaande) in het meervoud *omstandigheden* en niet *omstandigheiden* heeft? Is het Hoogduitsch hier niet veel regelmatiger?

4) Dezelfde JEREMIAS DE DECKER zingt van de aarde:

*Myn water is myn bloed, myn vlieten zyn myn deren,
Myn steenen myn gebeent, myn kruyderen myn hatren.*

Hij gebruikt hier het meervoud *kruyderen* (in het Hoogduitsch *kräuter*) voor *kruiden*, hetwelk tegenwoordig in zwang is. Zoo zeggen wij echter nog *kalveren*, *blade-
ren*, *raderen*, *kinderen*, *liederen*, enz. enz. van *kalf*, *blad*, *rad*, *kind*, *lied*. Moet men hier aan oorspronkelijke adjectieven in *er* denken, gelijk de Heer BILDERDIJK beweerd heeft? Of wel, zoude men, gelijk ik vermoed, misfchien in dergelijke woorden niets anders, dan het Hoogduitsche meervoud, *kinder*, *kälber*, *lieder*, *räder* enz. te zoeken hebben, achter hetwelk pleonastisch de uitgang van ons meervoud *en* gevoegd is?

5) Kan men in een' goeden stijl *s* en *n* of *en* door elkander bezigen, om het meervoud te vormen, en dus, in stede van *wonderen*, met DE DECKER ook zeggen *wonders*?

*De wonders duncken ons iets seldsaems, iets besunders,
Maer 't wonderbaerst is God, de vader van de wonders.*

6) Wat meervoud gebruiken wij in onze taal het meest, dat met *s*, of hetgene met *n* of *en* gevormd wordt? En zijn er ook regels op te geven, naar welke achter sommige letteren meest de *s*, achter andere de *n* of *en* als teeken des meervouds voorkomt?

7) Zijn in een' goeden stijl meervoudige getallen, als daar zijn *hoogtens*, *begeertens*, *behoeftens* en soortgelijke, goed te keuren; en wat leert het vroeger gebruik ons hieromtrent?

8) Men verdubbelt in sommige woorden, bij het vormen van den *pluralis*, de sluitconsonant van het enkelvoud, b. v. *klijp klipp-en*, *kar karr-en*, enz. Eilieve, waarom zegt men dan ook niet *dag dagg-en*, *dal dall-en*,

God Gadd-en, hol holl-en. Is dat al weér niet een bewijs van onregelmatigheid in het Nederlandsch? Moet men voor het overige zeggen *den grond* UITHOLLEN, of UITHOLEN, welk laatste HUYDECOPER wil?

9) J. VAN VOLLENHOVE, een dichter uit de zeventiende eeuw, zingt in zijn bekend gedicht aan de Nederduitfche fchrijvers:

*Men onderscheidt de VADERS niet van VADEREN,
 'K lees : BROEDEREN of HERDEREN vergaderen,
 Daar beter BROËRS of HERDERS pasfen zou ;
 Wat woestheit brengt dit kleedt dus uit zyn vou ?
 Wat fchoolkint kon die misgreep ooit verbloemen ?
 Wie geeft of neemt altoos met iet te noemen ?*

Hij wil dus, dat men in een' goeden stijl onderscheid make tusfchen het meervoud *vaderen* en *vaders* (gelijk zoo ook de Hoogduitfchers in hunne wat naauwkeuriger declinatie hun *väter* en *vättern* wel degelijk onderscheiden.) Wat valt hieromtrent op te merken, en is dat verfchil wel zoo geheel en al ongegrond, als men tegenwoordig wil?

10) Waarm is, bij de vorming van het meervoud in fommige onzer woorden, de neiging van onze Nederlandsch - Duitfche dialekt tot zachtheid te befpeuren?

11) Wat is de reden, dat wij onzen *pluralis* dikwerf met s vormen, terwijl dit in het Hoogduitfch en in meer andere Duitfche talen en tongvallen geene plaats heeft?

12) Vele woorden veranderen in het Hoogduitfch en in meer andere Duitfche tongvallen eenigzins van wortelklinker, als zij in het meervoudige getal overgaan. De *a* in *vater* b. v. wordt *ä* in het meervoud *väter*; de *u* in *bruder* wordt *ü* in *brüder*; de *o* in *sohn* wordt *ö* in *föhne*; de *au* in *maus* wordt *äu* in *mäuse*. De Hoogduitfchers noemen dit *umlaut*. Zijn hiervan geene fporen ook in onze Nederduitfche tongvallen aan te treffen?

Enz. enz.

*Iets over de geslachten onzer zelfstandige naam-
woorden en hetgeen te dezen aanzien in den
stijl valt te betrachten.*

§ 51.

Het is eene eigenschap van alle talen, dat aan hare substantieven een zeker geslacht wordt toegekend, hetzij dit dan mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig zij. — Geen wonder! Het ligt in den aard van ons denkvermogen, dat wij ons ieder voorwerp, door een substantief uitgedrukt, ook zelfs, wanneer dit voorwerp eene levenlooze zaak en geen persoon is, toch altijd meer of min als een' persoon voorstellen, welke natuurlijk voor ons een *hij*, eene *zij*, of wel iets, als geslachteloos-gedacht, een *het* moet zijn. Spreek ik b. v. van de liefde, zoo zal ik zeggen: Zij kan het hart in vuur en vlam zetten. Ik denk mij haar dus op dat oogenblik, als iets vrouwelijks. Spreek ik van den dag, ik noem hem *hij*. — Hij is, zeg ik b. v., nog niet angebroken. Heb ik mij in den vinger gesneden, ik verperfoonlijk dit lid ook al weder en zeg, even of het een man ware: Hij doet mij zeer. Gispt de geestige Heer van *Zuylichem* PIETER's vers, het treedt bij hem van 's gelijken in eene *persoonachtige* gedaante te voorschijn, schoon dit persoonachtige nu geslachteloos of onzijdig zij:

*Schryft Pieter al te met een veers,
't Is dobbel waerd in 't licht te komen,
Werdt maer myn zeggen wel genomen;
Ick meen in 't vuur of in de keers.*

Kortom, overal heerscht er perfoonsverbeelding in onze voorstelling van hetgeen door de substantieven wordt uitgedrukt, en ten gevolge daarvan de noodzakelijkheid, om aan hetgeen onze geest in de taal verperfoonlijkt een zeker geslacht toe te leggen.

Ieder substantief dus moet een geslacht, hetzij dan mannelijk of vrouwelijk, hebben, of wel een geslachteloos middeling zijn. Dit staat vast. Maar wat is nu de grond dezer verschillende geslachtsbepaling in de verschillende substantieven? Met andere woorden: waarom is het eene substantief bij ons juist een *HJ*, waarom het andere eene *ZIJ*, waarom het derde een *HET*?

Men moet den algemeenen grond der geslachtsbepaling van de zelfstandige naamwoorden zoeken, deels in de voorstelling, die men zich van de voorwerpen-zelve, door de woorden uitgedrukt, maakte, deels mischien ook meer of min in de taalkundige wijze, waarop de substantieven gevormd werden. Vertoonde zich namelijk, (wat het eerste betreft) ten gevolge dier voorstelling, een voorwerp aan de menschelijke verbeelding, als meer werkend, *zelfdadig*, gevend, uitstortend, zoo verkreeg het woord *gebezigd*, om zulk een voorwerp aan te duiden, en dat men het teeken eener beteekende zaak kon noemen, een mannelijk geslacht. Vertoonde het zich integendeel als minder zelfdadig, als minder werkend, als meer bewerkt, lijdelijk en ontvangend, zoo werd het geslacht des woords vrouwelijk. Vertoonde het zich noch als het eene, noch als het andere, of trad het voor de verbeelding als iets gewrochts en voortgebragts te voorschijn, dan ontving het woord dikwerf een zogenoemd onzijdig geslacht, hetwelk noch bepaaldelijk van het denkbeeld van iets mannelijks, noch van dat van iets vrouwelijks ontleend was, maar waarin ons verstand zich het voorwerp, als iets, dat geen geslacht had, als iets geslachteloos verpersoonlijkte. Deze onzijdige geslachtsbepaling schijnt echter over het algemeen van later tijd, en is ook niet in alle talen

uitdrukkelijk aanwezig. — Bij dit eene en andere was het voor het overige niet noodig, dat de voorstelling van zelfdadigheid, lijdelijkheid enz., die men zich van de verschillende voorwerpen vormde, uit de beschouwing dier voorwerpen, in hun geheel genomen, voortsproot, maar zij kon ook voortspuiten uit de beschouwing van enkele deelen, eigenschappen, hoedanigheden en wat dies meer zij derzelve. Dit laatste kan ons eene der redenen aan de hand geven, waarom soms de voorwerpen, die, in hun geheel thans beschouwd, veeleer iets zelfdadigs, iets mannelijks, dan iets lijdelijks, zwaks en vrouwelijks hebben, toch in de woorden, die wij tot hunne aanduiding bezigen, een geheel tegenovergesteld geslacht bezitten. Immers, bij het eerste ontstaan dier woorden heeft men hun geslacht dan niet geregeld naar den aard van het voorwerp, dat zij uitdrukten, zoo als het zich, in deszelfs geheel genomen, thans aan ons vertoont, maar naar die van de eene of andere afzonderlijke eigenschap, of naar het eene of andere bepaald gedeelte van zulk een voorwerp. *Slang* is b. v. bij ons vrouwelijk, *leeuwerik* mannelijk. Zou men nu, als men op den aard dier dieren thans acht gaf, niet veeleer aan de soms zoo verschrikkelijke slang een mannelijk, aan den kleinen, blooden, leeuwerik een vrouwelijk geslacht geven? Zou men, als men van de ratelslang bij HELMERS leest:

*Zaagt ge ooit de ratelslang aan de Afrikaansche stranden,
Op wier gevlekte huid de zonnestralen branden,
Die door haar schitterend schoon d' onnoozelen vogel tokt,
Maar 't argeloos starend dier ras in haar gorgel sakt,* enz.

thans bij die dieren niet veeleer aan ietsforsch en mannelijks, dan aan ietszachts en vrouwelijks

denken? Maar mischien heeft bloot het gezigt van de kruipende gestalte der slang, van haar sierlijk vel, of wel de omstandigheid, dat de eerste slang, die men zag, toevallig een wijfe was, of wat anders soortgelijks, bij het ontstaan van het woord (dat vermoedelijk etymologisch *slingering*, *kruiping* of zoo iets beteekent) den naamgever voor de verbeelding gezwefd, en de voorstelling van deze meer zwakke, vrouwelijke eigenschappen en hoedanigheden heeft het geslacht van het woord en zijne geheele oorspronkelijke beteekenis geregeld. En wie kan zeggen, wat meer werkends, zelfdadigs zich mischien in deze of gene beweging, eigenschap, of wat het moge geweest zijn, des leeuweriks vertoond hebbe, of ook wel naar het geslacht van welk ander *reeds bestaand woord* het woord mischien onwillekeurig gevormd zij. Indiervoege wordt het dan ook van zelf duidelijk, waarom de woorden ter aanduiding, van dezelfde voorwerpen gebezigd, in verschillende talen dikwerf een geheel verschillend geslacht hebben; waartoe daarenboven honderd andere redenen, uit zeden, gebruiken, fabelleer enz. voortgesproten, kunnen hebben medegewerkt. Zoo is er niets vreemds in, dat het woord *liefde* bij ons vrouwelijk, en het Latijnsche *amor* integendeel mannelijk is, of dat het Hoogduitsche woord *mond* (de *maan*) een mannelijk, en het Latijnsche *luna* een vrouwelijk geslacht heeft. Men houde ook boven alles wel in het oog, dat de meeste woorden oorspronkelijk geheel iets anders beteekenen, dan zij thans doen, en dat niet naar hunne tegenwoordige, maar naar die oorspronkelijke beteekenis hunne geslachtsbepaling ontstaan is. Die oorspronkelijke beteekenis drukte veelal bloot eene stoffelijke, onder het bereik der uitwendige zinnen vallende werking of eigenschap, de nabootsing van het eene of andere geluid, of zoo iets

dergelijks uit, hetwelk men later op onstoffelijke en denkbeeldige voorwerpen in hun geheel overdroeg, om die daarmede aan te duiden. Zoo ligt toch in de woorden *ziel*, *geest*, *anima*, *spiritus*, *ame*, *ψυχή* en voortgelijke etymologisch niet het *geheele* begrip van dat onzichtbare, onligchamelijke wezen of voorwerp opgesloten, hetwelk wij thans door de *ziel* of den *geest* des menschen verstaan, maar dergelijke woorden beteekenen in de meeste talen oorspronkelijk niets dan *adem*, *ademtoegt*, *ademblazing*, *ademopwelling*, *ademophaling* of zoo iets dergelijks, uit de benaming van welke zinnelijke werkingen men metaphorisch die voor het bovenzinnelijke denkbeeld van *ziel* ontleend heeft. Zoo beteekent ons woord *leven* denkelijk zoo veel als iets blijvends, iets voortdurends (van het oude *liven*, *lijven*, waarvan wij nog *be-lijven*, bij zamentrekking *blijven*, *bleef*, *gebleven* hebben) waartegen ons *overlijden*, dat letterlijk — gelijk bij de Franschen *trépasser* — *overgaan* beteekent, gepast overstaat.

Een' tweeden grond der geslachtsbepaling van vele *substantiva* moet men mischien in de vormingzelve van zulke woorden zoeken. Wij hebben namelijk gezien, dat sommige substantieven van het worteldeel van werkwoorden, andere van derzelve voorleden' of verleden' tijd, anderen uit het deelwoord of *participium*, anderen van *adjectiva*, enz. enz. ontstaan. Het meer zelfdadige nu of werkende, dat wij in sommige dier taalkundige bestanddeelen, waaruit de substantieven voortspruiten, in tegenoverstelling van het meer lijdelijke, bewerkte en voortbragte, dat in anderen heerscht, waarnemen, kan ook zijn' invloed op de geslachtsbepaling uitgeoefend hebben. In het zoogenoemde zakelijke deel of worteldeel van het *verbum* b. v., waarin de geheele kiem en kracht van deszelfs bestaan ligt op-

gefloten, vertoont zich voor onze verbeelding iets handelends, zelfdadigs en werkends. Van daar misfchien, dat naamwoorden, als *loop*, *schreeuw*, *flaap* en foortgelijke, die regtstreeks uit de wortel-deelen van *loopen*, *flapen*, *schreeuwen* gevormd zijn, of dezelve ten minste bevatten, veelal een mannelijk geflacht hebben, terwijl het meer lijdelijke, dat in den voorleden tijd heerscht (immers het voorledene is niet meer werkend en handelend, het heeft afgedaan, zijne zelfdadigheid rust) oorzaak is, dat vele substantieven, uit de *imperfecta* en *participia praeterita* der werkwoorden gevormd, vrouwelijk zijn. Zoo kan het forfche en krachtige, in den ratelenden uitgang *er* en *aar* en in de wijze, waarop onze fpraakdeelen hem voortbrengen, opgefloten, aanleiding hebben gegeven, dat vele naamwoorden met dien uitgang, als daar zijn *hoorder*, *meester*, *fnuiter*, *leeraar* enz., in het mannelijke geflacht gebruikt worden. In den grond echter is dit beginfel der geflachtsbepaling, uit de woordvorming-zelve getrokken, ondergefchikt aan den algemeenen grondslag, uit de voorftelling van het wezen der voorwerpen ontleend. Juist toch heeft misfchien eene donkere gewaarwording van het meer werkende, dat in het eene, het meer lijdelijke, dat in het andere voorwerp of in een deel van hetzelfde, hetwelk tot deszelfs benaming aanleiding gaf, werd aangetroffen, den mensch bij de taalkundige vorming der substantieven, die dienen moesten, om die voorwerpen uit te drukken, beftuurd, en hem dezelve dien ten gevolge doen vormen of van taalbestanddeelen, waarin iets meer zelfdadigs, of van de zoodanige, waarin iets meer lijdelijks verborgen was. Kortom het mannelijke of vrouwelijke van het teeken-zelf heeft dan aan het mannelijke of vrouwelijke van de betee-kende zaak beantwoord. De werkende kracht b. v.

in het denkbeeld van *eenen loop* opgesloten, heeft het woord mischien doen vormen uit dat gedeelte des werkwoords, waarin een donker gevoel ook de meeste zelfdadige kracht aan onzen geest deed ontwaar worden. Toen voor het overige eens een tiental woorden dit of dat geslacht ontvangen hadden, kon het niet vreemd zijn, dat honderd andere van later tijd, maar die denzelfden klank of uitgang hadden, onwillekeurig hetzelfde geslacht, als die eerstgemelde, ontvingen. Men dacht dan bij de geslachtsbepaling van zulke nieuwe woorden minder aan hunne innerlijke beteekenis, dan aan hunne uitwendige gedaante.

§ 53.

Maar genoeg over dit vrij spitsvondig en in den nacht van de eerste wording der talen zich verliezend onderwerp, waarover de gevoelens van verschillende geleerden nog dikwerf zeer uiteenloopen! Wij laten het te eerder varen, daar het, hoe fraai ook op zich-zelf, in vele opzigten weinig practisch nut heeft, en men toch bij de vraag: welk geslacht heeft dit of dat substantief, grootelijks gevaar loopt van een verkeerd antwoord te geven, als men zich bloot op de eene of andere theorie *a priori* gronden wil, en niet het werkelijk gebruik-zelf in dezen raadpleegt. Even weinig zou het ons vrijstaan, eigendunkelijk het geslacht eens woords, naar de voorstelling, die wij ons van het voorwerp, door hetzelfde uitgedrukt, *thans* maken; te her- of vervormen. Al wilde men toch ook honderd malen beweren, dat men het geslacht van het woord *wijf* moest veranderen, omdat niets dwazer schijnt, dan een woord, hetwelk *thans* regstreeks eene vrouw beteekent, en dus toch wel een vrou-

welijk geslacht diende te hebben, in het onzijdige geslacht te bezigen, zoude elkeen toch ons uitlagchen, wanneer wij van *DE wijf* in plaats van *HET wijf* gingen spreken. En zoo is het met duizend andere woorden gelegen, aan wie wij, willens of onwillens, het geslacht moeten laten, dat zij in de taal nu eenmaal hebben, hoezeer dan ook die geslachtsbepaling tegen alle regelen van ware of valsche theoriën aan moge druifchen.

§ 54.

Kan men nu echter, als men het werkelijke gebruik raadpleegt, voor den stijl niet eenige algemeene regelen opgeven, volgens welke, ten minste in vele woorden, de geslachtsbepaling bij ons plaats heeft? Dit kan men zeer wel; waarbij men echter nimmer uit het oog verliezen moet, dat op de meeste dier regelen uitzonderingen worden aangetroffen. Zie hier tot een staaltje een paar dier regelen, welke men voorts uit den grooten *TEN KATE*, *KLUIT*, *WEILAND* en andere taalkenners en spraakkunstenaren met een aantal andere vermeerderen kan.

Substantieven op *heid* zijn vrouwelijk, b. v. *wijsheid*, *goedheid*, *regtvaardigheid* enz.

Diminutiva of verkleinwoorden zijn onzijdig, *het knaapje*, *het paardje*, *het hondje* enz.

Infinitieven, als *substantiva* gebruikt, zijn onzijdig, b. v. *het loopen*, *het springen*, *het wandelen*. Zoo ook de *substantiva*, uit een werkwoord met voorvoeging van het augment *ge* gevormd, als *het geloop*, *het geschrijf*, *het gehoor*, *het geraas*, enz.

Substantieven, op *er* en *aar* uitgaande, zijn meestal mannelijk, als *lezer*, *spreker*, *wandelaar*, *schilder*; met name echter, wanneer zij van een' man-

nelijken werker, hetzij een perfoon, hetzij eene zaak, als perfoon gedacht, genomen worden.

Namen van steden, landen, dorpen zijn in den regel onzijdig, b. v. *het groote Amsterdam, het rijke Engeland* enz.

Maar genoeg! Wij schrijven geene spraakkunst. Men zie verder over een aantal van zulke algemeene regels meer onze taalkundigen.

§ 55.

Op de meeste van zulke, uit het gebruik getrokken voorschriften echter heeft men, gelijk wij zeiden, verschillende uitzonderingen, die deels analogisch en organisch het gevolg zijn van eene anders in onze verbeelding of ons verstand gewijzigde voorstelling der beteekende zaak, waarvan het woord het teeken is, deels ook door misbruik en verloop anomalisch ontstaan zijn. Zoo zou men, even als *hoerder, lezer, spreker, drager* en honderd andere woorden, op *er* uitgaande, ook het woord *baker* mannelijk verwachten, maar de omstandigheid, dat eene baker (oorspronkelijk misfchien niets dan *de koesterende, de verwarmende* beteekenend) gewonelijk eene vrouw is, heeft het geslacht van dit woord vrouwelijk gemaakt. Zoo moest *dood*, naar zijne niet onvermoedelijk oorspronkelijke beteekenis van *ontbinding*, eigenlijk vrouwelijk zijn, en het was zulks ook oulings, maar de voorstelling, die wij ons uit de dichters van dien koning der verschrikking maken, heeft het woord thans vrij algemeen mannelijk doen gebruiken. Even zoo zoude men *koning* (*), als bijna alle woorden bij ons

(*) Ik heb vroeger, op het voetspoor van onzen beroemden dichter BILDERDIJK (die hierin echter reeds door TEN KATE, DES BROSSES en anderen was voorgegaan)

op *ing* uitgaande, vrouwelijk verwachten, maar de koningen meestal mannen zijnde, is het woord mannelijk genomen. Niet anders is het met *vorst* gelegen. Men noemt geslachtsbepalingen, om zulke en foortgelijke redenen van den algemeenen regel afwijkende, geslachtsbepalingen bij toepassing.

het woord *koning* als een *participium* of participiaal substantief van het werkwoord *kunnen* of *konnen* beschouwd, zoodat *koning* dus zoo veel zou zijn als *konning*, dat is, *de kunnende*, of wel *het kunnen* of *het vermogen*, als persoon gedacht, zelve. Het woord zou dan met den titel van *podestà*, (het Latijnsche *potestas*) dien men in Italië aan sommige overheden geeft, en met het begrip des Griekschen *δυναστεύς* (van *δυναμαι*) overeenkomen, en *koning* zoo veel zijn als *de opperste magt*, *het opperste vermogen*, *het opperste kunnen* in den Staat. In het voorbijgaan wil ik hier echter eene plaats uit een werk van een' der geleerdste, zoo niet den geleerdsten hedendaagschen kenner der Duitfche talen, JAKOB GRIMM aanvoeren, die misfchien eene eenigzins andere etymologie aan de hand geeft. De plaats luidt aldus: „Für die eigentliche höchste würde findet sich, so weit unsere althochdeutsche mundart zurück reicht, die benennung *chuninc*, altsäksisch *kuning*, angelsäksisch *cuning*; selbst altnordisch *konúngr*, verkürzt *kóngr*. Ein gothisches *kunniggs* mangelt. Ich denke man darf *chuninc*, *kuning*, nicht von *kuni* (*genus*), althochdeutsch *chunni*, altnordisch **kyn* herleiten, weil es dann altnordisch *kyntngr*, nicht *konúngr* lauten würde. Es setzt ein verlornes gothisches *kuns*, althochdeutsch *chun*, *chon* (*) voraus, das noch im altnordischen *konu* (*nobilis*,

(*) Vielleicht gothisch *kunjis*, althochdeutsch *chuni*, angelsäksisch *cune*, wovon noch die composita althochd. *chuntmund*, angelsäks. *cynedóm*, *cyneháð*, *cynecyn* (*genus regium*. genitiv. *cynecynnes*, das also nicht mit sich selbst zusammengesetzt, sondern ein althochd. *chunicunni* wäre.

Ten slotte van dit paar woorden over de geslachten merken wij hier nog op, dat wij in onzen stijl het geslacht meer of min door middel van onzen *articulus* of ons lidwoord, alsmede eenigzins door

rex) und grade in Rîgsmål an der spitze des edlen geschlechts auftritt, dem auch das femininum *kona* (*femina nobilis, domina*) gleichbedeutig ist; *kuni* und *kyn* liegen bloss nahe verwandt. Mag nun *kona* wörtlich deselben stamms sein mit *qvan, qvon* (*mulier*) oder nicht, was ich hier dahin gestellt bleiben lasse, so ist doch ausgemacht, dasz die angelsächsische form *cven* regina bedeutet; das gotische *qvinð, qvens* schränkt sich auf *mulier, uxor* ein, eben so das althochd. *quena, chena*. Hier schon deutsche beispiele, wie sich die namen des ersten und zweiten standes mischen: *chuninc, cyninc, cven* bezeichnen *rex* und *regina*, DIE SPITZE DER EDELN, da doch *quena, chona* (mittelhochdeutsch *kon*, nur eine *frau, ehfrau*, zwar eine freie, aber nicht einmal eine edle, ausdrücken, welcher *charal, charl* (*vir, maritus*, wiederum ein bloss freier) zur seite steht. Gleiches gilt von *frouwa, frau, domina, uxor*." Tot dus ver GRIMM. Men ziet, dat hij door *koning*, op grond der oud-Duitsche talen en tongvallen, den edelen bij uitnemendheid, den eersten der edelen verstaan wil hebben. Ik voor mij geloof met den voortreffelijken TEN KATE, dat *kunnen*, (*posse*) *kunne* (*sexus, qualitas, genus*) *koning* (*vir nobilis, rex*) *kennen* (*noscere*) en voortgelijke woorden meer oorspronkelijk op het naauwste samenhangen, en allen in het grondbegrip van *kunnen*, d. i. vermogen, geschiktheid ergens toe hebben, ineenvloeijen. Wat het woord *vorst*, bij de Hoogduitschers *fürst*, betreft, het beteekent, even als het Latijnsche *princeps*, waarvan het Fransche *prince* (ong. prins) zoo veel als de *voorst*, de *eerste*, gelijk alle oud-Duitsche schriften dit ten duidelijfste leeren. 't Is dus letterlijk ons *voorst*, in het Hoogduitsch *vorderste* of *fürderste*, in het Engelsche *first*. Let hier ook in 't voorbijgaan op de oorspronkelijke beteekenis van ons *vrouw*.

onze adjectieven en onze *pronomina* of voornaamwoorden, kunnen aanduiden. Zoo zeggen wij toch *ik heb DEN man, DE vrouw, HET kind* gezien, terwijl b. v. onze taalneven van vroeger tijd, de Engelschen, voor deze drie geslachten slechts één en hetzelfde lidwoord *the* bezitten (*I have seen THE man, THE woman, THE child.*) En zoo spreken wij van *een groot man, eene groote vrouw*. De Hoogduitschers hebben echter nog wat nauwkeuriger aanduiding. Wij hebben ook enkele bepaalde uitgangen, die onmiddellijk dienen, om, bij wijze van afleiding, een mannelijk in een vrouwelijk substantief te doen overgaan, of het, om het dus te noemen, te vervrouwelijken. Deze terminatiën zijn *esse, in* en *ster*. Zoo komt van *meester, meesteres*, van *lezer lezeres*, waarvoor de Heer van Zuylichem ook wel eens het thans wat Hoogduitschachtig schijnende *lezerin* bezigt, gelijk men (volgens HUYDECOPER) oudtijds zelfs *heilandin, tirannin, strijderin, beslutterin, rechterin, verleiderin, apostelin* enz. bezigde. En zoo spreken de Hoogduitschers van *obristinn, geheimrathinn, profesforinn* enz. Wat HUYGENS betreft, men vindt bij hem het zoo even aangehaalde *lezerin* in het volgende sneldicht, dat hij in een door hem uitgegeven boek schreef, hetwelk hij aan ANNA, eene der twee vermaarde dochters van den bekenden ROEMER VISSCHER, ten geschenke zond. In het gezegde sneldicht zinspeelt de dichter op zijn voor- en toenaam CONSTANTYN HUYGENS, en maakt nederig zijne verontschuldiging over het onbeduidende des geschrifts.

*De schryver van dit boek, beschryver van dit blad,
 Bad Roemers oudste kind syn lezerinn te wezen;
 En soo sy 't schrappen will met een doorgaende klad,
 Bekent hy voor-de-hand het vonnis wel gewesen;*

Syn voornaem is een C., syn toepaem is een H.,
 Syn bynaem: ewigh vriend van Ann' en Tesfelfchd.

(MARIA TESSELSCHADE was de naam der tweede, door haar' geest en hare schoonheid beroemde dochter van VISSCHER. — Inderdaad, wij behoeven toch geene staaltjes van vernuft alleen bij de Franschen te gaan zoeken! —) Maar al verder! Van *koning* komt *koningin*, van *tuinier* *tuinierster*, op dezelfde wijze, als in het Fransch van *maitre maitresse*, van *empereur imperatrice*, van *jardinier jardinière*. Soms staan *er* en *ster*, minder door aanhechting, dan wel inlasfching, bij ons als mannelijk en vrouwelijk tegen elkander over, b. v. in *vrĳer*, *vrĳster*; *schrijver*, *schrijfster*, bij welk laatste men in het Fransch verplicht is alles met het woord *auteur* af te doen, en zoo wel te zeggen *une femme auteur*, als *un homme auteur*. Even vreemd klinkt het ons in de ooren, wanneer men in het Engelsch, waarin een woord, als ons *vriendin*, niet gangbaar is, eene vrouw, zoowel als een' man, *a-friend*, dat is, *een vriend*, hoort noemen.

Dat voor het overige vele talen, gelijk b. v. het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en sommige Oostersche spraken slechts een mannelijk en vrouwelijk, en geen zoogenaamd onzijdig geslacht hebben, is bekend genoeg. In het Engelsch is al het levenlooze, voor zoo ver het in den stijl niet verpersoonlijkt wordt, tegenwoordig onzijdig. Zonderling is van den anderen kant de wijze, waarop de Engelschen het onderscheiden geslacht in sommige dierenamen aanduiden. Zoo noemen zij een' kater een' *he-cat*, eene kat eene *she-cat*; een' haan een *he-cock*, eene hen eene *she-cock*; even eens, als of wij zeiden: een *hij-kat* (dat is, eene kat, van welke men *hij* zegt) en eene *zij-kat*, een *hij-hocr*

en een *zij-hoen* (*). STIERNHIELM, LOCCENIUS, de Heer BILDERDIJK en anderen hebben met deze bekende eigenaardigheid eene zeer vernuftige afleiding van onze woorden *haan* en *hen* in verband gebragt, dezelve derivérende van de voornaamwoorden of *pronomina han* en *hun*, die in de Scandinavisch-Duitsche talen, het Deensch, Zweedsch enz. *hij* en *zij* beteekenen. *Haan* is dus in 't algemeen de *mannetjes-*, *hen* de *wijffjes-vogel*, en daarom gebruikt men ook de woorden *haan* en *hen* bij vele vogelenfoorten, om er het mannetje en wijffe mede aan te duiden. Dit laat zich zeer wel hooren. *Haan* echter, bepaaldelijk voor het Latijnsche *gallus* genomen, schijnt van een oud-Duitsch werkwoord, dat luid schreeuwen of roepen beteekent, afkomstig te zijn, gelijk op eene foortgelijke wijze in het Latijnsche *GALL-us* de wortelklank van ons *gallen*, *galmen*, *gillen* enz. te bespeuren is.

Dit hier kortelijk aangestipte moge voor dit handboek genoeg zijn over de geslachten!

(*) Onze oud-Nederlandsche schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloekte, gebruikt op eene foortgelijke wijze *hij* en *zij*, (bij hem in de hier aangehaalde regels *si* en *suwe*) om het mannetje en wijffe van zekeren visch, *sepia* door hem geheeten, er mede aan te duiden, als hij in *der Naturen Bloemis* zegt:

*Sepia, seg het PLINIUS mé,
Dat es een visch in die zee;
HIE en SUWE, dats menigē cont,
Vloten te samen talre font.
Wort gewont in enigē doene
Die SUWE met enige harpoene,
So staet haer die HIE se stede.*

Zie de plaats bij onzen geleerden VAN WIJN, *Hist. Avondst.* II, bl. 8r.

Eenige verdere vragen, tot taalkennis en den stijl
betrekkelijk en geschikt voor jonge lieden.

1) Wat dient tot nadere opheldering van het gezegde
over de geslachtsbepaling enz.? Welke algemeene regels,
uit het gebruik ontleend, kan men al meer, dan in §
54 gedaan is, omtrent de geslachten onzer *substantiva*
opgeven, en waarvoor moet men zich in dezen wachten?

2) Van hoe velerlei aard is de zoogenaamde geslachts-
bepaling *bij toepassing*? Wat noemt men de persoonlijke?
Wat de algemeene? Wat de natuurlijk persoonlijke? Wat
de rhetorische? enz. enz.

3) Waarom zegt men b. v. HET *paard*, HET *eekhoren*,
HET *konijn* of *kantijn*, HET *rund*, HET *schaap*, en geeft
aan deze en meer andere dieren een onzijdig geslacht?
Zoo vinden wij ook bij DE DECKER HET *ezel-dier* in het
volgende puntgedicht:

*Denkt gy met uw begrip door saken heen te dringen,
Die 't mannelijk vernuft noch ooit heeft achterhaelt,
Soo denke 't vercken vry muzyk te leeren singen,
Soo denke 't EEEL-DIER te malen met de naeld.
Geloof mij, Publia, de schepper aller dingen
Heeft ieders dings begryp in syn' natuer bepaelt!*

4) Waarom zijn al onze verkleinwoorden, onzijdig,
zoodat men zegt HET *meisje*, HET *dochsertje*, HET *ka-
mentertje*, HET *prinsesje* enz.? Zoude men die woor-
den, als zij ten minste regtstreeks van vrouwen gebruikt
worden, niet vrouwelijk verwachten?

5) Men noemt de mannelijke substantieven *arend*, *ke-
mel*, *reiger*, *uil*, *valk* enz., en de vrouwelijke *rot*,
muis, *duif*, *kraai*, *tortel* en dergelijke meer *gelijkslach-
tig* (in het Latijn *epicoena*). Waarom? — Moet men
van een' wijfjes-arend zeggen: HIJ *koestert* ZIJNE jongen
of kiekens, dan wel zij *koestert* HARE jongen?

6) Hoe gebruikt men de zoogenaamde gemeenslachtige
substantieven, als daar zijn *zuigeling*, *echtgenoot*, *bode*,
vreemdeling, *gids*, *gezant*, *erfgenaam*, *tweeling* en andere
meer? Moet men zeggen van eene vrouw *mijne echt-*

genoot of echtgenoot, of zijn beide goed? Kan men gade en egade ook mannelijk bezigen? enz. enz.

7) Wat verstaat men door substantieven van een onzeker of weifelend geslacht (*dubij generis*)?

8) *Guter Mond du gehst so stille
Durch die Abendwolken hin,*

luit de aanvang van zeker Hoogduitsch liedje. Het woord *Mond*, ons *maan*, wordt hier, zoo als altijd, mannelijk gebezigd. Waarom heeft dit in het Hoogduitsch en in meer andere Duitsche talen plaats, terwijl *maan* bij ons vrouwelijk is? Mij schiet er, het kluchtige rijmpje bij te binnen:

*Stet eens, hoe vet is Lijs, en hoe verhungert Philips is!
D' een schynt een volle maen, en d' ander haer eclipsis.*

HUYGENS.

9) VONDEL zingt op eene treffende en hoogst dichtelijke wijze van het rampzalig uiteinde des grijzen VAN OLDENBARNEVELD's:

*Van zoo vermaert een val besteft de vreughd en hope
In 't wenschijn van Europe;
Euroop gevoelt dien slag. Zy zucht en zit verdooft
Om 't ploffen van dat hoofd;
Dat hoofd, dat heiligh hoofd, dat spring-op springvloed schutte,
Dat Nasfaus glori futte,
Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zijn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Waarom lezen wij hier van Europa: zij zucht? Moest dit niet zijn: HET zucht, daar men toch spreekt van HET beschaafde, en niet van DE beschaafde Europa?

10) De kronijkschrijver MELIS STOKER, met MAERLANT almede onze oudste bekende Nederlandsche schrijver zijnde, en in het laatst der dertiende eeuw gebloeid hebbende, geeft aan graaf WILLEM DEN DERDEN van Holland, op het slot des laatste boeks zijner rijmkronijk, onder meer andere vermaningen, ook de volgende les:

*Elken man so doet vonnesse!
 Dies verdient leert hem de lesse,
 Dat recht is en vonnisfe draghet;
 So eist om niet, eist dat hi claghet.
 Doedys niet, ghi misdoet,
 Hi sat u werpen onder de voet.*

MELIS STORKE zegt hier onder DE VOET, niettegenstaande het woord *voet* mannelijk is, en men dus hier in den *accusativus* DEN ZONDE verwachten. Waarom schrijft hij echter, en waarom moet men in elken goeden stijl schrijven *onder de voet*?

(11) *Min* is vrouwelijk, en echter zingt HOORT in zijn allerliefst dichtstukje, *Gespan van schoonheden* getiteld, waarin hij al het bekoorlijke zijner beminde optelt en tot aan de wolken verheft, onder anderen van hare cirkelvormige, als met één pasfer getogene, of afgetrokkane wenkbraauwen, die zoo zwart schenen als ebbenhout:

*Overjultse pasfertooghjes!
 Teer steraadsjen, ebbe booghjes,
 Booghjes, die de Min ontleent,
 Als hy niet te schertsen meent!*

Waarom zegt hij hier (en te regt) van de *Min* hij, in plaats van zij, terwijl hij insgelijks eenige regels verder, ter plaatse, waar hij ons de zachte, zijachtige en krullende lokken van het meisje afschildert, achter het vrouwelijke woord *min* ZIJN en niet MAAR laat volgen? Hij zingt namelijk, dat die fraaije haren, als het ware, zweepjes, dat is, prikkelingen voor zijne ziel zijn. Hij noemt ze met een thans weinig gebruikelijk substantief *wispeltuurtjes*, dat is, al heen en weder wispelende of slingerende vlechtjes, van wier wapperende ongestadigheid *cupido* zijne looze en telkens wisselende treken leert, en die hij tot peesjes voor zijn' boog, tot liefdenetten, liefdestrikken en liefdeboeijen voor de arme minnaars weet te gebruiken:

*Geestefweepjes, wispeltuurtjes,
 Daar de Min af leert zijn kuurtjes;*

*Peesjes tot zijn boogh af dreit,
 Netjes ende strikjes breidt,
 Om de minners te belaagen;
 Bocitjes, die hy my doet draagen!*

12) HOOFD zegt ergens in zijne *Nederl. Hist.* „Dit zestienjarig boermeisken, overtreffende in edelmoedigheid en moedt zijn soort en ouderdom, verbeet zijn wee en klaagde het meer zijner ziele, dan zijne oogen.” Is dat goed uitgedrukt?

13) Waarom zegt men in onzen stijl HET *saizoen*, HET *portret*, HET *katoen*, HET *safoen* enz., terwijl men in deze en soortgelijke bastaardwoorden het geslacht van het Fransche *LA saison*, *LE portrait* enz. zoude verwachten?

14) Men zegt HET *vrouwensch*, HET *paardensch*, (*centaurus*) *DE mensch is sterfelyk*; *ik ken geen zwakker schepsel dan DEN mensch*; *kent gij DAT mensch ook?* *PILATUS zeide: zie DEN mensche!* Welke regel geldt ten aanzien van al dat geslachtsverschil?

15) Men is in onze dagen eensklaps begonnen het woord *godsdiens*t, tegen het vroeger gebruik aan, vrouwelijk te bezigen, en b. v. van *den troost DER godsdiens*t te spreken. Wat valt hieromtrent aan te merken?

16) Moet men zeggen *DEN beest*, *DE beest*, of *HET beest spelen?* *DE meester*, *DE baas*, of *DEN meester*, *DEN baas spelen?*

17) Moet men zeggen *ik heb DE honderd*, of *HET honderd noten voor een schelling gekocht?*

18) Men gebruikt het woord *sneeuw* meestal vrouwelijk, b. v. *veeg DE sneeuw van de straat wat weg!* Waarom zingt echter JEREMIAS DE DECKER in de twee volgende, zeer dichtertelijke regels:

*Men ziet nu nergens rozen blaken,
 't En waer in 't sneeu van uwe kaken.*

Waarom zingt hij hier, herhaal ik, van *HET sneeuw?*

19) HOOFD zegt: *de kunst kan ERN' HARDEN DIAMANT vermurwen*; maar VONDEL zingt op eene andere plaats:

*Dan spiegelde de Oranje-zon
Zich in HET DIAMANT der oogen.*

Waarom gebruikt de eerste het woord *diamant* mannelijk, de andere hetzelfde onzijdig? Welk onderscheid maakt men soms, zoo ook tusfchen DE *pek* en HET *pek*, DE *pit* en HET *pit*, DE *punt* en HET *punt* enz.?

20) *Voorspraak* is vrouwelijk, als zijnde zamengefteld uit *voor* en *spraak*, en regelende zich in zamenftellingen de geflachtsbepaling naar het laafte woord der compositie. Intusfchen lezen wij in onze bijbelvertaling: „wij hebben *eenen voorsprake* bij den vader.” Zoo is *bloed* onzijdig, en echter zingt JEREMIAS DE DECKER bijtend:

*Van hoornen (is 't niet vreemd?) mag niemand spreken hooren,
Daer veler heyl nochtans wyt hoornen word geboren;
Wat vint men menig flappe of ongefouten bloed,
Die door syn bruyd gewint den hoorn van overvloed!*

Hoe ftrookt dit eene en andere?

21) Het woord *zwaan* is vrouwelijk. Onderwijf zingt de beroemde JOAN VAN BROEKHUIZEN in zijn lijkdicht op ANTONIDES VAN DER GOES, die ten jare 1685 geflorven is:

*De faam en eeuwigheit daar boven
Bekranssen u met lauwerblaen;
De groote Mantuaansche zwaan
Voelt in uw min ZYN boezem ftoven;
Hij fpreidt ZYN vleugels luchtig uit,
Verheugt in 't mannelyk geluit
Van uw volmaakte heldenzangen enz.*

Is dat hij en ZYN, in plaats van zij en HAAR, in deze verzen goed te keuren?

22) Is *wacht* of *fchildwacht* in onzen ftijl altijd vrouwelijk, ook dan, wanneer het van een' mannelijken perfoon gebezigd wordt, of kan men met onzen TOLLENS zeggen:

*Maar eensklaps, welk een raauwe gil!
 Wat bange roep! wat naar gekrijt!
 De ketter schrikt, staat ijlings stil,
 En ziet DEN vromen wacht van wijd,
 Die lag te worstlen in een wak,
 Waaruit hij de armen boven stak.*

23) JEREMIAS DE DECKER zingt van een' glerigaard:

*De dood trekt Ponticus in HAEREN swarten schoot,
 Maer doet syn roestig geld verryfen van DE dood.*

Waarom gebruikt men in onzen stijl het woord *dood* tegenwoordig veelal mannelijk, terwijl het in de aangehaalde regels, en op dezelfde wijze tallooze malen meer bij onze vroegere schrijvers, vrouwelijk gebezigd wordt? Zoo ook *tijd*, *stond*, *uur* enz.

24) Naar welken regel zegt men in onzen stijl: „DE priesterschap gaf hem HET priesterschap, nadat HET burgerfchap hem door DE burgerfchap gefchonken was?”

25) De Heer BILDEADYK zegt: „'t spreekt van zelf, dat, daar deze lijst een gevolg (resultaat) en bloote toepassing van mijnen geflachtsleer moest zijn enz.” Hij gebruikt hier het woord *leer* mannelijk, en wil het zoo altijd gebruikt hebben. Wat valt hieromtrent op te merken?

26) Wie hebben over de geflachten der zelfftandige naamwoorden in de Nederlandsche taal veel licht verspreid, en welke zijn TEN KATE's groote verdienften ook al weér te dezen opzigt?

27) Loopt de geflachtsbepaling derzelfde woorden in de verfchillende Duitsche talen, zoo als zij zich nu vertoont en vroeger was, zeer uit een, of zijn de geflachten zich over het algemeen vrij gelijk gebleven?

En wat dergelijke bekende of minder bekende vragen meer zijn.

Iets over de verbuiging, valbuiging of declinatie der naamwoorden in het Nederlandsch, ook beschouwd met opzigt tot den stijl.

§ 57.

De declinatie der zelfstandige naamwoorden dient, om de betrekking, waarin zij tot elkander, of tot andere taaldeelen in een' zin of volzin staan kunnen, aan te duiden. In het krachtige en zinrijke griffchrift b. v. van BRANDT op den vermaarden Nederlandschen vlootvoogd EGBERT MEEUWESZ. KORTENAAR:

*De held der Maes, verminkt aan oog en rechterhand,
En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't vaderlant,
De grote Kortenaer, de schrik van 's vyants vloten,
De ontsuiter van de Zondt ligt in dit graf besloten.*

drukt het woord *Maas*, doordien het in den *genitivyus* of tweeden naamval staat, de betrekking uit, die het in onze voorstelling op het woord *held* heeft. Deze betrekking is hier blootelijk die van plaats; want *de held der Maas* zegt eenvoudig zoo veel als: de held, die in de Maasstreken te huis hoorde, of wel, die zich op de Maas beroemd gemaakt had. De *genitivyus* kan echter een aantal andere betrekkingen aanduiden. Bij v. in de woorden: *de schrik van 's vijands vloten* staat de tweede naamval *vloten* tot den eersten of tot den *nominativus schrik*, als de bewerkte zaak tot de oorzaak, die op haar gewerkt heeft. Immers, *schrik van 's vijands vloten* geeft te kennen, dat KORTENAAR er de oorzaak van was, dat de vloten des vijands verschrikt werden of waren.

Op deze wijze laat zich eene menigte van andere betrekkingen opnoemen, die door den *nominativus*,

genitivus en de overige naamvallen of *casus* worden uitgedrukt.

Men is, op het voetspoor der Latijnsche spraak-kunstenaren, meestal gewoon van zes zulke *casus* te spreken, namelijk van den *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus* en *ablativus*. En inderdaad, al deze naamvallen hadden over het algemeen in de Latijnsche substantieyen - zelve hunne verschillende eindgeluiden of kenteekenen, dat wil zeggen, men konde, door de slotletters van het woord eenigzins te veranderen of te vermeerderen, aanduiden, in welk een' naamval het stond, of welke betrekking het aan moest wijzen.

Zoo werd b. v. het substantief *vir* (een man), als het den *genitivus* moest uitdrukken, veranderd in *virī*; in den *dativus* had het *viro*; in den *accusativus* *virum*; in den *vocativus* was het gelijk aan den *nominativus*, en in den *ablativus* had het weer *viro*. Ieder Latijnsche schoolknaap weet dit, maar heeft zeker over het eigenaardige hiervan, in vergelijking van dat van vele andere talen, niet nagedacht.

Men ziet, dat deze wijze, om in den stijl de betrekkingen der substantieyen aan te duiden, zeer fraai en beknopt is, weshalve wij er ons over beklagen moeten, dat men zulks in onze taal ook niet even kort en gemakkelijk doen kan. Dit is echter met haar en met de meeste andere hedendaagsche spraken van Europa het geval niet. Wij moeten al dikwerf tot voorzetselen de toevlugt nemen, om onze naamvallen uit te beelden, en de naauwkeurige declinatie der Ouden is ons in vele opzigten vreemd. Waar wij dus in het zoo even gemelde graffchrift, met behulp van het voorzetsel *van*, moeten zeggen: *de schrik van 's vijands vloten*, terwijl het meervoudige substantief *vloten* geheel en al onveranderd blijft, zoude men in het Latijn

het woord *clases* (vloten) zelf verbuigen en zeggen *terror clasſum hostium* (om nu maar plat weg zulks zoo te vertolken). Zoo zoude ook het volgende geestige punt dicht van HUYGENS in het Latijn dat onduidelijke niet hebben, hetwelk hetzelfde in de eerste helft van den eersten Hollandſchen versregel meer of min heeft, omdat de woorden *booze wijf* geen teeken van den derden naamval dragen, en men alleen uit den zin kan opmaken, of de man aan de vrouw, dan wel de vrouw aan den man door den dood ontvallen is.

Tijdige dood.

*Dirck is ſyn booze wijf ontvallen. Maeckt geen' rouw!
Hy 's beter by den Heer, als by de vrouw.*

In den prozaftijl zoude men hier duidelijkheidshalve ſchrijven: *Dirk is AAN zijn boos wijf ontvallen.* In het Latijn echter is alles alleen reeds door de verbuiging verſtaanbaar. *Didericus uxori ſuae pravæ vel malignæ morte creptus est.*

§ 58.

Vraagt men derhalve, hoe veel eigenlijk gezegde naamvallen wij hebben, dan antwoord ik met den Heer WEILAND, dat, voor zoo ver men door naamvallen veranderingen in de eindvormen of ſlotletters der ſubſtantieven - zelve verſtaat, en men voorts den *nominativus* voor een' naamval wil aanzien, wij er dan slechts twee bezitten, namelijk den gezegden *nominativus* en den *genitiyus*. Deze twee *caſus* onderſcheiden zich in het ſubſtantief - zelf regtſtreeks van elkander, offchoon echter nog maar alleen in het

enkelvoud en hoofdzakelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht. DE DECKER zingt :

*De jeugd verouderd haest ; de dood is 's levens buur ;
Ach, 't uur ontsnapt den mensch , terwijl hy vraegt : wat uur ?*

Hier is nu de *genitivus* in het woord *levens*, door achteraanvoeging der letter *s*, kennelijk van den *nominativus leven* onderscheiden. Maar in welke andere naamvallen het woord *leven* nu ook verder geplaatst moge worden, het blijft onveranderd. En wat het meervoud betreft, daarin heeft het, gelijk wij reeds zeiden, ook zelfs in den *genitivus*, geen' anderen eindklank.

Door *s*, of wel door *en* of *n* (b. v. *de man, des mans, de mensch, des menschen*), kunnen wij in de substantieven, en voornamelijk nog maar in die van het mannelijke en onzijdige geslacht, het onderscheid tusschen den *genitivus* en *nominativus*, wat sommige, niet wat alle betrekkingen betreft, aanduiden. Hiermede echter houdt onze declinatie, voor zoo ver men dit woord in deszelfs eigenlijke betekenis neemt, dan ook op. De meer of min Hoogduitschachtige *dativus* toch, die zich in enkele woorden nog zien laat, b. v. *Gode* van *God*, (als : *ik ben GODE alles verschuldigd*, voor AAN GOD) *Heere* van *Heer*, *lande* van *land* komt te zeldzaam voor, dan dat wij denzelven bepaaldelijk onder onze naamvallen zouden durven rangschikken.

§ 59.

Nemen wij echter onze *articuli* of lidwoorden te baat, zoo kunnen wij in sommige gevallen, ook zonder voorzetselen, nog meer naamvallen, dan alleen juist den eersten en tweeden, uitdrukken. Immers, dan komen er nog de *dativus* en *accusativus*

hier en daar bij. Zoo vinden wij vrij duidelijk en onderscheiden den derden naamval aangeduid in het volgende punt dicht van DE DECKER :

*De Satan hebbende DEN goeden Job ontdragen
Sijn goed, sijn kinderen, sijn gaef en wakker tyf;
Liet hem een eenig ding, maer och! om hem sijn plagen
Te dubbelen; — En wat? een quaed-hoofd van een wyf!*

Even duidelijk onderscheiden van den eersten ver-
toont zich de vierde naamval in het rijmpje van
HUYGENS :

*Men vraeghde: wat 's de langhste dagh?
Myn boer, die niet gewacht heeft,
Dat ik myn' almanach door - sagh,
Sei, Land-heer, spaert uw moeyt, dat 's, die DEN kortsten
(nacht heeft.*

In beide deze rijmpjes zien wij geene voorzetselen gebruikt, om den door het lidwoord aangeduiden *dativus* en *accusativus* uit te drukken. 't Is wel waar, onze *dativus* DEN is in klank gelijk aan den *accusativus* DEN, maar in den Latijnschen stijl is b. v. de *ablativus viro* ook niet door een' onderscheiden uitgang van den *dativus viro* te onderscheiden, even min als de *genitivus musæ* van den *dativus musæ*, enz. enz.

In onze vrouwelijke lidwoorden is echter de onderscheiding der vier naamvallen niet zoo naauwkeurig.

§ 60.

Vergelijkt men onze Nederlandsche declinatie met die van andere hedendaagsche, het digtst in onze buurt liggende talen, zoo vinden wij, dat ze in

sommige opzigten nauwkeuriger is, dan die der Franschen; want in het Fransch mist men *vollstrekt alle* verbuiging in het substantief-zelf. Immers eene declinatie, als b. v. ons *vader*, *vaders* is in de Fransche spraak onbekend. Het woord *père* blijft in den tweeden val en in alle overige *casus* onverbogen, en b. v. onze spreekwijze *Gods liefde* kan nooit anders vertaald worden, dan met behulp van een voorzetsel: *Pamour DE Dieu*, d. i. *de liefde VAN God*. Zoo ook mist men in de lidwoorden het onderscheid tusschen den *accusatiuus* en den *nominatiuus*. De zin van ons duidelijk zeggen: *DE vader heeft DEN zoon geslagen*, is slechts aan de stelling der woorden kenbaar in het Fransch. *Le père a battu LE fils*. Daarom laat zich dan ook bij ons, des noods, zonder dat de zin verandert, zeggen: *DEN zoon heeft DE vader geslagen*, (*fili-um verberavit pater*). In het Fransch zoude dit geheel onmogelijk zijn, en even zeer in het Engelsch. Wat onze volle zuster, de Hoogduitsche taal betreft, in deze heeft men eene eenigzins nauwkeuriger declinatie, dan in de onze. Men vergelijkte b. v. slechts ons *de God*, *des Gods*, *den God*, *den God*, *o God*, *van of met den God*, tegen het Hoogduitsche *der Gott*, *des Gottes*, *dem Gotte*, *den Gott*, *o Gott*, *von of mit dem Gotte*. En zoo is het Hoogduitsche meervoud *die Götter*, *der Götter*, *den Göttern*, *die Götter*, *o Götter*, *von den Göttern*, ook nog meer genuanceerd, dan ons *de Goden*, *der Goden*, *den Goden*, *de Goden*, *o Goden*, *van de Goden*. — Nog duidelijker echter loopt de fijnere schaduwing der Hoogduitsche verbuiging in de adjectieven en voornaamwoorden of *pronomina* in het oog. Van den anderen kant heeft onze declinatie het voorregt, dat zij veel minder omslagtig, ingewikkeld, en, wat een aantal woor-

den betreft, uiteenlopend is, dan die der Hoogduitscheren. Het valt toch waarlijk voor een' vreemde niet gemakkelijk, door al de, zoo niet wesenlijke, ten minste schijnbare onregelmatigheden der acht Hoogduitsche declinatiën, die bij ADELUNG worden opgenoemd, en die zich meestal maar door doffe, half hoorbare eindklanken onderscheiden, heen te worstelen.

De beschouwing voor het overige des boven gezegden is van het hoogste belang voor den stijl; want op dezen oefent de meerder of minder naauwkeurige declinatie, die eene taal heeft, een' grooten invloed uit. In vele opzigten toch is er, ten gevolge van dit onderscheid, b. v. op de woorden-schikking der volgende, schilderachtig fraaije verzen uit de *Louize* van den beroemden Hoogduitschen geleerde en dichter voss niets aan te merken, terwijl die zelfde woorden-schikking in het Fransch zeer onduidelijk, en ook uit anderen hoofde geheel onmogelijk zijn zoude. Afwisselingshalve zal ik hier deze verzen aanhalen. De dichter beschrijft ons op de bekoorlijkste en welluidendste wijze, (welluidend ten minste voor iedereen', die het Hoogduitsch goed en zuiver uitspreken kan,) hoe *Louize* zich met haar' jeugdigen minnaar naar het bosch begeeft, om daar, in het gezelschap harer ouderen, op eene landelijke wijze heur' geboortedag te vieren.

— — — — — *Aber die Jungfrau*
Fasste, dieweil Karl drängte, den Arm des bescheidenen
(Jünglings;
Und um die rauschende Schleuse der Mühle in das grasige
(Seethal
Lenkten sie fröhlich den Gang. — An des Mädchens Füße
(geschmieget,
Weht' ihr weisses Gewand mit rosenfarbenen Schleifen;
Seidener Flor umwallte verrätherisch Busen und Schultern,

Vorn mit der knospenden Rose geschmückt; ihr freundliches
 (Antlitz
 Schirmse, gekränzt mit Tremfen, der fein geflochtene Strohhut.
 Unter ihm floss in den Wind des dunkelen Haares Geringel,
 Glänzend am Licht, nachlässig vom rosigen Bande gefesselt.
 Weiss aus bräunlicher Klappe des Handschuhs blickte die Rechte,
 Ründlich und zart, oft kühlend mit taftenem Fächer das Antlitz;
 Und wie die Link' im Arme des Jünglinges ruhte, so spielten
 Leis' in der Hand ihm die warmen, niedlichen Finger des Mäd-
 (leins.
 Schauer der Wonn' umfrömt ihm das Herz; bang' athmend
 (und sprachlos
 Drückt' er die kleine Hand, durchfaltet mit bebenden Fingern.
 Also wandelten beide durch Gras und blumige Kräuter
 Langsam; Grillengeschwirr war ringsher; und wie erblödet
 Sannen sie, schein zu begegnen dem Blick, und redeten wenig.

Hoe liefelijk, hoe aanminnig, hoe eenvoudig, hoe
 natuurlijk, hoe korrekt! Wat wordt eene anders
 wel eens stroeve taal toch niet onder de handen van
 zulke meesters!

§ 61.

Voor het overige heeft onze declinatie, vergeleken
 met hetgene zij voorheen was, wel in eenvoudig-
 heid, maar niet in naauwkeurigheid gewonnen. Bij
 onze oudste, bepaald gezegde Nederlandsche schrij-
 vers MAERLANT, MELIS STROKE enz. had zij meer
 overeenkomst met de verbuiging der tegenwoordige
 Hoogduitscheren, thans meer met die der Franschen.
 De oud-Duitsche geaardheid is echter nog in vershil-
 lende zegswijzen zichtbaar: b. v. *hij is uit DEN ge-
 slachte Davids* (voor *hij is uit het geslacht* enz.) *Er
 ist von DEM GESCHLECHTE Davids. Hij kwam te
 goeder ure. Er kam zu guter of rechter Zeit, of
 wel zu der gehörigen Zeit of Stunde.* En zoo met
der tijd, in der daad, in der ijl enz. waarin de

artikel achter het voorzetsel verbogen wordt, even als in het Hoogduitsche *mit der Zeit, in der That, in der Eile*, zijnde hier dit ons *der* geen *genitivyus*, waarvoor men het hier te lande meestal aanziet, maar een vrouwelijke *dativus* of *ablativus* (*). Hetzelfde geldt ten aanzien der spreekwijze *van der jeugd aan*, in het Hoogduitsch *von der Jugend, von Jugend*, of *von seiner ersten Jugend an* of *auf*. Zoo vindt men oudtijds bij ons oneindige malen achter de præpositiën den *dativus* en ook wel den *genitivyus* gebezigd. Een enkel voorbeeld uit den allervernuftigsten Heer van *Zuylichem*:

*Dírck! sei Truy: houdt u eens, of gy myn vryer waert!
(t En is maer om den deun) swypt neder totter aerd,
Sucht, schreit, en om myn trouw gaet op uw knien leggen!
Neen, neen, sei Dírck, ik vrees, of ghy eens ja mogt zeggen.*

*Stuip neder totter aard** beteekent hier *buig u tot der* of *TER aarde neder*. *Stuipen* is hetzelfde, als het Engelsche *(to) stoop*, en, gelijk de Heer BILDERDIJK wil, de vader van ons *stoepjes*, in den zin van *oude, krom gebogene krijgslieden*. Om den *deun*, weet men, beteekent bij onze vroegere schrijvers *uit de grap, voor de aardigheid, kortswijlshalve*.

Nog een paar vragen, tot taalkennis en stijl betrekkelijk.

(1) Welke talen van het hedendaagsche Europa komen, volgens het oordeel van deskundigen, wat hare wijze van

(*) Anders toch zou er bij de Hoogduitschers en bij ons in het mannelijke en onzijdige lidwoord *des*, en niet *dem*, of bij ons *den* tegenoverstaan; b. v. niet *in DEN*, maar *in DES geloofe*.

declinieren betreft, nog het meest met de oude talen overeen?

2) Waarin is het voordeel en de fraaheid, die de oude talen door hare declinatie in den stijl hebben, gelegen? Welke nadeelen staan echter hier tegen over?

3) Hoe vertoont zich onze declinatie bij onze oudste Nederlandsche Schrijvers? Met welke andere Duitse talen heeft het Hollandsch in eenvoudigheid van declinatie de meeste overeenkomst? Heeft de declinatie in de Duitse talen over het algemeen in eenvoudigheid gewonnen of verloren? Wat valt van GRAMM'S onderscheiding tuschen sterke en zwakke declinatie te zeggen? enz. enz.

4) Welke verschillende betrekkingen laten zich door de verschillende naamvallen al uitdrukken? Wat duidt b. v. de *genitivus* aan in DE DECKER'S puhtdichte:

Gorgonius is grys, Rufillus blond van hair;
Maer 't grys is eigen goed, het blond gekogte waer.

5) Men spreekt in het Latijn van een' zoogenaamden *ablativus absolutus*. Hebben wij denzelfden ook in onzen stijl, en wat valt aan te merken omtrent constructiën, als b. v. wanneer HOOFT zegt: *'t Mogt den vrund niet gebeuren, zijnen vrundt, den gebuur zijn gebuur aan te spreken*; HOUDENDE DE SPANJAARDTS een bitter doogh op ieder, die zich by eenen anderen voegde. Welk laatste gedeelte van dien zin hetzelfde uitdrukt, als of men in het Latijn *per ablativum absolutum* zeide: *HISPANIS forvis oculis unumquemque INTUENTIBUS* etc.

6) Men leest soms in onze gewone bijbelvertaling: *Uwen wille geschiede. Den man zeide* enz. enz. De Heer BILDERDIJK noemt zulk een' *nominativus*, in de gedaante van een' *accusativus* te voorschijn tredende, den *casus emphaticus*. Bestaat er werkelijk zulk een naamval in onze taal?

7) Men zegt bij ons *de liefde deS vaderS*, maar niet *de liefde deS moederS*. Onderwijl zegt men toch *moederS liefde*, *moederS hart* (eene korte wijze van zich uit te drukken, den Hoogduitscheren vreemd). Kan men ook zeg-

gen 'S *moeders hart*, gelijk VONDEL doet in den overheerlijken kersnachtzang uit den *Cysbrecht van Amstel*, waarin het van de door HERODES vermoorde zuigelingen te *Bethlehem* zoo roerend luidt:

*De winkbraeu deekt nu met zyn booghjes
Gelokene en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 'S moeders hart,
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschyn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist betrocken wert.*

8) Men hoort soms zeggen *de liefde Gods, de Psalmen Davids, het boek Jobs*. Wat valt omtrent een dergelijk plaatsen van den *geniisyus* aan te merken? J. VAN VOLLENHOVE ijverde er vóór eene anderhalve eeuw geweldig tegen:

*'t Boek Daniels, 't huis Davids gaet in zwangk,
Naer kerkgebruik: 't waer anders bastertklank,
By elk gemydt, door elk gebruik veroordeelt enz.*

Is er voorts onderscheid tuschen *de liefde van God* en *Gods liefde*?

9) Oudtijds, toen onze taal mischien meer zoetvloeiendheid, dan thans, bezat, zeide men altijd: *de sprake, de kronē, de ziele, de eere* enz. (gelijk de Hoogduitschers in hunne anders wel eens wat harde dialect nog doen, schrijvende *die sprache, die kronē, die seete, die ehre*). Zoo vindt men zelfs *deugdē*, in stede van *deugd*, bij onzen DE DECKER in het fraaije punttdicht:

*Noyt is er wys gemoed, noyt moedig hert gebannen;
Der vromen vaderland is alle duyn en dal;
Alom is deugdē wel: recht deugdelyke mannen
Syn nergens ballingen, booswichten overal.*

In hoe ver is een zoodanig gebruik onzer substantieven tegenwoordig in den stijl nog geldig, en is het alleen nog

maar geldig in de zoogenaamde *casibus obliquis* of gebogene naamvallen, of ook in de *rectis* of rechte?

10) Is de uitdrukking *den Heere* alleen in den *dativus* te gebruiken, en wanneer komen onze zoo wat schijnbaar Hoogduitschachtige, bij HOOFT geliefde taalvormen, als b. v. *ik ben dien edelen manne mijn leven verschuldigd. Ik zal den vaderlande tot der dood toe getrouw blijven. Hij was uit den alouden geslachte der BREDERODE'S afkomstig. Dit boek zij den liefhebberen der gouden moedersake gewijd. Hij is voor eeuwig uit den lande gebannen.* (Ich bin dem edelen Manne das Leben schuldig. Ich werde dem Vaterlande bis zum Tode getreu bleiben. Er stammte her of ab von dem uralten Geschlechte der Brederode. Dieses Buch sey den Liebhabern der goldenen Muttersprache gewidmet. Er ist für ewig aus dem Lande of des Landes verwiesen.) — het meeste te pas?

11) De scherpzinnige en doorgeleerde HUYDECOPER verhaalt ons ergens, dat men de woorden *vader* en *broeder* in een zeker tijdperk altijd gebruikt vindt zonder *s* in den *genitivus*. Waartoe kan eene zoodanige, schijnbaar beuzelachtige opmerking dienen?

12) Bij voss lezen wij in zijne Hoogduitsche vertaling der *Ilias* van HOMERUS:

*Also rief er betend: ihn hörete Föbos Apollon,
Und von den Höhn des Olympos enteilte' er, zürnendes*
(HERZENS.

Gebruiken wij ook dergelijke zoogenaamde *genitivi absoluti*, d. i. op zich-zelve staande tweede naamvallen, in onzen stijl, als er hier in de woorden *zürnendes Herzens*, dat is *mit zürnendem Herzen* voorkomen.

12) Bij BRANDT lezen wij het volgende bijchrift op de afbeelding van Prins WILLEM DEN EERSTEN:

*Dit 's vader Willems beeldt. Verlosser van ons landt,
Wat hebt gij staals gekeert op 't punt van uw verstandt!
Wat hebt gij leets beleeft! — een werelt vol verloops,
Den twist van Paaps, van Geus, van Luthers en van Doops!
Uw deugt, uw moedt, uw list, uw zorg, uw goet en bloet
Verdreef met Godt het juk van 't lichaam en 't gemoet.*

Hier staat: *Dit 's vadeR Willems beeld*. Moest dit niet zijn *dit 's* (dit is) *VaderS Willems* beeld. In het Latijn zal toch niemand zeggen: *Haec est imago pater Gu-lielmi*, maar, zoo als natuurlijk is, *patris*.

13) Moet men zeggen: *Ik zal den lof des grooten DE RUITER's* vermelden, *dien onsterfelijken Nederlandschen zeeheld*, of wel, *diens onsterfelijken zeehelds*.

Enz. Enz. Enz.

Iets over onze lidwoorden of ARTICULI en derzelver gebruik in den stijl.

§ 62.

Onze taal bezit, even als het Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Italiaansch en meer andere Europésche spraken, zoogenaamde lidwoorden of ledemens, in het Latijn *articuli* genaamd. Het Latijn kent onderwijl dezelve niet, en zulks is ook het geval met de Poolsche taal. De stijl van dergelijke spraken mist hierdoor wel eens die duidelijkheid en naauwkeurigheid, welke men in talen, die *articuli* hebben, aantreft. Aan dit mangel kan echter op andere wijzen nog al eenigermate te gemoet gekomen worden, terwijl het van den anderen kant niet te ontkennen is, dat de lidwoorden aan den schrijfrant fomtijds iets looms en traags bijzetten. Men zoude ze boertender wijze bij dienstboden vergelijken kunnen, die altijd vóór of achter hunne heeren en meesters aangaan, en die men zich ook zelfs dáár niet van den hals kan schuiven, waar men hunne hulp wel zou kunnen missen, en met zekere personaadje uit een blijspel wel zou willen uitroepen:

*Maar voor ik, lieve vriend, u van dees zaak iets zeg,
Jaag mij dien luisteraar, dien gindschen knecht eerst weg!*

Wij bezigen, zoo als bekend is, tweederlei soort van artikelen of artikelen, het onbepaalde *een*, *eene*, en het bepaalde *de*, *het*.

*My vraegde eens DE barbier,
Hoe 'k my zou scheren laten;
'k Sei: op EEN nieuw manier,
Knap weg en sonder praten!*

HUYGENS.

In het oudste ons bekende Duitsch vindt men geen' onbepaalden artikel. Het substantief stond dan alleen, zoo als in de Grieksche taal ook plaats heeft, in welke toch *ὁ βασιλεύς de koning*, maar *βασιλεύς* zonder artikel, of soms ook met bijvoeging van *τις*, *een koning* of *een zeker koning* beteekent. Wat onze vroegste Nederlandsche schrijvers betreft, bij hen vinden wij gewonelijk *die*, in plaats van *de*, gebezigd, en zoo ook omgekeerd. Dus lezen wij b. v. bij den kronijkschrijver MELIS STORKE in het zevende boek:

*DIE grave lach op de Merwede
In enen scepe seenre seide,
Doe quam op een' avond spade
Een bode, DE seide: Here, wat rade? enz.*

Hier staat *DIE grave* voor *DE graaf*, terwijl weder *een bode*, *DE seide*, de plaats vervangt van *een' bode*, *DIE* of *WELKE seide*. Het eene en andere laat zich uit het dubbelde gebruik, dat men oudtijds van onzen artikel, en als lidwoord, en als voornaamwoord, maakte, — iets, dat met *der*, *die*, *das* in het Hoogduitsch en met ons onzijdige *het* nog tot op den huidigen dag ook plaats heeft, —

gemakkelijk oplossen, en levert een nieuw bewijs op voor de aloude naauwe maagschap tusschen de laatstgemelde taal en ons Nederlandsch. Men merke hier in het voorbijgaan bij MELIS weêr de naauwkeurige declinatie op, waarvan wij in § 61 gesproken hebben en verder nog spreken zullen, b. v. *in enen scepe, (in einem Schiffe) teenre, d. i, te eener stede (auf of an einer Stätte; an einer Stelle, an cinem Orte)*. Wat de woorden op DE *Merwede* betreft, deze worden naauwkeuriger, een paar regels hooger, geschreven op DER *Merwede*, even als men in het Hoogduitsch zeggen zoude *auf DER Donau*.

Zeer merkwaardig is het voor het overige, dat in de met ons vermaagschapte, zoogenaamde Scandinavisch-Duitsche of Noord-Duitsche talen de bepaalde *articulus* achter het substantief geplaatst en met hetzelfde ineengesmolten wordt. *Dag* b. v., hetzelfde in het Deensch, als bij ons beteekenende, wordt door achtervoeging van *en* of eigenlijk *den* tot *dagen*, en duidt dan aan DE *dag*. *Hul* (ons *hol* wordt door de aansaarting van *et*, bij afkorting voor *det*, tot *hulet*, en beteekent dan HET *hol*. *Konung* is in het Zweedsch *koning*, maar *konungen*, DE *koning*. EN ZOË *konungar koningen*, maar *konungarne*, DE *koningen*. Immers in het meervoud staart men *ne*, of in het Zweedsch ook *na* aan, om ons plurale *de* uit te drukken.

Sommigen beweren, dat men in het Hoogduitsch ook nog enkele sporen van zulk eene achteraanplaatting der lidwoorden aantreft.

§ 64.

In sommige gevallen laten wij bij ons den *articulus* weg, icts, dat onzen stijl voor eene sijne zinsonderscheiding vatbaar maakt. Immers, het levert

een' drierlei zin op, of ik zeg: *geef mij EEN brood, geef mij HET brood, en geef mij brood*. De Franschen moeten dit laatste uitdrukken door: *donnez moi DU pain*, en sommigen willen, dat men dit *du* als een' op zich-zelv' staanden derden artikel zulle aanzien. Dit kan waar zijn. In den vorm zweemt het echter veel naar den *genitivus* van gewoon bepaald lidwoord *le*, welks tweeden naamval men door *de le* uitdrukt, even als in het vrouwelijk geslacht door *de la*, maar voor welk *de le* bij zamentrekking *du* gezegd wordt. *Donnez moi DU pain* is dus, als of wij zeiden *geef mij DES broods*, of liever VAN HET *brood*. Zoo wordt het Fransche *du* in het meervoud *des*, d. i. *de les*; en terwijl VONDEL zijne krachtige dichtregelen op het ontsnappen van HUIG DE GROOT uit *Loevestein* zonder lidwoord konde aanvangen en zingen:

*Gewelt van wallen, dubbele gracht,
Ontruste honden, wacht bij wacht,
Beslage poorten, ysre boomen,
Geknars van slotwerk, breede stroomen,
En d' onvermurwde kastelein
Verzekerden op Loevestein
Den Grooten Huigen buiten duchten,
Van in der eeuwigheit t' ontvluchten. enz.*

zoude men, geloof ik, in het Fransch moeten zeggen: *DES remparts* (wil ik nu maar eens vertalen) *bien fortifiés*, *DES chiens vigilans retinrent* GROTIUS *emprisonné à Loevestein* enz. enz.; terwijl men de woorden *dubbele gracht, wacht bij wacht*, en *geknars van slotwerk* niet anders in het enkelvoud zoude kunnen vertolken, dan met behulp van de gewone artikels. Immers, de Franschman kan ons al de fijne schaduwingen der gedachten, die wij in onzen stijl, door het al of niet weglaten des

lidwoords, aanduiden, met zijn' zoogenaamden *article partitif* niet, ten minste niet zoo beknopt, nabootsen. Bij v. onze uitdrukking: *muzijk is de vreugd van mijn leven*, welke nog iets anders zegt, dan *DE muzijk is de vreugd van mijn leven*, is in het Fransch niet even kort te vertalen. Het Engelsch zoude haar des te beter kunnen overnemen, gelijk men uit de schoone regels van POPE dadelijk zien kan:

*Music the fiercest grief can charm,
And fate's severest rage disarm;
Music can soften pain to ease,
And make despair and madness please;
Our joys below it can improve,
And antidate the bliss above.*

waarin telkens voor het woord *muzijk* de artikel verzwegen wordt. Voor het overige is het dikwerf moeilijk te beslissen, waar men in onzen stijl het lidwoord al, dan niet moge weglaten.

§ 65.

Voor sommige substantieven plaatfen wij nimmer of zelden het lidwoord. B. v., wij plaatfen het niet voor de namen van gewesten en landschappen; want wij Nederlanders zeggen *Europa*, *Holland*, *Dene-marken*, *Frankrijk*, en niet, gelijk de Franschen, *L' Europe*, *LA Hollande*, *LA France*, *LE Danne-marc*, *LA Suisse* (in 't Hoogd. *DIE Schweiz.*)

Zoo geven wij tegenwoordig insgelijks nimmer aan de eigennamen van personen den *articulus* tot geleide; iets, waarin wij dus ook van de Franschen en Hoogduitschers verschillen, die dit soms wel cens doen. Zoo doen dit de eersten bij eenige Italiaan-

sche namen, als *LE Tasse*, *L'Arioste*, *LE Dante*, de laatsten spreken vaak van *DER Homer*, *DER Horax*, *DER Ovid* enz., terwijl wij blootelijk *Tasfo*, *Arios-to*, *Homerus*, *Horatius*, *Ovidius* zeggen. BRANDTS aardige woordspeling in het tweeregelige opschrift, dat hij voor de kist maakte, waarin DE GROOT uit *Loevestein* ontsnapt was :

Wie heeft de vryheid meer verplicht?
'K heb Loevestein DEN Huig gelicht.

zoude derhalve heden ten dage al zoo naauwkeurig in het Hoogduitsch zijn, dan zij het in onze taal is.

Gaat echter een eigennaam meer of min in de beteekenis van een algemeen substantief over, zoo bezigen wij, gelijk bekend is, den artikel. Dus zingt BRANDT van den vermaarden Franschen geschiedschrijver DU THOU of THUANUS :

Hier leeft het hoofd van 't hoog gerecht in 't Fransche ryk,
De Cato van de Sein', der vromen stut en wyk, enz.

Eenige verdere vragen over de artikelen.

1) Waarvoor heeft men den *articulus* in de meeste talen te houden, en hoe komt het, dat, terwijl hij in het Latijn niet wordt aangetroffen, al de dochters dier taal, het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch denzelfden bezigen?

2) In welke opzigten is het lidwoord bevorderlijk voor naauwkeurigheid van zinsonderscheiding en duidelijkheid van stijl?

3) Hoe is het gebruik, dat onze oudste Nederlandsche schrijvers van *die*, in plaats van *de*, en van *de*, in stede van *die* of *welke* maken, gemakkelijk op te lossen? Wanneer is *het* (oudtijds dikwerf *dat*) thans nog bij ons lidwoord, wanneer voornaamwoord?

4) De oud-Leydfche burgemeester PIETER ADRIAAN VAN DER WERF zegt (in de Nederlandfche historiën van HOOFT) tot eenigen zijner medeburgers, die hem dwingen wilden, om met de Spanjaarden in onderhandeling te treden: „*Dies zoo ghy met myn' doodt beholpen zyt, faat handt aan dit lichaam; snydt het aan flukken, en deelt ze om, zoo wydt als 't frekken magh, 'k ben 'S getroost.*” Wat taaldeel is hier dit 's, bij verkorting ftaande in plaats van *des*? Is het de tweede naamval van den artikel *de*, of wel van *de*, dat, met nadruk uitgesproken, oudtijds ook als aantoonend en betrekkelijk voornaamwoord gebruikt werd, en gelijk is aan het Hoogduitsche *pronomen der, das*, 't welk in den genitief *dessen*, bij verkorting *dess* heeft, b. v. *ich bin DESSEN* of *DESS überdrüssig*? —

5) De Heer BILDERDIJK wil, dat men den onbepaalden artikel *een* in het vrouwelijke geflacht, met of zonder *e* op het eind naar believen gebruike, en dus door elkander fchrijve *een vrouw*, of *eene vrouw*. Wat valt hieromtrent aan te merken? Is men voorts altijd verplicht, om de artikelen, voor zoo ver men ze zonder voorzetsels gebruikt, geregeld (op der Hoogduitscheren wijze) te verbuigen, b. v. in den derden naamval te zeggen: *ik heb het eener vrouw gegeven*, niet *eene vrouw*; *ik antwoordde der moeder*, niet *de moeder*, of veroorlooft ons taaleigen hierin wat meer vrijheid en minder stijfheid?

6) Men zegt in het Fransch *LE père* et *LA fille y ont été. J'y ai vu LE fils* et *LA fille*. Moeten wij in onzen stijl ook indiervoege altijd den artikel herhalen en zeggen: *DE vader en DE dochter zijn er geweest*, niet *de vader en dochter. Ik heb er DEN zoon en DE dochter gezien*, niet *den zoon en dochter* enz.?

7) Waarom fchrijft men in de zuidelijke gewesten dezes rijks nog veel in den mannelijken *nominativus* *DEN* en niet *DE*, gelijk men hiervan bij vroegere Hollandfche fchrijvers ook wel eens voorbeelden aantreft? Zoo zong toch, vóór eene anderhalve eeuw, de meermalen aangehaalde, doorfchrandere en overgeestige ridder HUYGENS, Heer van *Zuylichem*, eerste raad en rekenmeester van den Prins van Oranje:

DEN adel, wel verdient, is hoogelick te loven,
 Maer, hoe men 't noemen wil, het is een menschengunst;
 Geleertheit, wel beploeght, komt evenwel van hoven,
 En, of de mensche sweet, DEN hemel schenckt de kunst.—
 Het scheel bestaet daerin, dat met syn gulde brieven
 Een koningh op één dagh veel dusenden gerieven,
 En sóó veel boeren eél met één woord maken kan;
 Maer al de koningen, wanneer sy 't ondernamen,
 Van soo veel boerenstof, met all' haer krachten 't samen,
 In dusend dagen tyds niet één' geleerden mann.

8) Moet men zeggen in den *dativus* van het meervoud *ik heb het DER*, of *DEN vrouwen* gegeven?

9) Prins WILLEM DE EERSTE zegt (bij HOOFD) tot de Duitche vorsten en edelen: „Kaizer Karel, hoog loffelijker gedachtenis, heeft my in zyn' kaamer opgevoedt en der eere waardt geschat, die zelfs van Philips zynen zoon, zoo lang hy ons by bleef, niet beschroeit is.” Moest dit niet zijn DE Kaizer Karel enz.?

10) In onze gewone bijbelvertaling, waarin, wat woorden en spraakvormen of grammaticale eigenaardigheden betreft, vrij wat wezenlijk of schijnbaar Hoogduitschachtigs voorkomt, lezen wij: Dan. VI, 25. „Doe beval de koning, ende sy brachten die mannen voort, die DEN Daniël overluyt beschuldight hadden.” En zoo vindt men den artikel op meer plaatsen voor eigennamen gebruikt. Wat volgt hieruit?

11) Wat ontbreekt er aan den slechten stijl van de volgende regels: *Dit is in geen en deel vreemd, uit hoofde van de in verschillende landen en steden zonderlinge plaatshebbende gewoonten en gebruiken, welke de de deugd beminneenden-zelve soms noodzaken, een weinig van het regte pad af te wijken?*

12) Wanneer moet men *van de*, en wanneer *der* gebruiken? Wanneer *aan de*, wanneer *der* of *den* enz.? Wat oordeelt HUYDECOPFR hiervan? enz. enz.

En welke andere vragen men tot opheldering van deze en andere soms betwiste of niet regt uitgemaakte punten hier verder bij gelieve te voegen.

*Een paar woorden over onze adjectieven en over
het eene en andere, dat ten hunnen aanzien
in den stijl valt op te merken.*

§ 66.

Wat adjectieven of bijvoegelijke naamwoorden zijn, is hier boven reeds kortelijk aangetoond. Men verdeelt ze, even als de substantieven, in oorspronkelijke, afgeleide en zamengefelde. Dus noemt men *groot, klein, dik, dun* enz. oorspronkelijke of stam-adjectieven (*adjectiva primitiva*); *grootmagtig, doorluchtig, edelaardig* zijn zamengefelde adjectieven (*adjectiva composita*), maar in HUYGENS aardig sneldichtje op een' drukker:

*Van 't keiserlicke hof tot in de schaeperskluis
Tracht yeder vrede en vreugd en vryheit te gewinnen;
Ick ben de man alleen van averechte zinnen,
Die staegh om perling en om druk wensch in myn huis.*

(waarmede men een ander woordspelend sneldicht van dienzelfden geestigen oud-Hollandfchen dichter vergelijken kan, luidende:

*Myn drucker leeft in droeven druck,
Want 't drucken druckt hem welnigh druck:
't Waer geen bedruckte drucker,
Viel 't drucken maer wat drucker.)*

in het eerste van deze rijmpjes, herhaal ik, is het woord *keiserlicke* een afgeleid adjectief (*adjectivum derivatum*).

Deze afleiding of derivatie heeft vooral plaats of van zelfstandige naamwoorden, of van werkwoorden. — Wij doen zulks met behulp van verschillende zoogenaamde achtervoegfelen; als daar zijn

baar, *loos*, *lijk*, *zaam*, *achtig*, *haftig*, *ig* en foortgelijke, welke hier boven reeds kortelijk zijn opgenoemd, en die allen eene meer of min bepaalde beteekenis hebben. De uitgang *baar* b. v., achter *substantiva* geplaatst, geeft in het daaruit voortgesproten adjectief iets dragends of voortbrengends te kennen, als in *vruchtBAAR*, *eerBAAR* enz. te zien is; en, voor zoo ver dezelve achter het worteldeel van een werkwoord gevoegd wordt, drukt hij een kunnen of eene geschiktheid uit. B. v. *eerBAAR* van *eten* duidt iets aan, dat men kan eten, dat geschikt is, om gegeten te worden; *hoorBAAR*, dat gehoord kan worden.

Loos beteekent berooving, gebrek, afwezigheid van iets, en in de gemakkelijkerheid, waarmede wij het achter een aantal van woorden plaatsen kunnen, is de vatbaarheid onzer taal voor eene rijke en verstaanbare derivatie duidelijk te bespeuren. Men beproeve toch eens, even kort in het Fransch de volgende dichtregelen te vertalen, welke de Heer van *Zuylichem* op eene prent maakte, waarop de vermaarde ANNA MARIA SCHUURMAN zonder handen was uitgebeeld, en die door haar-zeive gesneden was.

Jammer, jammer, sei' de reden!
Daer het meisje quam getreden,
Dat soo soeten schepsel lam,
HandelOos ter wereld quam:
Maer de waerheit sprak er tegen:
Weest er weinig in verlegen!
Als het haeghje wandelOos,
Als den Amstel handelOos,
Als de duynen strandelOos,
Als den oever sandelOos,
Als den tiger tandelOos,
Als de sonne brandelOos,
Als de minne bandelOos,

*Als de heide landELOOS,
 Als de kercken pandELOOS,
 Als de merckten mandELOOS,
 Als de doosfen vandELOOS,
 Als de boose schandELOOS,
 Soo is 't meysjen handELOOS.*

Lijk geeft gelijkheid, overeenkomst aan of met eene zaak te kennen. *Zaam* beteekent een te zamen zijn met iets en dus vereeniging, en van daar ook geneigdheid, geschiktheid, overhelling, zoo als in *vreedZAAM*, *leerZAAM* enz. te zien is. *Haftig*, van het oude werkwoord *haben*, in het Hoogduitsch *haben*, bij ons thans *hebben*, duidt het hebben of bezitten van iets aan; gelijk blijkt uit *ernstHAF-TIG*, *krijgSHAFTIG*. *Achtig* heeft in zeer enkele gevallen ook nog die beteekenis, maar meestal die van: een klein weinig hebbende. Het eerste is te zien in *waarACHTIG*, (bij de Hoogduitschers *wahrhaftig*) dat is, het ware of de waarheid volkomen hebbende en bevattende, het tweede in *zwartACHTIG*, *roodACHTIG* (met minder klem op den uitgang); zijnde zoo veel als: *iets* hebbende van het zwart; rood enz.

HUYGENS zinspeelt met eene boertige verdraaijing der uitspraak van *waarachtig* op deze laatste beteekenis, als hij zingt:

*Het is wáérACHTIG, Jan!
 Ghy zyt een eerlick man.
 WáérACHTIG is het: maer
 Dat is wat min als waer.*

De aardigheid hangt hier af van de wijze, waarop men den accent in *waarachtig* vallen laat.

De uitgang *ig* drukt ook al geneigdheid, overhelling of zoo iets dergelijks uit, als in *haastig*, *kwistig*, *ijverig* enz. te zien is.

En heeft de kracht van den *genitivyus*, en is misfchien een oorspronkelijke vorm van denzelfden. *Houten* is zoo veel als VAN *hout*, of DES *houten* of *houts*, *gouden* VAN *goud* enz. In de Fransche taal heeft men foortgelijke adjectieven, die men stoffelijke noemt, niet aan te wijzen. *Eene houten tafel* kan niet anders vertaald worden, dan, omschrijvender wijze, door: *une table DE bois*, dat is *eene tafel VAN hout*. En zoo is *een koperen ketel*, *een marmeren steen*, *een ijzeren werktuig* enz. enz. in het Fransch *un chaudron DE cuiyre*, *une pierre DE marbre*, *une machine DE fer*.

Sch, oudtijds *esk*, *isk*, *sk* of *sc*, wijst betrekking of vereeniging aan, en laat zich misfchien ook (in beteekenis ten minste) hier en daar als eene soort van verstijfden vorm des *genitivyus* verklaren. VONDEL zingt tot VOSSIUS, bij den dood van deszelfs zoon:

*Ay, staeck dees ydle tranen wat,
En offer welgetroost en bly,
Den allerbesten vader vry
Het puik van uwen aertschen schat!*

Aardsch neemt hier door den uitgang *sch*, als adjectief, de beteekenis aan van iets, dat betrekking heeft of behoort tot, of op de aarde.

Enkele afgeleide adjectieven stammen bij ons van voorzetselen en bijwoorden af, b. v. de *voorste* van *voor*; *huidig*, b. v. in *ten HUIDIGEN dage*, van *huiden* of *heden* (in het Hoogduitsch *heute*) enz. enz.

§ 67.

Onze adjectieven hebben weinig verbuiging, hetzij dan, om het geslacht hunner *substantiva*, hetzij, om in de declinatie het meervoud en de naamvalen of *casus* aan te duiden. De fraaije afwisseling

van eindklanken, die er b. v. heerscht in het Latijnsche *bonus, bonum, bona, boni, bonae, bono, bonam, bone, bonorum, bonarum, bonis, bonos, bonas* enz. enz. waardoor men op zulk eene korte en juiste wijze kan aanwijzen, of het adjectief *bonus*, dat is *goed*, tot een mannelijk, dan wel tot een vrouwelijk of onzijdig substantief behoore, of het in het enkel-, dan in het meervoud, in den *nominatiuus*, of in de andere naamvallen sta, missen wij, en de meeste hedendaagsche natiën van Europa met ons, voor een groot gedeelte. Ons *goed* blijft schier onophoudelijk *goed*. Het gaat slechts in *goede, goeden*, en hoogst zeldzaam in *goeds* over. Soortgelijke veranderingen hebben echter nog maar voornamelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht plaats, b. v. *een goed man, eens goeden mans, eenen goeden man, eenen goeden man, 6 goede man, van eenen goeden man*. Het vrouwelijke *goede* blijft, op eene enkele uitzondering van *goeder* na, door alle *casus* heen hetzelfde. Ten minste, als er de artikel bijkomt. Het is dan altijd *eene* of *de goede vrouw, eener* of *der* of *van de goede vrouw, eener* of *der* of *aan de goede vrouw, eene* of *de goede vrouw, 6 goede vrouw, van eene* of *van de goede vrouw*.

En zoo in het meervoud: *de goede vrouwen, der goede vrouwen* enz. enz. Enkel *goeder, goeden*, als men geen voorzetsel bezigt. Welk een onderscheid met der Latijnen afwisseling van eindklanken in *bona, bonae, bonam, bonarum, bonis, bonas* enz. enz.

§ 68.

Bij onze taalneven, de Engelschen, heeft het adjectief echter nog veel strakker vormen, of liever het ondergaat nimmer eenige verandering. *Good* (ons

goed) blijft in het mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, door alle getallen en naamvallen heen, buigingsloos. De hedendaagsche Scandinavisch - Duitse talen, met name het Deensch en Zweedsch, kennen in de *adjectiva* ook maar weinig verbuiging. Het meeste echter, schoon altijd nog op verren afstand, naderen onze Hoogduitse taalbroeders te dezen aanzien de oude talen. Immers *en* geslacht, *en* getal, *en* naamval worden nog meer of min in het Hoogduitse adjectief, door verscheidenheid van cindklanken, uitgedrukt. Een enkel voorbeeld met den onbepaalden artikel *een!* *Ein guter Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; eines guten Mannes, einer guten Frau, eines guten Kindes; einem guten Manne, einer guten Frau, einem guten Kinde; einen guten Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; 6 guter Mann, 6 gute Frau, 6 gutes Kind; von of mit einem guten Manne, von einer guten Frau, von einem guten Kinde.*

Zie daar nog al eenige afwisseling! Jammer maar, dat de uitgangen zoo dof en klankloos zijn, en dat de Hoogduitse stijl, juist ten gevolge der in denzelfden altijd gevorderde verbuiging en voluitschrijving van het adjectief en den artikel, iets slepends krijgt!

Hierbij houde men wel in het oog, dat, offchoon in het aangehaalde voorbeeld de *genitivus* en *dativus singularis* (en dien ten gevolge ook de zoogenaamde *ablativus*) van het Hoogduitse vrouwelijke adjectief, voor zoo ver dezelve met het lidwoord gebezigd worden, op *en* of *n* uitgaan, hun uitgang zonder artikel eigenlijk *r* of *er* is, gelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht *m*. Even als men dus, geen' artikel gebruikende, zegt, of ten minste zeggen kan: *ein Mann von grossem Geiste*, zegt men ook: *eine Frau von grosser Tugend, von reizender Schönheit*. (Eene vrouw van groote deugd, van aanlok-

kelijke schoonheid). SCHILLER zingt van hetgene de ware genie uitmaakt, op eene treffende wijze:

*Wo durch giebt sich der Genius kund? — Wo durch sich der
(Schöpfer
Kund giebt in der Natur, in dem unendlichen All.
Klar ist der Aether, und doch von UNERMESSLICHER TIEFE;
Offen dem Aug', dem Verstand bleibt er doch ewig geheimt.*

Deze zelfde verbuiging van het vrouwelijke adjectief met *r* vinden wij ook bij onze vroegere Nederlandsche schrijvers. In MAERLANT EN MELIS STROKE laat zij zich telkens zien. B. v. bij den eersten (Spieg. Hist. I. P. I. B.)

*Vier, lucht, water en erde,
Die Inglen van groter werde
Maecti, dit spreect de waerhede,
En vervulde den hemel daermede.*

(d. i. vuur, lucht, water en aarde, ook de engelen van groote waarde maakte hij enz.)

Bij MELIS STROKE (VII. B.)

*Van Renesfe her Jan
Was in den lande comen dan
Bi den Grave van Henegouwen
In dogheden ende in groter trouwen.*

(dat is: Heer Jan van Renesfe was toen in het land gekomen bij den Graaf van Henegouwen in deugd en groote trouw.)

En zoo op honderd andere plaatsen. In later eeuwen wordt deze verbuiging meer zeldzaam. Maar zelfs in onze gewone bijbelvertaling lezen wij nog, en dat nog wel met den voor het adjectief staanden verbogen *articulus* zonder voorzetsel, Genef. II.

„De naem der eerster riviere is Pijon.... Ende de naem der tweeder riviere is Gihon.... Ende de naem der derde riviere is Hiddekel. Hier zoude men in het tegenwoordig Hoogduitsch zeggen: *Der Name der ersten* enz., verondersteld, dat men voor het woord *rivier* een vrouwelijk substantief in die taal vinden konde. Men zegt toch: *das ist das Kind der guten Frau*, niet *der guter Frau*. Hetgene echter merkwaardig is, kundige Hoogduitsche taalkenners leeren ons, dat men in de oude Hoogduitsche bijbelvertaling ook dit *r* in plaats van *n* vindt, b. v. *ein Behältniss aller unreiner Geister*, voor *aller unreinen*.

Ten huidigen dage bloeijen voortgelijke aloude verbuigingen van het vrouwelijke adjectief nog bij ons voort in spreekwijzen, als daar zijn: *te kwader ure*, *te goeder trouwe*, *te onregter tijd*, *Willem de eerste*, *loffeliker gedachtenise*, *eene stad*, *stormender hand ingenomen* en andere meer, die men, als eerwaardige overblijffelen van den vroegeren, onverfranschten aard onzer taal, hoogelijk in eere te houden hebbe.

Zelfs ons *regter-* en *sinkerhand*, waarin fommige geachte taalkenners een' *comparativus* zoeken willen, als gave *regterhand* te kennen de hand, die *meer* regtsch, *linker* of *sinker* de hand, die *meer* linksch is, is misfchien niets anders, dan zulk een oude *casus obliquus*, wiens uitgang zich *langzamer hand* ook in den *nominativus* vastgenesteld heeft. Als toch HUYGENS een' koordedanfer laat zeggen:

*Veracht mijn konsten niet; het waer een loofe linker,
Die op het enge pad all doen kost, wat ick kan.
Wat magh ik seggen: loos; — het waer een heiligh mann,
Die van 't pad niet en wecck ter rechter, noch ter linker.*

wat is dan dit *ter regter* en *ter flincker*: of, zoo als wij misfchien naauwkeuriger zeggen *TE regter* en *TE flinker*, anders dan een foortgelijke spraakvorm, als *te kwader ure*, *onverrigter zake* en dergelijke meer? De Hoogduitschers zeggen: *die rechte und die linke Hand*, maar *zu rechter und zu linker Hand*, of *zur rechten und zur linken Hand* of *Seite*.

Voor het overige vindt men in de bezittelijke voornaamwoorden *mijn*, *zijn*, *hare*, *hunne*, *uwe*, welke in den grond niets anders dan eene soort van adjectieven van bezit zijn, den vrouwelijken *genitivus* en *dativus* op *r* nog ieder oogenblik in *zijner*, *mijner*, *harer*, *uwer* enz.

§ 69.

Onze adjectieven zijn, even als die der Hoogduitschers, fomtijds onverbuigelijk, onder anderen ook, wanneer men ze achter het substantief met de werkwoorden *zijn*, *worden* en foortgelijke meer plaatst. Wij zeggen dus *de goede vrouwen*, maar *de vrouwen zijn goed*, in tegenoverstelling van de Franschen, die hier het adjectief in getal en geslacht op het substantief doen slaan, zeggende dus, (even als in het Latijn *mulieres sunt bonae*) *les femmes sont bonnes*. Voor het overige brengt het tegenwoordige taalgebruik bij ons niet meer mede, om het adjectief, voor zoo ver het zonder een bijgesteld of bijgedacht werkwoord onmiddellijk tot het substantief behoort, in een' goeden stijl achter dit laatste te plaatsen. Hierin is onze woordenschikking dus stijver, dan die der Franschen, welke zoo wel zullen zeggen: *une femme aimable*, als *une aimable femme*. Ons zoude het laatste: *eene*

vrouw beminnelijk in plaats van: *eene beminnelijke vrouw* vreemd in de ooren klinken. Even zoo den Hoogduitscheren en meer anderen van Duitschen stamme. De Engelschen, door hunne voorouders, de Angel-Saksen, oorspronkelijk insgelijks van Germaanschen bloede, maar later, vooral na den inval van WILLEM DEN VEROVERAAR, Hertog van Normandije, voor meer dan de helft in hunne taal verfranscht, hebben dit voorregt behouden, en plaatsten soms met veel sierlijkheid het adjectief achter het substantief. Oudtijds, zelfs nog vóór een paar honderd jaren, waren echter onze dichters hier ook nog somwijlen niet wars van; inzonderheid niet de groote HOOFD. HUYGENS doet het ook tusfschenbeide, b. v. in het volgende rijmpje over het wat ruw-kluchtig zeggen eens students :

*Ick hoorden een' student in rechten kluchtig seggen,
Van een moy meisje blond,
Dat in zyn ooggen stond,
't Is een braef pultrum, om syn corpus op te leggen.*

De uitdrukking *meisje blond* staat hier in plaats van *blond meisje*.

Nieuwere Hoogduitfche dichters veroorloven zich wel eens zulk een plaatsen van het adjectief achter het substantief, om aan romancen, balladen en voortgelijke poëtische voortbrengfelen eene kleur van ouderwetfche eenvoudigheid te geven. Dit verdient op zijn' tijd navolging.

§ 70.

Het is eene fraaije eigenschap onzer taal en voor de beknoptheid van onzen stijl zeer bevorderlijk,

dat wij hetgene men in de bijvoegelijke naamwoorden vergelijkingstrappen of *gradus comparationis* noemt over het algemeen in het adjectief-zelf kunnen uitdrukken, en niet, gelijk de Franschen moeten doen, in dezen altijd tot omschrijving de toe-vlugt behoeven te nemen. Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zingt :

*In eenen dagh, seî Hans, was hy van Cöln gereden
Op schaetsen in den Haegh. Syn knecht viel in zyn reden,
En seî in éenen dagh, myn' heeren, dat is waer,
Maer ghy moet weten, 't was de langhste dag van 't jaer.*

en door achteraanvoeging van *st* het adjectief *lang* in den zoogenaamden superlatief of overtreffenden trap plaatst, moet de Franschman zeggen *le plus long*, d. i. *de meest lange*. Even zoo is het met den *comparativus* of vergrootenden trap gelegen, welken wij door achteraanvoeging van *er*, of *r* vormen, b. v. *groot*, *grootER*, *wijs*, *wijZER*. Onze spraak heeft dus in dat opzigt eene gelukkige overeenkomst met het Latijn. Met dat al kunnen wij niet altijd den Latijnschen *superlativus* zonder omschrijving nabootsen, even min als de Latijnen zulks altijd den Nederlandschen doen kunnen. In onzen stijl toch drukt de superlatief, voor zoo ver wij hem in het woord-zelf vormen, altijd in den eigenlijksten zin den hoogsten trap van eene eigenschap of hoedanigheid uit. Als *CATS* b. v. zingt :

*Het puntje van een gaauwe pen
Is 't felste wapen, dat ik ken.*

dan beteekent het woord *felste* hier fel in de hoogste mate, fel boven al het overige, feller dan enig ander wapen. Maar in het Latijn duidt de super-

latief dikwerf niets anders aan, dan eene hooge mate van het eene of andere. Immers, *est ille vir doctissimus* geeft, ten zij er iets naders bijkome, niets anders te kennen, dan: *hij is een ZEER geleerd man*, waaruit nog niet volgt, dat hij juist de geleerdste van allen is, die geleerd zijn. Slechts het Latijnsche: *est ille vir omnium doctissimus* zouden wij vertalen kunnen: *hij is de geleerdste man*. Hieruit ziet men, dat HUYDECOPER zich bedriegt, als hij stelt, dat men, om bij ons de hoogste kracht van den superlatief uit te drukken, de bijvoeging van *aller* noodig heeft. Men voegt het er foms wel bij, maar in den grond wordt het niet vereischt. Wanneer men toch zegt: *God is het HOOGSTE wezen*, zegt men niets minder, dan: *God is het ALLERHOOGSTE wezen*. Hij, die de hoogste is, is van zelve ook de allerhoogste. — Uit dien hoofde komt bij ons de *superlativus* ook nooit achter den onbepaalden artikel. *Hij is EEN geleerdst man, EEN dapperst man, EEN gelukkigst man* zijn bij ons onbruikbare uitdrukkingen, omdat *geleerdst, dapperst* enz. altijd iets bepaalds veronderstellen, altijd iets, dat boven al het overige geleerde en dappere verheven is. Dit bepaald denkbeeld nu van boven al het overige verheven te zijn laat zich met het ongewisse des artikels *een* niet verbinden, maar (en hier bewondere men de fijne *logica*, in de taal heerschende) wij zullen wel zeggen: *hij is een ALLERGELEERDST man*, omdat dan door de bijvoeging van *aller* de uitdrukking niets meer zegt dan: hij is een man, die zeer geleerd is, of hij is een man tot de geleerdste behorende van hen, die geleerd zijn.

Dat sommige adjectieven in een' goeden stijl bij ons geene vergelijkingstrappen hebben, of wel dezelve door de woordjes *meer* en *meest* moeten aanduiden; dat in de zamengestelde adjectieven het laat-

fte woord de comparatie ondergaat, (b. v. *edelmoe-*
dig, *edelmoediger*, niet *edelermoe-*
dig) en wat dies
meer zij, weet ieder Hollander. Het eene en andere
nog, tot dit en tot het gebruik der adjectieven in
den stijl in het algemeen betrekking hebbende, laat
zich bij de beantwoording van de volgende en meer
foortgelijke vragen gemakkelijk aanstippen.

1) Wat is de etymologie der achtervoegselen *baar*,
loos, *lijk* enz., die in § 66 zijn opgenoemd? Waar stamt
b. v. *baar* van af? Is *lijk* van *lijken*, *gelijken*, of is
het eene verscherping van den uitgang *ig*? Kan het ook
voor *baar* dienen, gelijk bij den geestigen Heer *van Zuy-*
lichem in het overlezenswaardige punt dicht:

Vleesch, versch geslagen, moet versterven,
Of 't kost ons menigh taeyen beet,
Soo kan 't een prediker verkerven,
Die dat versterven niet-en weet;
Hoor, Domint, ghy pronckt met spoedige gedachten,
En brengt ons ryp en groen op stoel, — en dat is fray,
Maer, liet ghy 't versch geslacht versterven en vernachten,
't Wierd ETELICKER spys en ongelucky min taey.

Etelijk is hier *eetbaar*. — Kan men *zamig* ook voor
zaam bezigen, gelijk dezelfde HUYGENS doet in het hem
zoo tot eer strekkende sneldicht, luidende:

Myn minste zorgen zyn voor myn begraeffenis.
Wat licht een aen syn vleesch, als 't syn niet meer en is?
'k Ben voor den wysen man, die 't dus wist te verdeilen: —
Hebt ghy begravenlust, ghe vrinden! laet myn' feilen
By u begraven zyn, en soo daer ergens yet
DEUGDSAMIGHS in my was, begraeft dat liever niet!

2) Wij vormen verschillende *adjectiva* met *zalig*, als
armzalig, *rampzalig*, *godzalig*, wat is dat *zalig*? Hoe
kan men *zalig* zijn in of door *ramp*? enz.

3) HELMERS, een groot en onsterfelijk dichter, maar
niet overal even naauwkeurig, zingt in zijne *Hollandfche*
Natie:

En Afrons sctim stort daar haar ZIELVERSCHEURBRE klags.

Dit *zielverscheurbaar* deugt niet in een' goeden stijl.
Waarom niet?

4) In onze gewone bijbelvertaling lezen wij (In den Prediker): *Daer na wendde ick my en sagh aen alle de onderdruckingen, die onder de sonne geschieden: en fiet, daer waren de tranen der verdruckten en der gener, die geenen trooster en hadden: ende aen de zyde harer verdruckers was macht, sy daer en tegen en hadden geenen vertrooster. — Dies prees ick de doode, die alreede gestorven waren boven de levendige, die tot noch toe levendig zyn.*

Moet hier *levendig* staan, en wat valt er over het onderscheid tuschen *levend* en *levendig* aan te merken?

Gebruikt HUYGENS het woord *levend* goed in het aller-aardigste, de Britten scherp hekelende sneldicht?

Een levend Franschman heet een hond in Engeland,

*En wat een Franschman droomt, tot de allerfosste vonden,
Terstond niet naer te doen waer Londen groote schand!—
Siet eens, wat vreemder volck, sy kleeden sich als honden!*

5) Welk een' invloed heeft de weinige verbuigzaamheid onzer adjectieven op onzen stijl en op onze woordenshikking?

6) Waarvoor moet men zich in een' goeden stijl, bij het gebruiken onzer zoogenaamde *stoffelijke* adjectieven, wachten? Is het b. v. goed te zeggen: *eene gulde eeuw*, gelijk HUYGENS doet in het volgende aardige sneldichtje:

*Een' gulde, een' silver' eew en kan Klaes niet betrecken;
Een' ysere veel min; hy is noeh van de vrecken,
Noch van de wreede niet, syn hert hangt aan goe wyn,
Een' wyn-eeuw, quam er een, sou recht syn' weelde zyn.*

7) Is *purpere*, in de beteekenis van *purperkleurig* genomen, ook onder de *stoffelijke* adjectieven te rekenen?

8) Men veroordeelt in een' goeden stijl het declinieren van *allerlei*, *velerlei* enz. en wil niet hebben, dat men

b. v. zegge: *ik heb allerleiijen voorraad tegen den winter opgedaan; velerleije boeken berusten in de bibliotheek der beroemde Groningsche Hoogeschool, enz. enz. Op welken grond?*

9) Men spreekt bij ons van *Harlinger schipper, Groninger courant, Amsterdammer beurtsman, Deventer koek*. Ook HUYGENS bezigt *Scheveninger baren* in het geestige punttdicht:

*Ick sie de droncke liën genoeghsaem wedervaren
Al wat de stormen doen aen Scheveninger baren;
De wyn werckt, als de wind; al wat te gronde lagh,
Spoelt hy ten herten wyt en brengt het voor den dagh.*

Hoe komen wij aan dien uitgang *er*, daar dergelijke woorden bij ons anders gewoonlijk op *sche* uitgaan, b. v. *Leijdsche boter, Tefselsche kaas, Leuvensch bier, Zutphensche haspels?*

10) Wat onderscheid is er in den stijl tusschen het *koninklijke Nederlandsche Instituut* en het *koninklijk Nederlandsch Instituut?*

11) JEREMIAS DE DECKER zingt van Koning DAVID, terwijl hij hem aanspreekt:

*Een goed poëet te zyn, dat wil heel seldsaem vallen;
Een goed man is een goed, dat heden seldsaem heet;
Maer een goed prins te zyn, dat 's seldsaem boven allen,
Gy nochtans waert goed man, goed prinsse, goed poëet!*

Moest dit hier niet zijn: *een goede poëet, een goede prins* enz. Wat beteekent zoo ook het volgende punttdichtje?

A.

Een goed vorst was toch Lodewijk;

B.

Zeg goede, dan hebt gij gelijk!

12) Wat onderscheid zal een bekwaam stijlist maken tusschen *een Groot-schilder, een groot schilder, en een groote schilder?*

13) Moet men, verhalende b. v., dat men een stuk van RUBENS of van VAN DIJK gezien heeft, zeggen: *ik heb het werk van eenen groot schilder gezien* of *van eenen grooten*, of *van een groot*, of *eens grooten*, of *eens groot schilders*?

14) De beroemde dichter ANTÓNIDES zong, vóór een anderhalf honderd jaren, bij de aankomst des lijks van den Admiraal DE RUITER in het vaderland:

*Cy komt dan 't vaderland nu 't huis in zulk een staet ;
O groote Ruiter , die van daer de dageraet
De kim met rozen kroont en gloeiende robynen ,
Tot daer de zon , vermoeit het aerdryk i' overschynen ,
Haer stralen krimpt en zich verkoelt by Thetis bron ,
Den donder hooren liet van uw gevreesst kanon. enz.*

Hij zegt hier in dezen regt deftigen en statigen aanhef zeer goed: *ó groote Ruiter*, gelijk men ook in alle gevallen moet zeggen: *ó groote man*. Waarom?

15) Onze beroemde HOOFD wil in zijne taalkundige waarnemingen het adjectief, voor zoo ver het als substantief gebezigd wordt, ook als substantief gedeclineerd hebben. Wat valt hieromtrent aan te merken, en moet men zeggen b. v. *ik vraagde een' godgeleerde*, of *godgeleerde*? Onze honderdwerf aangehaalde doorschrandere en onuitputtelijk geestige ridder HUYGENS, eerste raad en rekenmeester des Prinses van Oranje, doet dit laatste, als hij, doelende op sommige ondeugende vorsten, scherp genoeg zingt:

*Ik vraagd' een godgeleerde , hoedanigh hy versond ,
Het stuck der saligheit by groote vorsten sond ;
Sy sullen , seid' hy , all het ewigh leven erven ;
Daer is geen twyfel aen , mits s' in de wiege sterven .*

Des te grooter geluk (kan men hier bijvoegen) zal aan een' braaf, eerlijk vorst hier namaals te beurt vallen; welken wij Nederlanders gelukkig.... doch ik begeer van geene zucht tot vleijerij verdacht te worden.

16) Waarom zegt men: *zoo voortreffelijk eenen man hoog te achten is elks pligt*, en niet: *zoo voortreffelijken*?

17) Wat valt er over de taalkundige vorming van onze comparatieven en superlatieven te gisfen? Wat beteekent eigenlijk ons *er*, ons *st*? enz.

18) Wat zoude men mischien op den stijl van den volgende zin aan kunnen merken? *De Italiaansche geschiedenis levert de treffendste voorbeelden van de wraakzucht op, welke wegens bedrogene liefde ook het hart der beminndste vrouwen soms vervulde. Zij werden des te hatender, naar mate zij voorheen beminnder, des te dorstender naar het bloed des geliefden, als zij voorheen reikhalzender naar zijne brændendste kusfen geweest waren.*

19) Wat op dien van dezen? „Niets is er, hetwelk eenen verheveneren en onuitwischbaarderen indruk op gevoelige menschen maakt, dan het schouwspel van een groot man, die de vrijheid zijns vaderlands tegen dwingelandij moedig verdedigt, en zich daardoor bloeyendere en onverwelkelijker eerekransen verwerft, dan den Alexanderen en Caesars ooit mogten te beurt vallen.”

20) De Heer van Zuylichem heeft het volgend kluchtig epigram:

*Vriend, seid' een gichtig heer, moght ik uw' voeten erven,
Aen een' misdadigen, die aen de galgh moest sterven!
Den hangebast sagh om, en seider niet op, als:
Myn heer! ick maeck s' u bey, leent ghy my maer uw' hals.*

Gichtig is jichtig. Voorts staat hier *als* na *niet*. Men wil hiervoor in een' goeden stijl thans *dan* hebben, even als na alle comparatieven. Wat valt daarover aan te merken?

21) De Heer BILDERDIJK zingt in zijne ziekte der geleerden zeer fraai:

*Eer teelt ge in 't kwikbad uit het glansloos spiesglas goud,
Waar goudener, dan goud, het goud geen proef bij houdt.*

Geachte taalkenners keuren zulke comparatieven, als *goudener*, *ijzener* en foortgelijke meer af. Wat valt hieromtrent te zeggen?

22) Moet men schrijven *beter koop*, of *goedkooper*, gelijk de Hoogduitschers het laatste doen in hun *wohlfeiler*, niet *besser feil*, en wij in eene andere soort van flectie des adjectiefs niet zeggen *de goedkoop*, maar *de goedkoopē waren*?

23) Onze fcherpzinnige TEN KATE wil, dat men in de verbuiging van het lidwoord en het zelfftandige en bijvoegelijke naamwoord onderfcheid make tusfchen den hoogdravenden, deftigen, en gemeenzamen ftijl, en dus b. v. declinere:

Een deftig man.

Genit. { *Eenes deftigen mans.* (hoogdravend.)
 { *Van eenen deftigen man.* (deftig.)
 { *Van een deftig man.* (gemeenzaam.)

enz. enz.

Hoe moet men dit befchouwen?

24) Eenigen onzer adjectieven regeren foms nog den *genitivus*, b. v. *des doods gedachtig* of *fchuldig*, *der overdenking waardig*, *der zake kundig*, enz. Zoo ook de adjectieven van volheid en verzadiging, b. v. *des levens zat*, *vol zoeten wijns* enz.

*Als Jan voll druiven is, voll honighnats, voll biers,
 Voll allerhande vochts, dan is hy eerst voll viers.*

HUYGENS.

Wanneer komen deze *genitivi* of tweede naamvallen in den ftijl het meest te pas?

25) VONDEL zingt ergens van:

Zoeter boven honig.

Is dat *zoeter boven* hier goed te keuren?

26) Wat geldt van HUYDECOPERS gevoelen omtrent *adjectiva*, als *gloeiendig*, *fraaijig*, *wittig* enz., waaruit de substantieven *fraaijigheid*, *wittigheid* enz. zijn voortgesproten?

27) Men fpreekt foms, naar der Franschen wijze (b. v.

als zij zeggen *bibliothèque royale, palais épiscopal, histoire Romaine* etc.) van *koninklijke boekerij, bisschoppelijk paleis, Romeinsche geschiedenis*, in stede van *boekerij des konings, paleis des bisschops* enz. Wat valt hierover aan te merken?

En wat een aantal zulke vragen meer zijn.

Iets over onze telwoorden en derzelver gebruik in den stijl.

§ 71.

Wij zullen hier achter onze bijvoegelijke naamwoorden of adjectieven met een enkel woord van onze telwoorden spreken. Ze zijn toch, gelijk wij hier boven gezegd hebben, in vele opzigten niets anders dan eene foort van adjectieven van hoeveelheid, weshalve het niet ongepast kan voorkomen, dat wij hier ter plaatse van dezelve melding maken.

De telwoorden of *numeralia* behooren tot de oudste en oorspronkelijkste deelen eener taal. Van daar, dat niets meer geschikt is, om de overeenkomst en de gemeenschappelijke afstamming van de meeste talen der wereld te doen zien, dan de vergelijking harer telwoorden. — Onze *numeralia* zijn, zoo als bekend is, stam-, afgeleide-, of zamengefelde woorden. Zoo treft men een *primitivum* of stam-telwoord aan in het, door HUYGENS uit het Spaansch vertaalde, kluchtige tweeregelige rijmpje:

*Een boer, in 't midden van twee advokaten,
Is, of twee katten om een visken saten.*

En zoo zijn het ook allen primitieve telwoorden, die men in het oud-vaderlandsch rijmpje vindt, dat bij CATS voorkomt, en waaruit zich de voormalige etensuren laten opmaken:

Dit is u les :
Staet op te ses,
En eet ten tienem ;
Het sal u dienen ;
En weer te ses
Soo treect u mes,
En slaept ten tienem ;
Het sal u dienen.

Elf integendeel, *twaalf*, *dertien* enz. zijn *derivata* of afgeleide telwoorden. *Elf* is zoo veel als *éénlif*, dat is, één over de tien gebleven; *twaalf* is *twalif*; gelijk in het Latijn *undecim unus et decem* is, *duodecim duo et decem* enz. De tientallen drukken wij door bijvoeging van *tig* achter de primitieven uit. *Twintig* zegt etymologisch hetzelfde als tweemaal *tien*, *veertig*, dat is, *viertig*, (in het Hoogduitsch *vierzig*) viermaal *tien*. In het Latijn gebruikt men, ter aanduiding van dit tientallige, den uitgang *ginti* of *ginta*, b. v. *vinginti*, *tri-ginta*, *quadra-ginta* enz. Ons *tig*, dat zoo veel als een' haal, een' trek, eene uitgerekte reeks beteekent, en afkomstig is van het oude werkwoord *tigen* of *tiën*, in het *imperfectum* *toog* nog voortlevende en bij de Hoogduitschers *zichen* geschreven wordende, gaat in het Engelsch, met eene zeer gewone letterverwisseling van *g* in *i* of *y*, (waarover hier boven in § 5 gesproken is) in *ty* over, b. v. *twenty*, *thirty*, *forty* enz. — Dergelijke niet onaangename etymologische opmerkingen meer zijn er in menigte over den oorsprong en de letterlijke beteekenis onzer telwoorden te maken en door deskundigen, (onder anderen ook bij ons door onzen hoogstvernuftigen taalkenner en grooten dichter *BILDERDIJK*) in menigte gemaakt.

Dat wij voor het overige in onzen stijl niet, gelijk de Franschen, de éénheden achter, maar vóór

de tientallen plaatsen, en dus *één en twintig*, en niet *twintig en één* (in het Fransch *vingt et un*) schrijven, weet een ieder. Het volgend oud rijmpje bij CATS wijkt in den laatsten regel hiervan eenigzins af:

*Dertig dagen heeft November,
Juni, April en September;
Acht en twintig één alleen;
Al de reste dertig één.*

Onze primitieve telwoorden zijn over het algemeen onverbuigelijk. Zij nemen echter soms den schijn van een meervoud aan, gelijk uit het voorlaatsst aangehaalde versje van CATS te zien is.

Meer dergelijke bekende dingen gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 72.

Men verdeelt de *numeralia* in *bepaalde*, en in *onbepaalde* of *algemeene*. Tot de laatste moet men de woorden *vele*, *alle*, *sommige*, *zekere*, *andere*, *ieder*, *elk*, *geen* enz. brengen, die allen wel het denkbeeld van een getal of hoeveelheid uitdrukken, maar niet bepaaldelijk aanwijzen, hoe veel éenheden in dat getal bevat zijn. *Honderd regters* b. v. drukt bepaald honderd zoodanige personen uit, welke wij regters noemen. Maar, als HUYGENS treffend zingt:

*Ik sie VEEL rechteren sich vleyen met een voordeel
Van wysheit, daer sy sich gelooven mé verlicht;
Maer, hoe doen wyfere? Sy beven in 't gericht,
Ep seggen, wie ben ick, ick, die een ander oordeel?*

dan brengen de woorden *veel regteren* ons ook wel eene verzameling van zulke éenheden voor den geest.

maar haar juist getal is onzeker. Men kan echter sommige van deze onbepaalde telwoorden ook wel onder de *pronomina* of voornaamwoorden rangschikken, gelijk dikwerf geschied is. Wij achten het onnoodig hier ter plaats langer bij dezelve stil te staan. Het eene en andere, dat tot hun dagelijksch gebruik in den stijl betrekking heeft, laat zich voor jonge lieden, bij de beantwoording der volgende en soortgelijke eenvoudige vragen, ter loops aanroeren.

1) Welke etymologische gisfingen laten zich over de oorspronkelijke beteekenis onzer telwoorden maken? Wat zou b. v. *twee*, wat *drie* letterlijk beteekenen? Wat *honderd*, wat *duizend*? Valt de gelijkheid der telwoorden in vele talen niet zeer in het oog? Hoe kan men de figuren onzer cijferletteren, als b. v. die van X voor tien, V voor vijf, C voor honderd enz. verklaren?

2) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Ik ben te zes uur, zes uren*, of *zes ure gekomen*? *Het is bij elf*, of *bij elven*, *bij tien*, *tien*, of *tiene*? enz. enz.

3) Vordert de zuiverheid van stijl: *De een was hier, de ander daar*, of *de eene, de andere*? *De een* of *de eene man zei*; *mijn een paard*, of *mijn eene*, of *een mijner paarden*, en wat dergelijke kleinigheden meer zijn?

4) Sommigen schrijven *beide*, *vele*, *eenige*; anderen *beiden*, *velen*, *eenigen*. Is hier eenig noemenswaardig onderscheid? Moet men zeggen *tusfchen beide* of *beiden*, gelijk het laatste door HUYGENS gebezigd wordt in het aardige punttdicht:

*Hoe text-vast is Andries! — Hy fagh laest mann en wyf
Den andren hekelen in handsgemeen gekijff,
En riep: god christenen, gaet daer niet tusfchen beiden,
Wat God gevoeght heeft, staet geen menschen toe te scheiden!*

5) Wanneer ik zeg *u aller vriend*, is *u* dan een *pronomen personale*, of *posesfivum*, d. i. een persoonlijk, of

een bezittelijk voornaamwoord, en moet het dien ten gevolge zijn *u aller vriend*, of *uw aller* (in het Latijn *vestrum omnium amicus* of *vester omnium*)?

6) De Heer *van Zuylichem* zingt regt vernuftig:

*Kort spreken met goed klaer bescheit
Is alle mijn vermaecklickheit,
Als 't samen zoo te krijgen is; —
Omdat het onder goed beleid,
De naeste trap aen 't swygen is.*

(En dit laatste kan, gelijk de schrandere man te kennen wil geven, dikwerf vrij wat beter zijn, dan veel te spreken.) — Zegt men *alle mijn*, of *al mijn* of *mijne*; *al de wereld*, of *alle de wereld*; *alle de boomen*, of *al de boomen*, (gelijk het Latijnsche *omnes arbores*) *al wat*, of *alles wat*? enz. enz.

7) Is *ieder* declinabel of niet? Moet men dus zeggen *ik heb iederen jongeling*, of *ieder jongeling* *gewaarschuwde*; *zij lachte ieder een*, of *ieder eenen*, of *een ieder*, of *een iederen uit*; *hij beleedigt eenen*, of *een iegelijk*, of *iegelijk een*, of *iegelijken*; *een iegelijks* of *eens iegelijken* *geluk was zijne bedoeling*? HUYGENS zingt:

*Hoe komt dat Andries soo deerelick siet?
Is hij siek of gequets? Wat leed mag hem letten? —
Twee quellingen vallen hem swaer te versetten,
Een anders geluk, en syn eigen verdriet.*

Is het *een anders*, of *eens anders*, of *eens anderen* *geluk*? enz. enz.

8) Men geeft aan *alle*, *beide*, *vele* enz. zekere foort van een' op *r* uitgaanden, meer eenvoudigen *genitivus*, die anders onzer tale minder eigen is. Wij zeggen b. v. *aller*, *beider*, *veler* *voorspoed* *ging hem ter harte*. Laat zich op dien grond ook zeggen *sommiger*, *anderer*, *ceniger* *gevoelen* *komt hierop neer*?

9) Men gebruikte *veel* en *weinig* voorheen in onzen stijl meest met den *genitivus* of tweeden naamval, even als in het Latijn en Fransch, (b. v. *parum vini*, *beau-*

coup d'eau). Zoo doet HUYGENS in de uitmuntende en hoogst zinrijke dichtregels, waarin-hij, na de voltooiing van het Amsterdamfche stadhuis, de burgemeesters dier stad met hetzelfde geluk wenscht. Het zij mij vergund ze hier tot verlevendiging van mijn geschrift in hun geheel in te laschen.

*Doorluchte sichten van 's werelâs achtste wonder,
Van soo veel steenS omhoogh, op soo veel houtS van onder,
Van soo veel kostelickS, soo konstelick verwrocht,
Van soo veel heerlickheitS, tot soo veel nutS gebrocht;
God, die u macht en pracht met reden gaf te voegen,
God geve u in 't gebouw, met reden en genoegen,
Te thoonen, wie ghy zyt, en — daer ik 't all in suyt —
Heil zy daer eewigh in en onheil eewigh uyt!
Is 't ook soo voorgeschiedt, dat deze marmor-muren
Des aerdrycks uysterse niet hebben te verduren,
En werd er noodigh, dat het negende verschyn',
Om 't achtste wonderwercks nakomelingh te zyn,
God, uwer vaders God, God, uwer kindren vader,
God, soo naby u, zy die kindren soo veel nader,
Dat hare welvaerd noch een huys bouw' en besitt',
Daer by dit nieuwe sta, als 't oude stond by dit!*

Vereischt tegenwoordig een goede stijl ook altijd den genitivus na veel en weinig? Moet het zijn: *dat heeft mij veel tijd*, of *vele* tijd, of *veel tijds* gekost. *Veel menschen*, of *vele menschen* waren er tegenwoordig enz. enz.?

10) TEN KATE doet te regt ons opmerken, dat er een sijn onderscheid is tusfchen de zegwijzen: *daar is honderd gulden*, en *daar zijn honderd guldens*. *Daar ligt tien last tarw*, en *daar liggen tien lasten tarw* enz. Wanneer moet men het eerste, wanneer het laatste gebruiken?

Enz. enz. enz.

Iets over onze voornaamwoorden en hun gebruik in den stijl.

TEN KATE noemt onze *pronomina* of voornaamwoorden zeer gepast stedehouders der *nomina* of naamwoorden. Te weten, men bezigt dezelve voor,

dat is, in plaats van de *nomina*. En inderdaad, boertender wijze gesproken, zijn het eene foort van taalkundige luitenants, die hunne kapiteins of hoptienden van tijd tot tijd affosfen. Wanneer ik b. v. zeg: *mijn vader was een braaf man; hij was van alle burgers bemind*; of wel: **WELKEN alle burgers beminden**; of wel: *alle burgers beminden* HEM of DENZELVEN, zoo ontwijk ik telkens, door het gebruik der *pronomina hij, welke, hem, dezelve*, de herhaling, die ik anders zoude moeten doen van het woord *vader*. Of voor het overige het eigenlijk gezegde perfoonlijke voornaamwoord bij den oorsprong der taal niet wel de zoo even in jok genoemde kapitein-zelf geweest zij, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is eene-vraag, welke hier boven reeds ter loops is aangeroerd.

§ 73.

De spraakkunstenaren verdeelen, gelijk men weet, de voornaamwoorden hoofdzakelijk in *perfoonlijke, bezittelijke, betrekkelijke, wederkeerige, vragende en aanwijzende*, waarbij men des verkiezende, nog een enkel *onperfoonlijk*, als b. v. het woordje *men*, voegen kan. Al deze komen in onze taal voor. De perfoonlijke, *ik, gij, hij*, zijn van den eersten, tweeden en derden perfoon. Die van den eersten perfoon, *ik* en *wij*, hebben geen geslachtsteeken. Immers, **IK zeg u** kan zoo wel beteekenen: **IK de man**, als **IK de vrouw** zeg u; gelijk **men**, b. v. het tweeregelige versje van HOOFD lezende:

*Schrikt niet! Ik wreeck geen quaat, maar dwing tot goet;
Straf is rijn handt, maar lieflijk myn gemoedt.*

eerst door het opschrift leeren moet, dat hier de Go-

din der straf en dus een vrouwelijk perfoon al sprekend wordt ingevoerd. — Even zoo is het met *gij* gelegen. — De derde perfoon slechts draagt het kenmerk des geslachts in *hij*, *zij*, *het* aan zich. In het meervoud echter gaat dit onderscheid bij ons en de overige Duitfche natiën verloren. *Zij schreyen* kan zoo wel beteekenen: *de mannen schreyen*, als *de vrouwen* of *de kinderen schreyen*. Het Latijn is hier naauwkeuriger. *Illi scribunt*, *illae scribunt*, *illa scribunt* wijzen duidelĳk de onderscheidene geslachten van de schrijvenden aan. Zoo ook in het Fransch. *ILs écrivent*, *ELLES écrivent*. —

Ik heeft, zoo men wil, een' *pluralis* of meervoud. Ook *hij*. Ons *gij* heeft echter geen' *singularis* of enkelvoud. Dat wil' zeggen: *gij zijt gek* kan tegenwoordig zoo wel te kennen geven: *gij Piet*, *Jan* en *Klaas*, *zijt gek*, als *gij*, *Piet-alleen*, *zijt zulks!* Tot groote schade onzer spraak toch is ons oud enkelvoudig *du*, *dou*, *dij* in de schrijftaal geheel en al achter de bank geraakt. De meeste andere natiën zijn in dat opzigt wijzer geweest. De Franschen hebben nog hun *tu* en *vous* beide, met welk eerste zij zelfs de Godheid aanspreken. De Hoogduitschers hun *du* en *ihr*; de Engelschen hun *thou* en *ijou*, enz. enz. Bij ons alleen is het oude *du* in hedendaagsche boeken nergens meer te vinden. Niet zoo vóór een paar honderd jaren. Toen durfde dit arme verschopte voornaamwoord zich ook in den deftigsten stijl nog wel eens zien laten. De groote HUYGENS b. v. roept het nog telkens te voorschijn, als hij de Godheid aanspreekt, en gebruikt dan tevens *dijn*, in plaats van *uw*, welk *uw* ook al een *pluralis* is, die zich mede van het gebied des *singularis* meester heeft gemaakt. *Dijn* is toch eigenlĳk het enkel-, *uw* het meervoud, zoo als bij de Hoogduitschers *dein* het eerste en *euer* het laatste is.

*Hoe lang gestoorde God, hoe lang verachtst DU 't schreewen
Van DIJNER kindren onuitschreewelick ellend?
Bewaerst; DU DIJNE toorn voor aller eewen eewen,
En vlamt DIJN yvervyer van nu af sonder end?*

*Waeromme soudst DU ons de smaetheit laten dragen
Van de versmaderen van DIJ en DIJN gebod?
En waerom ongestraft ons laten achtervragen:
Waer is haer toevlucht nu, en waer is nu haer God?*

luit het bij den zoo even gemelden Heer van *Zuylichem* in de vertaling des 79sten Psalms. De Franschen zouden op dezelfde wijze zeggen: *Pourquoi, ô Dieu, nous ferons TU souffrir le dédain de ceux qui TE méprisent, TOI et TON peuple* etc. en de Hoogduitschers: *Warum, ô Gott, würdest (solltest) DU uns erdulden lasen den Hohn der Verächter von DIR und DEINEN Geboten?* (om dit nu maar plat weg aldus te vertalen.)

In sommige volksdialekten hier te lande laat zich de nagalm van dit oude taalgebruik nog hooren. Het Groningsche *hes* of *hest* DOU b. v., d. i. *hebt gij*, herinnert ons hierbij tevens de Engelsche maagfchap.

Het is voor het overige kluchtig te zien, op welk eene zonderlinge wijze men in de Hoogduitsche taal— nu eens oorspronkelijk mischien uit hoogmoed, dan uit eene verregaande beleefdheid en onderdanigheid— bij het aanduiden des tweeden perfoons te werk gaat. Somwijlen toch b. v. moet *hij* of het enkelvoudige *zij*, in het Hoogduitsch *er* of *sie*, den tweeden perfoon voorstellen. *Sattle ER mir das Pferd*, zegt de Hoogduitsche ritmeester tot zijn' rijknecht; letterlijk vertaald: *Hij zadelde mij het paard!* De knecht wordt dan, als het ware, niet waardig gerekend, dat men hem regtstreeks aanspreekt, en men geeft het bevel als aan een' derden perfoon. Dan weér zegt men beleefd in den omgangstijl, ook zelfs, als

de rede tot slechts een' enkelen perfoon gerigt wordt: *Wollen SIE mir das Buch geben?* letterlijk: *willen zij mij het boek geven*, in plaats van *wilt GIJ* enz. even eens, alsof hij, wien men aanspreekt, de voortreffelijkheid van meer dan een' perfoon bezat, en dus met het meervoud en wel met een meervoud van den derden perfoon (*wollen Sie, willen zij*) moest worden aangesproken. — Op een ander oogeblik wordt weér in den verhevensten zegtrant onze lieve Heer met *DU* begroet. *Du almächtiger Gott!* b. v. Dit zelfde *du* gebruiken ook goede vrienden, man en vrouw enz. in den zeer vertrouwelijken omgang onder elkander, b. v. *o DU, mein Freund, mein Herzensbruder!* *Du, mein süßes Weib!* enz. terwijl er bij dit alles toch maar in den grond één perfoonlijk voornaamwoord des tweeden perfoons in het Hoogduitsch aanwezig is, namelijk *du* (ons oude *du*) in het enkelvoud, en *ihr* (ons *gij*) in het meervoud. De gewone conjugatie is dus *ich liebe (ik bemin)*, *du liebest* of *liebst* (bij ons oudtijds *du beminnest*), en in het meervoud *ihr liebet* of *liebt* (bij ons *GIJ bemint*). Een vreemdeling, die op al de gemelde manieren van iemand aan te spreken, (waarmede zich dan nog sommige bijzondere complimenteuze vormen, als men tot hoog - vorstelijke personaadjen en andere groote heeren het woord voert, paren) (*) niet afgerigt is,

(*) Bij v. het gebruik van *dero, ihero, euro* voor *seine, deine, euere, ihre* enz. *Ich ersterbe mit der allertiefften Ehrfurcht zu Dero Füßen, Dero getreuester Diener* plagten soms Duitse geleerden in hunne brieven en opdrigten aan groote heeren te schrijven. Hoe kruipend is dat *ersterben* enz. Even slaafsch vind ik uitdrukkingen, als b. v. *Ihero* of *Euro Durchlaucht haben* ('t meervoud) *allergnädigst geruhet* u. s. w., uitdrukkingen, die voor een' regtschapen Nederlander even fluitend zijn, als der Franschen *sa Majesté a daigné* enz. Verlichting en

kan zich derhalve in het Hoogduitsch ligtelijk of aan lomphed, of aan overdrevene beleefdheid schuldig maken. Eere zij der Fransche taal, die in dat opzigt doorgaans eene groote eenvoudigheid bezit, en waarin men niet eens ons *UWEd. UWEdGeftr.* enz. enz. kent!

Met dat al, gelijk het verkeerde nog hier of daar eene goede zijde heeft, kan een bekwaam Hoogduitsch schrijver van deze opperbeleefde spraakwendingen, bij boertige en luimige karakterfchilderingen, soms ongemeen veel partij trekken, om zijne verdichte personen op eene afwisselende en koddige wijze met elkander te doen spreken. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg aan te treffen bij de latere meesters, GÖTTE, HOFFMANN, TIECK en anderen, die eerst regt getoond hebben, wat, vooral in het romaneske vak, echt, schilderachtig Hoogduitsch proza is, en onder wier handen die krachtige en, als zij goed uitgesproken wordt, regt liefelijke en welluidende taal zich even buigzaam kneden laat, als reeds vóór tweehonderd jaren het Nederlandsch zich zulks doen liet onder die van onzen grooten, en als schilderachtig, schoon soms misfchien wat al te gedrongen prozafschrijver, nimmer volprezenen HOOFD.

§ 74.

Bij de beschouwing der bezittelijke voornaamwoorden of *pronomina posesiva*, als daar zijn, *mijn*, *zijn*, *hun*, *haar* en dergelijke, welke in den grond

beschaving hebben echter reeds veel van dat al te kruipend demoedige uit de taal en zeden onzer achtenswaardige Hoogduitsche taal- en geslachtsbroeders verbannen. De Denen voor het overige spreken ook beleefdheidshalve iemand met den derde persoon van 't meervoud aan: b. v. *Vil De behage at facte Dem her?* Wilt gij zoo goed zijn u hier te plaatsen?

eene foort van adjectieven genoemd kunnen worden , moet men de bekende fraaije eigenschap onzer taal niet over het hoofd zien , dat zij *en* het geflacht des bezitters , *en* dat van hetgene bezeten wordt aanduiden kan. Zij overtreft hierin het Latijn en al de daaruit gedeeltelijk voortgesprotene of daarmede naauw verwante *Romanzos* , Romansche of Romanifche talen , zijnde het Fransch , Italiaansch , Spaansch en Portugeesch. Wanneer er b. v. in de *Zaire* gezegd wordt:

*O fille , encor trop chère ,
Connais - tu ton destin ? Sais - tu qu'elle est ta mère ?
Sais - tu bien qu'à l'instant où son flanc mit au jour
Ce triste et dernier fruit d'un malheureux amour ,
Je la vis massacrer par la main forcenée ,
Par la main des brigands à qui tu t'es donnée ? etc.*

dan wordt hier van *de moeder* (*la mère*) en dus van een' vrouwelijk perfoon zoo wel gezegd *son* , d. i. *zijn* , als men zulks van een' *vader* , en derhalve van een mannelijk voorwerp , zeggen zoude. Maar , als HELMERS van BEIJLINK , die van zijne gade affcheid neemt , roerend zingt :

*Hij zet zich aan HAAR zij , daar hij haar vurig kust ,
Terwijl HAAR gloeyend hoofd op ZIJNEN schouder rust ,
En 't wichtje , beider beeld , aan HARE borst blijft hangen ,
En met ZIJN handjes koost des vaders bleeke wangen.*

zoo ziet men , dat in onzen stijl het voornaamwoord telkens afwifelt , naarmate het geflacht des bezitters verandert. Is de bezitter vrouwelijk , dan is het *HAAR zijde* , *HAAR gloeyend hoofd* , *HARE borst*. Is de bezitter in tegendeel van het mannelijke of onzijdige geflacht , dan luidt het voornaamwoord *zijn* , b. v. *ZIJN schouder* , *ZIJNE handjes* enz.

Men werpe mij niet tegen , dat men in de Fransche taal het mannelijke bezittelijke voornaamwoord *son* en

het vrouwelijke *sa* heeft; want deze strekken alleen tot onderscheiding des geslachts van hetgene bezet: wordt. Van dit geslacht nu kunnen wij het verschil ook aanduiden door in het mannelijke te zeggen *zijn* en *haar*, in het vrouwelijke *zijne* en *hare*. Zoo zeggen wij: *Die ongelukkige heeft zijnen oudsten zoon verloren en kort daarna zijne teedergeliefde dochter; en die vrouw, welke naast hem zit, verloor insgelijks haren eenigen zoon en hare oudste dochter.*

Cet infortuné a perdu SON fils aîné et peu de temps après SA fille chérie, et la dame qui est assise à côté de lui a perdu de même SON fils unique et SA fille aînée.

Inderdaad het gebrek, dat de Franschen aan deze zoo natuurlijke onderscheiding hebben, geeft telkens aanleiding tot dubbelzinnigheid in hun' stijl.

In de *pronomina possessiva* of bezittelijke voor-naamwoorden van den eersten en tweeden perfoon heeft dit onderscheid echter geene plaats. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Daer hanght een boeven-nett gespannen voor MIJN' deur,
Daer 't minste diefken in de maezen blyft verhangen;
Maer siet eens, weyluy! wat een averrechtschen vangen;
Het klein goed smoort er in, het grof wild snapt er deur!*

zoo weet ik niet, of dat voornaamwoord *mijn* op eene vrouw, dan wel op een' man sla. Slechts het opschrift boven dit puntdichtje leert mij, dat het rijmpje op een' schout en dus op een' mannelijk perfoon gemaakt werd; met andere woorden, dat de bezitter der deur, die de deur *mijn* noemt, een man is.

Even eens is het met *uwe* gelegen.

*Wascht, Judaskind, en plast en drooght uw natte handen!
Het vellevuyl gaet af, maer noyt het vuyl van schanden.*

*Daer is een klevend vuyl, dat mé wil in het graf,
Het bloed- en woekervuyl; — dat veeght geen handdweil af.*

zingt op eene treffende wijze dezelfde dichter in een puntlicht op een' handdoek of handdweil. Men ziet, dat slechts het substantief *Judaskind* ons leeren kan, of uw *natte handen* tot een' mannelijken of onzijdigen, dan wel tot een' vrouwelijken bezitter betrekking hebbe.

Van het eene en andere, dat tot de leer der reeds gemelde en andere voornaamwoorden en tot hun gebruik in den stijl behoort, zullen wij, bij de beantwoording der volgende vragen, in de lesfen wel kortelijk iets aanstippen. Wij verwijzen, wat honderd bekende dingen betreft, tot de spraakkunsten, waarvoor men dit boek in geen en deele moet aanzien.

1) Wat is de reden, dat de declinatie der persoonlijke voornaamwoorden, met name die van den eersten en tweeden persoon, in de meeste talen zoo onregelmatig is, zoodat b. v. van *ik* het geheel ongelijke *mij*, *ons* enz. komt? Waardoor is er van den anderen kant weér eene groote gelijkheid tusfchen de *pronomina* van verfchillende talen. Men neme maar eens het Latijnsche *tu*, *me* en ons (oud) *du*, *mij*.

2) Welke etymologifche vermoedens laten zich over den taalkundigen oorsprong van fommigé onzer voornaamwoorden maken? Zou b. v. ons *die* zijn zamengétrokken uit *de hi* of *hij*, en dus de uitdrukking: *zie daar den man*, *die mij dat gezegd heeft* kunnen verklaard worden door: *zie daar den man*, *zijnde DE HIJ*, d. i. *zijnde de persoon*, welke mij dit gezegd heeft; en wat dergelijke gisfingen meer zijn?

3) Wat invloed heeft de veroudering van ons enkelvoudige *du* op onze conjugatie en onzen stijl gehad? Wat is *dij* eigenlijk?

4) Heeft het *pronomem ik*, in den eigenlijken zin van het woord, wel een' *pluralis* of een meervoud in de talen?

5) Wat is een *wederkeerend* voornaamwoord, en waar-

om gebruiken onze vroegere schrijvers telkens in den stijl *hem* of *haar* voor ons tegenwoordig vrij Hoogduitsch schijnend *zich*, dat naar den Neêrduitschen tongslag eigenlijk *zik* zou moeten luiden. B. v. HUYGENS:

*Tryn seght : sy wil geen' melkmuyt trouwen ;
Sy kond' HAER niet van lacchen houwen ,
Wanneer een kind aen 't vragen waer :
Moer ! is dat jongetje myn vaer ?*

6) Men zegt *tot mijnent*, *tot zijnent*, *tot uwent* enz. HUYGENS b. v. de praatzucht der regering van zekere stad gispende, zingt zeer aardig:

*Hoewel TOT UWENT het stadhuys,
Als 't op het nauwste meten quam,
By 't wonderwerck van Amsterdam,
Seer weinigh meer is, als een' kluyt,
't Gebouw is goed, lang moet het duren!
Maer is 't niet wat te dun van mueren?
Al wat er binnen ommegaet,
Verneemt men datelick op straet.*

Wat is dat half Deensch schijnende *tot mijnent*, *tot zijnent*? Is het een adjectief, substantief, *pronomen*? enz. enz.

7) Wanneer gebruikt men het best in den stijl uitdrukkingen, als daar zijn: *ontferm u* MIJNER, in stede van: *over mij*. *Wees* ZIJNER *gedachtig*, voor: *gedachtig aan hem*, en voortgelijke meer, die ons de Latijnsche constructien *miserere mei*, *illius sis* of *esto memor* herinneren? Wat is echter dit *mijner*, *zijner*, *uwer*? Waarom b. v. *mijner* en niet *mijns*? enz.

8) HUYGENS zingt, met eene vernuftige zinspeling op het eigenlijke en leenspreukige der spreekwijze *met voeten treden*, van een schoen:

*De mode van de schoen is 't grouwelickst besaen
Van alle moden, die Gods vormen tegen gaen,
Dan daer is recht in 't land; wy doense, dat wy moeten,
Wy treden SE met voeten.*

Hoe komen wij aan dat *ze*, in plaats van *hen* of *haar*, en is het in den stijl goed te keuren?

9) De heer BILDERDIJK zingt ergens :

Mijn arm zij nog te jong, om d'uwē te evenaren.

Moest dit niet zijn *d'uwēn*, daar het de accusatief is ?

10) De wellevendheid vordert bij ons nog somwijlen het gebruik van *U. E.* Wat is dit *U. E.* toch ? Moet men zeggen: *UEd.* of *UwEd.* ? Geestig en met zinspeling, meen ik, op GUARINI's *Pastor fido* schreef, vóór een paar honderd jaren, onze groote HOOFT aan de schoone, bevallige en rijk begaafde jonkvrouwe TESSELSCHADE ROEMERS, die eenige dagen bij hem op het slot te *Muiden* vertoefd had :

Mejoffrouwe !

UE. HEEFT hier HAAR muilen gelaten. Dit 's eene lelyke vergetelheit. Want het waar beter, dat er UE. de voeten vergeten had, en 't geen daar aan vast is. De vloer (acht-ik) heeft UE. willen houden, gelyk Corisca den Satty, daar de perruik in den loop bleef. En zeker steenen en planken leggen en treuren, omdat ze niet langer van die zoete treedijens gestrookt worden. Niet te min, deze achteloosheit UWER E. doet ons hoopen, dat wy noch eenigh ander overschot zullen vinden en mogelyk UE. hart hier in eenige kamer in een hoek zal vergeten zyn.

Moest HOOFT niet schrijven *UE. HEBT hier UW muilen vergeten?* enz.

11) Zegt men *haar moeders* of *harer moeder eenigst kind*; *Uw Majesteits*, *UWER Majesteit* of *Uwer Majesteits dienaar* ?

12) Het onderscheid tusschen *u* en *uw* is tegenwoordig in den stijl algemeen aangenomen. Waarom maakte men van dit onderscheid voorheen zoo weinig werk ? EATS b. v. legt een' vader de volgende lessen in den mond. Ze zijn gerigt tot een' zoon, die uit reizen zal gaan :

*Bewaert u oogh, u mont, u beurs,
En hoedt u voor een vrouwenkeurs,
En myt u voor een mede-mact,
Die op de gladde wegen gaet,
Ook wacht u voor den dobbelsteen,
Want dit zyn kankers in het been !*

13) Wat valt aan te merken omtrent de herhalingen van sommige *pronomina*? De vader, van welken zoo even gesproken werd, zegt ook:

*Een dinck, dat gy niet sparen moet,
Dat is de rant van uwen hoet;
Grypt dien vry dickwyls metter hant,
En hier en is een ander lant;
Want 't is een saeck, die gunst verweckt,
En die tot geenen kost en streckt;
Ik achte voor de jonckheit goet
Een trage beurs, een rappen hoet. —*

In hoe ver komen zij in den stijl te pas?

14) Kan de stijl ook slepend worden door het altijd voluit schrijven van *mijnen*, *zijnen*, *haren* enz. waartegen de Heer BILDERDIJK ijvert?

15) Is de volgende zin goed: *In de vergadering der Staten-Generaal werd gisteren de nieuwe wet op de belastingen voorgedragen. DEZELVE wet is met eene groote meerderheid van stemmen aangenomen.*

16) Is *hetgeen* een *pronomen indicativum* (een aanwijzend of aantoonend), dan wel een *pronomen relativum* (een betrekkelijk voornaamwoord)? Zijn te dien opzichte van WINTER's dichtregelen goed te keuren, in welke hij van den *Polypus*, die, schoon in stukken gefneden, nog blijft voortleven, aldus zingt:

*Is 't waar, dat door 't geweer, 't geen anders 't leven kort,
Uw leven werkzaam in verscheiden wezens wordt?
o Ja, zoo kan natuur door wondren ons bekoren!
Uw ligchaam wordt geheel in ieder stuk herboren,
In ieder stuk, hetgeen uw leden wordt ontroofd enz.*

17) Wat zouden sommigen (b. v. HUYDECOPER in zijn tijd), ten aanzien der *pronomina relativa*, op den stijl van den volgenden zin aanmerken: *Iemand kan honderd goede kennisfen bezitten, waaronder toch geen enkel waar vriend gevonden wordt. Reken u-zelven gelukkig, als gij gedurende uw geheel leven ook slechts maar één' persoon gevonden hebt, waarmede gij een verbond van trouwe vriendschap mogt sluiten.*

18) Wat valt er, volgens den zoo even gemelden taalkenner, te gispjen in de volgende regels, die in eene oude legende over zekeren SAMIANUS voorkomen? *En doe hem (aan den heiligen Samianus namelijk) syn hoeft afgheslegghen was, soe nam hi syn hoeft in syn handen en droech dat XLIX screden verre, ende doe die Keyser syn oghen mit sinen bloede besalvet hadde, so wert hi te hant ghenesen.* Waar ter plaatse faalt het hier aan het goed gebruik van het pronomen *possesivum*?

19) Welk onderscheid moet men in een' goeden stijl maken tusschen *haar* en *heer*? Schrijft men goed b. v. HAAR HAAR *was als het git der zwarte ravenpennen?*

20) Men wil, dat men schrijve: *Ik heb HEN gezien, maar HUN dat boek gegeven.* Hoe nu echter met de praepositie? Moet het dan *aan HEN, van HEN, of aan HUN, van HUN* zijn?

21) Op de vraag, hoe het bij *Jan* sta, antwoordt de Heer *van Zuylichem*, al woordspelende:

*Jan staet syn welvaerd op het ghyen,
Jan staet syn goed in Lombardyen,
Jan staet syn wyf tot elcks geryf,
Jan staet den hencker naer syn lyf,
Jan staet syn naem ter galgh te lezen,
Jan staet syn ziel, gelyck syn wesen,
Jan staet een brandmerk op syn koon,
Dry op syn rugh — dat staet hem schoon!*

Gedoogt de goede stijl een dergelyk gebruik van het voornaamwoord *zijn*, hetzij dan in poëzij, hetzij in proza?

22) Wat zouden fijn-mauwkeurige stijlisten, als b. v. HUYDECOPER en anderen, op de volgende regels van VONDEL aan te merken hebben, indien deze ten minste proza waren?

*Verr dwaelt hy van dit leven af,
Dien de onrust nagaet tot in 't graf,
En tot den avond van den morgen
Geknaecht, geplaecht wort van de zorgen.*

Men geve alleen op het gebruik der voornaamwoorden in die verzen acht.

22) Is er onderscheid tusschen *de man*, DIE, en *de man*, WELKE; tusschen *den man*, DIEN, en WIEN ik gezien heb? Moet men zeggen: *de mannen*, WIEN of WIE ik dit schonk. *Hij-zelfs*, *hij-zelf*, of *hij-zelve*. *Wij-zelve* of *wij-zelven*? enz. enz. enz.

23) *De eedgenooten, te zamen gekomen zijnde, sloten anderwerf onder zich het heiligste verbond, om zich tot der dood toe getrouw te blijven. Zij zwoeren met kruislings over elkander gelegde degens, dat zij zich tot den laatsten droppel bloeds verdedigen zouden, en dat zij, waar zij zich ook mogten ontmoeten, alles voor zich veil zouden hebben.*— Wat zoude, volgens het oordeel van sommigen, in dezen zin niet deugen?

24) De Franschen plaatsen soms voor het *pronomen relativum* of betrekkelijke voornaamwoord den *articulus* of het lidwoord, zeggende b. v. LE *quel*, LA *quelle*. Zoo zeggen wij ook nog DE *welke*.

Kunnen wij met JEREMIAS DE DECKER en anderen ook schrijven: DE *deze* en DE *die*, gelijk de gezegde dichter b. v. doet in zijn punt dicht op de *rhetorica* en *dialectica*.

*Welspreken leert DE die, DE deze wel bewyfen;
Dees is der wysen schilt, die 't harnas der schynwyzen;
Die poeyert en blanket, 't welk deze en mydt en weert;
DE deze is enkel sout; die op den smaek gesouten;
Dees geeft de waerheit licht, die kan se duyster kouten;
Wysmaekt die, dese wys, die listig, dees geleerd.*

25) HOOFT zegt in de opdracht zijner Nederlandsche Historiën aan Prins FREDERIK HENRIK van ORANJE: — „Uw Hoogheit ziet hier wel een bus van dierbare diamanten, maar slechtelijk gesleept en niet gekast naar de konst. Waarover ik schroomen zoude, 't werk onder HAAR ooghen te laten verschijnen, waare een deel van dien buiten mijn' kennis zoo verre niet geraakt, en zeer genaadelijk bejeeghent geweest: hebbende uw Hoogheit zich gewaardicht mij met eighen monde te verklaaren, dat zij

't bondigh vond, nevens andere redenen, hier voeglijxt verzwueghen."

Is dit haar en zij hier al dan niet goed?

26) Zegt men tot een' Koning: *Het behage Uwer Majesteit HARE aandacht hierop te vestigen of ZIJNE aandacht?*

27) HUYGENS heeft het volgende punt dicht:

Verstaeje 't wel, is 't derde woord,
 Dat m' uyt uw taterkaecken hoort;
 Wat 's van dat onnut praet-verlengen?
 Soo moet men 't sien te pas te brengen,
 Uw wyf is licht en glad van vell,
 Καὶ μοιχαλῖς: Verstaeje 't wel?

In hoe ver kan men van ons je, zoo als dat hier voorkomt, in den stijl gebruik maken? In het voorbijgaan zij gezegd, dat *tater-kaecken* zoo veel als *babbelkaken*, een' *babbelmond* beteekent. De Engelschen gebruiken nog (to) *tattle* voor *snappen*, *babbelen*.

Enz. enz. enz.

Het eene en andere over de Nederlandsche werkwoorden en over hetgene men met opzigt tot hen in een' goeden stijl op het oog dient te houden.

§ 75.

Het werkwoord of *verbum* is een van de gewigtigste taal- of rededeelen. Het is toch in de uitdrukking onzer denkbeelden door middel van datgene, wat wij woordentaal noemen, het teeken, de uitbeelding van den band, die zich ons verstand tusschen twee voorstellingen denkt. Geene uitspraak, geen oordeel, geen besluit, geene bepaling (of hoe men het noemen wil) over of omtrent eene zaak laat zich zonder het *verbum* in woorden aandui-

den. Een enkel substantief, met een enkel werkwoord verbonden, b. v. *nijd verteert*, levert reeds een' gefloten zin op, waarin eene bepaalde felling wordt uitgefproken. Honderd substantieven integendeel zonder werkwoorden bieden ons niets meer aan dan bloote begrippen, of wil men liever, bloote aanfchouwingen, bij wier vorming de hoogere vermogens van den geest nog maar weinig werkzaam zijn. Men kan daarom uit een' ftelligen zin alle taaldeelen wegnemen, als men slechts het substantief (of wat deszelfs plaats bekleedt) en het *verbum* late. Maar het is hier de plaats niet, om in eene breedvoerige wijsgeerige ontwikkeling van den aard der werkwoorden te treden. Wij dienen toch de les van JEREMIAS DE DECKER ook op dit handboek toepasfelijk te maken:

*Een ander fcheppe vry in lang gedicht bevallen,
Kort is 't, dat met lust myn tijdverdriet verkort;
Want, lefer! niet alleen in puntlicht, maar in allen
Al wat of fchoon, of foet, of goed is, dat is kort.*

Het werkwoord is ook daarom van het hoogfte belang, omdat het tot de oudfte taaldeelen behoort. De mensch namelijk fchept, voor dat hij tot het vormen des denkbeelds van zelfftandigheid overgaat, in het eerst bloot losfe, onzamenhangende begrippen van eigenschappen, en, misfchien nog vroeger, van werkingen, van welke laafte de *verba* de teekenen in de taal zijn. Daarom beweren fommingen misfchien niet ten onregt, dat ieder substantief in de talen tot een ouder werkwoord terugwijst, en dat, fchoon er ook al bij vele substantieven tegenwoordig geen fpoor van zulk een moeder-werkwoord meer overig moge zijn, ja, offchoon het in de werkelijkheid ook nimmer beftaan moge hebben, het toch, bij de vorming des

substantiefs, den mensch voor den geest moet hebben gezwéefd.

Over de zoogenaamde rangen onzer Nederlandsche werkwoorden.

§ 76.

Onze Nederlandsche *verba* hebben, ten gevolge hunner verschillende conjugatie, drie rangen, gelijk men het tegenwoordig noemt Zij zijn namelijk in de conjugatie of ongelijkvloeiend, of gelijkvloeiend, of onregelmatig. Door ongelijkvloeiende werkwoorden verstaat men de zoodanige, welke 1) of in het *imperfectum*, d. i. in den onvolmaakt verleden' tijd, 2) of in het *participium praeteritum*, d. i. in het voorledene deelwoord, en 3) soms in beide van wortelklinker veranderen, en die, terwijl zij in het *imperfectum* geen *de* of *te* op het einde aannemen, maar éénlettergrepig blijven, in het gezegde *participium* op *en* uitgaan. Als b. v. HUYGENS eene appelverkoopster aardig zeggen laat:

*Siet, hoe de menschen staegh van quaed op erger slaen!
Myn malle groote-moer heeft eens haer' kans verkeken.
Om éenen appel, die s' haer man wist aen te preken;
Ick preeck er alle man met heele korven aen.*

dan gebruikt hij in *verkeken*, zijnde het *participium praeteritum* van het zamengestelde *verkijsen*, een ongelijkvloeiend werkwoord. De wortelklinker toch in *kijken* en *verkijsen* is de *i* of *ij* in de syllabe *kijk*. Deze *i* of *ij* nu verandert in het *imperfectum* in *e*, *kijk* wordt *keek*, niet meerlettergrepig *kijkte*, en in plaats, dat het in het deelwoord zoude luiden *gekijkt*, ondergaat dit *participium* dezelfde letterverwisseling van *ij* in *e*, neemt voorts nog op het eind *en* aan, en wordt derhalve *gekeken*, *verkeken*, *doorkeken* enz.

In de bovenstaande § zien wij een ongelijkvloeiend *verbum*, hetwelk in het *imperfectum* en *participium* beide, en in beiden op dezelfde wijze van wortelklinker verandert. Soms echter wisselt de wortelklinker in de gezegde twee tijden op verschillende manier. De Heer *van Zuylichem* heeft b. v. de volgende woordspeling met het woord *uitnemend*:

*Jan neemt, waer hy nemen kan,
Uyt de borsen, uyt de sacken,
Uyt de kisten, uyt de packen,
Uyt den ketel, uyt de pan,
Jan is een UYT NEMEND man.*

(welke woordspeling hij elders aldus uitdrukt:

*Zyt ge een UYT NEMEND man, Andries! gelyck ick hoor
Veeltyds van u gewagen,
Blyft wat van myn comptoir;
'k Magh geen UYT NEMEND volck outrent myn' casf verdragen.)*

In deze puntgedichten nu bezigt hij in het woord *nemen* of *uitnemen* een werkwoord van de laatstgemelde foort. De wortelletter *e* van *nemen* toch gaat in het *imperfectum* over in *a*, en in het *participium* in *o*. Dus is de conjugatie *nemen*, *nam*, *genomen*. Van denzelfden aard zijn *spreken*, *sprak*, *gesproken*, *helpen*, *hield*, *geholpen*, *werpen*, *wierp*, *geworpen* enz. — Andere ongelijkvloeiende *verba* wisselen weêr alleen den wortelklinker in het *imperfectum*, terwijl het *participium* denzelven behouden blijft. Tot deze foort brenge men bij v. in HUYGENS puntgedicht:

*Ghy hebt seer veel gelezen, Jan!
Maer noch niet all; — dat kan niet wezen;
Dan hadt ghy 't meest doorlezen, man!
Hadt ghy u selven wel doorlezen.*

het werkwoord *lezen*, dat in het *imperfectum* *las* den wortelklinker *e* in *a* verandert, maar hem in het *participium* *gelezen* onaangeroerd laat. — Nog zijn er ongelijkvloeiende *verba*, die allengskens in het gebied der gelijkvloeiende overtreden. HUYGENS b. v. bezigt er zoodanig een, als hij zingt :

Men LOEGH, omdat *Klaes Narr* ging proncken langs de stad,
Met nieuwe kleeren aen, en als een joncker traadt;
Wel seid' hy: 'k ben een goek, dat moet ghy my vergunnen,
 En als ick niet en pronckt', hoe zoudt ghy 't weten kunnen?

Hier is *loeg* namelijk het oude *imperfectum* van *lagchen*, voor welk *imperfectum* wij thans het gelijkvloeiende *lachte* gebruiken. Het deelwoord blijft echter nog ongelijkvloeiend, als luidende niet *gelacht*, maar *gelagchen*.

Men ziet dus, dat men vier hoofdsoorten van ongelijkvloeiende *verba* heeft, namelijk 1) de zoodanige, die in het *imperfectum* en *participium* beide op dezelfde wijze hun' wortelklinker veranderen; 2) die zulks alleen in het *imperfectum* doen; 3) die het op verschillende wijze doen en in het *imperfectum* en in het *participium*; 4) die half en half reeds hunne ongelijkvloeiendheid verloren hebben. Sommigen zouden mischien nog eene vijfde klasse van ongelijkvloeiende werkwoorden hier bijvoegen willen, waaronder b. v. *koopen*, *brenghen*, *denken*, *zoeken*, *mogen* en eenige anderen te rangschikken waren. Ik zou deze echter liever onregelmatig noemen, of ze anders nog eer tot de gelijkvloeiende brengen. — Voor het overige heeft in elk van de bovengemelde foorten der ongelijkvloeiende werkwoorden de verandering des wortelklinkers op eene vrij regelmatige wijze plaats. Dus gaat in de eerste foort de *ij* overin de zacht lange *e*, b. v. *siygen*, *steeg*, *gestegen*, de korte *i* in de zacht korte *o*, als in *binden*, *bond*, *gebonden* enz. enz.

Het is onze voortreffelijke taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw het eerst op eene zeer naauwkeurige wijze den aard onzer ongelijkvloeiende *verba* in het duidelijkste licht gesteld heeft. Hij heeft aangetoond, dat er in de verandering van de wortelklinkers dier werkwoorden zeer veel orde heerschte, en dat men dus uit deze *verba* geen bewijs tegen de regelmatigheid onzer taal in het algemeen afleiden konde. Te gelijker tijd heeft TEN KATE betoogd, dat men de zoogenaamde ongelijkvloeiende werkwoorden al mede voor de oudste van allen in onze taal en in de overige met haar vermaagschapte Duitfche spraken aan moest zien, en zulks om verschillende redenen, als b. v. omdat men dezelve (wel te verstaan, met onderscheidene klankbuigingen echter), in al de oud-Duitfche dialekten reeds aantreft, iets, hetwelk met vele gelijkvloeiende het geval niet is; al verder, omdat zij-allen werkingen en handelingen aanduiden, waarvoor men, bij het ontstaan der taal, het eerst woorden noodig had, gelijk zij dan ook, hoewel ver weg het minste in getal zijnde, het meest van al onze *verba* gebezigd worden. Voorts, wijl van hen veel meer naamwoorden zijn voortgesproten, dan van de ongelijkvloeiende, en juist deze hunne geschiktheid, om tot stamwoorden te dienen, voor hunne oudheid pleit. Zoo ook, omdat zij, blijkens hun' geheel vorm, niet wel anders ontstaan konden, dan in de wieg en bakermat der algemeene Duitfche taal en op een tijdstip, dat zij, die haar spraken, nog slechts, om het zoo te noemen, een enkel groot huisgezin uitmaakten. Eindelijk nog, omdat al de werkwoorden, die men zeker weet, dat van later tijd of uit andere talen overgenomen zijn, b. v. al onze basterdwerkwoor-

den, onder de gelijkvloeienden gerangschikt moeten worden, terwijl men tevens, hoe hooger men in de oudheid opklimt, telkens meer ongelijkvloeiende ontdekt.

Dit alles heeft TEN KATE op eene scherpzinnige wijze ontwikkeld, en van de voornaamste Duitfche en oud-Duitfche talen of dialekten vergelijkingslijsten opgesteld, waarin hij b. v. de Mefo-Gothifche, Angel-Sakfifche, Frank-Duitfche, Hoogduitfche en Ijslandfche ongelijkvloeiende werkwoorden onder elkander en met de onze vergelijkt. Waarlijk, wanneer men de groote vlijt en naauwkeurigheid gadeslaat, die aan dit en aan zoo vele andere ftukken van het werk, *Aanleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitfche Sprake* getiteld, door TEN KATE befteed zijn geworden, kan men de nagedachtenis diens voortreffelijken mans, diens onvermoeiden taalkundigen ijsbrekers (mag ik hem zoo eens noemen?) niet dankbaar genoeg in cere houden (*).

Dit neemt voor het overige niet weg, dat men, op dezelfs fchouders fttaande, in fommige opzigten niet verder zoude kunnen zien, dan hij gedaan heeft.

Een aantal voorbeelden van gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende werkwoorden kan men in het volgende dichtftukje des beroemden JOHAN VAN BROEKHUIZEN aantreffen, dat hier tot afwifeling en verlevendiging dezer, aan fommigen misfchien wat dor fchij-

(*) Zelfs buiten 's lands doet men tegenwoordig aan TEN KATE regt wedervaren, en een der grootfte kenners van de Duitfche talen in Europa, de verwonderlijk geleerde JAKOB GRIMM uit Duitschland, is, wat de leer der werkwoorden en meer andere punten betreft, voor een groot deel in TEN KATE's voetftappen getreden. Ook een der fcherpzinnigfte onzer hedendaagfche taalkenners, de Hoogleeraar KINKER heeft de eer van TEN KATE nog onlangs luifterrijk gehandhaafd.

tende taalkundige onderwerpen eene plaats moge vinden. Het gedichtje heeft ten opschrift: *aan de Moezel* en werd ten jare 1676, toen de dichter zich te *Trier* bevond, door hem vervaardigd. Hij spreekt de nimfen of najaden der gemelde rivier aan, klaagt haar zijne liefdesmart, en bidt haar, dat heur stroom de aandoeningen, welke hem bezielen, naar Holland tot het voorwerp van zijne genegenheid overbrenge enz.

*O Nimfjes! die mijn zinnen streelt,
En aan de groene Moezel speelt,
Daar kriele Saters schuilen
In boschen en in kuilen.*

*Als gy met dit verglaasde nat
Uw beentjes tot de dy bespat,
En gaat in 't water woelen,
Kan dat uw min verkoelen?*

*Ik acht, wel neen! — Want Cytherè
Sproot zelve midden uit de zee,
En, eer ze aan Cyprus landde,
Begot de zee te branden.*

*Waar ik met hoofd en ligchaam duik
In 't stroomen van uw milde kruik,
Om 's middags brand te mijen,
Komt my mijn min bestryen.*

*Ophorten komt met feller vier
Mijn min, och arm! zoo ver van hier;
Ik voel, ik voel haar koortsen!
Uw golven zijn mijn toortsen!*

*Wanneer ik, na versmagten dorst,
Te laven tracht mijn drooge borst,
Al wat ik heb gedronken,
't Zyn gietelyke vonken.*

*Indien nu eens mijn zielje wist,
Hoe vast mijn hertjen is gesplitst
Aan hare gunst en deugden,
Wat zwom ik dan in vreugden!*

*Beveelt uw stroom! dat zij het zegt,
Den Stigtsen Rijn en blanke Vegt,
Daar zij met vogte leden
Komt drijven naar beneden.*

*Of zou de wind met sneller vlugt
Mijn bede brengen door de lucht?
Ai, windje, breng mijn lusje,
Mijn hart ook met dit kusje!*

*Ik zal bij beurten in 't verschiet
Op galm van vers gesneden riet,
Terwijl ik hier ga dwalen,
Mijn vlam aan 't woud verhalen.*

*Aan 't woud, ó nimfjes! daar gij speelt
En uwe dievertijtjes heelt,
Uw partjes en genugjes,
Uw lachjes en uw kluchjes.*

*Zoo mag de schelle nachtegaal
Veranderen zijn oude taal,
En onder bruine bildren
Mijn klagt aan zijne paren.*

Kan er heden ten dage in of buiten ons land iets liefelijkers en bevalligers gemaakt worden, en zouden de Hoogduitschers wel zulke zoetvloeiende verzen uit dien tijd kunnen aanwijzen?

§ 79.

Wat gelijkvloeiende *verba* zijn, kan uit het gezegde over de ongelijkvloeiende reeds meer of min opgemaakt worden. Het zijn de zoodanige, welke in de conjugatie nimmer van wortelklinker veranderen, en die hun *imperfectum* op *de* of *te*, hun *participium praeteritum* op *d* of *t* doen eindigen. Dus is *verdobbelen* (Hoogduitsch *verdoppelen*), dat oudtijds zoo wel *verdubbelen*, als *verspelen met dobbelsteenen* beteekende, (gelijk de Heer van *Zuylichem*, hierop doelende, zingt :

*Wat magh het volkje liggen tobbelen
Om geld op geld, om goed op goed,
Señ Jan: ik weet een lichter voet,
Om all myn goetje te VERDOBBELEN.)*

Dus is *verdobbelen* (herhalen wij) een gelijkvloeiend werkwoord. *Verdobbelen*, *verdobbelde*, *verdobbeld*. Insgelijks *tobbelen* (van *tobben*). En zoo *hooren*, *hoorde*, *gehoord*; *vloeijen*, *vlocide*, *gevlocid*, *maken*, *maakte*, *gemaakt*, *pronken*, *pronkte*, *gepronkt* enz.

Deze foort van werkwoorden zijn verre weg het talrijkst in onze taal, terwijl daarentegen, volgens TEN KATE, de primitieven der ongelijkvloeiende slechts een paar honderd bedragen.

Vele dezer werkwoorden zijn, om het dus te noemen, kleinkinderen der ongelijkvloeiende. Immers vooral uit het *praesens* en *imperfectum*, dat is. uit

den tegenwoordigen en onvolmaakt voorleden' tijd, van deze laatstgemelde werden substantieven geboren, die weër aan gelijkvloeiende *verba* het aanzijn gaven. Zoo ontstond *zog* (*moedermelk*) uit het *imperfectum* *ik zoog* van *zuigen*, *zoog*, *gezogen*, en dit substantief *zog* teelde weër het gelijkvloeiende *zogen*, *zoogde*, *gezoogd*; *krijg* sproot misfchien voort uit *ik krijg* van *krijgen*, *kreeg*, *gekregen*, en werd weër vader van *krijgen*, *krijgde*, *gekrijgd*, d. i. oorlog voeren. *Wiegen*, dat is, al schommelende bewegen, dankte vermoedelijk zijn' oorsprong aan het gezegde *wegen*, of *bewegen*, *bewoog*, *bewogen* (*), dat echter zoowel bij ons, als bij de Hoogduitschers, ook soms gelijkvloeiend gebruikt wordt. — TEN KATE mogt in dit opzigt te regt van de ongelijkvloeiende werkwoorden zeggen: „'t zijn deze Ongelijkvloeienden, die als onvervalschte eerstelingen en verwonderlijk groote Stamboomen in onzen Tael-Hof met zoo kloeke Armen staen te pronken, dat een enkele Tak den grootsten boom van de andere *Verba* kan evenaeren.” —

§ 80.

Behalve de ongelijkvloeiende en gelijkvloeiende hebben wij nog een' derden rang van werkwoorden, namelijk dien der meer eigenlijk gezegde onregelmatige of ten minste schijnbaar onregelmatige. Zoo gebruikt b. v. de Heer *van Zuylichem* verscheidene

(*) Zoo komt het Hoogduitsche *Woge* (zeebaar), bij ons oudtijds *Wage*, bij de Franschen nog *vague*, denklijk van het *imperfectum* *woog*, *bewoog* en duidt de beweging van water aan. HUYDECOPER neemt de gelijkvloeiende conjugatie *beweegde*, *beweegd* zeer in bescherming.

zulke onregelmatige *verba*, als hij, zinspelende op de uitdrukking: 't *Is alles met de pen gedaan*, die men wel eens bij sommige teekeningen bezigt, van iemand, om valsche handteekeningen ter galge verwezen, aardig met verschillende woordspelingen zingt:

Pier heeft sijn selven AEN- en andren AFgeschreven;
Of 't RECHT of ONRECHT waer, hem docht het mocht wel GAEN;
Nu GAET hy RECHT ter galgh, en 't KOST hem vast sijn leven;
Is 't niet een KOSTLICK stuk? 'T IS MET DE PEN GEDAEN!

Hier zijn in verschillende opzichten *gaan*, *doen*, *denken* en *mogen* onregelmatig. — En zoo zijn het ook andere, hier niet voorkomende, als: *staan*, *zien*, *staan*, gelijk ook meer of min *plegen*, *bren-gen*, *denken*, *kunnen*, *willen* enz. — Inzonderheid echter loopt de onregelmatigheid van het zoogenaamde hulpwerkwoord (*verbum auxiliare*) *zijn* in het oog. Want hoe komt van *zijn*, *ik BEN*, *ik WAS*, *hij is* enz. enz. ? En toch moet men hierom onzer moederspraak de blaam van slordige regelloosheid niet aanwrijven. Sommige *verba* toch wijken onder anderen daarom slechts zoo zeer van den regel af, omdat hunne conjugatie niet uit die van één, maar uit die van verschillende werkwoorden is zamengesteld. In *zijn* b. v., het schijnbaar onregelmatigste van allen, vindt men er die ten minste van drie (zoo niet van vier); namelijk de conjugatie van het tegenwoordig nog gebruikelijke *zijn*, van ons *wezen*, en van het oude *bennen*, dat bij de Engelschen nog leeft in hun werkwoord (*to be* (oudtijds *beon*), in de Engelsche taal *zijn* of *wezen* beteekenende. Dus is dan *ik BEN* en ons oude *DU BIST* van *bennen*. *Wij ZIJN*, *gij ZIJT* enz. van *zijn*; *ik WAS* van *wezen* (gelijk *LAS* van *lezen*). Dit *was* gaat in den *pluralis* weêr in *wij WAREN*, niet *wij WASSEN* over, en zulks volgens

eene zeer gewone letterwisseling van *s* in *r*, waaraan wij de tweederlei schrijfwijze *keur* en *keus*, *verkoos* en *verkoor* enz. enz. te danken hebben, en waarom de Hoogduitschers in het enkelvoud niet *ich was*, maar *ich war* zeggen. Wat *hij* is betreft, het schijnt eene oude, in het oudste Duitsch reeds voorkomende afknotting van *hij* BIST. Geregeld zoude de conjugatie van *bennen* zijn: *Ik* BEN of BIN (zoo als de Hoogduitschers zeggen), *du* BINST of BIST, *hij* BIST, *wij* BINNEN enz. Van dit *bist* is echter door lang tijdverloop bij de Hoogduitschers *ist*, bij ons *is* geworden, zijnde de *b* hier in de keel blijven steken, even als zulks plaats heeft in het Engelsche I AM (*ik* BEN), dat eigenlijk mischien zijn moest I BAM. Het kan echter ook omgekeerd hebben plaats gehad, zoodat de *b* een toevoegfel geweest is (*). Maar dit zijn etymologische spitsvondigheden, waarbij het hier niet noodig is langer stil te staan. Het is slechts ter loops aangeroord, om jonge lieden te doen zien, dat ook in een' bajert van schijnbare verwarring de duidelijkste sporen van orde en regelmaat te ontdekken zijn. Hoe nauwkeuriger men ons taalgebouw gadeslaat en door de schemmel en roest der oudheid, die hetzelfde hier en daar bedekt, met zijne blikken poogt door te dringen, hoe eerwaardiger, hoe regelmatig en luisterrijker het zich aan ons voordoet. Men kan het vergelijken bij die aloude Egyptische reuzetempels, welke ook daar, waar zij half in puin verzonken liggen, nog de meest treffende éénheid en den fierlijksten samenhang vertoonen.

(*) Hiervoor zou pleiten de overeenkomst tusschen het Grieksche *es* en het Latijnsche *est* met der Hoogduitscheren *ist* en ons *is*.

Een paar vragen, tot het bovenstaande betrekking hebbende.

1) Wat nut kan de beschouwing onzer *verba* voor den Nederlandschen stijl hebben?

2) Indien ieder substantief een vroeger werkwoord, als primitief of stamwoord onderfelt, zijn dan al onze *verba* ouder, dan onze substantieven?

3) Waarin moet men de reden van de dusgenaamde ongelijkvloeiendheid onzer zoo niet bij uitfluiting oudste, ten minste tot de oudste behoorende werkwoorden zoeken? De gelijkvloeiende conjugatie is toch eenvoudiger en moest hierdoor, zoude men zeggen, bij het eerste ontstaan der taal verkieslijker geweest zijn? Wat zijn TEN KATE's, BILDERDIJKS, KINKERS gevoelens daaromtrent?

4) In hoe ver is TEN KATE's stelsel over onze werkwoorden en hunne verdeling in gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende door den geleerden Hoogduitschen taalkenner GRIMM gevolgd?

5) Vindt men niet bij onze oudste Nederlandsche schrijvers MAERLANT, MELIS STOKE enz. verscheiden *verba* als ongelijkvloeiende gebruikt, die thans gelijkvloeiend zijn, en wat volgt hieruit?

6) Onze SPANDAW zingt in zijne fraaije vertaling der *Spinster* van VOSS:

*'k Zat voor mijn deur en spon en zong,
Een jongling hoorde mijne zangen;
Hij was zoo schoon, hij LOEG mij toe,
En rooder gloeiden zijne wangen, enz.*

In hoe ver kan men dergelijke, meer of min verouderde taalvormen, als het hier gebezigde *loeg* voor *lachte*, in een' goeden stijl bezigen? Dezelfde vraag geldt ten aanzien van uitdrukkingen, als daar zijn:

Nimmer moê geronnen tijd enz. enz.

7) Men zegt: *Ik* BLIES, en *ik* BLOES, *verkoor* en *verkoos*, *vroor* en *vroos*, *ried* en *raadde*, *vroeg* en *vraagde*, *joeg* en *jaagde*, *zwoer* en *zwoor*, *hiet* en *heette*, *woei* en *waaide* enz. enz. Is in den stijl hier onderscheid tusschen te maken?

8) VONDEL zegt in den *Gijsbrecht van Amstel*:

De toren van 't stadhuis BEWEEGDE zich en schudde.

Wat valt hieromtrent aan te merken?

9) Hoe laat zich het schijnbaar onregelmatige der conjugatie van *zien, staan, gaan, denken, koopen* enz. verklaren en tot regelmaat terugbrengen?

10) Wat is de reden, dat de zoogenaamde hulpwerkwoorden, en vooral het zoogenaamde *verbum substantivum*, bij ons en in de meeste talen zoo schijnbaar onregelmatig zijn?

11) Welke gewichtige stelregels laten zich uit de beschouwing der gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende werkwoorden afleiden?

Enz. enz. enz.

Over de verdeling onzer werkwoorden in bedrijvende, lijdende, onzijdige enz., en hetgeen te dien opzichte in den stijl valt waar te nemen.

§ 81.

De bovenstaande verdeling onzer werkwoorden in ongelijkvloeiende enz. was naar den aard hunner conjugatie geregeld. —

Volgens eene andere, in de meeste talen plaats grijpende verdeling, worden voorts onze *verba*, wat nu den aard van hun werken of handelen betreft, verdeeld in *activa, passiva, neutra, reciproca, impersonalia, frequentativa* enz., dat is in bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige, onpersoonlijke, herhalende en wat dies meer zij. Wat men door deze verschillende soorten van werkwoorden te verstaan hebbe, is bekend. Dat b. v. in des geestigen HUYGENS naïefspotachtig punt dicht op onze Hollandsche stoven:

'k Sou 't Fransche kakelaers noch Engelsche niet raayen

Hollandsche joffertjens te last' ren, soo sy doen,

Met seggen, dat sy meest haer' blancke billen braeyen

Op stoven, die alleen verwarmen kous en schoen. —

Das volk is bits en spits! — Ick laet my lichter paayen;

*De soeters seggen my, en ick, goed knecht, gelooft 't:
Haer vleesch is niet gebraén, 't en is maer wat GESTOOFD.*

de meeste *verba* bedrijvend of actief zijn, kan ons elke sfoolknaap leeren. De hoogerè wijsgeerige beschouwing van de opgenoemde verschillende soorten der werkwoorden is der aandacht overwaardig, maar hoort te huis in de wijsgeerige theorie der taal in het algemeen, waarover hier te lande de beroemde KINKER zoo veel scherpzinnigs gezegd heeft.

§ 82.

Het ontbreekt onzer Nederlandsche taal geheel aan vormen en eindklanken, om in het werkwoord-zelf, en zonder dat wij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt nemen, het begrip van het zoogenaamde lijdende of *passivum* uit te drukken. Met andere woorden: wij kunnen b. v. van ons *actiyum*: *ik lees*, geen *passivum* maken, door slechts eene letter op het einde te veranderen, of er ééne of een paar letters bij te doen — gelijk in het Latijn het actieve *lego*, door de bloote aanstaarting der *r*, in het passieve *legor* overgaat; — maar wij moeten zulks aanduiden met hulp der werkwoorden *worden* en *zijn*, en zeggen dus in het bedrijvende: *ik lees*, in het lijdende: *ik word gelezen*. Als HUYGENS dus zeer zinrijk en treffend tot de Godheid zingt:

*Wanneer ghy klopt aen 't seeenen hert,
Daer geen gehoor gegeven werdt,
Wilt ghy dat hert yets laten hopen,
Soo klopt, Heer, en doet selver open!*

en door *gegeven werdt*, (dat bij hem, even als nog in het Hoogduitsch *werden* ons *worden* is, ons tegenwoordig *gegeven wordt* beteekent) het passieve uitdrukt, kan men in het Latijn zulks korter doen, met slechts één woord te gebruiken en te zeggen:

cor lapideum, in quo non datur audientia, gelijk wij nu maar eens het Latijn zeer plat en stijf-letterlijk aldus vertalen willen.

§ 83.

Wij hebben dit gebrek aan een eigenlijk gezegd *passivum* in onzen stijl met de meeste hedendaagsche volkeren van Europa gemeen. De Franschen, Duitschers, Engelschen, Italianen, Spanjaarden enz., gaan allen aan hetzelfde euvel mank. Sommige Slawische of Slavonische talen, b. v. het Rusfisch, kunnen haar *passivum* eenigzins op de wijze der Grieken en Romeinen, uitbeelden. En, wat merkwaardig is, ook in de spraken, welke men de Scandinavische noemt, en die, even als ons Nederlandsch en hare naaste zuster, het Hoogduitsch, van Duitschen of Germaanschen oorsprong zijn, treft men in sommige *tempora* of tijden harer conjugatie een eigenlijk gezegd *passivum* aan. Men weet, dat men door de Scandinavische, ook wel Noord-Duitsche of Kimbrisch-Duitsche talen geheeten, het Deensch met het daaraan gelijke Noorweegsch, het Zweedsch en oud-IJslandsch verstaat. Dus beteekent dan b. v. het woord *hilsa* in het Deensch *groeten*, maar *hilses* *gegroot worden*. *Jeg hilses* zegt men voor *ik groet*, maar *jeg hilses* voor *ik word gegroot*. En zoo *jeg hilsede*, *ik groette*; *jeg hilsedes*, *ik werd gegroot*. Op dezelfde wijze gaan *begjere*, *begynde*, *betale*, *forlange*, *dele* (*begceeren*, *betalen*, *verlangen*, *deelen*) en duizend anderen. — Het *passivum* wordt echter ook door middel van *blive*, dat is *worden*, in het Deensch aangeduid. Dit, en de zonderlinge plaatting van den bepaalden artikel in de Scandinavische talen, waarover in § 63 gehandeld is, verdient in deze met ons vermaagchapspe spraken ten hoogste onze aandacht.

Onze zoogenaamde onzijdige werkwoorden, *verba neutra* of *intransitiua*, laten zich in verschillende foorten verdeelen, welke het onnoodig is hier op te noemen. Offchoon zij, voor zoo ver zij *neutra* zijn, in geene *passiva* kunnen overgaan, (want van *slapen* laat zich b. v. niet zeggen *ik word geslapen*) en ook in 't algemeen geen' eigenlijk gezegden *accusativus* of vierden naamval van lijdten regeren kunnen, daar men toch b. v. niet zeggen kan, *ik slaap iemand*, worden zij echter in fommige betrekkingen met dien *casus* verbonden. Men zegt dus *eenen gerusten slaap slapen*, *eenen goeden tred gaan* enz. Ook zijn ze soms *neutra* en *actiua* te gelijk. Gemakkelijk worden ook in den stijl onze *neutra* door middel van voorvoegfelen en voorzetsfelen in *actiua* en *passiva* herschapen. Als JEREMIAS DE DECKER dus zingt:

*Gods oog ontloopt men niet, hoe ver men loopt en sweeft;
 God wordt door niemands list bedrogen, noch bespot,
 God, God is overal, en 't al is vol van God;
 't Leeft al, 't is al door Hem, al wat 'er is en leeft.*

is onder anderen het *neutrum spotten* een *passivum* geworden door de voorvoeging der syllabe *be*, over welke en meer andere partikelen van derivatie, hier boven in § 17, het eene en andere gezegd werd. Op dezelfde wijze laten zich door middel van verschillende andere voorvoegfelen en voorzetsfelen de *neutra* bij ons tot *actiua* en *passiva* maken. Dus is *donderen* een *neutrum*, maar *doordonderen* een *actiyum*, dat tevens *passief* kan worden. Wij zouden dus kunnen zeggen: *de lucht werd doordonderd van het schrikkelijke gedruisch, dat de vuurspuwende berg maakte*. Zoo zingt de Heer van Zuyli

chem in het roerende slot van zijn gedicht, *Dagwerk* getiteld:

*Ik steen, als steenen doen van onderaerdsche dompen,
Die haer DOORDONDEREN, en scheuren ze tot klompen.*

Dompen, waarvan *dompig*, of *domp*, beteekent hier *dampen*, d. i. stikluchten, die zich in de diepten der aarde verzamelen en dan op eens ontvlammen en losbarften. — Indiervoege is ook *vloeyjen* een onzijdig werkwoord, maar *omyloeyjen* wordt bij VONDEL een *passivum*, als hij zingt:

Wanneer, OMVLOEID van u, hem de oude vlam beving,

Omyloeid heeft hier toch even weinig van een *neutrum*, als het zulks heeft bij DE DECKER in den versregel:

Het rouwe, koude nat, OMVLÖEND' haer tetre zyde enz.
en als *omfraald* bij denzelfden dichter:

OMSTRAELD van alle kanten
Van paerlen, goud en glöende diamanten.

Men moet in dit alles de vatbaarheid onzer taal voor eene schilderachtige compositie bewonderen; en kan van dergelijke zamenstellingen, die zich en door duidelijkheid en door korthed aanbevelen, tot bevordering van het krachtige, levendige en sterk gekleurde van den stijl veel partij trekken. De Hoogduitschers weten zulks in hunne taal, die zoo gelijkende zuster der onze, insgelijks op eene uitnemende wijze te doen. Dus zeggen zij *UMBLÜHT von Rosen*, *UMTÖNT von Harmoniën*, *UMFLOESSEN von Wellen*, *UMGRÜNT von schattigen Eichen*, *DURCHZITTERT von Verlangen*, *DURCHGLÜHT von Leidenschaft*, dat is, *OMBLOEID van rozen*, *OMGALMD van maatgeluid* of *harmonij*, *OMVLOTEN* of *OMVLOEID van golyen*, *OMGROEND van schaduwrijke eiken*,

DOORTRILD van *begeerte*, DOORGLOEID van *harts-
togt* enz. En voss zingt in zijne *Louise*:

*Matt schon glüht im Westen die Glut; ein Stern nach dem
(andern
Trat aus dem Glantz', und UMBLINKE die hellere Sichel des
(Mondes.*

§ 85.

Meenen fommigen in dergelijke *composita*, als *om-
vloeid*, *omstraald*, *doordwarreld*, Germanismen en
spreekwijzen te zien, tegen ons taalgebruik aan-
druifschende, zoo bedriegen zij zich. Zij verwarren
dan namelijk onze scheidbare en onscheidbare voor-
zetselen met elkander, of liever, zij houden niet op
het oog, dat in vele, met voorzetselen zamengestelde
werkwoorden het voorzetsel in de conjugatie nu
scheidbaar, dan onscheidbaar zijn kan. *Doordonde-
ren* kan dus zoo wel een *activum* en *passivum*,
als een *neutrum* wezen. In het eerste geval is het
ik doordonder en *ik word doordonderd*; in het twee-
de *ik donder door*. De donder doordondert
de lucht, terwijl hij door haar heen don-
dert: *De lucht, eerst schrikkelijk van onweers-
buijen en stormgeloei DOORDONDERD, wordt nu we-
derom DOORWAAID van liefelijke köeltjes, dat is,
van köeltjes, die door haar heen waaijen. Ik zit
hier in een preeeltje, liefelijk OMGEURD en OM-
BLOEID van rozen en allerlei andere bloemen,
enz. enz.* Dat men ons toch in fommige soorten
van stijl, vooral in dien der poëzij, dergelijke korte,
levendige en schilderachtige uitdrukkingen niet
misgunne, en onze taal, die in andere opzigten
reeds genoeg verfranscht is, toch niet tot die onvat-
baarheid en ongeschiktheid voor zamenstelling doeme,
welke harer Gallische mededingster maar al te zeer

eigen zijn, en aan deze laatste, ten gevolge van het doode harer' wortelen en afleidingspartikelen (*), niet anders dan eigen zijn kunnen. — Hoe stout en koen wisten wel niet onze vroegere dichters zamenstellingen van werkwoorden te maken! Een paar voorbeelden tot afwifeling. JEREMIAS DE DECKER zingt aan een' stroef, knorrig Stoicijn, warsch van alle menschelijke genietingen en vreugden, het volgende toe:

*Gy fyt soo fluursch GEMOND, GEVOORHOOFD en GEKAEKT,
Dat ik nau peynfen kan, hoe gy u vader maekt.*

Vreemde, en toch bevallige en aardige *composita*! HUYGENS heeft er ook van die foort in het volgende woordenfpiel:

*Jan zuchtte Tryn, fyn lompe wyf, naer Haegfch' en hooffchen aert,
En, feide: lief! al gaet ghy juist niet kostelick BEPEERELT,
BEKANT, BERINGHT, BEDIAMANT, ik wou maer, dat ghy waert
Wat geestiger, wat aerdiger, en wat meer van de weereld.
Hoe GEEST en AERT, fey Tryn daerop, met een verbolgen wezen,
En VAN, of UYT de wereld? — Jan, dat mooght ghy felve wesen!*

Het is met dat al waar, dat in den Hollandfchen ftijl de met voorzetselen zamengestelde werkwoorden niet zoo dikwerf onfcheidbaar in de conjugatie gebruikt worden, als in den Hoogduitschen en nog veel minder als in den Deenfchen. Dit moet men vooral in proza niet uit het oog verliezen. Anders krijgt het Nederlandsch eene te Hoogduitsche kleur.

§ 86.

Een afzonderlijke vorm voor hetgeen men in de

(*) Vergelijk hier onder het gezegde over de oudheid onzer taal.

Grieksche conjugatie het *verbum medium* noemt, is in de onze niet aanwezig. Der Latijnen *verba deponentia*, of werkwoorden met eene passieve gedaante en eene actieve of wel onzijdige beteekenis, zijn ons bekend of onbekend, zoo als men 't nemen wil. Even zoo *activa* met eene passieve beduiding, gelijk het Latijnsche *vapulo*, d. i. *ik word geslagen*.

Verba frequentativa of werkwoorden van herhaling en voortdoring, zoo als der Latijnen *factito* van *facio*, *dictito* van *dico* enz., komen dikwerf bij ons voor. Als HOOFD b. v. zingt:

*Klaare soud een kransje maken ;
Mits zy hutfelt om het kruyd,
Hippelt daar een vorsjen uyt ;
Zy besterft, als linne laaken.*

gebruikt hij in den versregel *mits zij* enz., dat is, terwijl of middelerwijl zij het groene loof om of door elkander hutfelt, en in den daarop volgenden twee zulke *verba frequentativa*, *hutfelen* namelijk en *hippelen*. Het eerste is van *hutsen*, *hotsen*, dat is, door elkander schudden en mengen, van waar de uitdrukking *Geldersche hutspot* afstamt. — *Hippelen*, dat hier voor *huppelen* staat, is van *huppen* (dat is *springen*), bij ons half en half gestorven, maar bij de Hoogduitschers in *hüpfen*, bij de Denen in *hoppe* nog voortlevende. Zoo is *wandelen* een frequentatief van *wenden*, dat *zich heen en weer bewegen*, en oudtijds ook blootelijk *gaan* beteekende, gelijk de Engelschen nog *I went* voor *ik ging* zeggen. Op dezelfde wijze drukt *preutelen*, *pruttelen* in den grond een herhaald *prutten* en *pratten* uit, *kreukelen* een voortdurend, of wil men liever een flauw, een verminderd *kreuken* enz. enz., schoon dusdanige beteekenissen in deze en meer soortgelijke

werkwoorden thans wel zoo Etymologisch naauwkeurig niet meer aanwezig zijn. Behalve de herhalingswerkwoorden, die door de inlasching van *le* hun' langen, en, als het ware, natrillenden staart verkrijgen, (gelijk het gezegde *wandelen* van *wenden*) hebben wij er ook, die *re* inschuiven, en dus de tongletter *l* met de tongletter *r* verwisfelen. Zulk een frequentatief bezigt b. v. DE DECKER, als hij naïef zingt:

*De kroon, al blinkte schoon, en kan geen hoofdpyn stillen;
De staf en heelt geen gicht; — men STEYGERT op den troon
De menscheit niet verbij; al sit m' er hoog en schoon,
Men sitt 'er als alom, te weten op twee billen.*

Stigeren namelijk is een frequentatief van *stijgen*. En zoo ontvangen weêr *reimigen*, *lenigen* (dat is, verzachten, murw maken) en dergelijke hunne gedaante van frequentatieven door de invoeging van *ig*. Immers de wortel is hier *rein*, *len* (*), waarvan in de eerste plaats de werkwoorden *reinen*, *lenen* zouden moeten afftammen, hoewel deze nu niet in gebruik zijn. Meer andere foorten van *verba frequentativa* en dergelijke gaan wij korthedshalve met stilzwijgen voorbij. Het eene en andere, hiertoe betrekkelijk, laat zich, bij de beantwoording van de volgende en een aantal foortgelijke vragen, kortelijk aanroeren.

- 1) Welk een' invloed heeft het mangel aan een eigenlijk gezegd *passivum* op onzen stijl, en mist men hetzelfde reeds van de oudste tijden aan in de Duitche talen?
- 2) Kan men zamenstellingen, als: *OMHUPPELD van het*

(*) Bij de Latijnen in *lenis*, dat is *zacht*, *buigzaam* nog overig.

vee, OMBLOEID *van rozen*, OMGLOEID *van vuur en vlammen* in alle foorten van stijl even goed bezigen, en wat valt nader over het onderscheid tusschen den Hoogduitschen en Nederlandschen schrijfrant te dezen aanzien te zeggen?

3) Voor zoo ver onze *neutra* of onzijdige werkwoorden in den stijl met een' *accusativus* voorkomen, moet men dan ook aan eene *ellipsis* of uitlating denken?

4) Men maakt onderscheid in den stijl tusschen *liggen* en *leggen*. Vormen wij meer op die wijze, namelijk door vokaalverandering, *activa* van *neutra*, en zoo veel als de Hoogduitschers?

5) Vorderen onze *verba reciproca* of wederkeerende werkwoorden *zich* of *elkander* na zich?

6) Waarom zegt men in een' goeden stijl: *wij hadden zulk een' voordeeligen wind, dat het schip door de baren gestoven, ja gevlogen is*; terwijl men toch weér bij eene andere gelegenheid zal zeggen: *de weg HEEFT heden vreesfelijk gestoven*. — Zoo ook: *ik HEB den geheelen dag zoo geloopt, dat ik thans ten eenen male moede geloopt* BEN. Insgelijks: *ik HEB dien achtermiddag, toen ik naar u toegestaan* BEN, *zeer snel gegaan*? enz. enz.

7) Moet men zeggen: *de schrijver, wien ik in dezen gevolgd* HEB, *staat bekend wegens zijne naauwkeurigheid en waarheidsliefde*, dan wel: *wien ik gevolgd* BEN? Zoo ook: *ik* BEN, of *ik* HEB *die zaak geheel en al vergeten*? enz. enz.

8) Onze beroemde FEITH zingt zeer fraai:

*De halm rijst fier omhoog en schudt van voedend graan,
En ruischt en golft en zwelt den blijden landman aan.*

In hoe ver zijn zulke compositiën onzer *neutra* in den stijl te gedoogen?

9) Waarom noemt men sommige werkwoorden onpersoonlijke of *impersonalia*, en wat valt hieromtrent aan te merken? Moet men zeggen *ik walgt van die zaak*, of *het*, of *die zaak walgt mij*?

10) Men heeft in het Latijn *verba* op *scio* uitgaande, die meer of min den aanvang van een werken of lijden

uitbeelden. Bij v. *senesco*, hetwelk OVIDIUS bezigt, als hij zingt, hoe snel de tijd vervliegt, en wij ongemerkt al ouder en ouder worden.

Tempora labuntur, tacitisque senectimus annis.

Zoo ook: *lucescit*, het begint te lichten. *Vesperascit et advesperascit*, de avond is aan het vallen, en dergelijke meer. Hebben wij ook soortgelijke werkwoorden?

11) Hebben wij in onzen stijl ook diminutiefwerkwoorden, gelijk b. v. het Latijnsche *cantillo*, (*ik zing een beetje, ik zing met eene zachte flauwe stem*), van *cano*, *ik zing*, en zoo als der Hoogduitscheren *lächeln*, *spöteln*, *rötheln* enz. in den zin van *een weinig lagchen*, *spotten*, *rood worden*?

12) Hoe velerlei foorten van afgeleide *verba* hebben wij wel? Bezitten wij ook zoogenaamde intensieve, desideratieve, factitieve en imitatieve werkwoorden? Hebben wij ook *defectiva*?

Enz. enz. enz.

*Iets over de wijzen of modi onzer werkwoorden,
en wat te dien opzigt in een' goeden stijl
moet worden in acht genomen.*

§ 87.

Onze *verba* hebben, zoo als het in de meeste spraakkunsten heet, vier zoogenaamde wijzen of *modi*, namelijk de aantoonende, gebiedende, aanvoegende en onbepaalde wijze (*indicativus*, *imperativus*, *subjunctivus* en *infinitivus modus*). Een' bijzonderen vorm voor der Grieken *optativus* of wenschende wijze bezitten wij niet, maar hetgeen wij, op het voetspoor der Latijnsche spraakkundigen, gewoon zijn den *subjunctivus* te noemen, helpt, even als in het Latijn, haar uitdrukken. *Geve God b. v. dat dit nimmer gebeuren moge!* — Onze geheele *subjunctivus*

wordt echter maar op eene zeer gebrekkige wijze in den *vorm onzer conjugatie* van den *indicativus* onderscheiden. Dikwerf zijn wij dus verplicht denzelfven door het langwijlige *laat mij, hem of ons*, of wel *dat wij*, enz. aan te duiden. Dus wordt het korte Latijnsche *legam* in onzen stijl *laat mij lezen*, of *dat ik leze*, en het even beknoppte *legar* gaat bij ons in het veel langere *laat mij gelezen worden* over. Waarlijk eene sloopersvracht van woorden voor een enkel denkbeeld! Soms echter drukken wij den *subjunctivus* zeer kort uit. *Hij ga en keere nooit*, wedijvert in beknoptheid met het Latijnsche *abeat ille et numquam redeat!* Zoo bezigde DE DECKER in *hebbe* voor *heeft* zulk een' *subjunctivus*, toen hij vóór een paar honderd jaren reeds zeer verstandige denkbeelden over het lijfstraffelijke regt toonde te hebben, en aldus zong:

*De boosheyd, die verhard voor stael en wykt noch stoppen,
En sal om vier of rad niet afftaen van het quaed;
't Gerecht HEB' slechts den hals te kerven of te stoppen!
't Riekt eenigfins na wreed, al wat daer boven gaat.*

Het veelvuldig gebruik, dat men in het Latijn van den *subjunctivus* maakt, iets, waardoor het zelfs moeilijk wordt in den Latijnschen stijl alle feilen te dezen aanzien te vermijden, wordt door ons op verre na niet overal nagebootst, en kan zulks ook niet gedaan worden. Zoo drukken de Grieken door hun partikeltje *av* insgelijks verscheidene *nuances* of schaduwingen van denkbeelden uit, die soms moeilijk in den stijl der nieuwere talen te behouden zijn. Ook de Franschen bezigen dikwerf in hun' stijl den *subjunctivus*, waar wij hem niet, ten minste door geene verandering van conjugatie aanduiden. De aanmerking echter van den Heer BILDERDIJK, dat wij vaak de kracht van dien *modus*

door eene veranderde schikking der woorden uitdrukken, ja, dat misfchien dit het eenige regte kenteeken van den *subjunctivus* bij ons is, heeft veel waars in zich.

§ 88.

Onze *infinitivus*, welken wij, zoo als hier boven gezegd werd, ook als substantief bezigen kunnen, vordert in vele gevallen altijd het voorzetseltje *te* voor zich, even als hiertoe in het Hoogduitsch *zu*, in het Deensch *ad* en in het Engelsch *to* moet dienen, welk laatfte zelfs altijd bij de bloote aanhaling van een werkwoord gebezigd wordt. B. v. *zijn of niet zijn, dat is de vraag*, zal in de Engelsche taal luiden: *to be or not to be, that is the question*. Niet onbelangrijk voor het overige is het te onderzoeken, wanneer wij in onzen stijl het partijkeltje *te* voor den *infinitivus* bezigen, (in welk geval hij *infinitivus obliquus* of de gebogene onbepaalde wijze genoemd wordt) en wanneer wij het weglaten, dat is, den zoogenaamden *infinitivus rectus* of de regtstreeksche onbepaalde wijze gebruiken. Als DE DECKER b. v. van zekeren gierigaard zingt:

*Als Almo gisteren sich selven op wou knoopen,
Hy schroomde seven groot te spellen aen syn keel;
Dat was de prys des strops; neen (sprak hy) 't is te veel!
Neen seker, 't lust my niet de dood soo dier te koopen!
't En mocht den vrek (soo 't schynt) van 't hart niet, dat
zyn dood
Syn erfgenaem sou staen op ses of seven groot.*

Waarom volgt hier dan op *schroomde*, en op *'t lust mij* de *infinitivus* met *TE*, terwijl achter *wou* en *zou* geen *TE* zich bespeuren laat? Waarom schrijft men: *ik wilde wel komen*, maar *ik wenschte wel TE*

komen, en wat dergelijke verschillende spreekwijzen meer zijn? Bepaalde vormen van conjugatie voor hetgeen men in het Latijn *gerundia* noemt, zijn onzer taal even vreemd, als zij zulks aan het Hoogduitsch, Engelsch, Fransch enz. zijn. Wij nemen in dezen de toevlugt tot onzen *infinitivus obliquus*, dat is, de onbepaalde wijze, met *te* er voor en voorts tot omschrijvingen met *om*, *in*, *door* enz. Dus heet het Latijnsche *cupidus discendi*, bij ons *begeerig*, OM TE *leeren*, of ook wel zonder OM, *begeerig* TE *leeren*. In enkele uitdrukkingen hebben wij iets, dat naar een *gerundium* in DI gelijkt, b. v. *des schrijvens gedachtig zijnde*, in het Latijn: *scribendi memor*, schoon *schrijvens* hier echter wel meer de tweede naamval van den als substantief gebruikten *infinitivus schrijven*, het *schrijven*, zijn zal. Voeg er bij *etens*, *vechtens*, *stervens lust*.

Het Latijnsche *supinum* laat zich in den Nederlandschen stijl ook niet anders, dan door omschrijving met voorzetsels uitbeelden, b. v. *turpe dictu*, *schandelijk*, OM TE *zeggen*.

§ 89.

Terwijl wij van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze spreken, dienen wij ook met een woord van onze *participia* of deelwoorden te reppen, die men in zeker opzigt als adjectivale werkwoorden of verbale adjectieven beschouwen kan. Wij hebben er twee, voor welke wij in onze conjugatie bijzondere vormen hebben, namelijk één *participium praesens activum* en één *participium praeteritum*. Het eene heeft betrekking tot den tegenwoordigen, en het andere tot den ver- of voorledenen tijd. Van de eerste soort is b. v. *lezend*, *schrijvend*, *hoorend*

enz. Wij zien het laatste in HUYGENS fraai punt-dicht op eene wieg :

*Wy woelen sonder end voor kinderen en erven,
En 't gaet ons in 't gewoel, gelyck 't GEWIEGHDE kind;
Wy woelen ons in slaep door allerlei bewind,
En vallen moê daer heen met d' oogen toe en — sterven!*

Door middel der hulpwerkwoorden kunnen wij echter nog meer tijden van het *participium* aanduiden, b. v. het *perfectum activi* (of den voorledenen tijd van het bedrijvende werkwoord) *gelezen hebbende*; het *futurum activi* (of den toekomenden tijd van dit-zelfde werkwoord) *zullende lezen*; het *praesens passivi* (of den tegenwoordigen tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen wordende*; het *futurum passivi* (of den toekomenden tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen zullende worden* en dergelijke. Al deze *participia* komen in onzen stijl voor, ten welken opzichte dezelve dien onzer Hoogduitsche taalbroederen overtreft, als welke laatstgemelden den zin dezer deelwoorden tegenwoordig meest door omschrijving met conjunctiën of voegwoorden aanduiden. B. v. *De courant gelezen hebbende, ging hij heen*, zal in het Hoogduitsch luiden: *Als, of nachdem er die Zeitung gelesen hatte, ging er fort*, d. i. *Toen, of nadat hij enz.* — *Hij, in het volgende oogenblik reeds zullende vertrekken, had daar geen' tijd toe*, heet er: *Er, welcher im folgenden of im nächsten Augenblicke schon abreisen würde of sollte, of im Begriff stand abzureisen, hatte dazu keine Zeit*, d. i. *Hij, welke vertrekken zoude enz.* Insgelijks: *de verhandeling, dezen avond gelezen zullende worden, zal u voorzeker wel bevallen*, dient men te vertalen: *Die Abhandlung, welche man diesen Abend lesen wird, wird Ihnen (Euch, Dir) ohne Zweifel gefallen*, d. i. *De*

verhandeling, welke men lezen zal enz. Maar dit gelezen zullende worden klinkt ook bij ons reeds stroef. De bij ons echter dikwerf voorkomende wel-luidende participiën *zijnde, wordende, hebbende, geweest zijnde*, verschijnen in den tegenwoordigen Hoogduitschen stijl ook maar zeer zelden, iets, waardoor die stijl soms minder afwisseling heeft, dan de onze. Wij toch kunnen zoo wel zeggen. b. v. *deze koning, ZIJNDE een der grootste vorsten enz.* als: *deze koning, WELKE een der grootste vorsten is of was.* Den Hoogduitscheren staat slechts het laatste ten dienste, of wel zij moeten *zijnde* onvertaald laten en zeggen: *Dieser König, einer der grössten Fürsten u. s. w.* Wat de Franschen betreft, zij hebben voor ons *zijnde* wel hun *étant*, dat zij veel gebruiken, maar voor ons *wordende* ontbreekt hun het eigenlijke woord. Trouwens, het geheele werkwoord *worden*, wel te verstaan, als hulpwerkwoord beschouwd, derft men in den Franschen stijl. Ons Nederlandsche *ik word gestagen*, laat zich niet anders vertalen, dan door *men staat mij, on me bat*, daar *je suis battu* dubbelzinnig is, en eigenlijk beteekent: *ik BEN gestagen*. In dit laatste nu ligt het denkbeeld van den tegenwoordigen tijd niet meer geheel zuiver opgesloten, maar het smelt reeds weg in dat van den voorledenen. Het fijne onderscheid, 't welk er dus heerscht tusschen *worden* en *zijn* in den volgenden zin: *o hemel, hoe gelukkig voel ik mij! Ik word van het engelachtigste schepsel ter wereld bemind; ja, ik BEN er teederlijk van bemind*, laat zich in het Fransche *passivum* slechts op ééne en dezelfde wijze uitdrukken. *O ciel, que je me sens heureux! Je suis aimé de la créature la plus angelique du monde. Oui, j'én suis aimé tendrement!*

Het ware slechts te wenschen voor onzen stijl, dat

zich onze participiën, en even zeer onze adjectieven, wat naauwkeuriger declinéren lieten, maar in dat opzigt kan dikwerf geen marmèren standbeeld onbuigzamer zijn. *Indeclinabile participium* mag men boertender wijze er al vrij dikwerf van uitroepen, even als DE DECKER zulks doet ten aanzien van het Latijnsche woord *cornu* (een hoorn) in het geestige en bijtende puntdicht, waarin hij, naar verdienste, de onnatuurlijke huwelijken tusschen ouderdom en jeugd bespottelijk maakt :

Soekt gy een jonge vrouw, nu grys en oud van jaren?

Ey, leer eerst, beste man, uw letterkunst verstaen!

INDECLINABILE CORNU! roept Prisciaen:

Ook weynig gryserden syn dat gevaer ontvaeren.

Ons *hebbende* is schier altijd *hebbende*, ons *wordende* blijft al veeltijds *wordende*, ons *zijnde* blijft *zijnde*, of het op een' man, dan wel op eene vrouw sla, of het in het enkel-, dan wel in het meervoud, of het in den *nominativus*, dan wel in een' der overige naamvallen geplaatst zij. In conjunctieve stellingen, gelijk men het noemt, hebben echter de participiën wat meer buigingskracht. Men kan toch zeggen: *een lezend man; eene lezende vrouw*, en in den *dativus* of *accusativus*: *ik heb dien zoo luid schreeuwenden jongen eenige oorvijgen gegeven*. Even zoo kan het *participium praeteritum* of *passivum* het mannelijke en vrouwelijke geslacht, benevens het onderscheid tusschen dezen en genen naamval en wat dies meer zij kenmerken door het al of niet bezigen der *e*, der *n* enz. *Een belazen man, eene belezene vrouw*. Ten gevolge van het stroeve en onbuigzame onzer participiën valt het moeilijk in onzen stijl de veelvuldige en schoone constructiën met *participia*, die men bij de Romeinen en vooral bij de Grieken aantreft, zonder dubbelzinnigheid overal na te volgen.

Ten aanzien van de aantoonende wijze of den *modus indicativus* valt er weinig op te merken. De ontvouwing van heur aard behoort in het wijsgeerig overzigt der taal in het algemeen. Bekend is het, dat wij in vragende zinnen den perfoon achter het *verbum* plaatfen en indiervoege de vraag aanduiden. Dus zeggen wij: GOD STELDE tot *richtsnoer*; maar als JEREMIAS DE DECKER vraagt: wat? krijgt het substantief *God* eene andere plaats:

*Al wat gy, Panfa, sots of sondigs hebt bedreven,
Dat schryft gy 't noodlot toe en schuyft de schuld op God,
Maer seg; wat STELDE GOD tot richtsnoer van uw leven,
Syn heymelyk beslyt of openbaer gebod?*

In den Latijnschen stijl is men tot zulk een plaatfen van het substantief bij vragen juist niet verpligt. Doet men het echter, dan hecht men te gelijker tijd dikwerf het artikeltje *ne* of iets foortgelijks aan het werkwoord. *Quid puer Ascanius? Superatne et vescitur auris?*

De Franschen hebben schijnbaar in hun' stijl iets foortgelijks door de bijvoeging van hun *t*. *Il viendra* beteekent *hij zal komen*, maar *viendra-t-il?* *zal hij komen?* Die *t* schijnt echter meer welluidendheidshalve ingelascht te worden.

Van den *imperativus* of de gebiedende wijze valt hier ter plaatse niets bijzonders te zeggen. Over hare personen spreken wij nader. En zoo moge dit ter loops aangestipte over onze wijzen of *modi* in het algemeen voor dit handboek voldoende zijn. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, die naar believen vermeerderd kunnen worden en bij wier beantwoording men verschillende punten, tot dit geheele onderwerp betrekking hebbende, aanroeren kan.

1) Wat is eigenlijk de grondslag van hetgeen men in de talen de wijzen of *modi* van een werkwoord noemt? Tot hoe vele foorten laten zij zich eigenlijk brengen? Zou men bij ons ook niet van eene *vragende wijs* en van meer anderen kunnen spreken?

2) Wanneer moet men den *subjunctivus* of de aanvoegende wijze in onzen stijl gebruiken, en in hoe ver is hij in onzen stijl door de *veranderde stelling der woorden kenbaar*?

3) Is het noodzakelijk, dat men hem juist door den *vorm der conjugatie* aanduide in zinnen, als daar zijn: *Gave God, dat de arme bloed zulks maar wISTE! Ik weet niet, of 's mans dikke buik hem, bij zijn verzoek, om Huzaren - Officier te worden, wel tot aanbeveling ZULLE verstrekken. Hij stond er in beraad over, of hij aan het meisje al, dan niet, een' zoen MOESTE geven. Ik twijfel er aan, vriend Surdus, of gij mij wel zonder uw horentje HOORET. Indien gij ooit keizer van Turkijen WORDET, maak mij dan uw' grootvizier, lieve heer Knikker!* Moet hier *wISTE, zulle, moest* enz. geschreven worden? En in alle foorten van stijl?

4) Voor zoo ver wij al meenen mogten den *subjunctivus* door een' onderscheiden vorm van conjugatie te kunnen en moeten aanduiden, kan dan de welluidendheid soms ook vorderen, dat wij in den stijl den vorm van den *indicativus*, in stede van dien des *subjunctivus*, bezigen?

5) Moet men zeggen *ik weet niet, hoe laat het zij*, of *hoe laat het is*?

6) Bij den Heer van *Zuylichem* vinden wij het volgende punt dicht:

*Heb ick te veel gepraet en langer, als 't behoort,
Vergeeft het my, sei' Job: 'k sal beter leeren leven
En korter webben weven;
Job, seid' ick: LATEN WIJ malkanderen vergeven!
Ghy hebt my niet gesfoort,
Hebt ghy heel veel geklapt, ick heb heel niet gehooft.*

Moet men zeggen *LATEN WIJ* of *LAAT ONS elkander vergeven*? Eene vraag, waarover, zoo dan al geen onschuldig bloed, echter veel onschuldige inkt vergoten is!

7) De Franschen zeggen: *Il n'y a pas un seul homme à qui je PUISSE parler sur cette matière importante.* Moeten wij hier ook zeggen: *Er is niemand, wien ik over deze zaak spreken KUNNE.*

8) Is in sommige gevallen, waarin onze *infinitivus* of onbepaalde wijze, in plaats van het Latijnsche *participium passivum* op *dus* uitgaande, b. v. *amandus*, *legendus*, gebruikt wordt, dezelve al dan niet declinabel? Moet men schrijven: *de te behandelen zaken, oude Heer! zullen wij dezen avond onder een pijpje wel afdoen, of de te behandelene?* Wat is het gevoelen van de Heeren BILDERDIJK, KINKER ENZ. hieromtrent?

9) Moet men schrijven, *ja, lieve vriend! Ik heb het genoeg pogen te doen, maar het heeft mij niet willen gelukken. Met dat al verdien ik, dunkt mij, een weinigje lof, een korreltje wierooks. De goede Ouden zeiden: al ontbreken ook de krachten, de wil is toch te prijzen.* — Moet hier staan: *ik heb POGEN of ik heb GEPOOGD?* enz.

10) Waarom zegt men *ik wil schrijven, en ik wensch te schrijven?*

11) Moet men zeggen: *ik heb getracht hem te ontmoeten*, of *om hem te ontmoeten*; *Het is de plicht van een braaf man zijn vaderland van dienst te zijn*, of *om zijn vaderland van dienst te zijn?* enz.

12) Waardoor moet de betrekking van het *participium* tot de andere deelen van een' zin in onzen stijl voornamelijk aangeduid worden, en wat volgt hieruit ten aanzien onzer woordenfchikking, in vergelijking van die der ouden?

13) ALLARD HULSHOF zegt ergens: „*Het begeerig oog wandelt over den golvenden voorraad van rijpende koorndairen op gebogene halmen — het wandelt over zandige vlakten, afgemetene grasperken, veelkleurige zaaialanden en donker groene boschen, zich spiegelende in het water, tot dat het oog bepaalt in een blaauwend verschiet, 't welk ons in het geheel iets schoons doet bezeeffen, dat wij niet kunnen uitleggen.*” Zeer fraai! Waarvoor moet men zich echter bij zulke constructiën met participiën wachten?

14) VONDEL zingt: „*Zoo klaer als glinsterende ijs.*” Is dat goed?

15) Welk onderscheid moet men in den stijl maken tusschen uitdrukkingen als *de bedrieger bedrogen*, *de bedrogen bedrieger*, en *de bedrieger, bedrogen*?

16) Wat kan men in den volgenden zin gispē: *Ik zoude genoodzaakt zijn geweest den ongelukkigen in het bosch te hebben moeten laten omkomen, daar de felle koude mij het vermogen benam, om iets meer te kunnen bijdragen tot zijne redding, ware nog niet in tijds een landman ter hulpe toegeschoten. Deze menschlievende boer voerde ons naar zijne woning, die ik echter wel wat gemakkelijker en warmer te zijn gewenscht had.*

17) JEREMIAS DE DECKER, op de kerkelijke en wereldlijke beroeringen van zijn' tijd doelende, zingt:

*Och of de priesteren en prinsfen wilden vragen,
Gelyk als Christus eer gevraegt heeft aan de syn:
Wie zegt men, dat ik ben? elk sou sich beter dragen;
Elk trachten matiger, niet magtiger te zijn.*

De dichter bezigt hier *dragen* voor *gedragen*, zoo als men *lukken* voor *gelukken*, *wennen* voor *gewennen* zegt. Zouden indiervoege alle *verba*, welke geen *ge* voor zich hebben, het oudtijds hebben gehad, gelijk VERWER wil?

18) Dezelfde VERWER haalt den titel aan van een plakkaat, door KAREL DEN VIJFDEN ten jare 1522 uitgevaardigd, welks opschrift aldus luidt: *Ordonnancie ende Edict, dat men geene Leeke of Wierlijke personen en vermag te daghenē, betrekkenē, of andersins te molesterenē in 't Geestelijk Hof om actien personele, reële, mixte ende civile etc. nogte bij den selven Hove geene provisien in gelyke saken te decernerē.* Al mede hierop grondvest VERWER zijn gevoelen, dat onze *infinitivus* in den regel oudtijds op *ne* uitging. Wat valt van dit gevoelen te zeggen? In hoe ver gaat het door? enz.

19) Moet men den *imperativus*, dan wel den *infinitivus*, als den grondslag van ons geheel werkwoord aanzien?

Enz. enz.

*Over de tijden onzer werkwoorden, en hetgean
ten hunnen aanzien, in een' goeden Ne-
derlandschen stijl valt waar te nemen.*

§ 91.

De werking, door een *verbum* uitgedrukt, kan met betrekking tot den tijd op verschillende wijzen gedacht worden, en wel hoofdzakelijk, als iets tegenwoordigs, als iets voorledens, of als iets toekomstigs. *Dreyfach*, dus luidt de spreuk des wijzen CONFUCIUS bij den Hoogduitschen dichter SCHILLER:

*Dreyfach ist der Schritt der Zeit,
Zögernd kommt die Zukunft hergezogen,
Pfeilschnell ist das Jetzt entflohen,
Ewig still steht die Vergangenheit.*

Het verledene en toekomstige laten zich echter weër in verschillende wijzigingen denken, ten gevolge waarvan de werkwoorden niet alleen een' voorleden' en toekomstigen tijd (*perfectum et futurum*), maar ook een' onvolmaakt en meer dan volmaakt voorleden', een' toekomstig voorleden' en wat dies meer zij hebben kunnen. Het ontbreekt onzer taal niet aan het vermogen, om zulke onderscheidene tijdpunten in den stijl behoorlijk uit te beelden. Met dat al kunnen wij zulks niet met die beknoptheid, eenvoudigheid en gemakkelijheid doen, waarmede zulks in de oude talen plaats heeft. De Grieksche taal b. v., welke in haar grammatikaal zamenstel voor eene der volmaaktste gehouden wordt, heeft in den *modus indicativus* van eenige harer actieve werkwoorden, soms tot acht tijden toe, welke zij in de conjugatie door verschillende eindklanken, en zonder

dat zij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt behoeft te nemen, kan aanduiden. Op zulk een' rijkdom kunnen wij niet bogen, ja, wij bezitten, even als de Hoogduitschers, Engelschen, Denen en meer andere hedendaagsche volkeren, in den grond slechts twee *tempora* of tijden, waarbij wij geene *verba auxiliaria* noodig hebben, het *praesens* namelijk of den tegenwoordigen, en het *imperfectum* of den onvolmaakt, ver- of voorledenen tijd. Zoodra wij het *perfectum* of den voorledenen tijd moeten uitdrukken, laat onze conjugatie ons in den steek, en daar, waar men in het Latijn eenvoudig weg *Implevi* zoude zeggen, moet JEREMIAS DE DECKER, ter aanduiding des *perfectums* van *vervullen*, bij het werkwoord *hebben* hulp zoeken, wanneer hij in zijn punt dicht op Amerika dit werelddeel, volgender wijze, al sprekend invoert:

*Dat ik voor 't vierde deel der wereld word gegroet,
Dat stond, dat staet my noch op vryheid, goud en bloed.
't Waer beter onberucht en onberoemt gebleven,
Als sulc een' roem gekocht voor vryheid, goud en leven;
IK HEB Euroop met goud en silver sonder maet,
Tot berstens toe VERVULT, maer leyder! niet versaet!*

Even zoo arm zijn wij, wat het *plusquam perfectum* of den meer dan volmaakt voorledenen tijd, gelijk mede het *futurum*, betreft. Waar men toch b. v. dit laatste in het Latijn eenvoudig uitdrukken zoude door *erit*, moet bij ons het auxiliaire *zullen*, bij *zijn* gevoegd, den zoo even gemelden dichter uit den nood helpen, als hij zingt:

*Gebruyk uw goed so mild, als of gy stond op 't scheidn,
Soo spaersaem desgelyc, als had gy lang te beyden!
Soo wie dit beyde weet, en bey betrachten wilt,
SAL na gelegtheyd bey spaersaem SYN en mild.*

Een zoodanig *futurum* of toekomenden tijd, als hier voorkomt, noemen de taalkundigen een *futurum absolutum*, dat is een' buiten andere betrekking gedachten, regstreeks toekomenden tijd. Men heeft echter ook een *futurum*, hetwelk men *exactum*, dat is, vervlogen of ten einde geloopt noemt, als in hetwelk het denkbeeld des toekomenden met dat van het voorledene in verband genomen wordt en met dit laatste zamensmelt, of wel, waarin men zich iets toekomends, als reeds werkelijk gebeurd en dus als voorleden denkt. De uitdrukking b. v. : *Zie dat lieve, kleine meisje eens! Hoe heerlijk ZAL dat rozeknopje eens BLOEIEN!* wijst ons op de zuivere toekomst; maar zegt men: *Helaas! ook de schoonste roos ZAL eens UITGEBLOEID HEBBEN*, dan worden wij gewezen op eene toekomst, die zich voor onze verbeelding, als in den schoot van het voorledene weggezonden voordoet. Dat bij deze laatste soort van het *futurum* een dubbeld hulpwerkwoord, *zullen* en *hebben*, noodig is, ziet men uit het aangehaalde voorbeeld. De Franschen gaan hierin, en wat het uitbeelden des *futurums* in het algemeen betreft, zeker beknopter te werk, dan wij. In de hoogst verhevene versregels b. v. van RACINE, die het mij vergund zij hier in hun geheel in te laschen, en waarin van God gezongen wordt :

*Que peuvent contre lui tous les rois de la terre?
 En vain ils s'uniraient pour lui faire la guerre;
 Pour dissiper leur ligue, il n'a qu'à se montrer;
 Il parle, et dans la poudre il les fait tous rentrer;
 Au seul son de sa voix la mer fuit, le ciel tremble;
 Il voit comme un néant tout l'univers ensemble,
 Et les faibles mortels, vains jouets du trépas,
 Sont tous devant ses yeux, comme s'ils n'étaient pas.*

drukt *s'uniraient*, dat is, zouden zich verbinden,

in een enkel woord het zoogenaamde *imperfectum* des *futurums* uit, tot welks aanduiding wij altijd twee woorden noodig hebben. — En zoo is *J'aurai bientôt fini* ook alzo kort, dan ons: *ik zal schielijk geëindigd hebben*. In enkele gevallen beelden wij ons *futurum* uit door *staan*, gelijk de Franschen door *gaan*, welk *gaan* echter bij ons ook niet geheel ongebruikelijk is. *Hij* STAAT *spoedig te vertrekken*, b. v. wil (gelijk *hij* STAAT *op zijn vertrek*) zeggen: *hij* ZAL *spoedig vertrekken*, even als deze beteekenis ligt in der Franschen: *il va partir tout à l'heure*, of *bientôt*. Wij echter maken slechts zelden gebruik van deze wijze, om het toekomende aan te duiden. De Franschen integendeel zeer veel, en zulks in den deftigsten schrijfrant. RACINE (de zoon) zingt b. v.:

*La terre, le soleil, le temps, tout va périr,
Et de l'éternité les portes vont s'ouvrir. —*

Het platte *ik sta je te zeggen*, is slechts in een' Israëlitischen mond dragelijk.

Het Hoogduitsch heeft eene fijne vercheidenheid voor deszelfs stijl in de tweederlei hulpwerkwoorden, waarmede men in die taal het *futurum* vormt, *werden* namelijk en *sollen* (gelijk bij de Engelschen *to shall* en *to will*). Het eerste drukt ons gewone *zullen* uit, het tweede ons *zullen* op een' gebiedenden toon uitgesproken, en den *imperatiyus* of iets voortgelijks vervangende. *Vervloekte kerel! gij zult u op het oogenblik van hier pakken, of gij zult mijn' Spaanschen rotting op uw' rug voelen*, letterlijk vertaald, in het Hoogduitsch luiden: *Versfluchter Kerl! Er soll sich in diesem Augenblicke aus dem Staube machen, oder er wird mein Spanisches Rohr auf seinem Rücken fühlen*. Soms treedt *sollen* op eene korte en bevallige wijze

in de beteekenis van *moeten* in den Hoogduitschen stijl te voorschijn. Bij v. *Ach, Du liebes Mädchen, das SOLLTEST Du nicht gethan haben!* of mischien beter, *das hättest Du nicht thun SOLLEN.* (Ach. lief meisje, dat hadt gij niet moeten doen!) Aan dergelijke fijne aanduidingen der gedachten mangelt het der Hoogduitsche taal even min, als der onze. Het werkwoord *mögen* (ons *mogen*) b. v. drukt aardig iets wenschends uit, ook zelfs daar, waar wij Nederlanders er die beteekenis minder aan hechten. Bij v. *Ich MÖCHTE ihn heute wohl gesehen haben* of *ich hätte ihn heute wohl sehen mögen*, geeft te kennen: *ik zoude wel gewenscht hebben hem heden eens te zien*, of korter: *ik had hem heden wel eens willen zien*. In enkele gevallen gebruiken wij ons *mogen* ook op die wijze. *Nun ja, das möchte ich wohl sehen, das ein solcher Pinsel dieses hübsche Kind bekäme*, zoude zich, ten minste in Gelderland, zeer goed vertalen laten: *nu ja, dat mogt ik wel eens zien gebeuren, dat zulk een druilloor dit aardig meisje kreeg*. En zoo is dat wenschende in het woord *mogen* ook zichtbaar in onze overbekende spreekwijzen: *mogt dat waar zijn! Mogt ik nog eens zoo gelukkig worden*, enz. De beteekenis van *mogelijk zijn, kunnen*, die in het Hoogduitsch soms ook aan het werkwoord *mogen* gegeven wordt, treffen wij insgelijks bij CATS aan, als hij zingt:

*Dit oude woord duert heden noch:
Men doet geen voordeel met bedrog;
Die binnens jaers wil alles vangen,
Die MOCHT wel voor den winter hangen.*

dat is, die zoude mogelijk wel eens vóór den winter ter galge kunnen gaan, *der möchte vielleicht vor dem Winter gehenkt werden*.

Gelijk voor het overige de Hoogduitsche stijl niet onbevallig het zoo even aangehaalde *mögen* weet te bezigen, bedient men zich ook soms op eene fijne wijze in denzelfden van het woord *dürfen* (ons *durven*), in den zin van *kunnen*, *mogen*, *behoeven* en in meer andere beteekenissen. *Das dürfte vielleicht wohl nicht lange ausbleiben, lieber Freund!* betekent: *dat zoude wel niet eens lang achterwege kunnen blijven, lieve vriend!* of *dat konde wel eens niet lang enz.* Zoo ook: *Sie dürfen es nur sagen: gj behoeft het slechts te zeggen. Darüber darf man sich gar nicht wundern:* daarover behoeft men zich geheel niet te verwonderen of moet men niet verwonderd staan.

Terwijl wij slechts één *imperfectum* hebben, bezitten de Franschen er twee, b. v. *je faisais* en *je fis*, iets, waardoor de Fransche stijl in verscheidenheid wint, maar in eenvoudigheid en gemakkelijheid verliest. Moeijelijk is het voor een' vreemdeling, het onderscheid tusschen deze twee *praeterita* wel in acht te nemen, te meer, daar de Fransche taalkundigen-zelve het over dit stuk niet altijd eens zijn. Gepast bezigt RACINE slechts ééne soort van *imperfecta* in de treffende en bijbelsch-verhevene dichtregels, met wier aanhalingen mij veroorlove het slot dezer § te versieren.

*J'ai vu l'impie adoré sur la terre :
Pareil au cèdre, il cachait dans les cieux
Son front audacieux,
Il semblait à son gré gouverner le tonnerre,
Foulait aux pieds ses ennemis vaincus ;
Je n'ai fait que passer : il n'était déjà plus.*

§ 92.

In den *imperativus* of de gebiedende wijze hebben

wij (zoo' wij niet tot hulpwerkwoorden de toevlugt nemen) slechts éenen tijd, den tegenwoordigen of het *praesens* namelijk. — Hieraan schijnen wij ook genoeg te hebben, omdat het gebieden, aanraden, verzoeken en wat dies meer zij, dat door den *imperativus* kan worden uitgedrukt, over het algemeen altijd in het tegenwoordige plaats heeft. Als toch DE DECKER tot SABELLUS zingt :

*Opdat de lusten be' den finnen smaken mogen,
Herhaelt se niet te dik, maar toom uw tochten in!
Onmatig licht, Sabell, baert schemering van oogen,
Onmatig sinvermaek verdoovinge van sin.*

drukken zijne *imperativi* herhaal en toom eene werking uit, die op het oogenblik - zelf reeds beginnen kan. In enkele gevallen echter laat zich het tijdpunt des gebiedens schijnbaar ook tot het voorledene uittrekken; ten minste, de Grieken hebben in hunnen *imperativus* ook een' voorleden' tijd. In den grond echter kan de *imperativus* niet wel tot iets voorledens betrekking hebben. Men kan zeggen: *vertrek*, maar nimmer, *zijt vertrokken!* De mensch moge het tegenwoordige en zelfs het toekomstende eenigermate beheerschen kunnen, het voorledene spot met al deszelfs bevelen en wenschen, weshalve ook het spreekwoord te regt luidt: gedane zaken nemen geen' keer. Des te nauwer echter grenst de *imperativus* aan het toekomstende, weshalve dan ook de vorm des *futurums* dikwerf voor dien des *imperativus* gebezigd wordt. *Gij ZULT niet selen, gij ZULT geen valsche getuigenis afleggen tegen uwen naaste* heeft den zin van: *Steel niet! Leg geen valsche getuigenis af!* en welke de verdere voorschriften der Tien Geboden zijn mogen, die de Heer van *Zuylichem* in de twee volgende regels vervat heeft :

*Bid God alleen! Geen beeld! Spaert Gods naem! Viert syn
rust!
Eert ouders! Moordt, noch boelt, noch steelt, noch lieght,
noch lust!*

§ 93.

In onzen zoogenaamden *subjunctivus* of de aanvoegende (onderstellende, ondergeschikte, afhankelijke, verbindende) wijze valt het moeijelijk het *praesens* en *imperfectum* altijd naar der Latijnen wijze door eene verandering in de conjugatie aan te duiden. Wil men b. v. na de zoogenaamde indirecte vraag, even als in den Latijnschen, zoo ook in onzen stijl, den *subjunctivus* laten volgen, (hoewel ik niet geloof, dat dit anders dan welluidendheidshalve of tot bevordering der deftigheid behoeft te geschieden, en even goed nagelaten kan, ja, dikwerf moet worden) dan kunnen wij dit tamelijk wel doen in de drie eerste personen van het *praesens* of den tegenwoordigen tijd, en zeggen b. v., in den *indicativus*, *ik schrijf*, *gij schrijft*, *hij schrijft*, maar in den *subjunctivus*, *ik schrijve*, *gij schrijvet*, *hij schrijve* (*). *Ik weet niet, of mijn vriend in dit uur al, dan niet schrijve; nescio, num meus amicus hac hora scribat, nec ne.* Maar de onbuigzaamheid der drie overige personen van het *praesens* laat geene voortgelijke uitbeelding des *subjunctivus* toe. *Scribant* b. v., is, in onderscheiding van *scribunt*, in onzen stijl niet over te brengen. Gelukkig wordt echter de *subjunctivus* door verandering van woordenschikking bij ons aangeduid. In de zoogenaamde gelijkvloeiende werkwoorden kan ook alleen deze inverfie het *imperfectum*

(*) Schoon deze bijgevoegde *e* nog een geheel willekeurig teeken is, en bij onze vroeger schrijvers zoowel in den *indicativus* als *subjunctivus* gebruikt wordt.

des *subjunctivus* uitdrukken. Stellen wij eens, dat men in het Latijn zeide: *audiebat ille quidem, sed non intelligebat, quid tunc audiret*, zouden wij dan dien *subjunctivus audiret* wel in onze taal op dezelfde wijze kunnen vormen? Volstrekt niet! Want in ons *hij hoorde wel, maar hij verstond niet, wat hij toen hoorde*, is het laatste *imperfectum* *hij hoorde* (in het Latijn *audiret*, of wel *audivisset*) geheel en al gelijk aan het eerste (in het Latijn *audiebat*), en ook niet anders te maken. Wel echter is ook hier bij ons de inversie duidelijk. In de ongelijkvloeiende werkwoorden zoude men, des noods, eene *e* achter het *imperfectum* van den *subjunctivus* plaatsen kunnen, om hetzelfde, ook als wij geene inversie hadden, van dat des *indicativus* of der aantoonende wijze te onderscheiden, maar het gebruik brengt dit zelden mede. *Ik wist niet, of hij riep, schreef, sloeg* enz. klinkt zonderling, ofschoon het waar zij, dat men wel eens zegt: *Och, of zulks niet achterbleef! Gave de goede God, dat hij zich wel gedroeg! dat de Koning zulks dede!* De hier bijgevoegde *e* is dan echter of een teeken van hetgeen men den *optativus* of de wenshende wijs zou kunnen heeten, of bloot een aanhangfel van welluidendheid en deftigheid. Kortom een *subjunctivus*, aangeduid op de wijs der Latijnen en Grieken, is, als reeds gezegd, bij ons meestal een ijdel droombeeld.

§ 94.

De *infinitivus* of de onbepaalde wijze levert voor onzen stijl, met behulp meerendeels echter der hulpwerkwoorden, een *praesens*, een *perfectum*, een *plusquamperfectum* — schoon zelden voorkomende — een zoogenaamd *futurum absolutum*, en een *futurum exactum* op. Men vindt de meesten in den volgenden

zin: *Ik beloofde u mijn' zoon te zullen schrijven, maar, na zulks gedaan te hebben en veel moeite daarmede te hebben gehad, zeide mij mijne vrouw, zulks nimmer te zullen hebben toegelaten, indien zij het vooraf geweten hadde.* De Franschen zouden in hun' stijl dien zin niet overal kunnen nabootsen, maar van omschrijvingen met *dat* zich moeten bedienen. En ook in den tegenwoordigen Hoogduitschen stijl zou men al die verschillende *infinitivi* niet wel bezigen kunnen, en dus moeten vertalen b. v. *Ich hatte Ihnen versprochen, dass ich meinem Sohne schreiben würde, aber, nachdem ich dies gethan, und sehr viele Mühe daran verwendet hatte, sagte mir meine Frau, dass sie es niemals würde erlaubt haben, wenn sie es vorher gewünszt hätte; dat is, ik had u beloofd, DAT ik mijnen zoon schrijven zoude, enz.* Tegen eene enkele hebben wij dus eene dubbelde wijze van ons uit te drukken.

Voor het zoogenaamde *futurum exactum infinitivi* (zie § 91) bezigen wij in een' goeden stijl, weluidendheidshalve, het *perfectum*. Bij v. *na het boek gelezen te hebben, zult gij mij deszelfs inhoud wel mededeelen* zeggen wij gewoonlijk, in stede van, *na het boek gelezen te zullen hebben, welk laatste door de ware tijdsbepaling eigenlijk gevorderd zoude worden.* Immers de handeling des lezens ligt hier nog in de toekomst. Over onze *participia* of deelwoorden, onze *gerundia* enz. is hier boven reeds gesproken.

§. 95.

Het *passivum*, dat, zoo als wij reeds zeiden, bij ons geheel door hulpwerkwoorden gevormd wordt, heeft dezelfde tijden, als ons *actiyum*, welke tijden echter, (gelijk die der Franschen, Hoogduit-

schers, Engelschen en meer andere Europeſche natiën) foms eene tamelijke mate van langdradigheid bezitten. Gerekt en ſlepend is b. v. ons: *laat hem van haar bemind worden, dat hij hij van haar bemind worde*, of op zijn kortst: *worde van haar bemind*, in vergelijking van het Latijnsche *ametur ab illa*. Wij kunnen echter in de tijden van ons *passyvm* eenige zeer fijne schaduwingen of *nuances* uitdrukken, die men in den Franschen en in den Latijnschen stijl mist. Over *ik word geslagen* is reeds gesproken. Maar ook het onderscheid tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*, verliest zich bij de Franschen en Latijnen. *Je suis battu* en *j'ai été battu*, drukt in het Fransch het eerste en het laatste der drie gezegde spreekwijzen uit; maar zonder er een' anderen zwaai aan te geven, is ons *ik ben geslagen geworden* moeilijk voor een' Franschman te vertalen. Het digtst (behalve de omschrijving *on m'a battu*, d. i. *men heeft mij geslagen*) zoude de Fransche zegswijze er nog toe naderen *je viens d'être battu*, letterlijk: *ik kome geslagen te zijn*. — Wat het Latijn betreft, *verberatus sum* zoude men voor: *ik ben geslagen geweest* kunnen gebruiken, maar hoe, in onderscheiding hiervan, *ik ben geslagen geworden* uit te drukken? — Doch, welk verschil is er dan ook, zal men mischien vragen, tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*. Somtjids weinig of geen, maar somtjids een wel degelijk. Men zal het in den volgenden zin ontwaar worden. *O man, man, wat ben ik daar geslagen geworden! Ik ben op dit oogenblik bijna lam geslagen. Nooit in mijn leven ben ik zoo geslagen geweest*. Het eerste drukt het voorledene half en half uit; het tweede het voorledene, als tegenwoordig, of als nog voort-

durend beschouwd. Inimmers *ik ben geslagen*, is in zekeren zin een *praesens*, als *ik ben groot*, maar evenwel drukt het *participium geslagen* te gelijker tijd iets voorledens uit, hebbende *het slaan* namelijk, schoon in deszelfs gevolgen nog aanhoudend, echter voorheen reeds plaats gehad. Wat de derde zegswijze aangaat *ik ben geslagen geweest*, hier treedt het voorledene in deszelfs volkomene kracht te voorschijn (*praeteritum hic prorsus est exactum, prorsus definitum, circumscriptum* etc.) Dergelijke fijne schaduwingen der denkbeelden, die zich in onze taal laten uitdrukken, verdienen bij de beschouwing van den stijl opmerking. Wien ze hier te spitsvondig mogen voorkomen, verlustige zich aan het einde dezer § met het volgende aardige punt dicht van HUYGENS:

*Daer twistten een hoop volcks, geleerd en ongeleerd,
Welck 't beste water waer; myn heeren, seid' een prater:
Het best van allen is, in myn' sin, 't regenwater,
Door wyngaerdthout en in de sonn gedistilleert.*

hetwelk de dichter op eene andere plaats aldus uitdrukt:

*My seid' een vette pater:
Elck prees, wat hy best moght;
Hem docht het beste water,
Was water, in der aerd gevallen uit de locht;
Te weten: by de sonn', in plaets van helm en kloeken,
Door 't kromme houtjen van een' wyngaerdstock getrocken.*

De Heer van *Zuylichem* bedoelt, zoo als elk merkt, den wijn. Men lette overigens op de spreekwijze: *vallen in der aerd*, waarin weër onze oud-Duitsche *dativus* of *ablativus*, waarover hier boven gesproken is, te voorschijn treedt, schoon men tegenwoor-

dig in het Hoogduitsch hier denkelijk den *accusativus* zoude bezigen en zeggen: *Das Wasser, gefallen aus der Luft auf* of *in die Erde*. Men lette voorts op *bij* in de beteekenis van *door*, naar der Engelschen taalgebruik, en op *hij mogt* in den zin van *wat hij het liefst had, wat hem het best smaakte, wat hij het best verdragen kon*. Bij dit laatste vergelijkte men ons *meug* (van *mogen*) in de spreekwijze *tegen heug en meug*, d. i. tegen zin of lust, en tegen vermogen.

Iets over de personen in de tijden onzer werkwoorden, en over hetgeen omtrent dezelve in den stijl valt in acht te nemen.

§ 96.

Ten aanzien van de personen onzer werkwoorden merken wij op, dat wij ons — en zulks in zamenstemming met verscheiden andere hedendaagsche volkeren — over de weinige afwisseling beklagen moeten, die er in de uitgangen onzer conjugatie, om die personen aan te duiden, heerscht. Hoe gering is het onderscheid toch dier eindklanken, als wij ze met die van het Latijn vergelijken. *Ik bemîn, gij bemint, wij beminnen, gij bemint, zij beminnen*, blijft altijd *min, mint, of minnen*, terwijl in het Latijnsche *amo, amas, amat, amamus, amatis, amant*, ieder persoon in het enkel- en meervoud een' kenteekenenden en van zijne bureu verschillenden uitgang heeft. Bij de Hoogduitschers zijn de gelaatstrekken (mag ik het zoo eens noemen) der personen iets scherper geteekend, schoon mevrouw VAN STAEL altijd nog te regt deze en soortgelijke karakteristieke uitgangen der Hoogduitsche declinatie en conjugatie dof en klankloos (*des terminaisons*

sourdes) noemt. Hoe het zij, voor het oog duiden zij zich toch door verschillende letteren aan, en zoo was het oudtijds ook bij ons, toen wij ten minste nog een' tweeden enkelvoudigen perfoon bezaten, en ons voornaamwoord *du* nog niet verouderd was. In vorige dagen conjugeerde men, volgens VERWER, b. v. *ik heve, du heves, hi hevet, wi heven, gi hevet, si heven*, schoon men op dat voorbeeld van VERWER niet te sterk moet drukken en de tweede perfoon ook wel *hevest* en *hebst* luidde (even als men in het Hoogduitsch nog conjugiert, *ich liebe, du liebest, ich habe, du habest, habst* en bij uitwerping der *b*, waarvan men zich meest bedient, *hast*, enz.) Ten minste zoo gaat de tweede perfoon uit bij onzen HUYGENS in de volgende plaats, waarin hij, God aansprekende, aldus zingt:

*Doe waren 't wateren, nu hebst du 't vyer ontboden,
Nu sien wy niet als boden
Van broeder en verwant,*

en wat verder:

*Wy weten, so du wilt dyn rekening sien slyten,
En, all ontfermen buyten,
Dyn rechten sien voldaan,
Soo hebst du, (hoe vollendt?) noch niet begost te slaen.*

en weêr wat verder:

Du bist gerechtigh, Heer! enz. enz.

In de zoogenaamde Slavonische of Slawische talen, (Rusfisch, Poolsch, Boheemsch,) schijnt de aanduiding der perfonen door karakteristieke uitgangen tamelijk naauwkeurig en op de leest der oude talen geschoeid te zijn. De zuidelijke en zuidwestelijke talen van Europa, als het Italiaansch, Fransch enz.,

hebben in hare conjugatie, wat dit stuk betreft, ook nog al eenige afwisseling van eindklanken, b. v. *j'aime, tu aimes, il aime, nous aimons, vous aimez, ils aiment* enz.

Eenige ligte vragen over de tijden en perfonen
onzer werkwoorden.

1) De hoofdverdeelingen van den tijd zijn het voorledene, tegenwoordige en toekomende. In welke verschillende betrekkingen tot elkander laten zich deze hoofdafdeelingen nader denken?

2) JUNIUS zegt in zijn *Glossarium Gothicum: Tempus praeterlapsum dicitur VERLEDEN vel VOORLEDEN* tijd. Te regt! Waarom kan men even goed *voorleden*, als *verleden* zeggen?

3) Men beschouwt gewoonlijk *ik zoude* als den *subjunctivus* van het *futurum zal*. Is dit laatste werkelijk zoo? Of is ons *zoude* meer te beschouwen als een *imperfectum* van het werkwoord *zullen*?

4) HOORT, den moord, door de Spanjaarden te *Naarden* gepleegd, op de meesterlijkste wijze affchilderende, gaat, na ons verhaald te hebben, hoe men de arme stedelingen in de Gasthuiskerk had doen bijeen komen, en toen dien weerloozen hoop den dood aanzeide, aldus voort: *Men rukt de groote poort open; leyds eenpaarlyk aan en schiet af, plomp verloren in 't hondert, met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed stuyten en de hairen te berg staan. Dat wordt by die van binnen schichtig beantwoort met een kryten en kermen, zuchten en janken, om steen en staal te vermurwon. 't Kouwde zweet breekt hun uyt. Werwaarts ook zy zich keeren, de wanten staan pal en de doot in de deur. Voorts vlieghen de vyanden tot het kerkjen in, als verwoede wolven, den saaghenden drom met deeghen en daggen op 't lyf. Dat weemelen onder elkanderen van een schaare, in zoo eng eene plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen oft hunner meedeburgheren en spitsbroederen bloedt, dat root- en doodverwen van troonjen, breeken van gezicht, krimpen van leeden, vlechten van vingeren, wringen van handen, was*

wel 't *grouwzaamste* weezen, dat ooit oogt' oft oore moght voorstaan, enz. enz. Waarom gebruikt HOOFT in den stijl van dit treffend verhaal zoo dikwerf het *praesens*, in stede van het *imperfectum*, en wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?

5) Welken invloed heeft de weinige afwisseling van eindklanken, die wij ter aanduiding der personen in onze conjugatie hebben, op den Nederlandschen stijl in het algemeen?

6) Kan men in onzen stijl het *imperfectum* (den onvolmaakt voorleden' tijd) en het *perfectum* (den volmaakt voorleden' tijd) onverschillig door elkander bezigen? Is het b. v. hetzelfde, of ik zeg HEBT *gij dit* GEDAAN of DEEDT *gij dit*? SCHREEFT *gij dezen morgen aan uwen vader*, of HEBT *gij* GESCHREVEN? Toen ik mijn' vriend *Philomusus heden* ONTMOETTE, ZEIDE *hij mij*, of HEEFT *hij mij* GEZEGD? Ik HOORDE zoo even veel nieuws op het koffijhuis, of ik HEB GEHOORD? Leeft die man nog? Neen, *hij* STIERF in 1820, of *hij* IS GESTORVEN? Was dat mooie meisje van daag weér op de kermis, of is — GEWEEST? Neen, *zij* WAS er niet, of *zij* IS er niet GEWEEST? Hoe, WAS *zij dan* ziek, of is *zij* ziek geweest? Laten zich over dit spitsvondig onderwerp eenige vaste regels opgeven?

7) Wat onderscheid is er tusschen den Franschen stijl en den onzen in het gebruik der *praeterita*?

8) *Moriamur!* kan men kort weg in het Latijn zeggen, in stede van *moriamur nos!* Zoo zingt RACINE ook ergens in het Fransch:

Mourons! De tant d'horreurs qu'un trépas me délivre!

In hoe ver kunnen wij in onzen stijl ook aldus de personen bij het werkwoord weglaten?

9) HOOFT zegt ergens: „Een jonk paar geburen, te zamen getrouwt, HADDEN gedacht dien avond hunne bruiloft te houden.” Vordert de goede stijl hier *had* of *hadden*? — Elders zegt hij: „Een groot deel der Hoogduitschen LAGH verbrandt in de harnassen op de markt, den

eenen arm oft been, den anderen hoofd of schouder af?"
Moet hier staan lag of lagen verbrand?

10) Kan men ook zeggen: *men hooren, men spreken, men doen* enz. gelijk men bij enkele schrijvers wel vindt, in plaats van *men hoort, men spreekt*?

11) HUYGENS zingt ergens van een' goudsmid:

*'t Is all goud watter blinkt tot mynent, maer in schyn,
En inderdaet niet all. Leert u hier aen gewinnen
Der menschen wyterlick en innerlick te kennen;
Daer schrynt er veel door-goud, die maer verguldt en zyn.*

Gedoogt een goede stijl, dat men zegge: *Daar* SCHIJNT er, of *daar* IS er, die zijn, in stede van: *daar* SCHIJNEN er, *daar* ZIJN er? enz. Wat is, voor het overige, ons er in deze en andere soorten van spreekwijzen?

12) Valt er in den stijl onderscheid te maken tusfchen ik werd en ik wierd?

13) Dezelfde Heer van Zuylichem zingt van een' kuiper:

*Eens was myn neeringh goed, nu light se meest in duygen;
De kladd is in de kunst; dat kan den Haegh getuygen.
En kuypers, kuypen voll. Is 't ambacht niet verklad,
Daer 't meest gepleeght werdt by de beste van de stadt?*

Volgens de tegenwoordige spelling zoude hier *verklad* en *gepleegd* moeten staan. Zoo ook *werd*, ware dit als *imperfectum* hier te beschouwen. Waarop moet men, wat het bezigen van *t*, *d*, of *dt* in de personen onzer *verba* betreft, tegenwoordig voornamelijk acht geven? En waarop grondt zich de schrijfwijze van: b. v. *ik deed, gij deedt, hij deed*, niet *hij deedt*; *ik vind*, en niet *ik vindt*, gelijk HUYGENS dit laatste doet in het geestig sneldicht:

*Den ashoop aen den heerdt kan ick niet beter passen,
Als aen den laeuwen hoop van uwe schriften, Jan!
In 't lesen schepp ick wel, al wat ick scheppen kan,
En vindt wel hier en daer een kooltjen, maer meest asfen.*

14) Kan men *gij groeide, gij bloeide, gij beminde, gij hoorde* enz. schrijven, in plaats van *gij groeidet, gij bloeidet* enz.?

15) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *ik en gij waart*, of *waren* tegenwoordig; *hij en gij zult*, of *zal zulks doen*; *hij en ik heeft*, of *hebben zulks geschreven*; *zij en gij hoardet*, of *hoorden het gerucht*; *Piet en Jan is* of *zijn er geweest*; *ik en hij, of hij en ik*, — maar niet *mijn paerd en ik*, schoon dit laatste soms goed zijn kunne, volgens den geestigen HUYGENS:

Wilm seght altyd: MYN PAERD EN ICK!

Al schynt dat soo wat vreemd te staten;

My dunckt het niet onredelick:

Het paerd moet vóór den ezel gaen.

16) Zegt men: *in die zelfde kamer bevond zich ook de Heer N. N. en zijn zoon*, of *bevonden zich*?

17) Men zegt in het Engelsch: *I hope, you will answer me this letter; I hope, you will have left the ship; I hope, you will acknowledge the truth of it* enz., met weglating der conjunctie *that*. Kunnen wij dit ook doen, gelijk velen zulks in hunne brieven gewoon zijn? Kunnen wij ook zeggen: *Ik hoop, gij mij dezen brief zult beantwoorden; Ik hoop, gij het schip verlaten zult hebben; Ik hoop, gij de waarheid hiervan erkennen zult*, en het voegwoord *dat* weglaten?

18) HUYGENS heeft de volgende klank - woordspeling:

Wat redenen ick sprack, ick hoorde niet uit Jasje,

Als: tut! tut! wisjewasje!

In 't ende wierd ick gramm en stiet hem in een plasje;

Doe seide ick op myn' beurt: gaet henen, wisje! wasje!

Men leze in den laatsten regel, duidelijkheidshalve, volgens de tegenwoordige spelling, *wischje, waschje!* Voor het overige bezigt de Heer *van Zuylichem* hier, tot één' perfoon sprekende, in den *imperativus* GAAT, in plaats

van GA, welk laatste men tegenwoordig wil. Wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?

19) Bij de weinige declinatie, die er in onze naamwoorden en voornaamwoorden wordt aangetroffen, valt het voor ongeoeffenden dikwerf moeilijk te beflissen, of de gezegde taaldeelen in den *dativus*, dan wel in den *accusativus* staan. Wat toetssteen is hierbij te gebruiken? Is b. v. in de zinfnede, *iemand de Latijnsche taal leeren*, het woord *iemand* een *accusativus*, (gelijk in het Latijn *docere ALIQUEM linguam Latinam*), dan wel een *dativus*?

20) Moet men zeggen: *Ik heb DEN mannen doen opmerken*, of *DE mannen*?

21) Wat vordert een goede stijl: *nu nieuwe moed geschept*, of *nu nieuwen moed geschept*?

22) Moet men zeggen: *iemand AAN iets herinneren*, of *iets AAN IEMAND herinneren*? Wat beteekent *herinneren* eigenlijk?

23) Bij sommige werkwoorden bezigen wij nog van tijd tot tijd den *genitivus*. Zoo zeggen wij: *Zich zijner onkunde schamen; hij ontfermde zich harer; Gedenk onzer!* — even als men in het Latijn zegt: *Pudet me HUIUS; Miseret me TUI; ILLIUS REI non sum memor.* — HUYGENS zingt ook:

*Mog'lick, of 't dien eewigh-trouwen
Syner kudde heugen mocht,
En der geesfeling berouwen,
Die se & onder heeft gebrocht.*

In welke foorten van stijl komen dergelijke woordvoegingen het meest te pas?

Enz. Enz. Enz.

Iets over onze zamengefelde werkwoorden en hetgene ten hunnen aanzien in den stijl moet worden in acht genomen.

§ 97.

In onze *verba composita* of zamengefelde werkwoorden vertoont zich de vruchtbaarheid onzer taal in zamenkoppelingen op eene fchitterende wijze, gelijk wij dit dan ook hier boven reeds ter loops hebben doen opmerken. Inzonderheid kunnen wij, door de verbinding met voorvoegfels en voorzetsels, van een enkel primitief werkwoord een aantal afgeleide *verba* maken, in welke het hoofddenkbeeld, door het eerste uitgedrukt, op allerlei wijze gewijzigd wordt. Dus ontftaan van *gaan* b. v. *be- door- toe- aan- om- af- op- na- voor- in- rond- ont- mis- ver- over- uit- her- tegen- medegaan*, en welke zamenftellingen niet al meer, waartoe men ook nog *voor- bijgaan, achternagaan, teruggaan* en andere dergelijke brengen kan. Men beproeve eens al deze *composita* even kort en zonder omfchrijving in het Fransch te vertalen, en van het werkwoord *aller* (d. i. *gaan*) ook zoo veel afleidingen te maken. De gemelde rijkdom van zamenftelling blinkt ook uit in het volgende, niet onaardig woordfpielende dichtftukje des Heeren *van Zuylichem* aan den drukker van zijn uitnemend gedicht, hetwelk den titel draagt van *Hofwyck*.

*'k Hebb' Hofwyck uytgedruckt: is 't 't'uwent niet te druck,
Verdruckt my in uw' pers, en helpt ons in den druck;
My in den druck van eer of oneer, van berispen
Of pryfen, naer het volck of spreken wil of lispfen;
U in den meerder druck van kostelick papier
Als ketter - vleesch te fen verdoemen tot het vier. —*

*Van duſend tegen een, de nadruk ſal ons beurt zyn.
 Ick heb 't u uitgedrukt; — denckt, als het ſal gebeurt zyn:
 De dichter heeft ſyn' plicht uytdruckelick vervalt;
 Myn onderdrucken is de dochter van myn ſchuld.*

Niet alleen echter vormen wij *verba composita* met behulp van voorzetselen en voorvoegſelen, maar ook door middel van ſubſtantieven, adverbien en als *ad-verbia* gebruikte adjectieven. Het is echter soms moeilijck, wat *composita* en wat niet *composita* zijn te onderſcheiden.

De overeenkomst tuſſchen onze taalen de Griekſche is in het ſtuk der zamenſtelling zeer in het oog loopend, gelijk dit in het Hoogduiſch niet minder het geval is. Zelfs hebben de tegenwoordige Hoogduiſchers, wat de zamengeſtelde werkwoorden betreft, het veld hunner ſprake miſſchien nog meer bebouwd en bearbeid, dan wij. Men zie hetgene voſs en anderen verrigt hebben. Sommigen willen, dat hier en daar der taal geweld is gedaan. Onderwijl heeft het gebruik, die opperſte wetgever in de ſpraken des aardbodems, op een aantal ſtoute en vreemd ſchijnende zamenkoppelingen en woordvoegingen bij onze Duiſche naburen van lieverlede het zegel gedrukt, gelijk dit zelfs door ſtrengſe gispers van voſs, b. v. door de SCHLEGELS en anderen, erkend is geworden.

§ 98.

Van hetgene men *voorvoegſelen* noemt is hier boven in het hoofdstuk over de woordafleiding geſproken. Elk weet, dat zij van het werkwoord, waarmede men ze vereenigt, in de conjugatie nimmer kunnen geſcheiden worden, en dat b. v. *vergaan* geconjugceerd wordt *ik verga, gij vergaat* enz. nooit *ik ga ver, gij gaat ver*.

Ten aanzien integendeel van onze werkwoorden, met eigenlijke *voorzetfelen* zamengefteld, is het even zeer bekend, dat deze praepofitiën in sommigen dier *verba* fcheidbaar, in anderen onfcheidbaar zijn. In het volgende fheldicht dus van den voortreffelijken HUYGENS :

*Gaet wat voorsichtig aan, die u te seer verheught!
De rouw fit veeltyds op de flippen van de vreught.*

is het voorzetfel *aan* in het werkwoord *aangaan* (dat is hier *voortgaan*) fcheidbaar. Men conjugeert toch niet: *ik aanga*, maar *ik ga aan*, en niet *ik ben aangaan*, maar *ik ben aangegaan*. In overwinnen daarentegen, voor zoo ver het *zegevieren* te kennen geeft, is de praepofitie onfcheidbaar; want wij zeggen: *ik OVERWON den vijand*, niet: *ik WON den vijand OVER*. En zoo is het *participium* niet: *ik heb OVERGEWONNEN*, maar *ik heb OVERWONNEN*. Als kenteeken dragen deze laatstgemelde werkwoorden, onder anderen, ook dit merk aan zich, dat de klemtoon of accent bij hen niet rust op het voorzetfel, maar op het *verbum*-zelf, terwijl zij daarenboven in het *participium passivum* of lijdende deelwoord geen *ge* hebben. Omgekeerd is dit in de andere foort.

Men heeft echter zamengeftelde werkwoorden, waarin dezelfde praepofitie nu fcheidbaar, dan onfcheidbaar is. Dus zegt men: *hij OVERLOOPT mij met zijne bezoeken waarlijk niet*, terwijl het in een' anderen zin weër luidt: *het vat LOOPT OVER; zijne oogen LIEPEN OVER van tranen*. HUYGENS zingt aardig :

*Ghy noemt een bultenaer gebrekkigh sonder reden,
Bedenckt eens, wat ghy doet!
Weeght fyn' en weeght uw leden!
Een bult is geen gebreck, het is een overvloed.*

Denzelfden kwinkflag drukt hij elders aldus uit :

*Men noemt gebreckelick een mensch, die wat gebult is ;
My dunckt : hy OVER LOOPT, en wat te zeer vervult is.*

In dit laatste punt dicht nu heeft het woord *overloopen* ook de beteekenis van *uitleijning*, ten gevolge van overvulling of overgevuldheid en zoude eigenlijk moeten luiden *hij loopt over*. En zoo ONDERGAAT de booswicht zijne straf, maar de zon GAAT ONDER. Een waarzegger VOORZEGT de toekomst, maar Jan ZEGT aan zijn zusje hare les voor, enz. enz. Dien ten gevolge dan ook kunnen sommige zamengestelde werkwoorden, al naar zij scheidbaar, of onscheidbaar zijn, nu eens de kracht van *neutra*, dan van *activa* hebben. In de zinsnede b. v.: *ik HUPPELDE den geheelen dag om*, is *omhuppelen* een *neutrum*. In die: *het lam OMHUPPELDE zijne moeder*, dat is, *huppelde, om zijne moeder*, is het een *actiyum*. Men vergelijkte hetgene hierover in § 83 gezegd is. Veel hangt er, wat dergelijke verschillende woordbeteekenissen betreft, bij ons van den accent af, die in onze taal eene groote rol speelt, en aan HUYGENS en anderen gelegenheid tot honderden van woordspelingen gegeven heeft. Een paar er van mogen, tot afwifeling, aan het slot dezer § staan. B. v.

*Jan rydt op schaetsen plomp en snell,
De beste moeten achter leggen ;
Magh ik hierop de waerheit seggen,
Jan rydt wel, maer Jan rydt niet wel.*

Een ander punt dicht van HUYGENS heeft ten opschrift: *Te Lande best*, en drukt eene verstandige les op de volgende wijze uit :

*Laetse by quaedt weder varen,
Die noyt van de reë en waren,
Luyden wys van weder - varen
Sullen niet licht weder varen.*

Dit vlugtig gezegde over de zamengefelde werkwoorden zij voor dit handboek genoeg. De volgende vragen kunnen tot de verdere ontwikkeling van dit onderwerp aanleiding geven.

1) Waaraan, behalve aan den accent en aan het *participium*, kan men een, met een onscheidbaar voorzetsfel zamengefeld werkwoord nog al meer van een zoodanig, dat met een scheidbaar verbonden is, onderkennen?

2) Levert het nu eens scheidbare, dan onscheidbare, hetwelk onze zamengefelde werkwoorden in de conjugatie hebben, niet veel moeilijks op voor vreemden, die zich op de Nederlandsche taal en stijl toeleggen, ja soms ook voor Nederlanders - zelve?

3) Kleeft die eigenschap even zeer den stijl in de overige, met ons vermaagschapte Duitsche talen aan, b. v. het Hoogduitsch, Deensch, Engelsch enz.?

4) Hebben scheidbaarheid en onscheidbaarheid ook plaats in de *verba composita* met substantieven, adverbien en andere rededeelen, en welke zijn hier de kenteekenen?

5) Tot hoe veel foorten zou men onze *verba composita* kunnen brengen?

6) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Hij is verplicht de orde* HAND TE HAVEN, OF TE HANDHAVEN. *Engeland trachtte de magt van Frankrijk* KORT TE WIEKEN, OF TE KORTWIEKEN. — *Alexander, de buikspreker*, BUIKSPREEKT goed, OF SPREEKT goed BUIK. *Velen hebben alle moeite gedaan, om* BUIK te leeren SPREKEN, OF te leeren BUIKSPREKEN. *Mijn zoon heeft alle klasfen* DOORLOOPEN, OF DOORGELOOPEN. *O, schoon meisje, mijne geheele ziel* AANBIDT u, OF BIDT u AAN! enz. enz. enz.?

7) Kan men *composita* gebruiken, als *lofhunkeren, spoorflaan, bloedvlekken* en soortgelijke, bij beroemde later taalkenners vermeld?

8) De Denen zeggen *lyn-slaat* (leuerlijk bliksem-geslagen), de Engelschen *blood-stained* (bloed-bezoedeld), de Hoogduitschers *moos-bewachsen* (mos-bewasfen), en zoo zijn foortgelijke *participia composita* in alle Duitfche talen aanwezig. Kunnen wij ze ook vormen? (Vergelijk hier boven).

9) „Schoon *snelgewiekt* door het gebruik gewettigd is, (zegt een fcherpzinnig taalkenner) moet men geen *snelgevoete* haas en *snelgevingerde* hand zoo maar raauwelijs in de taal gaan indringen; offchoon men dit in eene daartoe voorbereide zeggung zou mogen toestaan.” — Wat geldt van deze zeer ware opmerking ten aanzien des geheelen bewijs, dat men soms, ter verdediging van eigendunkelijk zamengestelde *verba* of *participia composita*, uit de zoogenaamde analogie der taal zou willen ontleenen? —

10) In VONDEL'S *Gijsbrecht van Amstel* dondert Bifchop GOZEWIJN aan den fnooden HAAMSTEDE, dien nonnenmoorder, de volgende woorden van gramfchap en verontwaardiging toe :

*Uw vader ley de hant wel eerloos aen een vrouw,
Maer zoop nooit vrouwenbloet, of is daerom gelastert;
Dus blyckt het, dat ge zyt een overwonnen bastert,
Naer lichaem en naer geest, nu gy uw' aert betoont
Aen nonnen, die altyt in 't woeden zyn verschoont.*

De derde regel dezer verzen wordt zeer dikwerf geheel verkeerd gelezen. Hoe moet men denzelfven verstaan en uitspreken?

Enz. enz. enz.

Over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusfchenwerpsels onzer taal, en wat men in den stijl ten hunnen opzigte heeft in acht te nemen.

§ 99.

Wat bijwoorden of adverbien zijn, is bekend. Zij geven, gelijk hier boven reeds met een woord ge-

zegt is, eene nadere wijziging aan hetgene door een *verbum*, of soms ook door een adjectief wordt uitgedrukt. TEN KATE noemt ze daarom ook niet ongepast *bijwerkwoorden*. Men heeft *adverbia* van tijd, van plaats, van hoedanigheid, van twijfeling enz., waarover men de spraakkunsten van vroeger en later tijd kan raadplegen. Verscheidene foorten komen er voor in de dichtregels van CATS op de Fransche spreuk: *Chacun a un fol en sa manche*, of, zoo als wij Hollanders zeggen: *ieder zot heeft zijn Marot; iedereen heeft zijn stokpaardje*.

*Daer is geen mensch soo wel geleert,
 Noch om syn kunst soo hoog geëert,
 Daer is niet één soo wysen man,
 Hoe veel hy weet of wat hy kan;
 Die niet een geckjen by hem voedt,
 Of binnen in syn mouwen broedt;
 En siet, dat wil der dickwerf uyt,
 Oock daer het dickmael niet en sluyt.
 Maer waerom hiertoe meer geseyt,
 Of met veel woorden uytgebroeyt?
 't Is met den mensch alsoo gestelt;
 Hoe ryck, hoe wys, hoe grooten helt,
 Wie dat er is of komen sal,
 Een yeder heeft syn eygen mal,
 Een yeder heeft een stil gebreck,
 Een yeder heeft syn eygen geck,
 En noch is 't al de wyste man,
 Die best syn geckjen heelen kan.*

In het voorbijgaan diene tot opheldering van deze verzen, dat men voorheen, aardigheidshalve, gewoon was kleine stokjes te dragen, op welke een gekkenhoofdje gefneden was. Men kon dergelijke stokjes in de mouw verbergen. Van daar de oudvaderlandsche spreekwijzen: *alle gekheid op een stokje; hij heeft ze achter de mouw* en soortgelijke meer, waarover men den Heer BILDERDIJK na kan zien.

Dat wij, behalve onze meer eigenlijk gezegde en als zoodanig alleen gebruikte bijwoorden, ook onze *adjectiva* als *adverbia* in den stijl gewoon zijn te bezigen; dat wij dit fomwijlen doen met aanhechting van den uitgang *lijk* of *lijks*, als te zien is in *zachtelijk*, *grootelijks* enz.; dat eenigen onzer *adverbia* ook vergelijkingstrappen hebben, dat zij, voor zoo ver zij oorspronkelijk adjectieven zijn, ook als diminutieven gebruikt kunnen worden, b. v. *stilletjes*, *zachtjes*, *staauwtes*, *stoutertjes* — welk laatst, niet onbevallig verkleinwoord door HOOFD gebezigd wordt, als hij in zijne minnedichten zingt:

*Dan leert men staauwtes de weerlooz' ooghjes luyken,
En lieve lipjes aan liefs lipjes lymen,
En zoo beswymen.*

*Dan leert men entlyk aan liefjes hals besterven,
Dan STOUTERTJENS op liefs mondt zyn verlooren
Zieltjen naspooren.*

— en wat dergelijke dingen meer zijn, weet elk.

§ 100.

Voeg- of koppelwoorden, *conjunctiones* in het Latijn geheeten, zijn (om ze dus met den kundigen WEILAND te noemen) de draden, die in den stijl verschillende leden of ook wel verschillende woorden van een' zin aaneenhechten, en den Zusammenhang helpen uitdrukken, welke er tuschen de onderscheidene voorstellingen en begrippen eener verstaanbare rede wordt aangetroffen. *Ik zie het: gij zijt niet wel* b. v. levert twee op zich-zelve staande en met elkander in geen verband gebragte voorstellingen op, het *zien* namelijk en het *niet wel zijn*. Voeg ik er echter de conjunctie *dat* tuschen, dan treden beide

met elkander in zamenhang. Ons wordt dan door de taal duidelijk gemaakt, dat het zien bepaaldelijk het niet wel zijn ten voorwerp heeft. *Ik zie het*, (Wat ziet gij?) **DAT gij niet wel zijt.**

Men gevoelt van zelve, dat, daar de betrekking, waarin zulke voorstellingen, enuntiatiën, of hoe men ze noemen wil, tot elkander staan, zeer verschillend zijn kan, de voegwoorden ook van een' zeer onderscheiden' aard zijn. Zoo heeft men verbindende, voorwaardelijke, vergelijkende, redegeven- de en meer andere soorten van conjunctiën. In het volgende kluchtige en drollige oud-vaderlandsche volksrijmpje, bij CATS aangehaald:

*Wilt gy een hups en rustigh wyf,
Neemt eerst uyt Nederlant het lyf,
Neemt dan noch tot soo weerden pant
Het aengesicht uyt Engelant,
En verder noch, geloofje my,
Een tong uyt Brabant dient er by,
En doet 'er toe een Hollants hert,
Dat niet te licht verslingert wert;
Maer, soo je wilt den hoogsten prys,
Soo haelt de billen van Parys,
Voegt die by een, geminde vrient!
Soo hebj' een wyf, gelyk het dient.*

is b. v. het woordje *en* eene verbindende conjunctie; *gelyk* is eene vergelijkende. Het woordje *zoo* is voorwaardelijk. De twee laatste regels toch, luidende: *Voeght die by een enz.* drukken hetzelfde uit, alsof er gezegd wierd: *gij zult eene voor u geschikte vrouw krijgen*, ONDER VOORWAARDE, DAT *gij al de bovengemelde stukken vereenigt.*

Dikwerf, voor het overige, is het moeilijk eene conjunctie en een *adverbium* behoorlijk van elkander te onderscheiden.

Dat wij *stam-*, afgeleide en zamengefelde voegwoorden in onzen ftijl bezigen, is genoeg bekend. In des voortreffelijken HUYGENS dichtregels, b. v.

*Quaedfprekers, denkt ter deegh, wat moorden
Ghy lieden aenrecht flechts met woorden!
De fcherpe klingh quetst maer in 't bloed,
Quae' tongen fnyden in 't gemoed.*

is *maar* eene primitieve conjunctië (voor zoo ver men het hier niet liever als een *adverbium* wil befchouwen). *Hoewel*, *offchoon* en foortgelijke meer zijn zamengefelde.

Over den oorfprong en de oorfpronkelijke beteekenis onzer voeg- of koppelwoorden kan men fraaije etymologifche nafproingen doen. De Heer BILDERDIJK heeft dit, ten aanzien van velen, met groote fcherpzinnigheid en vernuft gedaan, zoodat men deze hoedanigheden des beroemden mans nog altijd ook daár bewonderen moet, waar de afleiding-zelve ongegrond of wat gezocht mag voorkomen. Hetzelfde woord kan foms conjunctie, foms *adverbium* zijn. Welk van beiden het zij, moet men uit den aard van den zin, waarin het voorkomt, opmaken. De accent of klemtoon wijft het evenwel ook fomtijds meer of min aan. Als ik zeg: zoo *hij komt*, is het *mij wel*, gebruik ik in zoo een voegwoord, maar zeg ik, *ik heb zóó gelooopen, dat ik buiten ademben*, is zoo meer een bijwoord. En nog kan de beteekenis van dit *zoo*, ook in andere opzigten, naar den accent weér merkelyk verffchillen. Men zie zulks in het volgende punt dicht des Heeren *van Zuylichem*:

*Klaes is oneindigh ryck: — wat helpt het? — Hy is bloé ryck;
Hy houdt de geld-kist toe, daer komt geen roode duy, —
At roept fyn maegh om hulp, als met benaauwtheyt uit. —
Ik wou' wel gerne mé soo ryck zyn, maer niet sóó ryck!*

Een enkel woord hier over onze voorzetsels of praepositiën!

Dikwerf verdeelt men ze bij ons in scheidbare en onscheidbare. De laatste, als daar zijn: *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*, *on*, die niet dan in de zamenstelling met het een of ander woord, b. v. in *verstand*, *onkundig*, en nooit afzonderlijk gebruikt worden, zoude ik echter, ter betere onderscheiding, liever voorvoegfels noemen, al zijn de meesten hunner dan ook oorspronkelijk voorzetsels geweest. — Over dezelve is hier boven reeds met een woord gesproken. Scheidbare voorzetsels of voorzetsels in den eigenlijken zin zijn b. v. *zonder*, *met*, *door*, *in*, *om*, *van*, *aan*, *naar* enz. enz. Zij regeren in onzen stijl tegenwoordig over het algemeen den *accusativus* of vierden naamval; ten minste, *zij geven aan het woord, dat zij beheerschen*, meestal *het teeken van dien casus* (*). In sommige

(*) Als wij hier en op andere plaatsen van *beheersching* spreken, verstaan wij er door eene zoodanige, als zich door het een of ander teeken in het *beheerschte* taaldeel vertoont. In *ik gaf het DEN mannen*, en in *ik gaf het AAN DE mannen* zijn, naar den aard der rede-zelve te oordeelen, *DEN mannen* en *AAN DE mannen* beide *dativi*, dat is, beide drukken het denkbeeld des *dativus* uit, maar desnietemim vertoont zich in het zeggen *AAN DE mannen* het woord-zelf *de mannen*, uit kracht der praepositie *AAN*, als een *accusativus*; want anders zoude het luiden *aan DEN mannen*, daar *den* in de declinatie het teeken van den *dativus pluralis*, *de* dat van den *accusativus pluralis* is. Kon men op dezelfde wijze in het Latijn ook zeggen: *do AD viros*, dan zou ook *in het denkbeeld, als denkbeeld op zich-zelf beschouwd*, *viros* zoo wel een *dativus* zijn als, (gelijk men nu zegt) *do viris*, maar met dat: al zou *viros*, beheerscht

spreekwijzen komen zij echter nog met den *genitivus* voor: b. v. *onder 's hands*, *voor 's hands*, *buiten 's deks*, *tusfchen 's deks*. Zoo ook *buiten 's huys*, gelijk bij HUYGENS in het punt dicht, waarin hij zinspeelt op de verschillende beteekenis, die het woord *bode*, als stam- en zamengesteld woord, hebben kan:

Ghy hebt het huys vol boden, Jan!
't Is wel! — Maer fiet, dat komt 'er van,
't Zyn niet alleen uw boden,
Als doenders van geboden,
't Zyn boden BUYTEN 's HUYS; zy dienen alle mann,
All dragen zy geen bus, 't zyn rechte tydingh dragers
Van all uw huysbeleid voor vraeghsters en voor vragers.

Oudtijds, toen onze taal nog meer vermogen van declinatie had, dan zij tegenwoordig bezit, en toen zij in dit opzigt al zoo veel, dan thans, met het Hoogduitsch van onzen tijd overeenkwam, hadden wij meer dergelijke constructiën met den *genitivus*,

door het voorzetsel *ad*, toch het *kenteecken* van den *accusativus* dragen. En in dien zin moeten wij dan nu zeggen, dat bijna alle praepositieën *tegenwoordig* bij ons den *accusativus* regeren, dat is, aan de naamwoorden, waarop zij haar invloed uitoefenen, *het kenmerk of de kleur* van dien naamval geven, om het even nu, of de gedachteleiding als gedachteleiding-zelve dien *casus* al dan niet vordere. En dit voert ons tot de algemeene waarheid, dat alle talen even veel naamvallen, even veel foorten van werkwoorden, even veel wijzen of *modi* enz. bezitten en bezitten moeten, omdat alle het afdrukfel zijn van het menschelijk denkvermogen, en dit laatste in zijne werking overal gelijk is. Zij verschillen slechts in de wijze, waarop zij de naamvallen, *verba*, enz. in de woorden als woorden-zelve uitdrukken. Of kunnen wij Nederlanders het begrip van hetgene men het lijdende of passieve in de handeling van een werkwoord

of wel met den *dativus*, en dit laatste bijzonder in de vrouwelijke naamwoorden. Van daar nog tegenwoordig (gelijk hier boven reeds opgemerkt is) de spreekwijzen: *in DER tijl*, *in DER haast*, *met DER daad*, *metter tijd*, dat is *met DER tijd*, *in DER tijd*, en een aantal dergelijke, waarin wij den *dativus* (*) (of *ablativus*) DER bezigen, in stede van den *accusativus* DE. Wij zijn dus hierin den Hoogduitscheren gelijk, die ook schrijven, *in DER Eile*, *in DER That* enz., om kort te gaan, bij wie de praepositiën nog regelmatig, deels den

noemt niet aanduiden, omdat wij zulks niet in de conjugatie van dat werkwoord - zelf, door toevoeging van eene letter of een paar letters, gelijk de Latijnen en Grieken deden, kunnen doen? Wie zou dit durven beweren? Wij drukken het denkbeeld van het *passivum* slechts op eene andere wijze, slechts wat langwijlijger uit, dan zulks in het Grieksch en Latijn geschiedt, maar voor het overige is ons *wordt bemind* even goed een *passivum*, als het Latijnsche *amatur*. — Wij hebben geen *vocativus*, zegt men. Neen, dien hebben wij ook niet, voor zoo ver wij er een *bepaald teeken* van dien naamval door verstaan, een teeken, waardoor hij, zoo als in het Latijn, van de overige *casus* onderscheiden wordt. Maar wat de wending der gedachte - zelve, door den *vocativus* uitgedrukt, betreft, die ligt even goed in ons *o Heer*, *o zoon*, als in het Latijnsche *o domine*, *o fili*, opgefloten. — Het niet op het oog houden van dit onderscheid tusschen het begrip en het teeken des begrijs in de talen maakt, dat taalkundigen elkander ieder oogenblik niet verstaan.

(*) Ik noem het een *dativus*, en niet, gelijk velen doen, een *genitivus*, daar men toch in het mannelijke niet *in des* gebruikt zal vinden, dat, zoo *der* een *genitivus* ware, tegen dat vrouwelijke *der* zou moeten overstaan. Bij de Hoogduitschers zijn *in der* voor het vrouwelijke en *in dem* voor het mannelijke ook geene *genitivi*, maar beide *dativi* of *ablativi*.

genitivus, deels den *accusativus*, en andere den *dativus* (*ablativus*) regeren, of ook wel beurtelings beide deze laatste naamvallen, (even als in het Latijn sommige voorzetsels nu met den vierden, dan met den zesden naamval gebruikt worden). Zoo zegt men toch, wat deze dubbelde regering betreft, in den Hoogduitschen stijl: *Ich bin in DER Stadt gewesen* (*fui in urbe*), maar *Ich bin in DIE Stadt gekommen* (*veni in urbem*). Zoo ook: *auf dem Thurme stehen* (*op den toren staan*), maar *auf den Thurm steigen* (*op den toren stijgen*). *An jenem Tage* (*te dien dage*), maar *von dem Morgen bis an den Abend* (*van den morgen tot aan den avond*). *Die Zähren fließen ihm über DIE Wangen* (*de tranen vloeijen hem over de wangen*), maar *über DEM Flusse wohnen* (*aan de overzijde der rivier wonen*). En zoo regeren de voorzetsels *hinter*, *neben*, *unter*, *vor* en *zwischen*, dat is *achter*, *nevens* of *bij*, *onder*, *voor* en *tusfchen* insgelijks den derden of vierden naamval, naarmate er of niet of al eene beweging door wordt uitgedrukt. *Durch*, *für*, *gegen*, *ohne*, *sonder*, *um* en *wider* (*door*, *voor*, *tegen*, *zonder*, *om* en *weder* in den zin van *tegen*) vereifchen in het Hoogduitsch alleen den *accusativus* achter zich. Met den *dativus* -alleen verschijnen in den Hoogduitschen stijl, *aus*, *ausfer*, *bey*, *mit*, *nebst*, *nach*, *nächst*, *sammt*, *seit*, *von*, *zu*, *zuwider* enz., en zoo ook *de*, volgens ADELUNG, meer of min verouderde *ab*, *binnen* en *ob*. (*Uit*, *buiten*, *bij*, *met*, *nevens*, *na*, *naast*, *te gader met*, *sinds*, *van*, *toe* of *te* of *tot*, *tegen*, *af*, *binnen* en *om*). — Verscheidene dezer laatste praepositiën komen met de *casus* of naamvallen, welke zij beheerfchen, in de volgende dichtregels van RAMLER voor:

Daphnis an die Quelle.

Nach DIR schmack' ich, zu DIR eiß' ich, du geliebte Quelle, du!
Aus DIR schöpf' ich, bey DIR ruh' ich, sek' DEM Spiel der
Wellen zu.
Mit DIR scherz' ich, von DIR lern' ich heiter durch DAS Leben
wallen,
Angelacht von Frühlingsblumen, und begrüzt von Nachtri-
gallen.

Deze praepositiën nu, alsmede die, welke den derden en vierden naamval beheerschen, regeerden bij ons oudtijds ook dikwerf den *dativus*, (of wil men hem *ablativus* heeten?) gelijk daarvan de hier boven aangehaalde spreekwijzen nog de sporen dragen. Maar men behoeft onze vroegere schrijvers slechts op te slaan, om hiervan nog levendiger overtuigd te worden. Zelfs bij de dichters der gouden zeventiende eeuw treffen wij nog telkens zulke oud-Duitsche constructiën aan. VONDEL zingt b. v. :

De gouden Titan ryst alreê
Met blaeuwe paerden uit DER zee.

juist, als men in het Hoogduitsch zeggen zoude :

Der goldne Titan steigt mit blauen Pferden schon aus DER
See, aus DEM Meere, aus DEN Meereswogen, Meeresflus-
sen, Meereswellen.

En als HUYGENS een' kruijer de volgende woorden in den mond legt :

Dit kruyen valt my bangh: doen ick er aen vergaerde,
Was 't een rampsaligh uer. Geleerden op DER aerde,
Die alle kunsten kunt, spreekt hier eens na myn' sinn!
Hoe weinigh, dat ick winn,
'k Wou wel een vaentje schenken,
Die die kunst kost bedencken,
Dat ick myn' wagen kruyd' en satt er selver in.

plaatst hij achter het voorzetsel *op* een substantief met het teeken van den *dativus*; schrijvende hij namelijk niet *op DE*, maar *op DER aarde*, even als in het Hoogduitsch *auf DER Erde*. Ook onze Statenbijbel, die vol germanismen, nu eens ware, dan schijnbare steekt, heeft nog vele foortgelijke woordvoegingen met den *dativus*. In het eerste hoofdstuk van *Genesis* b. v., zal men de spreekwijze *op DER aarde* tot zeven malen toe aantreffen. En ook in het daar ter plaatse voorkomende *scheppen na zijnen beelde*, is de Duitche woordvoeging *erschaffen nach seinem Bilde*, (niet *nach sein Bild*) duidelijk genoeg zichtbaar.

Ten flotte merken wij hier op, dat, offchoon onze taal dus oudtijds meer naauwkeurigheid en afwisfeling in *de aanduiding* van de zoogenaamde regering harer voorzetselen had, dan wel tegenwoordig, zij echter in gemakkelijkerheid te dezen opzigte gewonnen heeft. De onderscheidene naamvallen toch, die door de Hoogduitsche praepositieën beheerscht kunnen worden — in welk geheele stuk daarenboven veel willekeurigs gevonden wordt — kosten een' vreemdeeling, bij het leeren van de taal onzer Germaansche naburen, veel hoofdbrekens. En niet weinigen dier geburen - zelve zijn er, even als op het onderscheid tusfchen hun *mir* en *mich* en andere foortgelijke *schibboleths*, vrij onvast op. Vergelijk het hier boven gezegde over de declinatie, bladz. 124. — In den Franschen en Engelschen stijl is het stuk van de regering der voorzetselen des te eenvoudiger.

Over onze tusfchenwerpfels valt, met betrekking tot den stijl, weinig op te merken. Bij de beschouwing der talen in het algemeen verdienen zij echter, als tot dezer oudste wortelen en bestanddeelen behoorende, onze aandacht. De zoogenaamde *uitwendige*, welke klanknabootfingen of *onomatopoioumena* zijn, hebben aan een aantal naam- en werkwoor-

den het bestaan gegeven. Van de *inwendige* hebben wij hier en daar een afgeleid werkwoord, b. v. *verfoeijen* van *foei*, *susfen* van *sus*. En zoo geeft ons *fij* aan DE DECKER gelegenheid, om het werkwoord *fijen* te bezigen, dat in het volgende bijtend scherpe punt dicht voorkomt :

Op Pironella.

*Gy fronsneust, FYT en foeit en flaeg en allerwegen ;
Wat stinkt u , Pironell ? — „'t Wanschickelyck gelaet
Van all wat my ontmoet op borse , mart en straet
Misnoegt my wonderlyck , staet my tot walgens tegen.” —
In waerheyd , Pironell , gy dunkt my wonder teer ;
Maer lust u dat t' ontgaen , — so spiegelst nimmermeer !*

Het hier ter loops aangestipte zij, voor het bestek van dit handboek, genoeg over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusfschenwerpsels. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, tot taal, spelling, stijl enz. betrekking hebbende, en waaraan men de verdere ontwikkeling van dit onderwerp kan vasthechten.

1) Waarin verschillen adverbien en conjunctien van elkander, en wat maakt het kenteeken hiervan uit? Hoe wil men in de tegenwoordige spelling adjectieven en *adverbia* onderscheiden hebben?

2) Wij lezen bij den oud-Nederlandschen schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloeide :

*Dus staken si
Vromechlike den Roemscen brant.*

De Heer BILDERDIJK ijvert zeer tegen het voegen van den uitgang *lijk* achter *adjectiva*, om er *adverbia* door te vormen; vooral wil hij zulks niet achter *adjectiva*, op *ig* uitgaande. Hij verwerpt dus *edelmoediglijk*, *verstandig-*

LJK, *matigLJK*, *heiligLJK* enz., waarin hij echter door den Heer KINKER wordt tegengesproken. Wat valt hieromtrent te zeggen? —

3) Vroeger schrijvers doen *adverbia*, als daar zijn *hartelijk*, *vlijtelijk*, *vriendelijk* enz. dikwerf op *en* uitgaan, b. v. *hartelijken*, *vlijtelijken*. Wat beteekent dat *en*? Is het bloot eene slordigheid van schrijfwijze?

4) Het woordje *er* wordt zeer dikwerf in onzen stijl gebruikt. Met regt of onregt? Moet men zeggen b. v. *Ten tijde van keizer Karel den Grooten woonde ER te Aken een zeer geleerd man*, of (zonder ER) *woonde te Aken enz.*?

5) *Hij snelt naar Vlisfings reede,
Daar hem zijn dierbre gâ vol hoop en angst verbeidt.*

zingt HELMERS. — Welk onderscheid dient men te maken tusschen *daar en waar* in den stijl?

6) Wat is de vermoedelijke etymologie en oorspronkelijke beteekenis van: *omdat*, *terwijl*, *indien*, *wanneer*, *toen*, *sinds*, *noch*, *ook*, *echter* enz. enz.? Wat is oorspronkelijk en etymologisch onze duizendmaal voorkomende conjunctie *dat*?

7) Is er onderscheid tusschen *thans*, *nogtans*, *nogthands* en *nogtan*, (een stuk, waarover geachte taalkenners niet eenstemmig schijnen te denken)? Mij valt hier HUYGENS plat, maar kluchtig rijmpje, vol van die woorden, te binnen:

*Uw wyf is heselick, nochtans hebt ghy se lief;
S' is boos en bars van kopp, nochtans is s' uw gerief:
S' is vuyl en sletterigh, nochtans gunt ghy se kleeren;
S' is uyt de gist van 't volck, nochtans kunt ghy se eeren.
'k Vergeef al dat nochtans, maer ick verstaë nochtans;
S' is een' gemeene hoer bevonden, en noch t'hans.*

8) Bij denzelfden Heer *van Zuylichem* lezen wij:

*Als groote ryckdom niet EN werdt beleidt met reden,
Is 't, als een weeldrigh paerd en sonder toom bereden.*

Hoe komen al onze vroegere schrijvers toch aan de onophoudelijke inlasfching van dat *en* in hunnen stijl, tegen welke inlasfching VOLLENHOVE geweldig, maar ook onverstendig genoeg, ijvert?

9) Is er in den stijl onderscheid te maken tusschen *maar*, *doch*, *toch*, *noch* en *nog*, en wat leert het vroeger taalgebruik hieromtrent?

10) *Mijn vader was er niet, noch ook mijn moeder was er niet.* Is dat een goede stijl?

11) Wij lezen in zeker vers:

Hij was zoo groot een man, als OOIT er een bestond.

Moet het zijn *zoo groot als OOIT*, of *zoo groot als NOOIT*? enz.?

12) Kan men *wen* voor *wanneer* met gepastheid gebruiken, of is het een *Germanismus*?

13) Mag men achter *toen* en dergelijke conjunctiën en adverbien geen tegenwoordigen tijd of *praesens* in den stijl laten volgen?

14) Is *daar van DAAN*, *waar van DAAN* enz. een *pleonasmus*, gelijk sommigen willen?

15) Zegt men: *als 't ware*, of *als ware het*?

16) *Ik weet er niet AF*, hoort men nog wel eens zeggen. Wat valt er over dit *af*, in plaats van het woordje *van*, aan te merken?

17) Welk onderscheid maakt men tusschen *na* en *naar*? Is het in het vroeger gebruik gevestigd? Moet men zeggen, *na het Hoogduitsch vertaald*, of *NAAR*?

18) Welken naamval regeert bij ons *behalve*? Waarom zegt men met den *nominativus*: *Niemand was er, behalve HIJ*, tegenwoordig, en in tegendeel met den *accusativus*: *Niemand zag ik er, dan HEM-alleen.* — Wat zou *behalve* etymologisch zijn?

19) Wat is de beheersfching van *uitgenomen*, wanneer zulks meer of min als eene praepositie gebruikt wordt; zegt men b. v. *HEM uitgenomen*, of *HIJ uitgenomen, ken ik geen mensch in die stad*?

20) Moet op *behoudens* een *casus rectus* of *obliquus* volgen? — Wat regeert *buiten*?

24) VAN UIT *den zwarten nacht breekt 's uchtends gouden fraal,*

zingt zeker dichter. In hoe ver kan dat *van uit* in een goeden stijl gedooft worden?

22) Moet men zeggen: VAN DIEN TIJD AF AAN, VAN DIEN TIJD AAN, VAN DIEN TIJD AF, OF VAN DIEN TIJD werd de *sombere* FILIPS DE II *steeds meer en meer op den edelen Prins VAN ORANJE verbitterd.*”

22) Hoe laten zich onze voorzetselen etymologisch ophelderen? Behooren zij niet tot onze oudste en oorspronkelijkste taaldeelen, en is er tusfchen de praepositien der meeste talen van Europa niet dikwerf eene treffende overeenkomst te bespeuren, die ten blijke van den gemeenschappelijken oorsprong dier Westersche talen strekken kan? En wat dergelijke vragen meer zijn. —

23) Welken naamval regeren onze tusfchenwerpfels? Waarom zegt men wel eens: *o my ongelukkige!* en niet *o u ongelukkige* enz.?

24) Moet ik zeggen: *Hoe gelukkig zoude ik zijn, indien dat geluk mij te beurt viel,* of wel: *Hoe gelukkig zoude ik NIET zijn, indien, enz. Quam felix essem! Que je me trouverais heureux!*

25) HUYGENS zingt treffend:

*Daer gaet een mann ter dood! Siet, hoe de menschen loopen!
Is 't sulcken nieuwe saeck
Van wonder of vermaeck?
Gaen wy niet self ter dood en dagelicks met hoopen?*

Moet men zeggen *ter* of *ten* dood? Wat is *ten* en *ter* eigenlijk? Wat verdient de voorkeur: *te goeder ure*, of *ter goeder ure*, *te dien dage*, of *ten dien dage*, *ten heupen toe*, of *ter heupen toe*, 't *gejammer stijgt TEN wolken*, of *stijgt TER wolken* enz. enz.? Hoe vindt men *te* en *ten* bij vroeger schrijvers gebezigd? Door welk Hoogduitsch woord laat het zich ophelderen? Wat is *ten* *zij*, *ten ware* enz.?

30) HERMAN VAN WOERDEN, medestander van GERARD VAN VELSEN, zeide tot Graaf FLORIS DEN VIJFDEN, toen hij dien Graaf geweldiger hand aangreep (volgens onzen kronijkschrijver MELIS STOKER):

*„Uwe hoghe spronghe syn ghedaen,
Ghine sult niet meer der voeren driven;”
Sprac hi: „heer meester, ghi moet bliuen
Onse ghevanghen, wien lief of leet.” —
Ick seg u, dat ic seker weet,
Dat de grave hilt OVER SPEL,
Want hi loech, dat wetic wel;
En andworde den-fellen man:
Help, seit hi, ik ben nochtan. enz.*

kan men uit den versregel: *Dat de grave hilt over spel*, het overspel van den Graaf bewijzen?

*Iets over de woordenschikking in onze taal, en
over hetgene ten haren opzigt in den stijl.
moet worden in het oog gehouden.*

§ 102.

Uit de verbinding van verschillende woorden ontstaan zinsneden, zinnen en perioden, gelijk wij in het vervolg nader zien zullen. Het is echter niet genoeg, dat men in een' goeden stijl de woorden in hunne onderlinge betrekking met grammatikale naauwkeurigheid bezige, maar wij moeten ze ook in die orde plaatsen, welke met den aard onzer taal overeenkomstig, en der duidelijkheid en sierlijkheid van stijl het meest bevorderlijk is. Niets is er b. v. aan te merken op de woordenschikking in het volgende scherpe punt dicht des Heeren *van Zuylichem*:

Aen een onbedacht Jongman

*Soo jong en soo veel praets, dat niemand sich derf roeren?
 Ey neemt den spiegel eens en soekt daerin, arm kind!
 Of ghy dien mallen muyl genoeg bewasfen vindt,
 Om onder oude liën dat hooge woord te voeren.*

Maar de woordenschikking is af te keuren in die dichtregelen deszelfden beroemden mans, welke getiteld zijn *Sprekensvrucht*:

*De dood sitt in de tong en 't leven. — Elck moet weten,
 Nadat er elck mè zaeyt, sal elck 'er vrucht van eten.*

Over de zeer onderscheidene woordenschikking, die de eene taal in vergelijking der andere heeft, kan men zeer belangrijke nasporingen doen. Verschillende vragen bieden zich hier ter beantwoording aan, als b. v.: Wat is eene natuurlijke, met den gang der menschelijke gedachten overeenkomende woordenschikking? Welke zijn de oorzaken, dat de woordenschikking in verschillende talen zoo verschillend is? Welke woordenschikking bevordert het meest de duidelijkheid? Welke de sierlijkheid? Welke de kracht en den nadruk van stijl? Wat maakt het eigenaardige uit in de woordenschikking der oude talen, het Latijn en Grieksch? Wat voordeelen heeft de woordenschikking dier spraken boven die van de meeste hedendaagfche vooruit? Wat is de reden, dat men in het Latijn en Grieksch de woorden met zoo veel meer vrijheid kan rangschikken, dan in vele nieuwere talen? Welke van die nieuwere talen zijn door haar zamenstel en hare grammatikale vormen het meest geschikt, om de woordenschikking der oude spraken na te bootfen? Hoe is de woordenschikking in het Fransch en in de met hetzelfde vermaagschapte talen, het Italiaansch, Spaansch

en Portugeesch? Waardoor onderscheidt zich de Engelsche woordenschikking? Is deze laatste natuurlijk of onnatuurlijk, gepast of ongepast te noemen? Wat valt er op te merken ten aanzien der woordenschikking in het Hoogduitsch enz. enz. enz.?

§ 103.

Het zij genoeg hier ter plaatse deze vragen, wier getal nog aanmerkelijk vermeerderd zou kunnen worden, bloot te hebben opgegeven? Wat onze eigene taal betreft, men kan ten haren opzigt in het algemeen aanmerken, dat de Nederlandsche woordenschikking zeer gepast is, om ons het geheel der gedachten, in een' zin of eene periode 'vervat, op eene aaneengeschakelde wijze voor den geest te brengen, en de aandacht van het begin tot het einde des zins gespannen te houden, iets, hetwelk echter (dit valt niet te ontkennen) soms wel eens vermoeiend zijn kan. Om kort te gaan, onze woordenschikking bevordert den indruk eener voorgedragene gedachte in haar' ganschen samenhang, maar eischt hierdoor, vooral in lange volzinnen, eene onafgebrokene opmerkzaamheid. De reden van dit eigenaardige onzer schikking is onder anderen deze, dat wij zeer dikwerf woorden, die met elkander op het naauwst verbonden zijn, in de constructie van een' zin geheel van een scheiden, en niet, dan na de tusschenvoeging van een aantal andere, het woord doen volgen, dat tot het lang reeds voorafgegene regtstreeks behoort. Zoo plaatsen wij b. v. onze zoogenaamde hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* soms mijlen wijd van het *verbum*, welks conjugatie zij helpen vormen. Even zoo gaan wij te werk met *moeten*, *kunnen*, *mogen* enz. Als b. v. de Heer van *Zuylichem* zingt:

*Matthys tast oud en jongh aen ;
 't Moet alles door syn tongh gaen ,
 Wat over voeten gaet. —
 Of 't wel, of qualick staet ,
 En sal ick hem niet leeren ;
 Eén dingh en keur ick af :
 Syn tongh gaet tot in 't graf ,
 Daer kan men sich niet weren.*

dan ziet men reeds, hoe 't woord *moet* vrij wat verwijderd staat van het woord *gaan*, waarbij 't behoort. Even zeer is *zal* gescheiden van *leeren*, niertegenstaande deze beide woorden in den grond slechts één *verbum* uitmaken, dat is, met zich-beiden het *futurum* van *leeren* uitdrukken. Zoo staat ook *kan* vrij ver van *weren*. — In dit punt dicht echter is deze eigenaardigheid onzer woordenschatting, die zich niet alleen tot onze hulpwerkwoorden, maar tot allerlei andere taaldeelen uitstrekt, nog niet bijzonder sterk in het oog loopend. Men neme echter eens een prozafchrift, in een' wat periodischen stijl, dat is, in een' stijl met lange zinnen, opgesteld, zoo zal de waarheid van het gezegde nog duidelijker worden. Wij lezen b. v. bij den oud-Hollandschen geschiedschrijver en dichter BRANDT, dat, toen de Amsterdamsche burgemeester CORNELIS PIETERSZ. HOOFT zijnen ambtgenooten de gematigdheid in geloofszaken inscherpte, hij onder anderen zeide: „*Wy SOUDEN, Myne Heeren, ons voordezen wel gelukkig HEBBEN GEACHT, HADDEN wy 't dus ver MOGEN BRENGEN; — het oogmerk van 't aennemender wapenen niet verder strekkende, dan OM geweld en tyranny AF TE WEREN, niet OM over 't gemoed van anderen in geloofszaken TE HEERSCHEN.*” En wat verder: „*Ook HADDEN WY of Prins Willem van hoogloffelyke gedachtenise, buiten 's lants zynde, nooit middel GEVONDEN, OM cenigen voet in 't land*

te KRYGEN, ten ware DE INGESETENEN en onder hen vele Catholyken, dien de Spaensche wreedtheid tegen de borst was, ons zelf de poorten HADDEN GEOPENT, met vaste hope, dat niemand in syne Conscientie sou worden beswaert." Elk ziet, door welk eene tusfschenwijdte de regtstreeks bij elkander behoorende woorden van een gefcheiden zijn; het woord zouden b. v. van hebben geacht, hadden van mogen brengen enz. enz. Hierin dus gaan wij — en de Hoogduitschers even zeer — op eene geheel andere wijze te werk, dan de Franschen en Engelschen. Wij toch zullen b. v. aldus een' zin

rangfchikken: ¹ Ik ² heb ³ den ⁴ brief, ⁵ welken ⁶ gij ⁷ mij,
⁸ niettegenstaande ⁹ gij ¹⁰ het ¹¹ zoo ¹² druk ¹³ hebt, ¹⁴ wel ¹⁵ hebt
¹⁶ willen ¹⁷ fchrijven, ¹⁸ heden ¹⁹ ontvangen, maar in het

Fransch zal, met eene geheel andere woorden-

¹ fchikking, dezelfde zin aldus moeten luiden: ² J'ai

¹⁸ ¹⁷ ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ¹⁴ ¹³
¹⁵ ¹⁶ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹² ¹¹
reçu aujourd'hui la lettre que vous m'avez bien

voulu écrire, quoique vous soyez (fussiez) si affairé

of occupé. Het zoude toch louter wartaal opleveren, wilde men de woorden, naar onze wijze van ze

te plaatsfen, in het Fransch overbrengen, en den zin aldus vertolken: *J'ai la lettre que vous à moi,*

quoique vous si occupé soyez, bien avez voulu écrire, aujourd'hui reçu. — Het gevolg nu van dit

onderscheid tusfschen de woordensfchikking in onze en die in de Fransche taal, of in de met deze

laatstgemelde meer of min overeenkomende fpraken, is dit, dat het zamenftel der zinnen en perioden

bij de Franschen foms al zoo duidelijf en minder

vermoeiend voor de aandacht des hoorders of lezers is, dan wel bij ons, maar dat hetzelfde van den anderen kant die aandacht niet zoo gespannen houdt, en geen zoo fraai ineengeklonken geheel vormt, als men in onzen stijl aantreft. Men kan de Fransche woordenschikking mozaïekwerk noemen, uit kleine, losse stukken zamengesteld, en waarin ieder stuk een op zich-zelf staand deel uitmaakt, de onze in tegendeel laat zich bij een weeffel vergelijken, welks draden van het begin tot het einde door elkander gevlochten zijn, zoodat men dikwerf achteraan eerst den draad wedervindt, dien men vooraan reeds heeft aangetroffen.

§ 104.

Schoon er dus eene geheel andere woordenschikking bij ons, dan bij de Franschen heerscht, schoon b. v. de woorden vrij wat anders geplaatst staan in de volgende bekende en verhevene regels van RACINE :

*Celui qui met un frein à la fureur des flots,
Sait aussi des méchans arrêter les complots;
Soumis avec respect à sa volonté sainte,
Je crains Dieu, cher Abner! et n'ai point d'autre crainte.*

dan b. v. in het sneldicht van onzen treffelijken HUYGENS :

*De schatten, Adriaen, daer ghy u in verheugt,
Hou ick u wel te goet, dat ghy zoekt op te leggen;
Maeckt 't huys maer niet soo voll, dat wyse lieden seggen:
Daer is byna geen plaets gelaten voor de deughd.*

Schoon al verder de duidelijkheid der Fransche woordenschikking en van den geheelen Franschen stijl allen lof verdient, valt het echter niet te loochenen,

dat de onze, vooral in proza, vrijer is en meer afwisseling bezit, dan die onzer Gallische naburen. De schrandere VERWER heeft reeds aange- toond, dat b. v. de woorden, *ik breng heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis*, zich twaalf malen in onzen stijl verplaatsen laten; b. v. *heden breng ik aan de bruid den bloemkrans van de hofstede te huis; den bloemkrans breng ik heden enz. Van de hofstede breng ik heden enz. Aan de bruid breng ik heden enz.* En zoo, zegt hij, laat zich de zin: *ik zal heden aan de bruid den bloemkrans, van de hofstede, te huis brengen*, achttien keeren omzetten; terwijl een foortgelijke, met het hulpwerkwoord *hebben* gevormd, b. v. *ik heb heden aan de bruid enz.*, deze omzetting tot twintigmaal toe duldt. Voorzeker, men zal dit niet kunnen doen met het Fransche: *j'ai apporté aujourd'hui de ma maison de campagne un bouquet de fleurs à la fiancée*, of *j'apporterai*, of *j'ai apporté etc.* De reden der meerdere vrijheid, welke wij boven de Franschen te dezen aanzien hebben, is deels mischien in den anders gewijzigden gang onzer denkbeelden en in andere foortgelijke oorzaken te zoeken, deels ook nog een weinigje in de eenigzins naauwkeuriger declinatie, die wij aan ons lidwoord of *articulus* en aan onze *pronomina* of vornaamwoorden geven kunnen. Hierdoor toch behoeft de betrekking eens naamwoords in een' zin niet altijd blootelijk door de plaats, waar het staat, aangeduid te worden. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Dien uyl, die stadigh vloekt by hemel of by hel,
Geloof ick niet te wel,
Hy schynt het oock te merken,
En daerom alle dingh by eede te versterken.*

zoo is hier de zin volkomen duidelijk, niettegenstaan-

de de woorden *dien uil* vóór, in plaats van achter die *geloof ik*, geplaatst zijn. Deze duidelijkheid zoude zelfs niet verloren gaan, al stelde men, dat er, in plaats van *geloof ik*, iets anders stond, b. v. *trouwt*, dat is *vertrouwt*, *ieder niet te wel*. Het *pronomen dien* toch, dat door de aangehechte *n* het kenmerk des *accusativus* of vierden naamvals draagt, zoude ons altijd leeren, dat de zin is: *iedereen vertrouwt niet al te wel DIEN UIL enz.* In het Fransch integendeel zoude bij zulk eene woordenschikking eene volflagen dubbelzinnigheid heerschen, daar de woorden, (nu maar plat weg en letterlijk zoo wat vertaald) *ce benêt*, *cette bête qui jure toujours par le ciel et l'enfer connaît chacun très bien*, niet anders zouden kunnen beteekenen, dan, *die uil*, *die ezel kent iedereen' zeer wel*, en niet *iedereen kent dien uil*, *dien ezel zeer wel*. De plaatsing moet hier alles beflissen; want *ce benêt*, *cet ane*, *ce lourdaud* kunnen zoo wel *nominativi*, als *accusativi* zijn. — In de vrouwelijke en onzijdige substantieven is zulks echter ook bij ons het geval. Kan men b. v. in het Latijn zeggen: *mulierem B amat mulier A*, zonder dat het evenwel dubbelzinnig zij, dat vrouw A de beminnende, en vrouw B de beminde persoon is, zoo gaat dit bij ons volstrekt niet. Wilden wij toch de Latijnsche woordenschikking blijven behouden en vertalen: *vrouw B bemint vrouw A*, zoo zoude natuurlijk een ieder dit niet anders verstaan kunnen, dan dat vrouw A de beminde persoon, vrouw B de beminnende, gevolgelyk vrouw A de *accusativus*, en vrouw B de *nominativus* was.

Mistchien ligt ook in den vorm van den *genitivus* of tweeden naamval, dien wij nog meer of min in onze substantieven-zelve (b. v. *des vaders*, *des paards*) hebben, en waarover in § 58 gesproken is, eene kleine reden van de vrijheid onzer woor-

denfchikking boven die der Franschen opgefloten. Daardoor toch laat zich op eene gemakkelijke wijze, en zonder dat men den *articulus* behoeft te bezigen, het substantief, in den *genitivus* staande, vóór het substantief plaatsen, dat in den *nominativus* staat.

Met dat al wordt door dergelijke kleinigheden het groote onderscheid, dat er tusfchen de Franfche en Nederlandsche woordenfchikking, wat het punt van vrijheid betreft, gevonden wordt, nog niet ten eenen male opgehelderd.

Het aangefipte over dit onderscheid moge echter voor dit handboek thans voldoende zijn. Wij voegen er flechts bij, dat de hedendaagfche Hoogduitfchers zich soms eene nog grootere vrijheid van woordenfchikking veroorloven, dan bij ons plaats heeft. Ook kunnen zij dit doen, daar hunne declinatie naauwkeuriger is, dan de onze, gelijk hier boven is aangemerkt. Duisterheid is er dus niet in de volgende verzen van voss, hoe vreemd en stroef de woordenfchikking in dezelve ook hier en daar fchijnen moge. De dichter fchildert de afwifelingen eener bekoorlijke muziek, en zingt onder anderen:

— — — Häufig und vielfach

*Wechfelnde Weifen des Klangs wetteiferten, andre mit andern.
Vielgewandt, tiefftrömend ergoss sich der lebende Wohllaut;
Donnerte bald graunhaft, wie Gestad' anklimmende Brandung
Braust im Orkan, wenn krachen die Kiel und strandender
Männer
Nothschuss halt, und Geschrei in den Wogentumult fern hin-
firbt;
Bald, wie gezwängt Bergflut im Geklüft weint, weinte der Tonfall,
Unruhvoll, langsam Miskläng' auflöfend in Einklang;
Wallete dann, wie ein Bach, der über geglättete Kiesel
Rinnt durch blumiges Gras und Umschattungen, wo sich die
Hirtin
Gerne zum Ausruhn legt, und im Halbtraum horcht dem Ge-
murmel.*

De bijzondere regelen onzer woordenschikking zijn aan ieder Nederlander, over het algemeen, genoegzaam bekend, daar zij hem van kindsbeen aan door het gebruik eigen zijn geworden. Elk weet dus, dat, als HUYGENS b. v. van zekeren prediker zeer aardig zingt :

*Daer raesde er een op stoel, als of 't een donder waer',
En meend' hy seide ons wonder; — maer
Al, dat ick van hem hoorde,
Was, op het kortst gesett:
In een rivier van woorden
Een droppeltje bescheid.*

hij niet konde zeggen: *daar een er raasde*, in plaats van *daar raasde er een*, even min als, *maar, dat ik van hem hoorde al*, in plaats van *maar al, dat ik enz. enz.*

Bekend is het dus, dat wij verschillende woordenschikkingen hebben, naar mate de rede vragend, of niet vragend, wenschend, of niet wenschend, aansprekend, of niet aansprekend enz. zij. Want vraag ik b. v. *is hij het?* zoo plaats ik het woord *is* vóór het woordje *hij*; zeg ik integendeel, zonder te vragen: *hij is het*, zoo komt *is* achter *hij*. — Van 's gelijken is onze woordenschikking dikwerf geheel anders in eene stellige, dan in eene niet stellige, ondergeschikte of afhankelijke rede. Wij zeggen b. v. stellig: *het is waar*, maar, niet stellig sprekende, zeg-

gen wij niet: *ik weet niet, of het* ^I ² IS WAAR, maar

² ^I *of het* WAAR IS. Hierdoor kan zich, (als hier boven gezegd) volgens de schrandere opmerking van den Heer BILDERDIJK, onze *subjunctivus* van den

indicativus onderscheiden, zonder dat het noodig zij, tot de gewone veranderingen des *verbums* - zelf' de toevlugt te nemen. Immers de Latijnsche *subjunctivus* *SIT* in plaats van den *indicativus* *EST*, als men zegt: *nescio, an verum SIT*, drukt zich bij ons door de plaatfing uit: *ik weet niet, of het WAAR IS*, in stede van *ik weet niet, of het IS WAAR*. De *subjunctivus* is dus kenbaar, al zegt men ook niet eens *ik weet niet, of het waar zij*.

Men spreekt ook wel in onzen stijl van eene zoogenaamde natuurlijke en van eene kunstige woordenschikking. De Heer *van Zuylichem*, bij eene zijner nichten, zoo het schijnt, te gast geweest zijnde, en zich in haar gezelschap verveeld hebbende, zong vernuftig:

*Vraeght ghy my, of ick ook versadight ben? — O ja, nicht!
Ick ben heel wel DOOR u, en meer VAN u versadight!*

Hier is de woordenschikking zoogenaamd natuurlijk. Zij zoude in den tweeden regel meer dus genoemd kunstig geweest zijn, stond er, in plaats van *ik ben heel wel* enz., met eene andere schikking: *heel wel ben ik verzadigd*. Even zoo zoude zij meer kunstig zijn, als men in het volgende paar regels, dat dezelfde HUYGENS op iemand maakte, die niet veel te vertrouwen was:

*Dirck is goed rond, goed Zeewsch; dat moet men soo verstaen:
Hy is rond, als een klood, men kan er niet op staen.*

als men, herhaal ik, las:

*Goed rond, goed Zeewsch is Dirck. Zoo moet men dit verstaen:
Rond is hij, als een klood, enz.*

Hetzelfde onderscheid ziet men tusschen: *ik haat hem, dien verrader zijns vaderlands, doodelijk, en:*

hem, dien verrader zijns vaderlands, haat ik doodelijk. Het eene is op zijn' tijd even gepast, als het andere (*). Slechts woordenschikkingen, naar den aard van vreemde talen geheel verwrongen, b. v. wanneer wij, op der Engelschen wijze in hun *I have seen him*, ook zeggen wilden *ik heb gezien hem*, in plaats van *ik heb hem gezien*, stuiten ons. — Zoo is het ook gelegen met het plaatsfen van het adjectief achter het substantief in conjunctieve stellingen, dat men, in navolging des Latijnschen stijls, vóór een paar eeuwen nog wel eens deed. HOOFD b. v. zingt:

*Een appel, die met GONSTE GROOT
Uw boeltje werrept in uw schoot,
Daerom zoudt ghy versmaden
's Hof's tafel-overdaden.*

Men vergelijkte hier boven § 68. Dergelijke woordenschikkingen durven wij ons in onzen stijl, ook zelfs in dien der poëzij, over het algemeen tegenwoordig niet meer veroorloven, even min als om het bijwoord in sommige gevallen achter het *verbum* te plaatsfen, gelijk de groote HOOFD insgelijks doet in den schoonen rei uit den *Gerard van Velzen*:

*Den openbaren Dwingelant
Met moet te bieden wederstand,
En op de hersenpan te treden,
Om met het storten van syn bloet*

(*) Ik kan niet zeggen, dat ik die benamingen van *natuurlijk* en *kunstig* zeer eigenaardig vinde, om het onderscheid, tot welks aanduiding zij dienen moeten, uit te drukken. De zoogenaamde kunstige orde kan toch op haar' tijd even natuurlijk, ja natuurlijker zijn, dan de natuurlijke. Liever zou ik de laatste de bedaarde, kalme, logische, de andere de levendiger en hartstogtelijker heeten.

*Den vaderlande 't waerdste goet ,
De gulde vryheit te bereeden ,
Dat is , van ouder herkomst wyd ,
By d' aldertreffyksten altyd
BELOONT met eerebeelden DANKLYK. enz.*

In plaats van *dankelijk*, dat is *dankbaar*, *beloond*. —
Andere omzettingen, als b. v. *te bieden wederstand*,
in plaats van *wederstand te bieden* — en zoo ook in
de volgende dichtregel:

*Zijt welkom in het Zonneland ,
Alwaar de gouden app'len groeijen ,
Kaneel en nootboom geurig bloeijen ,
En ananasfen dekken 't zand!*

de woorden *dekken 't zand*, in stede van *'t zand
dekken* — blijven, schoon wel niet den vrijen proza-
schrijver; echter den aan maat en rijm gekluisterden
dichter altijd, in eene zekere mate, geoorloofd.

§ 106.

Twee hoofdgebreken, voor welke wij ons in onze
woordenschikking wachten moeten, en waartoe de
aard onzer taal ligtelijk aanleiding zoude kunnen ge-
ven, zijn vooreerst stroefheid, en ten tweede dui-
sterheid en onduidelijkheid. HUYGENS is zeker niet
stroef in de volgende geestig uitgedrukte les, welke
hij aan dichters over het zorgvuldig nazien en befcha-
ven hunner stukken geeft, en die ons het Hora-
tiaansche *nonum prematur in annum* herinnert:

*Haest worden, haest vergaen syn twee verwante saken ,
Die d' eene d' andere soo volgen, dat sy raken.
Denckt, dichters! die u haest, welck best in 't duren houdt ,
Dat langhsaem wast, als eyck, of ras, als vurenhout!*

Ook het volgende lezenswaardige en afwisselingshalve hier ingevlochten punt dicht deszelfden voortreffelijken mans gaat aan dat euvel niet mank.

*Geleerde predikers! ik bid u, leert bezeffen,
Wat tael uw ambacht voeght; geen ander, dat ick weet,
Als die daer best gelyckt uw dageyckſche klead,
Dat ſtatigh, zedigh is, en ongeciert en effen.*

Immers, zelfs in den prozastijl zoude eene dergelijke woordenschikking niets stootends hebben. Onaangenaam en stroef integendeel klinkt veel in den volgenden zin, en zulks door de wijze, waarop de woorden in denzelven geplaatst zijn: *De de ongelukkigigen steeds met diep medelijden aanzierende jongeling was dadelijk gereed zijne beurs, die steeds rijkelyk gevuld was, voor die menschen te openen, en zond hen vergevoegd en met een opgeruimd hart naar hunne, in plaats van met jammerklagten, thans met gejuich en vreugdekreten verryld wordende woningen terug.*

§ 107.

Voor al namelyk wachte men zich er voor, om een ongepast en onmatig gebruik van de meerdere vrijheid te maken, welke wij ons boven sommige andere natiën in onze woordenschikking veroorloven mogen, en men breide de ons eigene wijze, om naauw zamenhangende woorden van een te scheiden, niet tot in het buitensporige uit. Sommige schrijvers in het naburige Duitschland zijn, de hemel weet, door welk een' geest gedreven, in den laatsten tijd tot dit gebrek vervallen; doende zij den last van zeer lange zinnen op een klein, afgescheurd slotwoordje nederploffen. — Meer zeggen wij over dit onderwerp, dat eigenlyk tot den zoogenaamden *numerus* of de

prozamaat behoort, in onze redekundige voorlezingen.

Wat duisterheid, onduidelijkheid en dubbelzinnigheid betreft, voor het binnensluipen dezer gebreken wordt er in de woordenschikking der meeste nieuwere talen eene wijde deur opengezet, zoodra men niet zorgt aan de woorden die plaats te geven, welke dikwerf alleen in staat is, om te doen zien, met wat andere woorden zij in verband staan, en in wat naamvallen zij geplaatst zijn. Zoo ligt er over HUYGENS punt dicht, getiteld *Maeghdepoeder*, reeds half en half een nevel gespreid, al moge ook deze nevel, bij eene herlezing, allengskens opklaren.

*Dewyl de maegh gefond is,
Dat bitter in den mond is,
Wat waer 's een medicyn,
Genomen in wat wyn,
Tryns tong, gestampt in poeder,
Met die van haer vrouw moeder!*

Men gevoelt toch, hoe verward, hoe onduidelijk, en hoe stroef tevens het in proza luiden zoude, als men zeide: *overmits aan de maag gezond is, hetgeen in den mond bitter smaakt, wat zoude het een geneesdrank zijn, in wat wijn genomen, Trijns tong in poeder gestampt met die van hare vrouw moeder!* Veel welluidender en duidelijker zoude men zeggen: *Wat zoude Trijns tong, met die van hare vrouw moeder tot een poeder gestampt, en in wat wijn genomen, een uitmuntende geneesdrank zijn, daar toch, hetgeen in den mond bitter smaakt, voor de maag gezond is!*

Zoo moet men ook voorzigtig zijn met de voor aanplaatfing van den *accusativus* of vierden naamval, als deze *accusativus* geen kenteeken van dien *casus*

draagt. Zelfs ook dan nog past te dezen opzigte behoedzaamheid, als de *nominativus*, die met behulp des *verbums* zulk een' *accusativus* regeert, met het teeken zijns naamvals te voorschijn treedt. Schoon toch in het laatste geval zulk eene woordenshikking, bij nadere bezigtiging, duidelijk genoeg wordt, ligt zij echter aanvankelijk in duisternis gedompeld, en veroorzaakt misverftand en onzekerheid. Dit heeft b. v. plaats met het volgende tweeregelige punt dicht van HUYGENS, hetwelk — ten minste bij den eerften oogopflag — vrij wat onverftaanbaars heeft. De dichter zingt:

*My dunkt, de wereld noemde een wys man wel te recht
De tafel van Gods thien geboden averecht.*

In den beginne zal men meenen, dat de *wereld* hier de noemende perfoon, en dus de *nominativus*, een *wijs man* integendeel de *accusativus*, dat is, de hier genoemd wordende perfoon is. Hoe echter een wijs man juist het tegenovergestelde van de tien geboden zou kunnen heeten, zal men niet gemakkelijk begrijpen. Spoedig evenwel zal men leeren inzien, dat het de wijze man hier is, die de wereld, en niet de wereld, die den wijzen man de omgekeerde tafel van Gods geboden noemt, en dat zulks ook Grammaticaal daaruit blijken kan, wijl er een *wijs man* en niet *eenen wijzen* of *een' wijs' man* geschreven staat, zoo als wij, in onzen tegenwoordigen stijl, den *accusativus* gewoon zijn uit te drukken. Wij herhalen het echter: men moet zich voor dergelijke schijnbaar dubbelzinnige constructiën, zoo veel mogelijk in poëzij, maar nog duizendwerf meer in proza wachten. Soortgelijke dubbelzinnigheden en duisterheden kunnen ook ontstaan door de verkeerde plaatfing onzer bijwoorden, koppelwoorden en an-

dere kleinere rededeelen. Zoo ook door aan onze betrekkelijke voornaamwoorden of *pronomina relativa* hunne juiste plaats niet te geven, en wat dergelijke feilen meer zijn, waarover in het vervolg van dit handboek nog wel met een woord nader gesproken zal worden.

Met onze *participia* of deelwoorden zij men ook op zijne hoede. Zij hebben, gelijk hier boven gezegd is, in zoogenaamde relatieve stellingen geene aanduiding van geslacht, getal of buiging, en hunne plaatsing, of wel de samenhang - alleen moeten beslissen, tot welk lid van een' zin of volzin zij betrekking hebben. Gelukkig, dat die samenhang ons hier en zoo menige andere malen te hulpe komt! Moest in onzen stijl alles strikt - *grammatikaal* duidelijk zijn, dan ware er bijna geene bladzijde, ook in de schriften onzer beste schrijvers, aan te wijzen, welke niet door de eene of andere vlek van dubbelzinnigheid bezoedeld werd.

Mij valt b. v. op dit oogenblik een, in een' zeer zuiveren stijl geschreven stukje van een' onzer bekwaamste stijlisten in handen. Ik lees er onder anderen in: *De schriften van Wagenaar, hoezeer anders mede tot mijn oogmerk kunnende dienen, ga ik, als in ieders handen zijnde, met stilzwijgen voorbij.* Duidelijk genoeg en met eene onberispelijke woordenschikking gezegd, en echter, uit een louter grammatikaal oogpunt beschouwd, en tegen den Latijnschen stijl vergeleken, vol dubbelzinnigheid! Waarop slaat toch b. v. het *participium* of deelwoord *kunnende*? Op *schriften*, of op *Wagenaar*? Het kan, grammatikaal genomen, op beide slaan; want het heeft geen declinatieteecken, waarom men het slechts bij een van beiden zoude mogen voegen; en, wat de plaatsing betreft, ook volgens deze pleit er even veel voor de ver-

binding van hetzelfde met het eerste, als met het laatste woord. Hier behoort het nu bij *schriften*, maar in een' zin, als b. v. *de gelukzaligheid des menschen, hoe luttel ook, als een zwak sterveling, aan zijn ijzeren noodlot tegenstand KUNNENDE bieden, hangt toch altijd meer of min van hem-zelven af* — een' zin, welke door niemand gegispt kan worden — slaat het woord *kunnende* allerduidelijkst op *menschen*, dat evenwel hier op dezelfde wijze geplaatst is, als het bovengenoemde *Wagenaar*. — En waarop heeft *als in ieders handen zijnde* betrekking, op *de Schriften*, of op *ik*? Op *de Schriften* roepen de zin en ieder verstandig lezer mij toe. Maar ook deze samenhang, met uw verlof, lezer! doet zulks alleen; want aan het indeclinabele *zijnde*, dat bijna nimmer van gelaat verandert, is het niet te zien, en de plaatsing bevestigt hier ook niets. In eene periode toch, als de volgende, heeft men dezelfde woordenschikking, en daar slaat *zijnde* op *ik*: *Dit onderwerp ga ik, als tot deszelfs behandeling te weinig bevoegd ZIJNDE, en haar liever aan meer deskundigen willende overlaten, met stilzwijgen voorbij*. — Hoe veel meer grammatikale nauwkeurigheid is men in staat, om in het Latijn aan zulke participiale woordenschikkingen te geven! *Haec scripta Wagenarii, b. v. a me lecta* drukt even duidelijk uit: *deze Schriften van Wagenaar, WELKE SCHRIFTEN ik gelezen heb*, als: *Haec scripta Wagenarii, a me perlecti et valde amati*, te kennen geeft: *deze Schriften van Wagenaar, WELKEN WAGENAAR ik doorgelezen heb, en ten uiterste bemin, enz. enz.* Men wane echter niet, dat de Latijnsche woordenschikking geheel vrij is van grammatikale dubbelzinnigheden. Zij heeft ze weder in andere opzichten, waarover het echter hier de plaats niet is breedvoeriger uit te weiden.

Eenige vragen, tot het onderwerp der woorden-
schikking en tot deszelfs toepassing in den
stijl betrekking hebbende.

1) Wat gebrek heerscht er in de woordenschikking van
het versje uit HUXORNS, op bladz. 250 aangehaald.

2) Wat laat zich ter beantwoording zeggen der vragen
over de geheel verschillende woordenschikking, die in on-
derscheidene talen heerscht? Wat is de aard der woor-
denschikking in het Latijn, Fransch, Engelsch, Itali-
aansch enz.? Hoe is zij in de Duitfche talen?

3) Tot hoe vele hoofdfouten zou men de woorden-
schikking in den stijl brengen kunnen (gelijk b. v. de
Heer BILDERDIJK er drie opnoemt)?

4) Welke algemeene regels laten zich over de plaat-
sing der verschillende taaldeelen in eene zoogenaamde
stellige of regtsreeksche redé, waarin geene omzettingen
voorkomen, geven? Hoe plaatst men dan b. v. het
werkwoord, hoe de naanwoorden, met hetzelfde in be-
trekking staande, hoe adverbien, conjunctiën enz. enz.

5) Waarin zou de reden liggen, dat wij in de zooge-
naamde kunstige woordenschikking (even als in de vragende)
aan den persoon des werkwoords soms eene andere plaats
geven, en terwijl die persoon anders vóór het *verbum*
staat, hem nu achter hetzelfde plaatsen? Wij zeggen
b. v. in de zoogenaamde natuurlijke, of liever kalme, be-

daarde, geleidelijke woordenschikking: ¹ IK ² HEB *dezen mor-
gen nog niet op mijn weerglas gezien*, maar in de kun-
stige, of liever levendiger, ongedwongener: *dezen morgen*

² HEB ¹ IK *nog niet op mijn weerglas gezien*.

6) Heeft er bij ons in subjunctieve of conjunctieve stel-
lingen altijd eene verandering in de schikking der woor-
den plaats, gelijk men b. v. zegt: *hij zal heden zeker
komen (hodie veniet)* maar niet: *ik hoop, dat hij zal he-
den komen*, maar *dat hij heden komen zal* (of *zal komen*)
waarin men ziet, dat het woord *heden* niet meer achter,
maar vóór het hulpwerkwoord *zal* geplaatst wordt, en
door welke verandering van woordenschikking weer het
conjunctieve der stelling of datgene wordt uitgedrukt, wat

men in het Latijn, met *den vorm* van den *subjunctivus* zou aanduiden. (*Spero fore, ut veniat* of wel *eum venturum.*)

7) In welke soorten van stijl, en waar ter plaatse kan men het gevoeligst van de gewone woordenschikking afwijken?

8) HOOFD zegt: „*Een schelmstuk is 't, dat een Vader zijn Kindt verdoet; maar grooter schelmstuk begingh 'k met den genen langer in 't leven te lijdē, die met het ontlieven zijns broeders schreede gemaakt heeft tot slagtingh zijns Vaders, en uitroijing van al mijn Zaad door moordt en bloedkorting.*” Wat valt er over soortgelijke woordenschikkingen op te merken?

9) Wat is er van de woordenschikking in een' der volgende vier dichtregels uit HELMERS te zeggen?

*Hoe dierbaar zijt gij mij, o stilte van den nacht!
Als in uw duister ik herdenk aan 't voorgeslacht,
Als ik de schimmen waan dier halve Godn te aanschouwen,
Als dweepend zich mijn geest met hen durft onderhouēn.*

10) Wat van de volgende: *oud, vervallen, en grijs van haren zag ik mijn' vader terug, terwijl hij echter, bij mijn vertrek uit Holland, nog al de merkteekenen van jeugd en bloeiende gezondheid vertoond had?*

11) De Heer BILDERDIJK zingt:

— — — *De witgevlakte Stier,
Die door 't weërgalmend ruim van Golvans heide loeide,
Zie daar, waarom de wrok hun boezems dus ontgloeide.
Hem eigende elk van hen als vaderlijke haaf,
Ter wederzijde opregt en even fier en braaf.*

Wat zoude er in den prozastijl op de woordenschikking van een gedeelte dezer dichtregelen aangemerkt kunnen worden?

12) Wat op de volgende: *tracht op uw levenspad al de rozen te plukken, in wederwil der doornen, welke slechts eenigzins onder uw bereik groeijen, en wier bloemengeur u lieflijk op den adem van het koeltje toewaaist?*

13) Valt er ook onderscheid te maken tusschen woor-

denschikkingen, b. v. als: *ik weet niet, of zij reeds GEKOMEN IS (OF ZIJ), en IS GEKOMEN. Men zegt, dat hij van haar zeer BEMIND WORDT, OF WORDT BEMIND. De Vorst schijnt hem VERGETEN TE HEBBEN, OF TE HEBBEN VERGETEN. Het is onbekend, wanneer dit ZAL EINDIGEN, OF EINDIGEN ZAL.* (gelijk dit laatste bij HUYGENS in het denkwaardig versje):

*Die alle menschen wil behagen en in all,
Mag heden wel beginnen,
Maer quaed is te versinnen;
Wanneer hy einden zal.*

Enz. enz.

14) Wat is er op de woordenschikking der volgende periode uit BRANDT aan te merken? *Men behoorde ook den nieuwen aankomelingen niet op te leggen, sich te moeten laten vinden in de predikatie, die men gewoon is voor 't avontmael te doen, dienende, om by monde van den Kerkendienaar betydenis des geloofs te doen.*

15) Welke duisterheid en dubbelzinnigheid heerschen er in de woordenschikking van den aanhef des heerlijken nonnenzangs uit den *Gijsbrecht van Amstel*:

*O Kersnacht, schooner dan de dagen!
Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
Dat in uw duisternisse blinkt,
En wort geviert en aengebden;
Zyn hoogmoet luistert naer geen reden,
Hoe schel die in zyn ooren klinkt.*

16) De Heer KINKER verheft zeer de volgende periode uit de nagedachtenis van den Heer BILDERDIJK op PESTEL: *Gij (zegt de redenaar, Leyden aansprekende) van uw schitterend tempeldak, van uw groenende lauwerboschen, en blinkende zuilen, ja van de zulk een heiligdom als het uwe kenteekenende arendsvleugelen, die u overdekten, door den moedwil des oproers beroofde Wijsheidschool enz.! — Wat geldt hieromtrent?*

17) ALLARD HULSHOF scheidt veel behagen in woorden-

schikkingen, als de volgende: „*Duizenden van gekorvene Diertjes worden geboren, wien de uitbottende bladeren tot voedsel moeten dienen, gedurende hun kortstondig en gedaantewisselend leven.*” — En weer elders: „*Na de Dondervlaag ziet de ondergaande Zon minzaam neder, door de gebrokene lucht, op de rookende velden en beemden eener verkwikte Wereld, vertoonende zich als een hof des Heeren.*” En op eene andere plaats: „*Heldere dagen zijn er, om afscheid te nemen, en worden dikwijls gevolgd van huilende Stormwinden.*” Wat valt er omtrent foortgelijke woordenfschikkingen op te merken?

18) VONDEL zingt van het hoofd van OLDENBARNEVELD:

*Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zyn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Hoe zoude men in proza liever de woorden van dien zin rangschikken?

19) Waartoe kunnen woordenplaatfingen, als de volgende, aanleiding geven: „*Beroofd van eerambten en waardigheden, aan verachting en ellende ter prooije gegeven, van al zijne vrienden verlaten, zag de vrouw van Menzikof haren echtgenoot weder.*”

20) Moet men zeggen: *ik weet niet*, WAAR *gij van spreekt*, of WAARVAN *gij spreekt*. WAAR *dient zulks TOE*, of WAARTOE *dient zulks*. DAAR *is hij ongelukkig* DOOR, of DAARDOOR *is hij ongelukkig*. Zijn beide deze foorten van woordenfschikkingen goed, of alleen (op zijn Hoogduitsch) de laatste?

21) Wat geldt van woordenfschikkingen als de volgende: N. N. *wordt verzocht met zijne tegenwoordigheid te willen vereeren het bal, dat morgen plaats zal hebben. Ik heb gezien den reus, die op de kermis is enz. enz.?*

Over eenige algemeene voorschriften tot een' goeden Nederlandschen stijl, wat, te weten, de keuze van zuivere en duidelijke woorden, hunne verbinding tot zinnen, en hetgeen hiertoe al verder behooren moge aangaat.

§ 108.

De Nederlandsche stijl is de wijze, die aan elk' Nederlander of Nederlandsch schrijvenden in het bijzonder eigen is, om zijne gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van woorden uit te drukken. In een' wat engeren zin bepaalt zich zulks tot het schriftelijk uitdrukken, gelijk daarom ook de zegwijze minder gewoon is: *hij spreekt*, dan wel, *hij schrijft* een' goeden stijl. Soms tijds beschouwt men meer bepaaldelijk den stijl, met opzigt tot het sierlijke der wijze, waarop de gedachten zijn uitgedrukt. In dien zin zal men zeggen: *de taal en spelling van dat boek zijn stor-dig; de stijl is anders levendig en fraai.*

§ 109.

De vereischten van een' goeden Nederlandschen stijl laten zich tot drie brengen, zuiverheid namelijk, duidelijkheid en fraaiheid. Door een' zuiveren stijl verstaan wij de uitdrukking onzer gedachten, in haren samenhang en voortgang, door middel van regelmatig gebruikte woorden, die, voor zoo veel zulks mogelijk en nuttig zij, tot onze moedertaal en haren beschaafden, in geschrifte heerschenden tongval behooren. Het volgende bijtende en tot verlevendiging onzer voordragt hier aangehaalde punt-dicht des Heeren *van Zuylichem* is dus, gelijk het meeste uit dien tijd, naar onzen tegenwoordigen

schriftrant, wat de spelling betreft, onzuiver. Het versje is gerigt tot een' prediker, die met allerlei zotte bewegingen, slingeringen en speligen zijner armen, handen en vingeren de toehoorders ontftichtte :

*Ghy, die daer noot gezien en ongeern aengehoort,
 Gods woord slaet en bemorst met een gefochten slinger
 Van handen ginds en webr, — in Gods tael is een woord,
 Dat, of ghy 't noyt en laest, tot uwent 't huys behoort;
 Men seght in oud-Hebreeuwsch: een geck spreekt met syn
 vinger!*

Waarlijk eene goede les voor overdreven gebaarmakers op den predikstoel! Jonge lieden, die zich voor den kandel bereiden, mogen ze wel ter harte nemen.

§ 110.

Een duidelijke Nederlandsche stijl is eene zoodanige uitdrukking onzer gedachten, in haren zamenhang en voortgang, door middel van Nederlandsche woorden, hoedanig-noodig is, om hem, die met de vereischte scherpzinnigheid en kundigheden ter bevatting is voorzien, alles, hetwelk wij te kennen willen geven, gemakkelijk te doen bevatten.

§ 111.

Wij noemen een' fraaijen Nederlandschen stijl die wijze van uitdrukking onzer gedachten door middel van woorden in het Nederlandsch, als den goeden fmaak, of het vermogen, om met juistheid het fchoone te gevoelen en beoordeelen, welgevallig is. Bevallen moeten b. v. de volgende uitmuntende regels van HELMERS, waarin de dichter zich in zijne verbeelding bij de graftombe van WILLEM DEN EERSTEN, te *Delft*, verplaatst.

*Waar ben ik? Op wat grond heb ik mij zelv' verloren?
 Wat diepe stilte heerscht in dees gewijde koren,
 Die mij bedwelmt, ontroert, mijn hart met sidd'ring treft!
 't Is hier, dat zich de mensch tot zijnen God verheft.
 Wat prachtig grafgesicht rijst ginds met held'ren luister,
 Omringd met helm en speer en losgerukten kluiuster?
 Wat gouden lett'ren staan gebeiteld aan den wand?
 „Hier rust de redder van 't verdrukte vaderland!”
 Ja, eerste Willem, ja! 'k wil, bij uw graf gezeten,
 Al 't geen mijn hart gevoelt, mijn tijdgenoot doen weten!
 De traan, dien ik hier wijde aan uw gedachtenis,
 Is 't offer, dat gij eischt en uwer waardig is!*

Over de zuiverheid van stijl.

§ 112.

De vereischten van een' zuiveren stijl, met opzigt tot de woorden, zijn: 1) dat men de woorden orthographisch of spelkunstig goed schrijve, en verder in hun' zamenhang grammatikaal goed bezige; 2) dat men ze in proza, zoo veel noodig, onverminkt gebruike; namelijk, zonder nuttelooze veranderingen, verlengingen of verkortingen; 3) dat men zich aan geene zoogenaamde Latinismen, Graecismen, Germanismen, Gallicismen, Anglicismen enz., dat is, aan geene Latijnsche, Grieksche, Duitsche, Fransche en Engelsche taaleigenaardigheden schuldig make; 4) dat men zich zoo veel mogelijk, en vooral in fommige soorten van stijl, onthoude van verouderde woorden; 5) van te willekeurig nieuw-gefmede woorden; 6) van uitheemsche woorden; 7) van bastaardwoorden; 8) van zoogenaamde provincialismen en soloecismen; 9) van platte volkswwoorden en woorden, gewijzigd naar de ruwe volkstongvallen; 10) van te poëtische woorden; 11) van eene verkeerde plaatfing der zinteekenen enz. enz.

Het eerste vereischte tot een' zuiveren Nederland schen stijl is, dat men de woorden orthographisch of spelkuntig goed schrijve, en verder in het algemeen grammatikaal of spraakkuntig goed bezige. Aan het eerste wordt voldaan door het in acht nemen van die regels, welke de aard der taal, en het gebruik hieromtrent voorschrijven, schoon er, wat het gebruik betreft, voorheen weinig eenparigheid op dat stuk heerschte. — Sinds de nieuwe spelling echter, ten jare 1805 ingevoerd, is zulks aanmerkelijk verbeterd, en de bontkleurige ongelijkheid, die men in de schriften van vroeger' tijd aantreft, heeft voor eene niet onwelkome orthographische gelijkvormigheid plaats gemaakt. Iemand, die als schrijver optreedt, en tijd, lust noch bekwaamheid heeft, om zich-zelf een stelsel van spelling te vormen, heeft thans dadelijk een voorschrift, waarnaar hij zich regelen kan. Voorheen tastte hij in den blinden rond, en verviel, bij de regeringloosheid op dat stuk, dikwerf tot de zotste en ongerijmdste spelwijzen. Beter, ook zelfs eene slechte, algemeen aangenomene spelling in eene taal, dan volstrekt geene! (*)

§ 114.

Men moet echter de woorden niet alleen bloot spelkuntig, maar ook verder taalkundig goed schrijven,

(*) Men vergelijke vooral hetgeen hier boven bladz. 27 over de tegenwoordige spelling gezegd is, en dat het er weinig toe doet, welk spelstelsel algemeen zij aangenomen, zoo men slechts zorg draagt, dat de uitspraak der taal goed blijve. Wij hebben echter even zeer een woordenboek voor de uitspraak, als voor de spelling noodig.

dat is, ook naar de overige regelen onzer spraak-
kunst of *grammatica*. Als wij toch van den dap-
peren Hollandschen Admiraal CLAASSENS lezen :

*Acht schepen, zwaar van bouw, omsing'len thans den held.
Hij staat alleen, maar vast, gelijk een rots 't geweld
Der eeuwen, 't woest gebrul des donders fier blijft trotsen.
Schoon stormen aan zijn' voet in wilde golven klotsen,
Schoon schip bij schip, met kracht geslingerd op zijn borst,
Verbrijzeld henen stuift, staat hij met kracht omschorst,
Belacht het woeden van de orkanen en van de eeuwen. enz.*

dan is op de spelling van deze fraaije verzen uit den
derden druk der *Hollandsche Natie* wel niets aan te
merken, maar wel degelijk op de taal of op het
grammatikale. Immers één der substantieven heeft
hier bij herhaling een geheel verkeerd geslacht. Tot
de zuiverheid van den stijl behoort dus een getrouw
betrachten van de regelen onzer spraakkunst, tot
welke reedeelen of *partes orationis* die regelen nu
al betrekking mogen hebben. Inderdaad, dit stuk
kan men niet genoeg ter harte nemen; gelijk men dan
ook hiertoe in alle schriften, die over den stijl han-
delen, b. v. in die van CICERO, QUINCTILIA-
NUS, BLAIR, ROLLIN en honderd anderen, telkens
wordt aangespoord. Ook hebben de grootste ver-
nuften altijd bijzonder veel werk van het eigenlijk
grammatikale gemaakt, ja, zich zelfs met de uit-
pluizing van schijnbare kleinigheden verlustigd. Ik
behoef slechts bij ons op de namen van een' HOOFT,
BILDERDIJK, KINKER en van hoe veel anderen niet al
meer, te wijzen. Zeer naar waarheid heeft daarom
JEREMIAS DE DECKER tot JAKOB HEIBLOK, met eene
woordspeling in den smaak van zijn' tijd, gezongen :

*De spraek-konst is de grond, waerop dat hecht en vast
Der Mufen tempelbouw tot aen de wolcken wast;*

*Waer 't ook aen desen grond ontbreken mag of schorten,
Daer staet de tempelbouw der Musen in te storten. —
Ghy, Jacob, die dien grond dan in de jonckheyt legt,
Moogt van dien tempelbouw den heyblock zyn gesegt!*

§ 115.

Het tweede vereischte tot een' zuiveren Nederlandfchen stijl bestaat hierin, dat men de woorden zoo veel noodig, onverminkt en zonder verlengingen, verkortingen, of veranderingen fchrijve. Immers, dergelijke *metaplasmen* of *woordvervormingen*, gelijk men ze noemt, zijn meestal slechts uitgevonden, om fchrijvers, die aan eene zekere vaste maat gebonden waren, met name den dichteren, te hulp te komen, wanneer zij, door het bezigen der woorden in derzelve ware gedaante, tegen de regels dier versmaat gezondigd zouden hebben. HUYGENS leert ons toch aardig, dat men soms in dicht niet alles zegt, wat men wil, maar wat men kan :

*Staet niet te vast op al het seggen,
Dat dichters u te voren leggen!
Daer is te machtigen verschil
Van dicht tot ondicht, lieve man!
In ondicht segt m' al, wat men wil,
In dicht somtyds al wat men kan.*

Zoo ras men nu echter in de kluisters van maat en rijm niet meer geboeid gaat, hebben de woorden regt op hunne natuurlijke en onverminkte gedaante, en de zuiverheid van den stijl vordert, dat men hen daarvan niet beroove; ten minste niet anders, dan wanneer of het gebruik zulks ten eenen male medebrengt, of de welluidendheid en losheid er door bevorderd kunnen worden. Met de stoute en duizendvoudige metaplasmen, in het dagelijksch spreken voorkomende, hebben wij hier niet te maken.

De *prosthesis* of voorklamping hecht of klampt vóór aan het woord eene lettergreep, die hetzelfde in het gewone gebruik niet bezit. Dus vindt men bij onze dichters wel eens *gebuurman* voor *buurman*, *gemannen* voor *mannen*, welk laatste onder anderen door den Heer van *Zuylichem* gebezigd wordt in het volgende zeer zinrijke en hoogst lezenswaardige snekdicht, *Stijl* getiteld:

*Bedriegt u selven niet, GEMANNEN van de pen!
 (Daervan ick lichtelick een swacker lidmaet ben,
 Dan die'ck berichten durf), bedriegt u niet, goê vrinden!
 Men moet in al ons werck, 't zij dicht of ondicht, vinden
 Dat soet en krachtig zy. — Goê woorden, sachte tael
 Als blompap, zijn wel yet, maer ver van alkemaal.
 Goê stof en kloeck geweld van deftige gedachten
 Zijn heel niet, als se in 't barsch van duys're woorden
 smachten. —
 In één woord! Al ons werk moet sterk gebeente zijn.
 En senuwen; — en 't vel daerover klaer en fijn.*

In den prozastijl moet men zich van dergelijke voorklamping onthouden, en ook zelfs onze tegenwoordige poëzij gedooft ze maar zelden. — Soms heeft echter het gezegde *ge* een' collectieven zin, en is dan niet als bloote *prosthesis* te beschouwen.

De *aphaeresis*, d. is knotting of wegneming, heeft plaats, wanneer wij, met het gebruiken van een afwendingsteeken of *apostrophe*, ééne of meer letteren aan het begin van een woord weglaten, en in diervoegte hetzelfde, om het dus te noemen, knot-

ten. Als de Heer van *Zuylichem* van JAN, den dronkaard, zingt :

*Veel dronckjes achter een weet Jan den een te ruygen,
Of Griet wil preutelen of niet;
Siet, seght hy, mijn heminde Griet
Dit 's om den dorst, dien 'ck heb, en dat, om geen' te krygen,*

gebruikt hij twee knottingen, namelijk 's voor *is*, en 'ck voor *ik*. In het volgende tweerregelige snechticht van denzelfden geestigen dichter, komt er ééne voor :

*Ick sie, dat yeder volght sijn eigen wil en wysheit,
Maer Gods wijs volgen, mensch! is 't merg van alle wysheit!*

Hier staat namelijk de *aphaeresis* 't voor *het*. En zoo hebben wij 's voor *des*, en meer andere dergelijke knottingen, waarvan sommigen, gelijk b. v. de laatstgemelde, alsmede 't voor *het*, en 'k voor *ik*, ook van lieverlede in den prozastijl gesloopen zijn. Het best doet men echter haar in proza den toegang tot een' deftigen en sierlijken schrijfrant te ontzeggen, en ze daarin niet anders te bezigen, dan waar of het gebruik zulks vordert, of waar zij in staat zijn, om eene aangename afwisseling aan den stijl bij te zetten, en deszelfs losheid en kracht te vermeerderen. Het oordeel hierover blijve geocfenden ooren vertrouwd!

§ 120.

Wat de *syncope* of uitwerping betreft, zij ontstaat, of door het weglaten en soms ook wel verwisfelen eener letter midden in een woord, of door de zamentrekking van twee lettergrepen tot ééne;

Men heeft gewone en ongewone *syncopes*. — Tot de eerste foort behooren de zoodanige, welke voor ieder' dichter, die aan de strenge vorderingen van rijm en maat voldoen zal, onmisbaar zijn. Een paar er van, en wel een paar, door zamentrekking gevormd, treffen wij aan in het volgende bijtende puntdicht van den geestigen HUYGENS, waarin hij de dolle pleitzucht van zijn' tijd strengelijk gispt:

*Ick prys mijn advocaet! — Hij is gaen liggen sterven,
En heeft het dolhuys voor sijn erfgenaem verklaert.
Hy seid: ick heb mijn goed by sotte LIËN VERGAËRT,
't Moet gaen van daer het quam; de gecken moeten 't erven.*

Hier wordt uit het woord *lieden* de *d* geligt, en het overblijvende *lie-ën* tot *liën* zamengetrokken. *Vergaderd* wordt *vergaërd*. Op eene foortgelijke wijze wordt het drielettergrepige *bladeren*, om des rijms wil, tot *blären* gemaakt in deszelfden Heeren van *Zuylichems* aardig puntdicht op hopman DIRCK:

*Sy liegen 't, die verklaren,
Dat Dirck geen hert en heeft. —
In allerley gevaren
Gevoelt hy, dat het leeft,
En als de popelBLÄREN,
Van 't minste windje beeft.*

En zoo zijn *broër* voor *broeder*, *teer* voor *teeder*, *schaäuw* voor *schaduw*, *Goön* voor *Goden*, en honderd andere allen *syncopes* van een' foortgelijken aard, als de gemelde. Die in de volgende dichtregelen van HUYGENS voorkomt, is eenigzins anders:

*Voor een BESOND'RE gaaf danck ick mijn' God en Heer;
Sy hebben my niet lang te vreesen, die my krencken,
Al socht ik het te doen, ick kan 't niet langh gedenccken;*

't Goed, dat ick heb gedaen, ontgaet my noch veel eer,
't Goed, dat my is geschiet, vergeet ick nimmermeer. —

Hier staat *bijzond're* voor *bijzondere*, even als onze dichters (met weglating dier *e* of zoogenaamde *scheva*, die wij toch ook in de uitspraak soms bijna niet laten hooren) *eng'len* voor *engelen* zeggen, *eeuw'ge* voor *eeuwige*, *heil'ge* voor *heilige*, *ed'le* voor *edele* enz. De deftige prozastijl gedooft dergelijke woordvervormingen niet. — Wat de ongewone *syncofes* betreft, als b. v. *knijn* voor *konijn*, *glei* voor *galei*, *poëren* voor *poederen*, en meer andere van dien stempel, welke onze vroegere dichters zich niet zelden veroorloofden, zij mogen in onze tegenwoordige poëzij niet dan met veel omzigtigheid worden gebezigd, zoo zij al gebezigd mogen worden.

§ 121.

De *epenthesis* of invoeging schuift in een woord eene letter, die er niet in zijn moest. Zoo vinden wij bij onze vroegere dichters *tittelen* voor *tittelen*, *gekomen* voor *gekomen* enz. Men kan er het woord *honing* ook toebrengen, dat eigenlijk *honing* moet luiden. HUYGENS zingt er van:

Het softe van all 't soet is menscheyk gegis;
Het soetste van all 't soet weet niemand, wat het is.

De *epenthesis* is slechts in enkele gevallen in den stijl der poëzij te dulden. De proza verbant haar.

§ 122.

Schijnbaar is er veel overeenkomst tusschen de *syncope*, waarvan wij zoo even melding maakten, en tusschen de zoogenaamde *crasis*, d. i. zamentrek-

king of ineenfmelting. In den grond echter zijn beiden van elkander onderscheiden. De *crasis* toch werpt niet zoo zeer letteren uit, als zij wel twee op elkander volgende vokalen in de uitspraak één-, in plaats van tweesyllabig maakt. Dit doet zij vooral met *iē*, *iā*, *iāan* en dergelijke, onzer taal eigenlijk vreemde letterverbindingen. Immers, in echt Nederlandsche woorden worden twee naast elkaar geplaatste, verschillende klinkers dadelijk tot diphthongen. Dus zeggen wij *dien*, en niet *di-ēn*, *dairw*, en niet *da-ūw* enz. Maar, om niet van ons onderwerp af te raken, — men heeft twee zamentrekkingen in de volgende dichtregelen van HELMERS :

*Maar wie schetst Heemskerk ons, die naar den Noordpool streeft,
Door vuur en ijschots boort en bij Gibraltar sneeft?
Van Goens, die koningen zijn ketens heeft doen dragen,
En 't Oosten heeft geklemd aan Neerlands zegewagen?
Wie Kortenaar, wiens vuist voor ons de Zond ontfloot,
Piet Hein, den winnaar van des Ibers zil'ren vloot,
Die aan Brazielje's kust op Spanje zegepraalde,
Een oogst van lauw'ren won, en met zijn bloed betaalde enz.*

Hier staat *Brazielje* voor *Brazilië*, gelijk *Spanje* op zijn Fransch voor *Spanië* van het Latijnsche *Hispania* staat, zoo als de Hoogduitschers nog *Spaniën* schrijven. De laatstgemelde *crasis* heeft echter ook in den prozastijl de ware schrijfwijze van het woord geheel verdrongen. Zoo wordt *Groot-Brittannië* van lieverlede, ook in proza, *Groot-Brittanje*. *Italië* gaat echter slechts bij de dichters in *Itaalje* over. Men kan in onze vroegere poëzij meer soorten van zamentrekkingen vinden.

§ 123.

In het graffchrift van BRANDT op zijne gade SANNANNA :

*Hier rust Suzanne, een bloem van wijsheit, geest en deugt,
En tweemaal ELLEF jaar mijn helft, mijn hulp, mijn vreugt.*

treffen wij een voorbeeld van dien *metaplasmus* aan, welken men de *diarefsis* of spalking noemt. Deze spalking heeft vrij wat overeenkomst met de hier boven beschouwde *epenthesis* of invoeving, maar verschilt er echter in zoo ver van, dat door haar het woord niet eene enkele of een paar letters, maar eene geheele lettergreep rijker wordt. Wij zien dus, hoe BRANDT van *elf ELLEF* gemaakt heeft. En zoo vindt men *pallern* voor *palm*, *harrenas* voor *harnas*, *mellek* voor *melk*, *worrem* voor *worm* enz. HUYGENS bezigt *gelas* voor *glas* in het volgend kluchtig ineldicht:

*Myn jongen brak me een fijn GELAS,
Ick vraeghd', hoe 't by gekomen was,
Sóó, seid' hy, Heer! (als om te vallen)
En heeft er noch een laten vallen.*

In den prozastijl zijn dergelijke woordverlengingen volstrekt af te keuren. Ook zelfs onze tegenwoordige poëzij ziet ze ongaarne.

§ 124.

Gelijk de *aphaerefsis* of knotting haar' invloed uitoefent op het begin, zoo oefent de *apocope* denzelven op het einde der woorden uit, van hetwelk zij ééné, of soms meer letteren affnijdt. Deze *metaplasmus* is bij ons, noch bij de dichters, noch in den dagelijkschen spreektrant zeldzaam. Men heeft in den dichtstijl verscheiden foorten van afkappingen, die echter allen niet even gebruikelijk zijn. Als HUYGENS dus b. v. zingt:

*Kindren van heden, die 't schole verkeert,
Lest op een reden, die 'k hebbe geleert;
Neerftig gebeden is half gestudeert.*

dan is de verkorting *t' schole* voor *te* of *ter schole* een voorbeeld uit eene van die foorten. Uit eene andere foort vinden wij er een in het volgende punt-dicht deszelfden geestigen mans :

Ampten, Lasten.

*Siet, waer ons' driften gaen, en waer w' ons om bemoeyen!
Veel wercks zijn ijfere, veel eer zijn goude boeyen!*

Hier staat *onf'* voor *onze*, eene *apocope*, die *VONDEL* duizend malen bezigt.

Voorbeelden eener derde foort komen voor in de dichtregels van *HUYGENS*, luidende :

*Een vierpyl en een hovelingh
Gelycken seer sich in één dingh;
Sy reifen BEI' tot hooger eeren,
Maer, hoe se hooger gaen, hoe dat s' HAER meer verteren.*

S' haer namelijk staat hier voor *ze haar*, dat is, zoo als wij tegenwoordig schrijven zouden, *ze zich*. — *Bei'* vervangt *beide*. Zoo staat *aard'* voor *aarde*, als *HUYGENS*, bij het zenden van een stichtelijk boek tot een tegengeschenk voor aan hem gezonden appelen, met zijne gewone aardigheid zingt :

*Ghy sendt het schoonste, ja, maer ick het nutst geschenk!
Het uwe spruyt uit d' AERD', het myne uit hemelsche ad'ren;
Soo win ick 't, en nochtans, als ick 't wel overdenck,
Ghy sendt my vruchten toe, en ick send' u maer blaad'ren.*

Apocopes van nog weêr andere foorten bieden zich in de twee volgende sneldichten deszelfden Heeren *van Zuylichem* aan. Het eene luidt :

*Myn schaapjes treuren MEË, zy laten 't voedsel staen,
 Als waren zy in 't hart met Damons leet belaën;
 Geen versche klaver kan hen thans in 't minst verfrischen;
 De velden schynen my verwarde wildernissen;
 Ik derf MYN' wellust, want myn Kloris voert dien MEË;
 O Kloris! Kloris! keer toch weder op myn REË!*

De met andere letteren gedrukte woorden in deze bevallige dichtregelen, b. v. *blij* voor *blyde*, *gå* voor *gade*, *bel* voor *bede*, *meë* voor *mede* enz., zijn afkappingen; *mijn'* voor *mijne* is er ook meer of min eene. Zelfs schijnt de dichter, blijkens het bezigen van het kortingsteeken, ook de woorden *vreugd'* en *ziel'* nog te beschouwen als *apocopes*, en als geschreven staande voor *vreugde*, *ziele*. Trouwens, het is hier boven reeds gezegd, en aan elk' taalminnaar bekend, dat men onze substantieven, en vooral die van het vrouwelijke geslacht, voorheen meer op *e* deed eindigen, dan tegenwoordig. Men schreef in vroeger dagen *sprake*, *vreugde*; *zonne*, *ziele*, even als de Hoogduitschers dit nog doen in hun *Sprache*, *Freude*, *Sonne*, *Seele*. Slechts de harde opperduitsche dialekten, b. v. diegene, welke in Oostenrijk, Beijeren enz., onder het volk gesproken worden, laten die *e* weg, en zeggen *Sprach*, *Sonn*, *Seel*, *Bub.*, enz. Voor zoo ver wij Nederlanders dus thans zoo karig op de gezegde klinkletter aan het einde der woorden geworden zijn, kan zulks niet ten bewijze strekken, dat onze taal in zoetvloeiendheid gewonnen heeft. Wel in rasheid van uitspraak. Even min is het in het tegenwoordige Hoogduitsch eene deugd, dat men midden in de woorden de zachte *e* dikwerf dáár weglaat, waar wij Nederlanders haar gebruiken, of ten minste dienen te gebruiken. Onze Overrijnsche en Overeemsche taalbroeders toch schrijven *göttlich*, *schreck-*

lich, *schmerzlich*, *herzlich*; *Jüngling*, *Fremdling* enz., latende dus de consonanten tegen elkander botsen en horten. Wij scheiden ze door middel der *e* en zeggen: *goddelijk*, *schrikkelijk*, *smartelijk*, *hartelijk* enz. Uit vele foortgelijke woorden begint de *e* echter ook al bij ons eene verftooteling te worden, waarop met dat al de tegenwoordige spelling het zegel harer goedkeuring niet gedrukt heeft. In de conjugatie onzer werkwoorden is de gemelde klinkletter sinds lang niet meer te zien; want, terwijl onze voorvaderen; op der Hoogduitscheren wijze, met de *e*, *ik beminne u* of *dij*; *beminnes du*, of *beminnest gij mij* ook zeiden, zeggen wij meestal *ik bemin u*; *bemint gij mij* ook, en slechts in onzen zoogenaamden *subjunctivus* of aanvoegende wijze doen wij van tijd tot tijd de *e* nog eens klinken.

§ 125.

De laatste der door ons in § 115 opgenoemde woordvervormingen of metaplasmen is de *paragoge* of aanhechting, aanstaarting, achteraanclamping, hierin bestaande, dat men aan het einde der woorden ééne of meer letteren hecht, die zij in het gewone gebruik niet hebben. Het is dus ook al eene dier krukken, waarmede de dichters, aan wie de maat- en rijmkluisters het gaan wel eens wat moeilijk maken, en wier stijl, juist om deszelfs voeten, somtijds slecht voeteren kan, moeten voortompelen, willen zij den prozafist op zijde blijven. Dus ware b. v. de Heer *van Zuylichem* in het volgende sneldicht, tot tweemaal toe, in zijne dichterlijke vaart stecken gebleven; hadde hem de *paragoge* niet uit den nood gered:

Van Dircks Dochter.

*Dirck, die syn dochter soekt te venten,
 Gelyckt haer by de lieve lenten
 In 't bloeyen van haer jonge jeugd. —
 Of die gelyckenis veel deught,
 Late ick den kundigen bevolen. —
 My dunckt, Monpeer en sou niet dolen,
 Geleeck hy liever haer gedaent
 By d' allerschoonste herffte-maend.
 Soo vruchtbaer, seggen floute manden,
 Heeft s' yemand by geval bevonden.*

In deze dichtregelen staat *lenten* voor *lente*, en *herffte* voor *herfst*. Voor het laatste had de dichter ook, bij wijze van spalking, waarover in § 123 gesproken is, *herrefst* kunnen zeggen.

De bijvoeging der *n*, zoo als in *lenten*, is eene bij onze vroegere dichters zeer gewone *paragoge*, oorspronkelijk daaruit ontstaan, dat men de verfmelting der *e* met eene volgende vokaal wilde voorkomen, om niet een' voet te weinig in de versmaat te krijgen. Tot dat einde bezigt HUYGENS b. v. de gezegde letter in het volgende naïeve sneldicht:

*Gelyck als yder mensch syn sinnetje, syn wensje,
 Syn eigen lustjen heeft,
 Daer naer hy gaerne leeft,
 Soo heeft oock elke mensch een' eigene conscientie;
 Dus preeckten ick Matthys. — Hoe, ses' hy: elck mensch één?
 Soo heeft 'er yemand twee, want ick en hebb' er geen.*

Preeckten namelijk vervangt hier *preekte*. Naderhand heeft men de *n* ook wel noodeloos aangehangen, welk eene en andere tot veel verwarring in de geslachten onzer naamwoorden aanleiding gegeven heeft.

Men is op deze en in het algemeen op alle foorten van metaplasmen tegenwoordig, zelfs in den dichtstijl, vrij wat keuriger, dan voorheen.

Het hier kortelijk aangestipte over de woordvormingen of metaplasmen moge voor dit handboek genoeg zijn!

Een paar vragen, nog hiertoe betrekkelijk.

1) Heeft men ook in andere talen, b. v. in het Latijn, Fransch enz. soortgelijke metaplasmen, als waarvan in de bovenstaande §§ gesproken is?

2) Wat andere voorbeelden van *antitheses* of letterwisselingen laten er zich al opnoemen? In hoe ver is de *antithesis* tegenwoordig nog geoorloofd en in den dichtstijl aan te bevelen? Heeft men ook enkele geoorloofde letterwisselingen in proza?

3) Wat al meer soorten van *aphaereses* of knottingen, dan de in § 119 opgenoemde, treft men aan? Welke knottingen zijn in den prozastijl onvermijdelijk?

4) Heeft men ook *synopes* of uitwerpingen, die in den prozastijl geheelenal door het gebruik gewettigd zijn? Wat voorbeelden van uitwerpingen kan men meer aanvoeren? Hoe duidt men de *synopes* in den stijl aan?

5) Welke soorten van *crases* of zamentrekkingen vindt men, behalve de in § 122 opgenoemde, al meer bij onze dichters?

6) Wat andere soorten van *diaereses* of spaltingen heeft men nog? — Laat zich de *apocope* of afkapping *m'* voor *men* gepast in den dichtstijl bezigen? Waartoe kan zij aanleiding geven? Kan men in den prozastijl *apocopes*, als daar zijn: *een'* voor *eenen*, *haar'* voor *haren* enz. niet zeer wel toelaten, ja, wordt de stijl door het voluit spreken van *eenen*, *zijnen*, *haren* niet vaak lam en slepend? Heeft hierin geene verkeerde navolging van 't Hoogduitsch plaats gegrepen? Welke taal lascht en hecht de zacht-korte *e* meer in en aan de woorden, de onze of de Hoogduitsche enz.?

7) Welke andere voorbeelden van *paragogen* of achteraanclampingen, dan die in § 125 voorkomen, laten er zich al opnoemen? Is het eene *paragoge*, wanneer ik zeg: *de schoonheid der vrouwe*? Hoe gaf de voor-malige *paragoge* der *n* in onzen stijl aanleiding tot ver-

verwarring in de geflachten? Is in deze achteraanclamping ook fomwijken oud-Hoogduitsch taaleigen te bespeuren enz.?

Enz. Enz. Enz. Enz. Enz.

§ 126.

Het vermijden van zoogenaamde Latinismen, Gallicismen, Anglicismen, Germanismen, en hoe zij verder heeten mogen, maakt een derde vereischte tot een' zuiveren stijl uit. Men verstaat door de gezegde gebreken spreek- of schrijfwijzen, niet in onze sprake, maar in die der Latijnen, Franschen, Engelschen, Duitschers enz. te huis hoorende, en of 1) bestaande in geheel vreemde, slechts naar onze uitspraak gewijzigde woorden, of 2) in woorden, die wel onzer taal niet vreemd zijn, maar in andere beteekenissen bij ons gebruikt worden, of 3) in uitheemsche woordvoegingen en woordschikkingen. Het meeste gevaar loopen wij bij ons van Germanismen of *Hoogduitschheden*, waartoe namelijk de allernaauwste bloedverwantschap van het Nederlandsch en Hoogduitsch zeer ligt aanleiding kan geven; terwijl het daarenboven ten uiterste moeilijk valt, met eene juiste scheidlijn het grondgebied dier beide talen af te bakenen. Sommige Germanismen vallen dadelijk in het oog. Welk Nederlander toch ontdekt ze niet oogenblikkelijk in den volgenden zin: *Mijne woning te Napels had onder meer andere groote aannemelijkheden, welke het onbekwame, om vijf stokwerken hoog tot haar heen op te moeten stijgen, wijd overwoegen, ook nog het voordeel, dat ik zoo gelijk van de kamer uit op eenen kleinen gang kwam, en van dezen door eene houten ladder zoo voort mij op de hoogste terras van het huis bevond.* Zoo zoude

het ons ook dadelijk in onzen stijl *opvallen* (opdat ik - zelf hier eens een' *germanismus* bezige), dat is, *in het oog vallen*, wanneer iemand gezegd werd, *ZICH bij den koning voor dit of dat ambt bedankt te hebben*, dat is, *den koning voor zoodanig een' post zijn' dank te hebben betuigd*. Want schoon men in onze taal, ten minste in de Geldersche dialecten, wel spreekt van: b. v. *ik bedank MIJ daar wel voor, dit of dat te doen*, wordt dit *ZICH bedanken* zelden, voor zoo ver ik weet, gebezigd in den zin van dank zeggen voor eene weldaad, eene beleefdheid, of iets anders, dat goed is. Dit kan het onderwijl wel degelijk in het Hoogduitsch beteekenen, weshalve de geestige Heer *van Zuylichem*, die in de voornaamste talen van Europa verzen maakte, en dus kenner dier spraken was, deze zijne bekwaamheid dan ook weêr, op zijne gewone aardige wijze, aan den dag legt, als hij zingt:

*De Duyschen hebben, schynt, ondanckbare gedancken ;
Soo ick haer vriendschap doe,
De danck behoort my toe ;
Sy seggen 't anders om, en doen haer zeer bedancken.*

In het voorbijgaan zij gezegd, dat, wat het in deze verzen gebruikte *doen* betreft, zulks hier op dezelfde wijze voorkomt, als de Engelschen hun *to do* bij hunne *verba* dikwerf bezigen, en gelijk men in het Groningsch, dat vol Engelsch steekt, somtijds zal hooren zeggen, *Mijnheer DEED Mijnheer voor de uitnoodiging bedanken*, in plaats van *bedankte*, of *liet bedanken*.

Een aantal woorden en spreekwijzen zijn er echter, waarover men uren lang zoude kunnen twisten, of zij al, dan niet, als germanismen beschouwd moe-

ten worden, terwijl men daarenboven, wilde men het gezag der oudheid in dezen doen gelden, niet alleen vele van zulke half, maar zelfs honderden van tegenwoordig geheel Hoogduitsch schijnende uitdrukkingen zoude kunnen verdedigen. Wij hebben weér een voorbeeld in het zoo even gemelde punt dicht van HUYGENS, waarin het Hoogduitsche woord *Gedancken* voor ons *gedachten* gebezigd is. Ook zouden wij indiervoege, om het Hollandsche der Hoogduitsch schijnende uitdrukking: HET IS SCHADE, *dat het weder heden zoo slecht is, (Es ist Schade, dasz das Wetter heute so schlecht ist)* voor HET IS JAMMER, *dat enz.*, te bewijzen, het gezag van den grooten HOOFD kunnen inroepen, die in de *Granida* deze uitdrukking juist in diezelfde betekenis bezigt.

*Het vinnig stralen van de son
Onschuil ik in 't boschaedje ;
Indien dit boschje klappen kon,
Wat melde 't al vryaedje !
Vryaedje ? neen ! Vryaedje ? ja !
Vryaedje sonder meenen ;
Van hondert harders (IS 'T NIET SCHAE ?)
Vindt m' er getrouw niet éenen.*

Wij zouden het Hoogduitsche *Lezerin* voor *lezeres*, met het in § 55 aangehaalde punt dicht des Heeren van *Zuylichem* kunnen bekrachtigen. Wij zouden, als wij zeiden: *de wijn wil mij, heden middag, maar volstrekt niet MONDEN*, dat is, *niet smaken, (der Wein will mit heute Mittag ganz und gar nicht munden)* ons op HUYGENS kunnen beroepen, die zingt:

Pieters smaeck.

*Ick vraeghde Pieter lest,
 Wat wijn hij 't liefste dronck: 'ck soud' er hem af doen schencken;
 Heer, seid' hy, sonder dencken:
 Wijn, die my niet en kost, MONDT my gemeenlick best.*

Met welk *monden* men dat andere *monden* niet verwarren moet, hetwelk in het volgende puntlicht van denzelfden dichter, voorkomt :

Aen Agniet.

*Stonds my een tale vry, die Holland noyt en hoorden,
 Ick seid' in nieuwe, maer seer duydelijke woorden:
 Ghy MONDT my niet, Agniet!
 Noch ooght, noch oort my niet.*

Hier toch wil de geestige man, al lagchende, zeggen: uw mond behaagt mij even min, als uwe ooren en oogen.

Wij zouden indiervoege al verder *redelijkheid* voor *braafheid* en *eerlijkheid*; *leesten* in den zin van *be-wijzen*, *betoonen*, (Hoogduitsch *Einem einen Dienst leisten*); *zwindelen* (Hoogd. *schwindelen*) voor *duizelen*, *duizelig worden*; *laster* (Hoogd. *Laster*) voor *ondeugd* in het algemeen; *wonne* (Hoogd. *Wonne*) voor *vreugde*, *verrukking*; *uitteren* (Hoogd. *ausseren*) voor *uiten*, *te kennen geven*; *amme* (Hoogd. *Amme*) voor *minne*, *zoogster*; *gewogen* (Hoogd. *gewogen*) voor *toegenegen*, *gunstig*, en hoe veel andere foortgelijke, geheel Hoogduitsch schijnende woorden en spreekwijzen niet al meer, met het gezag van HOOFT, VONDEL, HUYGENS, CATS en de overige beroemde schrijvers van onzen vroegeren tijd bekrachtigen kunnen, ware zulks noodig, en liet het bestek dezes handboeks eene grootere uitweiding over

dit onderwerp toe. Nu moeten wij het bij het gezegde laten berusten, terwijl wij, als de slotsom van hetzelfde, deze drie regels ter betrachting aanprijzen. Vooreerst namelijk: wacht u voor germanismen. — Ten tweede: wacht u, om een' schrijver, van wien gij vertrouwen moogt, dat hem zuiverheid van stijl lief en waard is, en die tevens blijken geeft van over zijne taal nagedacht te hebben, dadelijk Hoogduitschheden aan te tijgen, als zij zich schijnbaar bij hem vertoonen. En ten derde: duid het een' daartoe bevoegden nimmer ten kwade, dat hij tusschenbeide, wanneer dit volstrekt noodzakelijk is, van onze Germaansche taalbroeders het eene of andere woord, of de eene of andere woordvoeging ontleene, of wel, dat hij, op der Hoogduitscheren wijze, door gepaste woordkoppelingen onzen taalschat zoeke te vermeerderen. Hij doet dit laatste dan toch niet, omdat de Hoogduitschers het doen, maar, omdat wij in onze taal, die in vele opzichten geheel en al hetzelfde karakter bezit, als de hunne, zulks uit kracht van de haar eigene geaardheid doen kunnen.

Van Anglicismen, dat is, Engelsche taaleigenheden of spraakeigenaardigheden, loopen wij weinig gevaar. HUYGENS bezigt er, al boertende, een' in het geestige sneldicht:

*Ick vraeghd' : Hoe raecte Dirck om 't leven? Was 't van
 DRINCKING,
 Of van een SINCKINGH? — Neen! seid' yemand, geen van twee,
 En evenwel van beid' ; hy tuymelde in de zee,
 En dronck syn selven doot, en bleef voorts in een' sincking.*

Drinking staat hier voor *drinken*, even als de Engelschen dus hun bedrijvend deelwoord of *participium actiyum*, dat bij hen op *ing* uitgaat, dikwerf in de plaats van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze, en

voorts als substantief gebruiken. Men zoude derhalve in het Engelsch den eersten versregel van HUYGENS misfchien zoo wat vertalen kunnen: *I asked: How Dorrick did lose his life. Did it be by drinking, or by sinking?*

§ 127.

In een' zuiveren stijl moet men zich ook in acht nemen voor het gebruik van verouderde woorden. Niet alleen toch zijn zij der duidelijkheid nadeelig, daar zij van velen niet verstaan worden, en in dat opzigt naar afgeschafte munten gelijken, maar tevens ligt op hen eene zekere roest van oudheid, die ze onbevallig maakt, en daardoor het sierlijke en nette van den stijl bezoedelt. Te regt zingt POPE:

*Somo by old words to fame have made pretence,
Ancients in phrase, mere moderns in their sense;
Such labour'd nothings, in so strange a style,
Amaze th' unlearned, and make the learned smile.*

Men kan bij onze vroegere schrijvers een aantal woorden vinden, die aldus van lieverlede in onbruik geraakt zijn, b. v. *ellewaard* voor *elders*, *ervoelenis* voor *gevoeligheid*, *heerschheid* voor *heerschappij* enz. HUYGENS zingt van het dansen:

*Springht op sijn Duitsch of op sijn Frans,
Ick sie geen' misdaed aen den dans;
My dunckt, het springen en het singen
Zijn aengeboren SUSTERLINGEN;
'k Geloof, het hert springht, als men singht,
En 't hert is 't, dat de voeten dwinght;
Soo raken sy gelijck aen 't roeren;
Dat beurt den adel en de boeren,
Die met, en dese sonder maet. —
Wie, dunckt u, doet het meeste quaet?
Mijns oordeels, zijn se minst te laken:
Die regel houden in 't vermaken.*

Hij herinnert ons meer of min des Hoogduitschen dichters SCHILLER treffelijk gedicht, *Der Tanz* getiteld. — Voor het overige bezigt HUYGENS in het woord *zusterlingen*, dat is, *gezusters*, een woord, dat tegenwoordig zelden meer gebezigd wordt, en dus als meer of min verouderd beschouwd moet worden. Dit woord kunnen wij nu wel missen, maar het is beklagenswaardig, dat zoo vele andere kostbare munten uit onzen taalschat verloren zijn gegaan; en, gelijk het zeer te wenschen is, dat men op dezelfde van tijd tot tijd opmerzaam gemaakt worde, kan men het ook geen' bevoegd' en kundig' schrijver euvel duiden, dat hij, bij voorkomende gelegenheden, en als het mangel aan gepaste, nog in zwang zijnde uitdrukkingen hem daartoe dwingt, pogingen aanwende, om eens een verouderd woord weder in omloop te brengen. Door deze uitzondering dus wordt de in deze § voorgeschreven regel eenigzins beperkt. Met dat al blijft voorzigtigheid in dit stuk ten hoogste aan te bevelen, want slechts in enkele gevallen kan een zoodanig opwekken uit den dooden, (gelijk men het, al boertende, zoude kunnen noemen) worden toegestaan.

§ 128.

Men wachte zich insgelijks voor het smeden en gebruiken van geheel nieuwe woorden; ten zij 1) volflagen gebrek ons hiertoe noodzake; 2) het nieuwe woord naar den aard onzer tale gevormd zij; 3) het denkbeeld, tot welks aanduiding het dienen moet, verstaanbaar en naauwkeurig door hetzelfde worde uitgedrukt, en 4) hij, die het invoert, eenige bevoegdheid bezitte, om zulks te kunnen en mogen doen. Nieuwe woorden toch zijn, als het ware, nieuwe munten, die geene geldigheid hebben, dan voor zoo ver zij met den stempel des oppergezags, dat is,

des gebruiks, geijkt zijn. Dat men echter in een' boertigen stijl wel eens uit jok een nieuw woord smeden mag, spreekt van zelve. Wie zoude het iemand ten kwade duiden, die in zulk een geval b. v. zeide: *iemand ridderen voor tot ridder maken*, gelijk HUYGENS van het Engelsche woord *knight* (spreekt uit *nijf*), dat is *ridder*, op de Engelsche wijze een werkwoord maakt, namelijk, *knijsen*, in den zin van *tot ridder slaan*, en hetzelfde dus, als het Engelsche *to knight*, dat is, *ridder maken*, beteekenende.

De groote koning van dry over-zeesche kroonen

KNIJGHT *man-volk met sijn hand, om deugden mē te loonen;*
Kost Carel 't vrouwvolk nu, in plaats van KNIJGHTEN,

KNECHTEN,

Wat souder meisjes, die mot meisjes zijn, om vechten!

Men ziet, dat *knechten* hier nog een tweede nieuw gefmeed woord is, den zin hebbende van *iemand tot een' jongen maken*. Immers *knecht* beteekende oudtijds zeer dikwerf blootelijk een' perfoon van het mannelijke geslacht.

Ook den schrijveren over nieuwe, nog weinig behandelde wetenschappelijke onderwerpen is het scheppen van nieuwe woorden bij wijlen zeer wel te vergunnen, ja, zij kunnen hierdoor tot verrijking der taal zeer veel toebrengen, indien zij slechts op eene duidelijke en regelmatige wijze te werk gaan. Door dan ook van deze vrijheid een betamelijk gebruik te maken, hebben wij in onze taal vele, thans alom geldige, echt Nederlandsche woorden, welker gelijk beteekenende verwanten men in het Hoogduitsch nog mist, of die ten minste bij de Duitschers nog weinig in zwang zijn. De beroemde Hoogduitsche schrijver JEAN PAUL noemt ons daarom ook de grootste puristen van Europa.

Zoo moet men ook onderscheid maken tusschen geheel nieuwe woorden, en tusschen de zoodanige, waarvan de woordkoppeling slechts nieuw is. De Heer BILDERDIJK bezigt b. v. het woord *berggeronk* in de fraaije en hoogst klankrijke verzen :

*Hij sprak. — Als 't dof gebrom van verre donderslagen,
Op vleugels van den storm de dalen rondgedragen,
En met den hollen galm van klucht en rotspelonk,
Al romm'lend, voortgerold in dreunend BERGGERONK,
Verhief zich 't woest gejuich der duiv'len naar den hoo-
gen. enz.*

Dit woord heeft in vele opzigten *den schijn* van een nieuw zamengeesteld woord, ten minste, ik herinner mij op dit oogenblik niet het meer te hebben aangetroffen. Onderwijl, hoe verstaanbaar is hetzelfde, en hoe krachtig tevens drukt het uit, wat het uit moet drukken, namelijk het holle, doffe, dreunende, rommelende, snorkende en ronkende nabauwen, dat de bergen van het geluid des donders doen. Hij, die in bergstreken onweders heeft zien losbarsten, (gelijk ik dat geluk meermalen gehad heb) zal met mij het schilderachtige en klanknabootfende der bovenstaande verzen gevoelen, zoo wel, als hij het voelt in de vermaarde plaats van TASSO :

*Chiama gli abitator' dell' ombre eterne
Il rauco suon de la tartarea tromba. etc.*

of in de verzen, die mij in de Mesfiade van den grooten, en in waar gevoel en eenvoudige verhevenheid nooit overtroffen KLOPSTOCK, door hunne klankrijkheid altijd bijzonder bekoord hebben :

*Sinnlos wider Gott was zu denken, entstürzten im Abgrund
Ihren Tronen die Geister der Hölle. Da jeder dahin sank,
Stürzt' auf jeden ein Fels, brach unter jedem die Tiefe
Ungefüm ein, und donnernd erklang die unterste Hölle.*

Even fraai en duidelijk is de zamenkoppeling *glas-
toon*, die de Heer KINKER bezigt in zijn gedicht,
de Wereldstaat getiteld, ter plaatse, waar hij van :

Den GLASTOON hunner stem, den waasmend' ambergeur

der bovenaardsche wezens zingt, en hiermede op het zuivere, als glas of kristal klinkende, en harmonikaächtige hunner stemmen zinspeelt. — En zoo zoude men uit onze latere dichters honderden van nieuwe, of ten minste nieuw schijnende woordkoppelingen kunnen aanvoeren, die ten betooge van het hier door mij beweerde zouden kunnen strekken; terwijl men er duizenden en tien duizenden zoude kunnen verzamelen uit de poëzij der Hoogduitschers, wier dichters toch in koenheid en stoutheid, maar ook soms in dolle buitensporigheid van woordkoppelingen, leenspreuken, beelden en wat dies meer zij, aan de Grieken, die waaghalzen in het woordfmeden, en aan de Oosterlingen, die hoogdravende en tot boven de starren steigerende stijlisten, nauwelijks iets toegeven.

De slotfom van het gezegde in deze § komt derhalve hierop neder: zijt voorzigtig met het smeden van nieuwe woorden, maar laat u van den anderen kant door geene te verregaande schroomvalligheid afschrikken, om, zoo gij, als schrijver, eenige bevoegdheid en naam bezit, de taal met gepaste nieuwe woorden te verrijken! Bereken echter altijd, of uw nieuw woord wel zoodanig zij, en daar ter plaatse gebezigd worde, dat, en waar hetzelfde genade in de oogen uwer lezers vinden kan; en wees met het bezigen van nieuwe uitdrukkingen het meest op uwe hoede, als gij nog jong zijt, en in de geleerde wereld geen gezag hebt. Menig een heeft, door het laatste in dit en in vele andere gevallen niet op het

oog te houden, met de voortbrengfelen van zijn' geest op eene jammerlijke wijze fchipbreuk geleeder. Een' BILDERDIJK is veel geoorloofd, dat aan de Heeren ftudenten A, B, C, D enz. niet vrij staat.

Om voor jonge lieden ernst met jok een weinig aftewisfelen, zullen wij hier een boertig puntdichtje van HUYGENS laten volgen, dat meer of min met het in deze §§ behandelde onderwerp in verband staat :

*Dirck hoorde letter-liên, die met den and'ren fpraken
Van nieuwe woorden in haer' moedertaal te maken,
En feid', ey, fcheit er wyt! het is een fot bedrijf,
Daer mè ghy befigh zijt! Dat sweer ick by mijn wijf
Haer' toomeloofse tongh.— Die maectt wel foo veel woorden,
Ghy focht er niet één nieuw te maken, als ghy 't hoorden.*

Met den anderen is met elkander, in het Hoogduitfche *cinander*.

§ 129.

Geheel uitheemfche woorden komen in een' ftatigen en deftigen ftijl ook niet te pas. Zij zijn toch niet alleen voor fommigen onverftaanbaar, maar geven daärenboven aan een opftel het voorkomen van een' lappe-deken, die van allerlei bonte kleuren en krullen fchittert. Wij zeggen echter met nadruk: *in een' deftigen ftijl*, b. v. in dien eener plegtige redevoering, of van een ander dergelijk ftuk van wel-fprekendheid of dichtkunst. Is de fchrijftrant meer eenvoudig, en heeft dezelve tot wetenschappelijke onderwerpen betrekking, dan is eene grootere vrijheid in dezen te vergunnen. Soms zelfs kan het bezigen van vreemde woorden zijn nut hebben. In het taalkundige vak b. v. zijn de Latijnsche namen der onderfcheidene rededeelen, en van wat

er al meer tot het grammatikale behooren moge, zoo zeer in alle spraken bekend, dat men de duidelijkheid van den stijl dikwerf bevordert door ze te bezigen. Ten minste ik verheug er mij telkens over, als ik in Hoogduitsche of andere buitenlandsche taalkundige schriften, van *adjectivum*, *substantivum*, *verbum* enz. spreken hoor. Treden toch vertalingen van dergelijke woorden in de plaats, dan weet men vaak niet, wat er door de vertaalde woorden bedoeld worde, daar de eene schrijver de Latijnsche kunsttermen op deze, een ander wederom op gene wijze vertolkt, iets, waardoor ten laatste niets dan verwarring en onzekerheid ontstaat (*). Uit dat oogpunt gelieve men dus ook de tot taalkunde betrekking hebbende vreemde woorden en bastaardwoorden in dit handboek te beschouwen, en derzelve gebruik mij en anderen zoo wel te veroorloven, als men in het Latijn, ook zelfs in den zuiveren stijl van CICERO, een aantal Grieksche woorden gedoogd heeft.

Dat voor het overige daar, waar het scherts en jok geldt, wel vijftientwintig talen dooreen gehutfeld mogen worden, behoeft te nauwernood herinnering. Wij lagchen dus regt hartelijk met, en niet over den geestigen Heer *van Zuylichem*, als hij ons ergens in zijne gedichten eene letterkundige *olla podrida* of hutspot opdischt, welke uit de vermenging van het Hollandsch met zeven ta-

(*) Het is b. v. regt lastig, als men in de *Grammatica's* van het Angelsaktsch, oud-Friesch enz., door den geleerden Deen RASK uitgegeven, de Deensche vertalingen moet ontcijferen, die hij van de Latijnsche kunsttermen gemaakt heeft. En zoo vertalen een half dozijn Hoogduitsche schrijvers elk op verschillende wijze woorden, als daar zijn *nominatrus*, *accusativus*, *verbum* enz.

len is zamengesteld. De bestanddeelen namelijk tot deze letter-spijze worden geleverd door het Nederlandsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, Latijn, Hoogduitsch, Engelsch en Grieksch. — Zoo vinden wij ook bij den Heer BILDERDIJK het volgende aardige rijmpje, in hetwelk de slotwoorden der versregels voor de helft Engelsch zijn, maar echter, als zij slechts zuiver naar der Britten wijze worden uitgesproken, vrij goed op de Nederlandsche rijmen. De gezegde dichtregels hebben betrekking tot de feestviering van een' Engelschen zoogenoemden regtsgeleerde te *Lewisham*, en zijn' leerling:

*Pluk rozen en peñon, oranje- en scheerlingbloessem,
Schakeer de glaskoraal door 't Oostersch parelnoer;
Gadr wat de veldgrond teelt van 't aangename Lewisham,
En vlecht het om het hoofd van d' overachtbren Brewer!*

*Verheugt u, wet en recht! in 't voorbeeld van een' Lawyer,
Die nimmer wet verdraaide of Engelsch nam voor Zweedsch!
Zijn kunde zedig dekte in d' allerdichtsten sluier!
Nooit hooger eerzucht had, dan de outside of the stage!*

*Viert met hem, viert zijn feest! weergalme huis en kamer
Van vreugde en dischgeschal, in spijt zelfs van den Droes!
Want virtue (zegt de spreuk) is guarded without armour,
En zonder 't ijz'ren hek der nieuwe Marlborough Mews.*

*Of is er in den kring van 't honest English people
Een enk'le, die uw vreugd, uw feestvreugd wraken kan,
Die iets te zeggen heeft op leeraar of discipel?
Voorzeker, brave twee! geen sterv'ling! neen, not one!*

*Veracht dan 't boos gelach van haughty men or women!
Uw geest is hun te vreemd: Zie daar de gansche knieep!
En 't gees'len met de tong slaat niemand blaauwe striemen.
Denkt: Angels look on Pope, as Pope looks at an ape!*

Wat bastaardwoorden zijn, is overbekend. Zij zijn, even als aangenomene bastaardkinderen, half echt, half onecht. Half echt, daar zij meer of min naar den aard onzer taal geplooid, en in het gebruik op hare leest geslagen zijn; half onecht, daar hun oorsprong toch altijd uit den vreemden is. *Notaris* is b. v. een bastaardwoord; want het is in vorm wel niet volkomen meer het slecht-Latijnsche *Notarius*, dat is, *aanteekenaar*, (van *notare*, *teekenen*, *merken*) maar toch een burger in ons taalgebied, die het kenmerk van zijn' vreemden oorsprong nog duidelijk op het voorhoofd draagt. Men zal immers niet met HUYGENS het gezegde woord van de woorden, *als de nood daar is*, willen afleiden. De geestige man namelijk zingt, kortswijlig, en op de testamenten, die door de Notarissen geschreven werden, zinspelende:

Notaris.

*Oud Roomen doopte my, naer ick verstaë, Notaris;
Maer, landliën, gaet u niet soo verr' ten einden aem!
Wat dunckt u, raecht ick niet ten deelen aen den naem,
Omdat ick meestendeel gehaelt werd, ALS NOOT DAER IS?*

Soortgelijke woorden nu, als daar verder zijn: *secretaris*, *president*, *kapitein*, *procureur* en duizend anderen, komen in een' hoogst deftigen en statigen stijl niet te pas. Men trachte ze dan of te vertalen, of te omschrijven. Nog meer, en ook ten aanzien van een min deftigen schrijftrant, geldt zulks van die geheel nuttelooze bastaardwoorden, welke in vroeger dagen, en vóór dat men dit gespuis uit het gebied der dichtkunst en welsprekendheid verdreven had, geheel dat gebied overstromden, en,

als even zoo vele vreemde en verderfelijke planten, der ontkieming en groei des goeden zaads op onzen taalakker overal in den weg stonden. Toen toch, (het was in de zestiende eeuw), zong een JOHAN BAPTISTA HOUWAERT, die waarlijk door eene dergelijke barbaarschheid de asfche van den zoo taalzuiveren MAERLANT en MELIS STOKE in haar' doodflaap stoorde, toen, zeg ik, zong een HOUWAERT de volgende brabbeltaal, die men bij mijn' geachten ambtgenoot, den Hoogleeraar YPEIJ, aangehaald kan vinden :

*Nu ghepresupponeert, dat jemant is eloquent,
 En dat hy in der rhetoricke is excellent,
 Dat hy philosophelyck can argumenteren,
 Dat hij de harmonye der musycken kent,
 Mitsgaders den loop weet van 't firmament,
 En dat hy alle hantwercken kan useren;
 Dat hy de republycke weet te regeren,
 Dat hy kennis heeft van de nigromancye,
 Dat men hem in de rechten heeft sien doceren,
 Dat hy gheleert is in alle const en clergie,
 Soo en weet hy nochtans niet ten selven tye,
 Ten sy, dat hy weet te doen de wille van Gods;
 Die wyzen Gods woort wil wijs zijn, is sot.*

Voor deze uitersten wachte men zich derhalve, maar wat een enkel bastaardwoord, in een' eenvoudigen stijl gebezigd, aangaat, hierover behoeven kunstregters zich juist niet zoo geweldig te ergeren, en vooral dan niet, als (gelijk zulks b. v. bij de behandeling van wetenschappelijke onderwerpen het geval is), de duidelijkheid er door bevorderd wordt. Men moet immers ook wel in honderd andere dingen bij den vreemdeling baat zoeken, daar toch geen land ter wereld alles, wat het noodig heeft, op eigen grond en bodem telen kan. Wel nu, waarom zouden wij zulks dan ook niet in de taal doen mogen?

Zoogenaamde provincialismen en foloecismen ontferen ook een' zuiveren stijl, en moeten, vooral als dezelve zeer deftig en statig is, met vlijt vermeden worden. Men noemt provincialismen zoodanige woorden, spreekwijzen, of woordvoegingen, welke niet door het algemeen Nederlandsche taal- en schrijfsgebruik, maar slechts door dat van een enkel landschap of stad gewettigd zijn. Dus zijn b. v. de volgende verzen, met voordacht, vol van provincialismen, en wel van Groningsche, gelijk zij ook geheel in de Groningsche dialect gefchreven zijn:

*Jong'! darsien kujen in de waide,
 Vjyr peerden, braaf land, en op de heide.
 Veul iemekörven nou, ik speur,
 Dou bist ijn rieke brommer, heur!
 Legt jou een henne golden aijer,
 Dan raakje mooi op riekdoms kaijer.
 Wel, wel, 't is wat te zeggen: Klaas!
 Ijnsklaps van arme weversbaas
 Ijn, dij veul in de melk kan brokken!
 Hail! wel 't fertuun zoo an gait fokken,
 Hij is bevried op 't aardsche dal,
 Dat geldpien hom de kop maakt mal.
 Nou, 'k wens dij veul gelok, mien jonge!
 Hou dikker, dat stijds wordt dien ponge,
 Hou lijver mij het wezen zal,
 En God bewaar dij veur verval!*

Zoo is het een Geldersche boere-*provincialismus* te zeggen: *smijt u dale* voor gaat zitten, in welken zin deze uitdrukking bij onzen geestigen STARING voorkomt, in zijne, hier boven reeds aangehaalde *Tuchtiging der Algerijnen*:

Smit oe dale :

*Vertel mei wat van oed dâden , miin jonge ! Ik male
Op niks anders ! 'et zit er nog in , dat ik meê ,
An den bak , scheepskost heb 'egetten , en jâdr of twee .*

Aldus zegt men ook , ten platten lande , in de be-
keoorlijke omstreken van *Zutphen* en *Arnhem* , *blek-*
ken voor *blaffen* , welk woord door *STARING* ge-
bezigd wordt , als hij zijnen boer *Engbert* van de
Algerijnen doet zeggen :

*Ze gavven om geen dink ,
En onzen keunink dorsten ze ook an te 'blekken !
Den was dat , kèdi denken , in den krop blijven stekken !*

En wat dergelijke woorden in de bovengezegde oor-
den en elders meer zijn. Voor het overige gevoelt
men , dat onze regel in de toepassing aan moeije-
lijkheden onderhevig kan zijn , en dat het soms
stof tót geschil kan opleveren , of men dit of dat
woord voor een' *provincialismus* al , dan niet hebbe
aan te zien. Ook kan men het schrijven van naam
niet euvel duiden , dat zij uit hunne geboorte- of
woonstreken , deze en gene passende uitdrukking , bij
gelegenheid , in hunnen stijl pogen te vlechten , om
aldus voor haar , van lieverlede , het groot-bur-
gerregt , ook in de schrijftaal , te verwerven.

Soloecismen zijn zoodanige woorden , of woord-
voegingen , welke alleen slechts den persoon , die
ze bezigt , eigen zijn. Hetgeen over het smeden van
nieuwe woorden gezegd is , vindt hier meer of min
zijne toepassing.

§ 132.

Men vermijde insgelijks in een' deftigen stijl het
gebruik van platte volkswoorden , en van woorden ,

gewijzigd naar de uitspraak der ruwe volkstongval-
len. Hoe vreemd zoude het toch klinken, als men
in de fraaije, en ook om hun *metrum* en *rhythmus*
hoogst uitmuntende dichtregelen van HELMERS :

*Zij vord'ren! — Nu ontsluit de orkaan zijn woest gebied,
En zweept zijn stormen voort, en knakt elk schip als riet;
Een tastb're nacht bedekt het eeuwig ruim der wa'ren;
't Schip rijst ten hemel; stort in d' afgrond; 't schrik'lijk klat'ren
Des donders, 't rosse licht des blikfems, 's volks geweën
Wart ak'lig dag en nacht, en lucht en zee door een. enz.*

als men, herhaal ik, in die verzen voor de uitdruk-
king *stormen voortzweepen*, eens b. v. die van *stormen voortranselen*, *voortpietsen* (Hoogduitsch *fortpeitschen*), zoo als men in Gelderland zegt, wilde bezigen, of wel voor *volksgeweën* het woord *volksgejank*. — Onderwijl is het somtijds zeer moeilij-
k te bepalen, wat plat en niet plat zij, en, gelijk men zich voor ware plomp- en platheden in den stijl wachten moet, zij men even zeer op zijne hoede tegen eene te vieze en belagchelijke kieschkeurigheid. Ook de tijd oefent grooten invloed uit op het edele of onedele van sommige woorden, en veel van hetgeen ons heden ten dage plat en laag voorkomt, was zulks voor een paar eeuwen niet. *Janken* b. v. zoude, als wij het van menschen bezigden, ons tegenwoordig in een' fierlijken stijl tegen de borst stooten, en onderwijl gebruikt HOOFD het aldus in zijne meesterlijke en schilderachtige beschrijving van den moord, door de Spanjaarden te *Naarden* gepleegd. Na ons namelijk verhaald te hebben, hoe men al de burgers in de Gasthuiskerk had weten te lokken, om ze daar gezamenlijk door het Spaansche krijgsvolk te doen vermoorden, zegt hij: *Men rukt de groote poort open, leydt eenpaarlyk*

aan, en schiet af plomp verlooren in 't hondert, met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed stuyten en de hairen te berghe staen. Dat wordt by die van binnen schichtig beantwoordt met een kryten en kermen, zuchten en JANKEN, om steen en staal te vermurwen enz. enz.

Dat men voor het overige in een' boertigen stijl zeer wel een plat volkswoord gebruiken mag, of de woorden naar de uitspraak van het volk wijzigen, gevoelt een ieder. Ook hebben eenigen onzer dichters zich van deze vergunning met veel geest weten te bedienen. HUYGENS laat b. v. in een zijner sneldichten een' boer aardig zeggen :

*Boer Jan sprack: thien geboden?
Gemanne, 't is wat grof!
Daer wasfer ien eboden,
En 't lieper sordigh af.
Gedenckje niet van Adam,
En hoe hy an sen schâ quam?
Hy wist gien raed om ien;
Hoe klare wy 't met thien?*

§ 133.

Men wil ook, dat men zich in den prozastijl van te dichterlijke woorden onthoude. Dat hier echter alles van de plaats afhangt, waar zulk een woord gebezigd wordt; valt ligt in het oog. Eigenlijk gezegde poëtische woorden toch, dat is, de zoodanige, welker gebruik, bij uitfluiting en alleen, den dichteren vergund zoude zijn, ken ik in onze taal niet. Ook zal men, het eerste, het beste gedicht in handen nemende, ten duidelijkste zien, dat alle in hetzelfde voorkomende woorden ook op hun' tijd voor het on dicht zouden kunnen dienen. Of is er b. v. in het volgende lijkdicht van VONDEL wel

eene enkele uitdrukking, die voor de proza niet passen zoude? Men veroorlove hier afwisselingshalve de inlasfching dezer fraaije dichtregelen. De titel luidt: *Aen den Heer CONSTANTIJN HUYGENS, Ridder, Heer van Zuylichem, Raet en Secretaris van Zijn Hoogheit, op het Overlijden van zijn Gemalin, Meyrouw SUZANNE VAN BAERLE.*

*Is Zuilichem een sterke zuil,
Hy wank'le niet, noch wroet den kuil
Van 't graf, waerin zijn egd leit,
En slaept, en wacht op d' eeuwigheit,
Niet open, noch verfteur Godts akker,
En roep' zijn lijkvrouw telkens wakker!*

*Het treuren baet den doode niet,
En voedt des levenden verdriet:
Al zocht gy schoon met Charons schuit
Eurydice, en al kon uw luit
De harp van Orfeus zelf verdooven,
Gy speelt haer' geest niet weder boven!*

*En waer dit moog'lijk te gefchiën,
Gy zoudt niet laten om te zien,
En haer verliezen, nat beschreit,
Daer 't licht en naere duister scheid;
Uw morgenstar zou u ontzinken;
Daer onze zon begint te blinken!*

*Wat moeit ge 't onverbidszaem hol?
Uw schoone bloem is in haer bol
Gedoken, om weér op te staen,
Daer haer geen hagelsteen en slaen,
Noch al te heete stralen roosten. —
Gy kunt u met d' afzetfels troosten!*

*D' afzetsels, daer haer ziel in leeft,
Haer geest en zedigheit in zweeft. —
De mensch, die naer het oogh vergaet,
Herleeft, onsterfelyk in zijn zaet;
Al schijnt de zerk 't gezigt te hind'ren,
Men ziet de moeder in haer kind'ren.*

*Der kind'ren wakkere oogen zijn
De spiegels en het kristalijn,
Waerin der ouderen gelaet
En schijn en aenschijn voor ons staet;
't Zijn onverzierde schilderyen
En verwen, die ons 't hart verblyën.*

Men merke in het voorbijgaan op, dat in deze, vooral op het slot, zoo regt dichterlijke verzen, het woord *Gods akker* voor *kerkhof* gebezigd wordt, even als de Hoogduitschers dit laatste ook wel *Gottesacker* noemen. Maar, om tot het eigenlijke onderwerp dezer § terug te keeren; het geheele voorschrift over het achterwege laten van dichterlijke woorden kan bij ons niets anders beteekenen, dan: wacht u er voor, om dáár, waar het niet te pas komt, al te leenspreukige, zwierige, hoogdravende en dichterlijke uitdrukkingen te bezigen, waarmede u echter in geenen deele verboden wordt, u in den verhevenen prozastijl enkele keeren van dezelve te bedienen!

§ 134.

Ten slotte behoort er tot de zuiverheid, en niet minder tot de duidelijkheid van den stijl, dat men een behoorlijk gebruik van de zoogenaamde zintekenen make. Wij verstaan hierdoor, gelijk uit het woord-

zelf reeds kan afgeleid worden, die teekenen of merken, waardoor wij de leden en woorden van een' zin op eene gepaste wijze van elkander scheiden, alsmede de rustpunten der gedachte, en voorts de geheele sluiting van den zin aanduiden; terwijl eenigen dezer teekenen daarenboven strekken, om de wijze, waarop de schrijver zijn gezegde verstaan wil hebben, uit te drukken. De zinteekenen zijn het punt of sluitteeken; het dubbelde punt, *kolon* of lidteeken; het *semikolon* of halve lidteeken; het *signum interrogationis* of vraagteeken; en het *signum exclamationis* of uitroepteeken. In het gebruik - zelf echter van die teekenen heerscht weinig eenparigheid, zoodat het niet alleen verschillend is in verschillende talen, maar ook bij de schrijvers in eene en dezelfde taal. Men dient dus in dezen naar zijn eigen gevoel te werk te gaan, en de zinteekenen afwifelend zoo te plaatsen, als men-zelf van oordeel is, dat aan den stijl de meeste duidelijkheid kan bijzetten.

Behalve de hier opgenoemde, zijn er nog eenige andere schrijfteekenen, waarop men in den stijl acht moet geven, als daar zijn: het tuscheninvoegingsteeken of dat der parenthese; het koppelteeken; het teeken van uitlating; het teeken van aanhaling; het teeken van afwending of afkapping; het teeken van greepscheiding; en het teeken van zamentrekking. Vooral in dichtmaat komen deze teekenen dikwerf te pas.

Wij zullen deze § al boertend eindigen met de les, die de geestige HUYGENS ons geeft, om de letteren niet verkeerd te scheiden, en die hij, kluchtig genoeg door de woorden *koekoek*, in den zin van vogel, en *koe-koek*, in den zin van *koemist* of *koeylade*, opheldert:

*En laet u niet verleiden
Met letteren te scheiden,*

*Siet, hoe licht spellen hinckt!
 Één streepken tusfchen beiden
 Brenght u van bosch in weiden. —
 De KOEKOECK fitt en fnght;
 De KOE - KOECK licht en flinckt.*

Nog eenige vragen voor jonge lieden over
 de bovenstaande §§.

1) Draagt onze taal nog niet verfchillende fporen van Latinismen, en heeft over het algemeen het Latijn, wat woorduitgangen, woorden, grammatikale vormen enz. betreft, geen' grooten invloed op haar uitgeoefend?

2) Wat zoude men Gallicismen kunnen noemen, en wat valt in het algemeen aan te merken ter beantwoording der vraag: in welke opzigten heeft het Fransch tot de vorming en wijziging van het Nederlandsch toegebracht? Welke achtervoegfelen, welke woorden, welke eigenaardigheden in onzen stijl hebben wij aan 't Fransch te danken enz.?

3) Hoe moet de zin, vol Germanismen, in § 126 aangehaald, op goed Hollandsch luiden?

4) Wat bewijzen de fchijnbare Germanismen bij onze vroegere fchrijvers, en vindt men ze ook in onze allervroegfte? Is het geoorloofd foortgelijke Germanismen, op gezag der gezegde fchrijvers, in den stijl te bezigen? Treft men niet vele Hoogduitsch fchijnende woorden en vormen in onzen Statenbijbel aan enz.?

5) Wat zijn eigenlijk provincialismen? Waarom zijn zij verwerpelijk? Waarschuwen de Ouden ook tegen dezelve? In hoe ver kan de befchaafde fchrijftaal uit provinciale tongvallen verrijkt worden? Wat zijn Groningsche provincialismen? Wat valt in 't voorbijgaan over de Groningsche dialekt te zeggen enz.?

6) Wanneer kan men een woord als verouderd befchouwen? Hoe verouderen van lieverlede vele woorden? Waarom verouderen zij? Welke woorden en woordvoegingen zijn het ligtst aan veroudering onderhevig? Verouderen ook fomtijds nuttige en bruikbare woorden? In hoe ver kunnen verouderde woorden weder in zwang gebracht worden? Zijn er ook slechts fchijnbaar verouder-

de woorden? Bij wien zijn een aantal van zoodanige woorden aan te treffen enz.?

7) Wat woorden mist men al zoo in het Hoogduitsch, waarvoor wij goede uitdrukkingen bezitten?

8) Welke nieuwe woorden kan en mag men vormen? Van hoe velerlei foort zijn nieuwe woorden? Wat moet men bij hunne vorming in acht nemen? Kan men ook tegenwoordig nog geheel nieuwe wortelwoorden maken? Welke regelen gelden voor afgeleide, welke voor zamengefelde nieuwe woorden?

9) Aan wien is onze taal- en letterkunde bijzonder veel verschuldigd, wat het zuiveren derzelve van uitheemsche en bastaardwoorden aangaat? — Zijn woorden met bastaarduitgangen ook bastaardwoorden? Welke zijn die uitgangen of achtervoegfelen enz.? Wat werkt, behalve het veranderen der beteekenissen van sommige woorden, al meer er toe mede, om den stijl onzer vroegere fchrijvers soms een onhebbelijk en eenigzins plat voorkomen te geven? Welke voorbeelden heeft men al zoo bij HOOFT, VONDEL enz. van de andere beteekenis veler woorden?

10) Wat voorbeelden kan men van dichterlijke uitdrukkingen en spreekwijzen aanvoeren? In hoe ver moet men ze in den prozastijl vermijden enz.?

11) Hoe laten zich de figuren onzer zinteekenen ophelderen? Hoe kan het verkeerd plaatsfen der zinteekenen verwarring veroorzaken? Is er eenparigheid in die plaatsing te brengen? Is men genoodzaakt in *composita* altijd het teeken van fcheiding te bezigen enz.?

Enz. Enz. Enz.

*Iets over de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl,
voor zoo ver deze eigenschappen afhangen van
eene goede keuze van woorden en hunne
verbinding tot zinnen.*

§ 135.

Tot de duidelijkheid en fierlijkheid van den stijl wordt in de eerste plaats vereischt, dat de denkbeel-

den-zelve, die men uitdrukken wil, duidelijk en fraai zijn. Waar het hieraan hapert, zullen noch de woorden, noch hunne verbinding tot zinnen een opstel bevallig en bevattelijk maken. Indien toch een zegelmerk niet zuiver gesneden is, zal ook deszelfs afdrukfel in het beste was verward, moeilijk te onderkennen en onbehagelijk voor het oog zijn. — De vraag echter, wat duidelijke, wat schoone en verhevene denkbeelden zijn, en hoe men meer of min ze kunne verkrijgen, laat zich hier ter plaatse niet beantwoorden. Deels toch behoort het antwoord hierop in de *rhetorica* of redekunst, deels in de *logica* of redeneerkunst. Een stijl, voor het overige, kan aan elk een', die genoegzaam bekend is met de onderwerpen, waarover gehandeld wordt, en met het spraakgebruik van den tijd, waaruit zulk een stijl zich dagteekent, zeer duidelijk en fraai schijnen; terwijl dezelve echter voor hem, die van die onderwerpen, of dat spraakgebruik geene de minste kennis draagt, zijne groote duisterheden hebben kan. ARISTOTELES b. v., DE GROOT, KANT ENZ. zijn duidelijk genoeg van stijl, maar daarom nog niet verstaanbaar voor ieder landman, die nooit iets van wijsgeerte gehoord heeft. Niet alles zal dus ook voor elk een' even begrijpelijk zijn in de volgende, anders op zich-zelve beschouwd zoo aardige, duidelijke en zoetvloeiende verzen van HUYGENS, die wij hier afwisselingshalve zullen invlechten, als strekken kunnende tot een nieuw bewijs van het vernuft, de veelvuldige kennis, en de onbekrompene of liberale denkwijze diens grooten mans. Ee-nige sneldichten, te weten, vervaardigd hebbende, waartoe Spaansch proza hem de stof had geleverd, maakte hij, bij derzelve uitgave, eene voorafpraak, of, gelijk hij het noemt, voorspraak, van welke een gedeelte dus luidt: (Men verlieze niet uit het oog, dat deze verzen geschreven zijn denkelijk nog gedu-

rende, of kort na den tachtigjarigen oorlog met Spanje, toen dus de vooringenomenheid en verbittering tegen alles, wat Spaansch heette, nog zeer sterk moeten geweest zijn.)

*Ick ben min Spaensch gefint, als die 't op 't minste zijn,
 Nochtans en schrick ick niet voor Spaenschen most of wijn;
 'k Hebb' Spaenschen hutspot lief; ick magh wel Spaensche pappen,
 En, doe 't de mode was, bemind' ik Spaensche kappen;
 Met Spaensche vygen is mijn schreyen dick gestild;
 'k Hebb' Spaensche kappers veel gegeten voor de milt;
 'k Houw veel van Spaensche zeep in 't waschen van mijn kleeren,
 Voor handschoen of tapijt, noch meer van Spaensche leeren;
 'k Hebb' altijd Solinger voor Spaensche klingh veracht;
 Spaensch laken keur ick voor de kostelickste draght;
 Ick houd' het Spaensche hout het beste voor de bogen,
 Spaensch groen de snelste verw, die oyt quam voor mijne oogen;
 Spaensch' inquisitie seif heb ick wat min gelaeckt,
 Omdat se vierige van koele Geuzen maectt;
 'k Heb Spaenschen doorn geplant en met vermaeck sien groeyen,
 Omdat hy waschen wou, daer andere dood woeyen;
 Ick hebb' de Spaensche broek gepresen voor de mans,
 My docht, sy beter voegnde, als 't flodderen op syn Frans;
 Ick houd' een Spaensch' casack fatsoenlick met haer' mouwen,
 De Spaensche lobben stond niet qualick voor de vrouwen;
 En als men in den dans most mallen, daer ick was,
 De Spaenschen haer pavaen docht my de beste pasf;
 De Spaensche craecken zijn onf' wellekomste gasten,
 En die wy wel soo geern, als eenigh wild, verrasten;
 De Spaensche vlaggen zijn 't aensienlickste cieraet
 Van d' onversterflicke vryheeren van den Staet;
 'k Hebb' menschen, onbeweeght als bergen, sien versetten
 Door 't liefelick gevoel van Spaensche pistoletten;
 En Spaensche matten zijn van 't allerbeste geld,
 Dat leerden ons Piet Hein, al waren s' ongetelt;
 My dunckt de Spaensche tael is mannelick te hooren;
 De Spaensche trommelslagh gaet deftigh in mijn ooren;
 De Spaensche zee en breeckt geen baren door den wind;
 De Spaensche po:ken zijn de fijnste, die men vindt;
 Hoe qualick Spanje rymt van binnen op oragnen,*

*De best' oragnen zijn vers cloostergoed uit Spanjen ;
 De Spaensche kettingen was eens een trotsche dracht,
 Tot dat se die tyran, gewoonte, t' onder bracht ;
 De Spaensche Brabander is van de beste kluchten ;
 De Spaensche kersfen zijn van d' allerbeste vruchten ;
 Ick magh den tred wel sien van fiere Spaensche Dons,
 Het geeft my meer geneucht, als al der Franschen dons ;
 De Spaensche druyven zijn schoon, om sien, goed, om eten ;
 De Spaensche marmelaed' de soetste, die wy weten ;
 Men rieckt de Spaensche kust veel mylen 't zeewaert in ;
 De Spaensche.... My en komt geen Spaensch meer in den zin ;
 Ja, lezer ! Voor het lèst ! Ghy moet er nog één hooren !
 'k Hebb' SPAENSCH VLIËGEN sien gebruycken achter d' ooren
 Met merkelicke baet voor menschen, die het licht
 Begonn te schemeren, en 't klaerden haer gesicht ;
 Sulck goeje schaf ick hier ; sy byten en wy steken,
 Maer sy genesen weêr de menschen haer gebreken,
 En 't byten heeft syn nut, en 't steken heeft zijn vrucht,
 En meestendeel syn tucht en altyd zijn genucht, enz. enz.*

De geestigheid dezer oud-Hollandfche dichtregelen
 verschoone het lange van derzelve aanhaling ! En
 hoe veel glorieijke herinneringen wekken zij op ! —
 Wij keeren tot ons onderwerp terug.

§ 136.

Wat nu niet zoo zeer de gedachten in haar' ge-
 heelen omvang, als wel de woorden betreft, worden
 duideljkheid en fraaiheid van stijl bevorderd 1) door
 eene goede keuze van woorden, 2) door hun taal-
 en spraakkunfijg onberispelijk gebruik, 3) door hun-
 ne geregelde rangfchikking naar den aard van onzen
 stijl, en 4) eindelijk door een goed zamenstel van
 zinnen en volzinnen. Veel echter van hetgeen tot
 dit eene en andere betrekking heeft is reeds aan-
 geroerd, toen wij over de zuiverheid van den stijl
 spraken, weshalve wij ons bij het aanfippen van
 enkele pnnten kunnen bepalen.

§ 137.

Tot eene goede keuze van woorden, ter bevordering van duidelijkheid en sierlijkheid des stijls, behoort, (behalve hetgeen over dit onderwerp reeds gezegd is) onder anderen, dat men zoodanige woorden kiese, welke in de beteekenis, waarin zij voorkomen, *gebruikelijk zijn*. Hiertegen zoude men b. v. zondigen, als men bij ons zeggen wilde: *ik heb mijnen vriend heden LEEF WEL GEZEGD*; want, offchoon dit *leef wel* in den grond hetzelfde, als *vaar wel*, beteekent, en ook uit twee zuivere en verstaanbare Nederlandsche woorden bestaat, is het echter, hoe zeer dan ook in den Hoogduitschen stijl gangbaar, in den onzen niet gebruikelijk, en derhalve dient men zich van de meer in zwang zijnde uitdrukking *vaar wel* te bedienen. Meer andere voorschriften hebben hiertoe betrekking, van welke wij in de lesfen-zelve, en, bij de beantwoording der in het vervolg op te geven vragen, spreken zullen. — Hier nog een paar aardige dichtregelen van HUYGENS, waarin, ook zelfs naar onze tegenwoordige wijze van zich uit te drukken, geene gebreken van dien aard voorkomen.

*Die maer geleertheit soekt, en wysheit niet daerby,
Slaept by de camenier, en gaet de vrouw verby.*

§ 138.

Tot eene goede keuze van woorden behoort ook, dat zij *voegelijk zijn*, dat is, zoo wel bij elkander, als in de foort van stijl, waarin zij voorkomen, en tot de oogmerken, waartoe zij gebezigd worden, juist passén. Hiertoe heeft onder anderen betrekking, dat men niet een en hetzelfde werkwoord met ge-

heel ongelijksoortige uitdrukkingen in verband brenge. De Franschen gispfen er b. v. hunnen beroemden dichter RACINE over, dat hij gezegd heeft: *des campagnes, jonchées de cadavres et de sang*, daar men wel kan zeggen: *jonchées de morts ou de cadavres*, maar niet *jonchées de sang*. Zoo zoude het bij ons ook geene navolging verdienen, als men schreef: *velden, bezaaid met bloed en lijken*. Immers, een veld kan wel op eene leenspreukige wijze gezegd worden, met lijken maar niet met bloed bezaaid te zijn. Men zaait toch niet iets vloeibaars, ten zij men het zich meer of min als tot druppelen gestold denke. Wij handelen hierover nader in onze andere voorlezingen, ter plaatse, waar wij van de spraakfiguren melding maken. — Meer andere voorschriften, welke tot den regel, in deze § opgegeven, betrekking hebben, zullen wij in de lessen - zelve aanroeren.

§ 139.

De woorden, die men bezigt, moeten ook *juistheid* van beteekenis bezitten, dat is, de voorstellingen, die zij ons geven, moeten niet verward, wifelend en onzeker zijn. Dit kan b. v. plaats hebben met uitdrukkingen, wier afftaming donker is, of die dan eens in dezen, dan in genen zin genomen worden. Zoo heeft het woordje *als* nu eens de beteekenis van *gelijk*, dan van *wanneer*, iets, dat somwijlen aanleiding tot onduidelijkheid geven kan. Op deze wijze kan de praepositie *voor* verschillende beteekenissen hebben, gelijk zulks b. v. het geval is in het volgende puntdicht van HUYGENS, zinspelende op den bekenden aanslag, door Prins WILLEM DEN TWEEDEN tegen *Amsterdam* gefmeed:

*Hoe kwam 't, dat Amsterdam soo gramm was,
 En waerom was 't niet voor den prins?
 In seven woorden gaet veel fins:
 Omdat de prins voor Amsterdam was.*

Inzonderheid ook zij men op zijne hoede bij het bezigen van woorden, die tot de zoogenaamde *synonyma* behooren, waardoor men uitdrukkingen verstaat, welke met sommige anderen nagenoeg in beteekenis overeenkomen. B. v.: *ziek* en *krank*, *maar* en *doch*, *als* en *wanneer*, *gierig*, *vrek* en *karig*, *zuinig* en *sparzaam*, *halsstarrig* en *hardnekkig* en honderd foortgelijke zijn *synonyma*. Zeer kundige vaderlandsche geleerden hebben zich in den laatsten tijd met derzelve uitlegging bezig gehouden. Verwart men nu daar ter stede dergelijke synonymische uitdrukkingen met elkander, waar het onderscheid, dat er toch altijd meer of min tusschen haar plaats heeft, niet een haar breed uit het oog had moeten verloren worden; noemt men b. v. iemand slechts *karig*, die den naam van *gierig* (hetwelk een' hooger' trap van karigheid uitdrukt) verdiend zoude hebben, zoo gevoelt men, dat onze uitdrukking onbepaald, onjuist en weifelend is. HELMERS is mischien te dezen aanzien, en in het algemeen, wat de keus en het gebruik van sommige woorden betreft, niet overal voor gisping even schootvrij. Wij willen hiermede in geenen deele afbreuk doen aan den welverdienden roem, en aan de door ons ten hoogste geëerbiedigde nagedachtenis van dien waarlijk grooten, echten, stouten en oorspronkelijken dichter, die door het vuur, dat in zijne ~~verzen~~ gloeit, en door den mannelijkfieren, moedigen, onverschrokkenen, en edelaardigen geest, die in dezelve telkens uitblinkt, onze ziel met de hoogste geestdrift vervullen, en tot

een gevoel van de sterkste bewondering en innigste hulde dwingen kan. Hoe fraai en dichterlijk zijn b. v. de volgende verzen, waarin men alleen mischien een enkel woord wat minder herhaald zoude wenschen. Jonge lieden mogen zich hier met derzelve herlezing, in het voorbijgaan, verlustigen. Wij gelooven toch, op het voetspoor der Ouden, dat niets meer in staat is, om de jeugd voor de welsprekendheid te vormen, dan plaatsen uit goede dichters, en dat men haar even veel moet trachten te onderwijzen, door haar op het fraaije opmerkzaam te maken, als door haar tegen het gebrekkige te waarschuwen.

*Verbeelding! toover mij in de eeuwen, die vervlogen!
 (Ja, gij verhoort me! 'k voel aan 't heden mij onttoegen)
 'k Leef in der vaders tijd! — Een vloot daagt uit den vloed!
 Een wolk van zielen stroomt de schepen te gemoet!
 Ik hoor het zegelied! Ik hoor den vlootling schatren,
 En 't dondren van 't kanon, dat dreunt langs 't vlak der watren!
 De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
 Golft onverlet en vrij, bij 't buldren van 't metaal.
 Een sleep van kielen volgt, ontredderd en doorschoten,
 Met neêrgerukte vlag, een' buit op 's vijands vloten.
 'k Zie d' overwinnaar! Ja, de Ruiters stapt aan land!
 Hij klemt een' waterstaf in zijn gevreesde hand.
 Vier dagen streed 's lands held om de oppermagt der golven;
 Vier dagen was de zee in rook en vlam bedolven;
 Vier dagen beefde de aarde en zee van 't krijgsgerucht:
 Ja, 't scheen, dat de Etna, aan Siciëls strand ontylugt,
 En vlottende op de zee, zijn sulferylammen slaakte,
 En stroomden vloeibaar vuur uit zijnen afgrond braakte;
 Maar uit die hel van vuur, dien schrikbren zwavelgloed,
 Rees Neêrlands waterleeuw met onverzwakten moed.
 De zee, door Ruiters arm ontslagen van haar boeien,
 Scheen meerder kalm en zacht naar Hollands strand te vloeijen;
 Ja, 't scheen, of in 't geruisch, dat ieder golfje gaf,
 Een lofsied werd gehoord op Neêrlands waterstaf.*

§ 140.

Men moet ook geene overtollige woorden bezigen, dat is, onze stijl moet, om duidelijk en sierlijk te zijn, afgepastheid en juistheid bezitten; iets, hetwelk men in het Fransch *précision* noemt. Daar dit stuk echter vooral tot geheele zinnen betrekking heeft, of tot de woorden, beschouwd in den samenhang, waarin zij, in zinnen gerangschikt, voorkomen, zullen wij over dit vereischte van den stijl liever wat verder op iets aanstippen.

§ 141.

Dit zij dus genoeg over de keuze der woorden, elk van hen afzonderlijk beschouwd zijnde! — Wat de vraag betreft: hoe wij onze woorden rangschikken moeten, opdat de duidelijkheid en fraaiheid van den stijl er niet onder lijden, over deze vraag is hier boven reeds het eene en andere aangemerkt, hetwelk hier ter plaatse geene herhaling noodig heeft. In de lesfen-zelve kan zulks genoegzaam uitgebreid worden. — Wij hebben echter gezegd, dat een goed zamenstel van zinnen aan de gemelde twee hoofdeigenschappen insgelijks zeer bevorderlijk was. Hierover dus thans nog iets naders.

§ 142.

Men kan den zin bepalen, als eene volledig in woorden uitgedrukte gedachte, hetzij zulks nu met veel, of met weinig woorden geschiede. Dus is: *de roos ruikt liefelijk* zoo wel een zin, als: *de roos, die koningin der bloemen, verspreidt alom hare liefelijke geuren.*

§ 143.

Door eene zinsnede verftaat men een lid of gedeelte van een' zin; hoewel dit lid soms ook wel weér een' zin op zich-zelfen zoude kunnen uitmaken. Het ongemeen fraaije oud-Hollandfche puntdicht van HUYGENS, getiteld:

Graffchrift.

*Hier licht een heilig man gedolven onder de aerd,
Want boven was fy sijns niet waerd.*

heeft dus twee zinsneden, en in zeker opzigt ook twee zinnen. En het volgende sneldicht van denzelfden Heer van *Zuylichem* heeft vier zinsneden of leden:

1	2
Klaes haet de wyfen, omdat hy 'er geen is,	
3	4
En haet de gecken, omdat hy 'er een is.	

§ 144.

Wanneer de zin wat uitgebreid is, en verschillende zinsneden of leden heeft, noemt men hem een' volzin, of wel eene periode, schoon sommige taalkenners tusfchen volzinnen en perioden nog weder onderscheid maken, en door de laatste eene aaneenfchakeling of dooreenvlechting van meerdere volzinnen verftaan. Genoeg! Men kan in het volgende puntdicht van den geestigen HUYGENS twee volzinnen aantoonen:

Uytleggers.

*'t Gaet vast, dat heel veel koks bederven goe' geregten,
En ick in dat gedrangh en vind niet, dat ick soeck.
Uytleggers sonder end bekladden boeck aen boeck,
Terwyl s' elck even heet voor haer gevoelen vechten.*

Het schijnt, dat de Ouden door hetgene men periode noemt nog iets anders verstaan hebben, dan juist dat, hetwelk er, over het algemeen, tegenwoordig door verstaan wordt. Wij kunnen echter in dit handboek hierover in geen verder onderzoek treden.

§ 145.

De volzinnen of perioden kunnen uit verschillende foorten van zinsneden of zinleden bestaan, welke door werkwoorden, betrekkelijke voornaamwoorden (*pronomina relativa*) en voegwoorden of conjunctiën, met elkander vereenigd worden. De laatstgemelde conjunctiën zijn, volgens onzen geleerden WERLAND en de overige taalkenners, verbindend, verklarend, redegevend, tegenstelling aanwijzend, voorwaardelijk enz. enz. In het volgende zinrijke en door ieder jong mensch te lezen en herlezen punt-dicht van HUYGENS, getiteld:

Matigheid.

*En overaest u niet in d' een of d' ander vreughd,
 Selfs in uw groenste jeugd!
 De lust gaet in 't vol op, EN daer volght licht sijn dood naer;
 Keert om de keers, die brandt, 't vet, dat haer voedet, doodt haer.*

verbindt de conjunctie EN de tweede zinsnede van den derden regel met de eerste. In een ander voortreffelijk punt-dicht van dienzelfden geestigen en tevens gemoedelijken ouden dichter, luidende:

*'t Schoon aensicht van de deughd hebt altyd voor uw' oogen!
 Voor d' oogen van uw' geest; — want ver is hy bedrogen,
 Die s' in de wereld meent te vinden sonder vleck.
 Al ons volmaeckste doen is rondom vol gebreck;
 En 't menschelicke vroom in 't schoonste van sijn wesen
 En is maer, wat min boos, als andere, te wesen.*

is WANT een redegevend voegwoord, dat de tweede zinsnede van den tweeden regel met de eerste deszelven vereenigt.

Het is niet noodig hier dit eene en andere verder uit te breiden.

§ 146.

Voor zoo ver een stijl, over het algemeen genomen, uit lange volzinnen of perioden bestaat, noemt men denzelven periodisch. Zijn integendeel de meeste zinnen kort en van weinig leden, zoo draagt de stijl den naam van afgebroken, in het Latijn *stilus incisus*, in het Fransch *style coupé*. De volgende, niet onaardige, maar voor ons oogmerk nog eenigermate veranderde brief van den grooten HOOFT aan de schoone TESSELSCHADE ROEMERS is meer of min in dien laatsten schrijftrant geschreven:

Mejoffrouwe!

De pruimen beginnen all' teffens op één bodt te rypen. Zy roepen: Teseftje, Teseftjes mondje! Etelijke deuntjes van Belusur en anderen roepen daartegen aan: Teseftje, Teseftjes keeltje! Zy waren er geerne van gezongen. Zy wenschten wel, dat UE. Joffrouw Francisca te hulpe melbraght. Ik zeg haar: Teseftje fust! Teseftje heeft pen noch inkt, om een briefke te beantwoorden! Zy neemen 't niet aan. Zy willen, dat ik UE. uit den droom opwekke. Op, op dan!

Rozemondt, hoorje speelen nocht zingen?

Wy verwachten UE. op 't spoedigste, met UE. dochter. Ook Joffrouwe Duarte met haar' E. man. Een briefke moge vooruitgaan, om wat gisfings te maken. Ondertuschen zullen wy in den windt zien

*en happen naar dengeenen, die van Alkmaar komt.
 Wy zullen snuffen, oft hy naa UE. adem riekt.
 Godt behoede UE. op de reize en eeuwlyk in genade,
 met alle, die haar lief zijn. Van heelen heeten
 harte wenscht dit,*

Mejoffrouwe!

UE. verplichte, dienstwilligste

P. C. Hoofst.

*Van den huize te Muiden,
 den eersten van Oestmaandt*

1636.

§ 147.

De slotsom der vergelyking tusschen den periodischen of volzinachtigen, en den afgebrokenen stijl komt hierop neder, dat de eerste over het algemeen deftiger en statiger is, dan de laatste, gevolgelyk, dat dezelve in stukken van een' hoogdravenden, plegtigen inhoud met de meeste gepastheid gebruikt kan worden. De afgebrokene stijl integendeel bezit meer rasheid, puntigheid, levendigheid en te gelijker tijd eenvoudigheid, dan de periodische, en is derhalve het meest geschikt voor opstellen, die of plotselyke kracht en nadruk, of wel eene zekere kunsteloosheid, losheid, vlugtigheid en vrolijkheid vereischen. Zoo bezigt CICERO den afgebroken schryftrant dikwerf, als hij iets zeer levendig verhaalt, of wel eensklaps met vinnigheid zijne tegenpartij aantast, en den donder zijner welsprekendheid boven haar hoofd los doet barsten. Men neme b. v. de eerste redevoering tegen CATILINA. In brieven laat deze stijl zich ook goed bezigen. Even zoo soms in puntgedichten, gelijk HUYGENS, in korte, afgebrokene zinnen, van het ontwaken uit den slaap treffend zingt:

*Waer was ick daer? En wie en wat?
 Waer ben ick nu? En wat en wie?
 Welck is de waerheit? Dit of dat?
 Of dat ick sagh? Of dat ick sie?
 Ik kom van droomen; dat 's gewis!
 Nu gaen ick waken, soo ick meen;
 Maer, daer het een, als 't ander is,
 Welck is het sekerste van tweën?*

De periodische stijl loopt wel eens gevaar van eentoonigheid en slaperigheid, de afgebrokene van te groote vlugtigheid, van winderigheid en beuzelachtigheid. Hierdoor kan de eerste wel eens vermoeijen en afmaten, de tweede ons te wuft en ijdel schijnen. Uit dien hoofde derhalve zal men altijd wel doen, met in opstellen van eenige uitgebreidheid beide soorten door elkaar te doen afwisselen, al blijve voor het overige de hoofdtoon, waarin het stuk geschreven is, bij uitsluiting tot ééne van beiden behooren. Tot de verdere ontwikkeling echter van dit onderwerp vinden wij ruimte in onze lessen-zelve en in de leer der welsprekendheid, uit een hooger oogpunt beschouwd, waarover wij in onze andere voorlezingen handelen.

§ 148.

Het zij nu echter zinnen periodisch, het zij dezelfde afgebroken genoemd moeten worden, altijd dienen zij die vereischten te bezitten, welke men van een' goeden zin vorderen kan. Deze vereischten laten zich hoofdzakelijk tot drie brengen, namelijk 1) tot samenhang, 2) afgestheid, en 3) gespierdheid. Men kan de gezegde deugden ook als algemeene vereischten van den stijl, en als zoo vele onderafdeelingen van twee van deszelfs hoofdeigenschappen, duidelijkheid en fraaiheid, beschouwen.

§ 149.

Door zamenhang in de zinnen of volzinnen verstaan wij die hechte aaneenschakeling van hunne deelen, welke noodzakelijk is, om de gedachte of gedachten, in zoodanig een' zin uitgedrukt, als een duidelijk en ligt overzienbaar geheel, aan den geest voor te stellen. Deze eigenschap of dit vereischte wordt ook wel eenheid genoemd. Zij ontbreekt zeker niet aan de zinnen van het volgende fraaije graffchrift, één der negen, welke HUYGENS op zekere, door haar vernuft en begaafdheden hoogst beroemde jonkvrouw, LUCRETIA VAN TRELLO gheheeten, vervaardigde :

*Ick weet niet, of s' hier licht, Lucretia, die waerdet
De geest gaet niet ter aerde;
En sy is niet, als geest,
Van kindsbeen af geweest.*

§ 150.

Op verschillende wijzen kan de zamenhang in een' zin vernietigd worden, als b. v. door de oopenstapeling in denzelfen van te spoedig elkander afwisfelende denkbeelden, door het gemis van één of meer leden, door het verkeerde gebruik van het eene of andere voornaamwoord of foortgelijk rededeel, door de verbinding van denkbeelden, die met elkander geenerlei gemeenschap hebben enz. enz.; van welke, en van meer dergelijke feilen wij in de lesfen-zelve voorbeelden zullen opgeven.

§ 151.

De vermenging van geheel vreemdfortige denkbeel-

den kan ook zelfs korte zinnen ontferen. Meer ge-
 vaar loopt men echter hiervan — zoo als van zelf
 spreekt — in den periodischen stijl, dat is, in dien
 van zeer lange zinnen. Reeds toch de onmatige
 lengte op zich-zelve van een' zin kan den zamen-
 hang vernietigen, en den lezer buiten staat stellen,
 om den loop der denkbeelden geregeld te volgen; wes-
 halve men zich voor al te lange volzinnen of perioden
 wachten moet. Zoo is, mijns bedunkens, de volgende
 periode uit BRANDT tot afmattens toe gerecht, hoe-
 zeer ik het hier en daar welluidende van denzelfen in
 andere opzigten niet loochenen wil. CORNELIS PIE-
 TERSZOON HOOFT, Burgemeester van *Amsterdam*,
 voert onder anderen bij hem deze taal: „*Tot de*
regeering beroepen, een saek my niet gelykende,
heb ik van de noodt een deugt maekende, mijn kleen
pondt wel soeken aen te leggen, mijne besondere sae-
ken en de vordering van mijn eigen huis ter syde
stellende, ook middelen, om groot voordeel te doen,
verlaetende, alleen om mijn gemoedt in 't bedienen
van Stadts saeken beter te voldoen, my selven ten
deelen verteerende, om my te beter tot de gemeene
saecke te mogen besteden, inzonderheit verhopende,
dat ik, soo doende ook iet sou mogen bybrengen tot
afweering van 't Spaensche jok; opdat men moghte
bejaegen 't einde der Hollandsche waepenen, nae-
melyk, dat men nevens de versekertheit van de be-
lyders van de Gereformeerde Religie, ook alle an-
dere, die deselye noch niet konden toestemmen, en
nochtans tot de lasten des oorloghs, soo wel als an-
dere, helpen geven, sich burgerlyk en vreedtsaem
draegende, in gelyke rust en vrede moght handhae-
ven; dat niemant in syn gemoet gedwongen, maer
daerin met Christelyke gedoogsaemheit, gedult en
liefde gedraegen wierde, ter tyd toe, dat men se
door Christelyke leeringen en goeden voorgang tot be-

teren voet braghte, sonder sich tegens elkanderen, veel min tegens d' Overheit, soo te misgaen."

Men moet ter bevordering van den samenhang in een' zin ook voorzigtig zijn met het gebruik der zoogenaamde parenthesen of tusschenzinnen. Zij, die dezelve echter geheel verbannen willen, handelen zeer dwaas, en bedenken niet, dat zij door deze hunne stelling de geheele oudheid tegen zich te wapen roepen.

§ 152.

Zullen zinnen samenhang bezitten, dan dient men ook vooral voor een' goeden afloop en een goed slot van dezelve zorg te dragen. De redekundigen beschouwen twee dingen, als tot dat einde hoogst noodzakelijk, vooreerst namelijk, dat de zin gesloten, en ten tweede, dat hij niet meer dan gesloten zij. Wij zullen, bij gelegenheid, voorbeelden van in dit opzigt gebrekkige zinnen aanvoeren. Hier ter plaatse zij het ons liever, tot afwisseling, vergund den lezer op iets goeds, dan op iets kwaads opmerkzaam te maken, en dus sieren wij het einde dezer § met het volgende punt dicht, welks zinnen zoo wel gesloten, als niet meer, dan gesloten zijn. De geestige HUYGENS waarschuwt ons tegen het te spoedig werken, en vermaant ons, op de volgende wijze, tot naauwkeurigheid bij het schrijven en opstellen :

*Dry hondert regelen, geschreven in twee uren,
(Dat is, byna soo ras geschreven, als genoemd)
Is een hoogh heldensluck, daer Jan sich af beroemt;
Maer sal dat goedje wel dry hondert uren duren? —
Dirck brengt dry regelen in éenen dagh te weegh;
Jan! neemt de moeyte niet van met die moeyt' te spotten!
't Is dicht, in sweet gekneedt; gelooft, dat sulcken deegh,
Dry eeuwen uyt sal staen, en schimmelen noch rotten!*

Jonge lieden mogen deze oud-Hollandsche dichtregels wel eens lezen en herlezen!

§ 153.

Wij hebben de tweede eigenschap van goede zinnen gespierdheid genoemd. Men verstaat hierdoor den meest mogelijken nadruk, met welken de gedachten, in een' zin vevat, door woorden uitgebeeld worden. — In een' gespierden stijl b. v. zingt HUYGENS:

*Die wellust meent met wellust te versufen,
Meent vlammd vier met swavel uyt te blusfen.*

De gespierdheid der zinnen lijdt vooral door een overtollig en nutteloos gebruik van woorden, of, gelijk men het pleegt te noemen, door *tautologie* en *pleonasmus*. De geest des stijls vervliegt dan, of wordt verzwolgen in den vloed van uitdrukkingen, op welke de gedachte, naauwelijks meer zichtbaar, rond dobert. Met andere woorden: de stijl wordt waterig. Wij zullen in de lesfen voorbeelden van dit gebrek aanvoeren. Voor het overige dient men er zich voor te wachten, om niet soms, terwijl men uitvoerigheid en langwijligheid van stijl vermijden wil, te vervallen in het tegenoverstaande gebrek, in dat namelijk van eene te groote korthed en beknoptheid.

Het is toch niet genoeg, dat een ligchaam uit sterke beenderen en spieren befta, het moet ook gevuld, vleefchig, en met eene fijne huid overtogen zijn. Men herinnere zich de hier boven aangehaalde dichtregelen van HUYGENS:

*In één woord: al ons werck moet sterck gebeente zyn,
En fenuwen; maer 's vel daerover klaer en fijn.*

De verdere beschouwing van dit onderwerp echter behoort te huis in onze andere voorlezingen over de welsprekendheid, naar heure hoogere beteekenis.

§ 154.

Het is voor de gespierdheid der zinnen ook nadeelig, dat men eerst de sterkere, dan de zwakkere uitdrukkingen plaatse, daar zulks juist anders om moet zijn. Wij zullen voorbeelden van feilen, die men te dezen opzigte begaan kan, in de lesfen geven.

§ 155.

Ook geheele zinfreden of zinleden kunnen zoo wel, als enkele woorden, pleonastisch en tautologisch in eene periode voorkomen, en daardoor hare kracht en gespierdheid grootelijks verzwakken. Voorbeelden in de lesfen - zelve! Hier gunne men nog eene plaats aan de volgende fraaije verzen, die zeker door het gemelde gebrek niet ontfierd worden. Ze zijn uit een gedicht, dat HUYGENS, ten jare 1661, eener bedrukte moeder, bij het verlies van hare eenige uitmuntende dochter, toezond. Onder anderen zingt hij treffend:

*Een bloem is u ontruikt, in 't beste van haer groeyen,
Der waerdigste gelyck, die noch in Hollandt bloeyen;
Een peerel is uw hand ontfufekt, een kleenood
Ontstolen, midden uyt den moederlicken schoot;
De dood is, als een wolf, uw stallingh ingedrongen,
En met het lieffte lamm van 't jonge vee ontsprongen.
Ghy hebt soo soeten sonn sien daelen met den dagh,
Als Haegsche sonn in langh den Haegh verschynen sagh;
En 't is er duister, sinds dat vriendelick paer lichten
Ter aerden is gegaen. — Waer voeren my mijn dichten?
'k Wouw seggen, sints haer glans ten hemel is gebracht,
Ten hemel, droeve weew! ten hemel, daer s' u wacht.
Enz. enz.*

Het krachtige en tevens liefelijke, in al de zinnen der aangehaalde oud-Hollandsche verzen uitblinkende, verdienen even zeer onze bewondering, als het dichterlijke en schilderachtige van dezelve op hoogen lof aanspraak kunnen maken. Voorbeelden van een' gespierden prozastijl kunnen bij honderden uit onzen grooten geschiedschrijver HOOFD verzameld worden.

§ 156.

Om de gespierdheid van de zinnen niet te ontzenuwen, zij men ook voorzigtig met het gebruik van conjunctiën, *pronomina relativa*, en dergelijke taaldeelen meer, welke dienen, om de leden van een' zin aan elkander te schakelen, en de overgangen der gedachten te bevorderen. Men scheidt ook den *articulus* of het lidwoord niet te ver van zijn substantief, en make even min de kloof te groot tusschen het laatstgemelde en het *adjectivum* of bijvoegelijke naamwoord, waarmede het in verband staat. Zoo ook moet het betrekkelijke voornaamwoord of *pronomina relativum*, zoo veel mogelijk, in de nabijheid van het rededeel blijven, waarop het betrekking heeft. Dit geldt mede ten aanzien der voorzetselen of praepositiën, die men soms zeer verkeerd mijlen ver van het substantief ziet staan, dat zij regeren. Wij zullen in de lessen - zelve voorbeelden van een' kwaden stijl, wat al deze stukken betreft, pogen aan te voeren.

§ 157.

De gespierdheid der zinnen lijdt ook onder het veelvuldige en nutteloze gebruik van sommige spreekwijzen; als daar zijn: *ik zegge, des al niet te min, kwam te zien*, en soortgelijke meer, die, wel is

waar, in enkele gevallen niet berispt kunnen worden, maar echter over het algemeen niets dan stop- en lapwoorden zijn, dienende, om eene kreupele en lamme woordschikking nog, zoo veel mogelijk, op de been te houden. Ditzelfde geldt ook van uitdrukkingen, zoo als wij ze ontmoeten in: *immers toch, buiten en behalve, evenwel echter, of evenwel nochtans, want doch, gelijk als enz. enz.*, die men allen gerust voor de helft kan weggappen. *Evenwel* b. v. zegt immers reeds hetzelfde als *evenwel echter* en *gelijk* heeft, op enkele uitzonderingen na, door het gebruik reeds de beteekenis van *gelijk als enz.* Zoo dient men zich ook te onthouden van daar ter plaatse woorden te herhalen, waar zulke herhalingen niet gevorderd worden, en in den grond nergens anders toe dienen, dan om den schrijver lui en loom op het pad des stijls voort te doen drentelen, en hem tien schreden te laten maken, waar hij het in vijf zoude kunnen afdoen. Van dit eene en andere is onze voortreffelijke, en in sommige opzigten door niemand in Europa ooit overtroffene, ja, door niemand zelfs geëvenaarde CATS niet geheel vrij te pleiten. Met dat al is zijne breedheid (mag ik ze zoo eens noemen) van stijl zóó natuurlijk, en in zijnen mond zóó aanvallig en naïef, zijne overtollige woorden (*vocabula otiosa*) vloeijen hem zoo ongedwongen uit de pen; de letterkundige spijs, die hij ons opdischt, heeft, ofschoon wat waterachtig gestoofd, zoo veel aanlokkelijks voor elke gezonde ziel, dat men hem die kleine feilen gaarne vergeven wil, ja, hem somtijds zelfs niet eens eene meerdere stevigheid en zenuwrijkheid van stijl zoude toewenschen, uit vreeze, dat met dezelve 's mans eenvoudigheid, ongekunsteldheid en liefelijke zoetvloeiendheid verdwijnen mogten. De verdere beschouwing echter van deze en

foortgelijke onderwerpen behoort in de leer der hoogere welsprekendheid, waarover in onze andere voorlezingen gehandeld wordt. Ik zal echter, aan het slot dezer §, nog een rijmpje van CATS plaatsen, dat, even als duizend anderen, ten bewijze van hetgene ik over dien hoogst voortreffelijken man gezegd heb, strekken kan. — Op de spreuk: *Springht niet verder als u floek lang is*, zingt hij:

*Vrient! die hier staet aen dese floot,
 My dunckt, sy is u wat te groot;
 Al eer gy dan u sprongh begint,
 Soo maeckt, dat gy u wel versint;
 Soo maeckt, dat gy de gronden weet;
 Soo maeckt, dat gy het water meet;
 Maer let vooral, o goede man!
 Hoe ver u polse reyken kan;
 Want veel te poogen sonder raet,
 En ver te springhen sonder maet,
 En saken aengaen sonder maght,
 Dat brenghet er menigh in de graght.*

Waarlijk eene nuttige les, voor ouden en jongen, voor profesoren en studenten der behartiging overwaardig!

§ 158.

De gespierdheid der zinnen wordt ook nog daardoor bevorderd, dat men, wanneer men twee dingen tegen elkander overfelt, zich hierbij van zoodanige uitdrukkingen bedient, als insgelijks juist tegen elkander overstaan. Vooral komt dit voorschrift dus bij het bezigen van de zoogenaamde figuur der *anthithesis* in aanmerking. Wij handelen over de gezegde figuur in onze voorlezingen, weshalve wij er dit slechts hier van zeggen zullen, dat men (om nu van het sierlijke,

dat zij, matig gebruikt, aan de gedachten-zelve soms geven kan, niet te spreken) haar vooral ook moet trachten dienstbaar te maken aan de gespierdheid en welluidendheid van den stijl. In de antithese moet iets puntigs heerschen, iets, dat als met de snelheid van een' bliksemstraal, oogenblikkelijk in de ziel dringt. Zij moet treffen, gelijk het krachtige en nadrukkelijke sweldicht van HUYGENS, hetwelk hier eene plaats moge vinden, offchoon nu juist de *antithesis* zoo regtstreeks in hetzelfde niet voorkome.

*Gaet het u, vaders! met uw' kind'ren niet naer wenschen,
Denckt, dat ghy menschen zyt, en vaders zyt van menschen!*

§ 159.

De juiste plaatfing dier woorden in een' zin, waarin de kracht der gedachte voornamelijk berust, bevordert ook niet weinig de gespierdheid van den stijl. Daar dit voorschrift echter tot het onderwerp der woordenschikking behoort, over hetwelk wij hier boven reeds gehandeld hebben, behoeven wij te dezer plaatse er verder niets meer van te zeggen. Vooral dient men, op het einde der zinnen, met de plaatfing der woorden voorzigtig te zijn, en zorg te dragen, dat men, over het algemeen, dan geene kleine en onbeduidende woorden bezige, dat men de langste leden aan het slot brenge, dat men soms woorden van nadruk herhale enz. enz. Dit eene en andere heeft op de gespierdheid van den stijl, het zij ten goede, het zij ten kwade, veel invloed. Wij zullen zulks door voorbeelden in de lessen-zelve aantoonen.

Afgepastheid, juistheid, duidelijkheid en klaarheid, zeiden wij, dat in de derde plaats tot de vereischten van goede zinnen behoorden. Natuurlijk! want zij behooren tot de eigenschappen, die elken goeden stijl versieren moeten. Op wat wijze nu deze deugden voortgebracht en bevorderd kunnen worden, laat zich uit hetgene hier boven over de keuze van enkele woorden gezegd is, vrij goëd opmaken. Men wachte zich voor onnaauwkeurige, verwarde, dubbelzinnige uitdrukkingen; men vermijde verkeerde woordvoegingen en woordschikkingen; men plaatse de zintekenen dáár, waar zij staan moeten; men zij voorzigtig met het gebruik der betrekkelijke voornaamwoorden, en van zoodanige koppel- en bijwoorden, als aanleiding tot dubbelzinnigheid zouden kunnen geven; men scheidde de adjectieven en participiën niet te ver van hunne substantieven, noch het substantief van het werkwoord, waartoe het betrekking heeft; men verbinde die leden van een' zin, welke onmiddellijk op elkander slaan, ten naauwste te zamen; — en wat dergelijke voorschriften meer zijn, wier verdere uitbreiding en opheldering wij voor de lesfen-zelve besparen. Niemand intuschen, zal afgepastheid en duidelijkheid vermisen in de zinnen des volgenden punt-dichts van HUYGENS, hetwelk, tot verlevendiging der aandacht, aan het slot dezer § prijken moge.

Pedanten.

't Is onwysprekelick, hoe gecken een' vervelen,
 Dis, met haer hersenen in letteren verbrodt,
 't Woord voeren, waer se zijn, en voeren 't sonder slot.
 Wat waert ghy liever, Dirck! (my soud' het machtigh schelen)
 'Een ongeleert wys man, of een geleerde sot?

Eén is hier *iemand*, naar de wijze der Hoogduitschers, die mischien zouden vertalen: *Es ist ganz und gar nicht auszusprechen, wie die Narren EINEM Langeweile machen können u. s. w.*

§ 161.

Wat de fraaiheid van den stijl betreft, deze wordt — behalve door al hetgene, waarvan reeds gesproken is — ook nog bevorderd door eene zoodanige keuze en rangschikking der woorden, als het meest geschikt zijn, om het gehoor te streelen. Is hieraan voldaan, dan zegt men, dat de stijl proza-maat, wel-luidendheid, harmonij der zinnen, kortom, datgene bezit, wat bij de Ouden den naam van *numerus* droeg, en door hen boven alles geschat werd. Wij handelen over dit onderwerp breedvoerig in onze andere voorlezingen, waarin wij, naar de leer der redekundigen, aantoonen, hoe de *numerus* betrekking heeft, en tot enkele woorden, en tot geheele zinnen, en waarin tevens opgegeven wordt, welke algemeene regels zich van voren of *a priori* over denzelven voorschrijven laten. Hier ter plaatse behoeven wij dit stuk dus niet verder aan te roeren, gelijk wij dan ook onze voorschriften over den stijl in het algemeen, hier sluiten kunnen, om ons nog bij eenige andere onderwerpen te bepalen. Hetgene toch verder tot de keer van een' goeden schrijfrant, en tot die der hoogere welsprekendheid betrekking heeft, wordt in mijn klein handboek *over de Nederlandsche redeskunst*, hetwelk ten leiddraad bij mijne andere voorlezingen strekt, behandeld, en in de lessen-zelve over dat handboek breedvoerig uitgebreid. In deze laatste voorlezingen namelijk loopt het onderzoek over den verschillende aard der gedachten, en hoe dezelve tot het verhevene, schoone, roerende, gees-

tige, luimige, en wat dies meer zij, in betrekking kunnen staan, terwijl men door fraaije plaatsen, uit redenaren en dichters genomen, zulks poogt op te helderen. Vervolgens wordt er gehandeld over den *numerus*, over de keuze van schilderachtige woorden, over datgene, wat men de leer der spraakfiguren noemt, en over de zoogenaamde karakters van den stijl. Dan gaan wij over tot de beschouwing van de kunst des eigenlijk gezegden redenaars, of tot die der welsprekendheid, in hare engere beteekenis. Hierbij wordt er nagespoord, wat welsprekendheid eigenlijk zij, waarin zij van de dichtkunst verschille, en wat men voor de vier hoofdpunten houden moete, die, bij het opstellen en voordragen van redevoeringen, of foortgelijke stukken van welsprekendheid, overal en ten allen tijde in aanmerking komen. Deze hoofdpunten zijn namelijk, vooreerst de vinding (*inven-tio*), van welke de Ouden ongemeen veel werk maakten, (gelijk zulks in mijne afzonderlijk hierover uitgegevene voorlezingen gemeld is); ten tweede, de regeling of rangschikking (*dispositio*); ten derde de uitdrukking door middel van woorden of *elocutio*; (van welk stuk wij echter het grootste deel thans reeds in dit ons handboek beschouwd hebben) en ten vierde de uitspraak of mondelijke voordragt (*pronun-tiatio*). Van deze vier hoofdpunten, benevens van hunne onderafdeelingen, zoo als daar b. v. zijn de leer over de inleidingen van redevoeringen, die over hetgene men het verhaal of de verklaring noemt, die over het betoog of bewijzende gedeelte, en die over het slot of de toepassing, wordt in ons ander handboek een overzicht gegeven, en worden de voornaamste eigenschappen en vereischten opgenoemd, terwijl wij, na dit ten einde gebracht te hebben, tot de beschouwing der verschillende soorten van welsprekendheid overgaan. Hiertoe bringe men hoofdzakelijk de

kanfelwelsprekendheid, de baliewelsprekendheid, de staatkundige welsprekendheid, en eindelijk die soort van het welzeggen, welke de onbepaalde genoemd kan worden, en waaronder verschillende gemengde opstellen, als daar zijn lofredenen, lijkredenen, academische redevoeringen enz. enz. behooren.

Ten slotte volgen er nog eenige regelen over andere soorten van den prozastijl, als daar zijn die van geschiedkundige, van leerkundige of didaktische, en van dialogische opstellen, die van brieven en dergelijke meer, terwijl het geheel door 'een paar wenken gefloten wordt over de beste wijze, om zich in den stijl en de welsprekendheid te oefenen.

Weinig zal dit alles echter voor hen baten, die zich de eerste grondbeginfelen van den stijl, waartoe vooral ook taalkennis behoort, er wel taalkennis, uit een wat hooger en naauwkeuriger oogpunt beschouwd, dan zij gewoonlijk beschouwd wordt, niet eigen gemaakt hebben. Ter voorkoming van dit gebrek, hopen wij, dat dit ons tegenwoordig handboek, en de lesfen en voorlezingen, over hetzelfde te houden, al mede het hunne, hoe onbeduidend ook, zullen kunnen bijdragen.

Wij zullen dus ook thans nog eenige eigenschappen van het Nederlandsch aanroeren, waarvan de kennis niet anders, dan eenen voordeeligen invloed op stijlloefening en stijlbeschaving hebben kan. Vooraf echter volgen hier nog eenige vragen, tot de onderwerpen, welke wij in eenige der bovenstaande §§ behandeld hebben, in betrekking staande, en in de lesfen-zelve kortelijk te beantwoorden.

1) Welke hooge gedachten hebben de Ouden van duidelijkheid in den stijl? Waarin kan onduidelijkheid al bestaan, en waaruit kan zij al voortvloeijen? Kan men ook al te klaar en duidelijk willen zijn? Hoe kan men duister

- zijn met opzigt tot enkele woorden? Hoe ten aanzien van de plaatsing en verbinding der woorden? enz. enz.
- 2) In wat opzigt moet datgene, waarvan in § 137 gesproken wordt, en dat men *gebruikelijkheid* of *gebruikbaarheid* in den stijl noemen kan, al betracht worden? Hoe b. v. zondigt men er tegen, wat de spelling en het verdere grammatikale betreft? Hoe ten aanzien van figuurlijke en andere soorten van uitdrukkingen? Hoe met opzigt tot geheele woordschikkingen en woordvoegingen? enz. enz.
- 3) Op welke wijze zondigt men tegen het voegelijke der woorden en tegen de *voegelijkheid* van den stijl in het algemeen? Hoe b. v. feilt men er tegen, in betrekking tot de zaak, waarover men schrijft? Hoe door het bezigen van ongelijkfoortige uitdrukkingen? Hoe door gemaaktheid? enz. enz.
- 4) Waardoor kan men onjuist zijn in zijne woordenkeus (waarvan in § 139 gesproken wordt)? Hoe kan men zulks zijn door het gebruik van onbepaalde wijzen, bevestigingen en ontkenningen, woorden van eene onvaste of te wijde beteekenis, woordschikkingen? enz. enz.
- 5) Wat zijn in den eigenlijken zin des woords *synonyma*? Zoude men in onze, of in andere talen twee woorden kunnen opnoemen, die volkomen synonymisch zijn? Zijn zulks b. v. *ziek* en *krank*, *wassen* en *groeijen*, *halsstarrig* en *hardnekkig*, *maar* en *doch*, *hoewel* en *ofschoon*, *evenwel* en *nogtans*, *erf* soortgelijke? Wie kan men bij ons over de *synonyma* raadplegen? enz. enz.
- 6) Wat verstaan de ouden door het woord *periode*? Wat is eene éénledige, of monokolische periode? Wat eene twee- of drieledige (*periodus bimensbris* aut *trimensbris*)? Wat noemt men de *protasis* en *apodosis* der perioden? enz. enz.
- 7) Welke soorten van volzinnen hebben wij al meer, dan die, in § 145 opgenoemd?
- 8) Hoe lang kan men volzinnen maken, of welke maat van lengte moeten zij hebben?
- 9) Wat voorbeelden van gebrek aan samenhang in de zinnen (zie § 149) laten er zich al opgeven?
- 10) Wanneer noemt men een' zin gesloten, wanneer meer, dan gesloten? (zie § 152.)

11) Wat is *tautologie* en *pleonasmus*, waarvan in § 154 en 155 gesproken wordt? Welke voorbeelden laten er zich van aanvoeren? Hoe kan overtolligheid of *veelspraak* plaats hebben in enkele syllaben, hoe in enkele woorden, hoe in geheele zinsneden? Hoe kan men langwilig, waterig, gerekt, mat, foppig, slepend, zenuwloos van stijl worden, door eene gedachte zonder noodzaak, op meer, dan ééne wijze, uit te drukken, dat is, door ze (gelijk de vermaarde Engelsche schrijver SWIFT het kluchtig genoeg noemt) even als een haas, zoo af te jagen, dat zij op het laatst dood ter nederzinkt; door nuttelooze omschrijvingen, in plaats van de zaak bij haren regten naam te noemen; door inmenging van geheel ongelijkfoortige, en tot de hoofdgedachte niets bijdragende denkbeelden; door een ontijdig verwijlen bij de laatstgemelde enz. enz.? — Welke regels zijn voor het overige bij datgene, hetwelk men in het algemeen *befnoeidheid* (*précision*) van stijl noemt, op het oog te houden?

12) Waarom moet men voorzigtig zijn ten aanzien van het gebruik en de plaatsing der rededeelen, waarvan in § 156 gesproken wordt, en welke voorbeelden van een' kwaden stijl zijn er te dezen aanzien te geven?

13) Welke voorbeelden van feilen, in § 157 opgenoemd, kan men aanvoeren?

14) Hoe moeten sommige woorden geplaatst worden, om te voldoen aan het voorschrift, in § 158 voorkomende?

15) Door welke voorbeelden laat zich § 159 ophelderen?

16) In hoe ver komen de grammatikale figuren, welke men *zinverbinding*, *zamenvatting*, *zamenstelling* en *voortuitvatting* (*zeugma*, *syllepsis*, *synthesis* en *prolepsis*) noemen kan, in onzen stijl te pas?

17) Wat valt ten aanzien des gebruikts van het koppelwoordje *en* in den stijl op te merken, en in hoe ver komt de zoogenaamde *veelbinding* of *polyyndeton*, in hoe ver de *nietbinding* of *afyndeton* bij hetzelfde, en bij andere koppelwoorden of conjunctiën in aanmerking?

18) Welke voorbeelden zijn er-bij ons van de *anastro-*

phe of *naplaatsing*, *omzetting*; van de *synchysis* of *war-schikking*; van den *pleonasmus* of *veelspraak*; van de *ellipfis* of *uitlating*?

19) Wat zoude men bij ons eene *wisfeling*, *woord-wisfeling* of *enallage* kunnen noemen? Wat eene *woord-* of *lettergreepscheiding* of *imesis*, en hoe dergelijke grammatikale figuren in den stijl al verder heeten mogen?

Enz. enz. enz.

Iets over de oudheid en onverbasterdheid onzer taal, benevens een paar woorden over de oud-Duitsche en Nederlandsche letterkunde.

§ 162.

Schoon het dwaasheid zijn zoude te willen beweren, dat onze taal reeds sinds eeuwen juist zoodanig bestaan heeft, gesproken en geschreven is geworden, als heden ten dage, kan men echter met regt staande houden, dat zij uit een alleroudst geslacht afftamt, uit een geslacht, welks oorsprong zich in den nacht van lang vervlogen eeuwen verliest. Het Nederlandsch namelijk is, even als het tegenwoordige Hoogduitsch, een tak van den Duitschen taalstam in zijn geheel beschouwd, en de wortelen van dezen laatstgemelden zijn tot in de diepste kloven en spleten van het voorledene doorgedrongen. Op dien grond kan men onzer sprake met den dichter LOOTS toezingen:

*Gelyk een stroom in 't hart der bergen
Zich zelv' den ijzren grond ontwingt,
Naar eigen wil, wat hem moog' tergen,
Door zelf gedolven voren dringt;
Gelyk hem in zijn' loop de beken
Geen vocht, als schatting, doen ontbreken,*

*Verweldigd door zijn stoute vaart,
Terwijl hij, naauw die dropplen tellend,
Maar nit zijn eigen volheid zwelkend,
Zijn zuiver nat en naam bewaart.*

*Zoo zijt Gij, voor onheugbre dagen,
En waar 't aloud geschiedblad faalt,
En waar vergeefs zich de oogen wagen
Uit zuivre, heldre wel gedaald. enz.*

Men werpe mij hier niet tegen, dat indiervoege alle talen, sedert onheugelijke dagen, uit aloude en zuivere bronwellen zijn voortgevloeid, daar zij toch, (zal men zeggen) zoo zij - zelve ook al in hare tegenwoordige gedaante, op zulk eene eerwaardige grijsheid geene aanspraak kunnen maken, allen toch weder uit vroeger oudere talen, en deze eindelijk uit de alleroudste gesproten zijn. Men bewere niet, dat dus het hendaagsche Fransch ook eene zeer oude taal is, als hebbende hetzelfde zijnen oorsprong aan het vroegere Fransch, en dit laatste aan het Latijn, en aan de met deze spraak mischien naauw verwante oud-Gallische dialecten, gevolgelijk aan talen en tongvallen te danken, die allen vóór eeuwen reeds bestonden. Men zegge niet, dat men in het Latijn veel grijzer oorkonden heeft, dan men in eenige oud-Duitsche dialect kan aanwijzen. Deze bedenking toch laat zich ontzenuwen door de aanmerking, dat het tegenwoordige Fransch niet meer met het Latijn en de oud-Gallische tongvallen zulk een' zamenhang heeft, als onze spraak met het oude Duitsch, kortom, dat het Fransch veel meer eene geheel nieuwe taal, dan eene voortzetting (om het dus uit te drukken) van vroeger talen te noemen is. Men kan dus de taal onzer zuidelijke bureu vergelijken bij een' tak, die op een' ouden, half vermolmden en

verganen stam geënt is, terwijl onze taal en het Hoogduitsch integendeel meer zweemen naar twijgen, onmiddellijk uit eenen, nog in volle kracht groeienden en welig tierenden tronc voortgesproten, en met dezen laatsten, in de meeste opzigten, nog denzelfden aard hebbende. Dat deze vergelijking, voor zoo ver zulks met vergelijkingen plaats kan hebben, niet ten eenen maal ongepast is, kan daaruit blijken, dat onze wortelwoorden, onze voor- en achtervoegfels van afleiding, (vergelijk § 11 en volg.) en andere dergelijke oorspronkelijke bestanddeelen van het Nederlandsch, over het algemeen nog vol leven, en etymologisch zeer verstaanbaar zijn, ten gevolge waarvan onze meeste *derivata* en *composita*, dat is, afgeleide en zamengestelde woorden, zich uit en door zich-zelve laten ophelderen. In het Fransch integendeel heeft men honderden van de meest dagelijkse en meest gewone woorden, die geheel en al uit vermolmden Latijnsche bestanddeelen gevormd zijn, en wier beteekenis zich niet, dan uit de taal van het oude Rome, of Athene verklaren laat. Men neme b. v. de woorden, *idée*, *suicide*, *enslé*, *passion*, *encens*, *magnanime*, *pusillanime*, *circonspect*, *adoption*, *énigme*, *capital*, *chapitre* en een aantal anderen. Van alle dezen zijn de afleiding en oorspronkelijke beteekenis voor een' Franschman, die geen Latijn of Grieksch verstaat, voorzeker even onverklaarbaar, als integendeel ieder Hollander, die maar een oogenblik zijne aandacht er bij bepalen wil, gemakkelijk ziet, dat ons woord *denkbeeld* een beeld, of eene voorstelling beteekent, welke men zich, al denkend, maakt; *zelfmoord*, moord van zich-zelven; *opgeblazen*, iets, dat door wind gezwollen is; *drift*, eene heftige drijving, beroering en togt des harten, of der ziel; *wierook*, of rook, die, al dwarrelend, zich verheft, (van het oude *wiën*, d. i. draaijen,

volgens den Heer BILDERDIJK) of wel rook, waarmede men wijdt, heiligt; *medelijden*, het lijden, dat men met iemand doet, (zoo men het niet van het oude *lijden*, in den zin van *gaan*, wil doen afftammen, gelijk wij toch ook van *melgaand* voor *melijdend* spreken) — *grootmoedig*, *kleinmoedig*, groot of klein van ziel of gemoed; *omzigtig*, naar alle kanten omziende; *zoonsaanneming*, aanneming tot zoon; *raadsel*, iets, waarnaar men raadt; *hoofdelijk*, *hoofdstuk*, afleidingen van *hoofd* enz. enz. Al deze woorden zijn, gelijk men ziet, uit levende wortelen voortgesproten. Het Fransche *idée* integendeel is slechts door het Latijnsche *idea*, en dit weêr door het Grieksch uit te leggen; *suicide* slechts door het Latijnsche *suicidium*; (immers noch *sui*, noch *cide* zijn, op zich-zelve genomen, in het Fransch of gebruikelijk, of verstaanbaar); *enflé* door het Latijnsche *inflatus*; *passion* en *compassion* door *passio*, van *pati*; *encens* door *incensum*, van *incendo*; *misericorde* door *mifereor*, *miferet*, en *cor*; *magnanime* door *magnanimus*, van *animus* en *magnus*; *pusillanime* door *animus* en *pusillus*; *circonspect* door *circumspectus*, van *circumspicere*; *adoption* door *adoptio*; *énigme* door het Grieksch-Latijnsche *aenigma*; *capital* door *capitalis*, van *caput*; *chapitre* door *capitulum*, ingelijks van *caput* enz. enz. — Van al de kunst- en wetenschappelijke woorden, welke, bij duizenden, uit het Grieksch en Latijn in het Fransch zijn overgenomen, of nog dagelijks zulks worden, als daar zijn, b. v. *geographie*, *astronomie*, *hydraulique*, *philosophie*, *chronologie* enz. willen wij niet eens spreken, deels, omdat zij minder tot het oorspronkelijke en dagelijksche Fransch behooren, deels, omdat wij Nederlanders sommigen van dezelve, als kunstwoorden, ook wel eens bezigen. Men kan hier echter nog bijvoegen, dat, zoo gemakkelijk, als het

Fransch vreemde woorden weet te verfranschen en over te nemen, zoo moeijelijk dit aan het Nederduitsch en Hoogduitsch valt. Het zuiver Duitche bloed wil zich met geen vreemd vermengen, of, gelijk de scheidkundigen het noemen zouden, amalgamiëren. Nog na eeuwen is een uitheemsch woord bij ons kenbaar; en, is het ook al niet kennelijk door zijne heele gedaante, gelijk, *president*, *officier*, *kolonel*, *cavallerist*, *kapitein*, *notaris*, dan verraadt het zijnen of geheel-, of gedeeltelijk-buitenlandschen oorsprong door den accent of klemtoon, welken wij er aan geven, en waarover wij in het vervolg nog een woord nader zeggen zullen. Hierdoor nu zijn de zuiverheid en oorspronkelijkheid onzer taal zeer bewaard gebleven, terwijl omgekeerd dit terugstooten des vreemdfoortigen en vreemdslachtigen van zelve ten bewijs voor deze hare oorspronkelijkheid en oudheid strekken moet. Wat het Fransch betreft, men kan rekenen, dat het, behalve uit al het Latijn en Grieksch, waar het van overvloeit, voor een aanmerkelijk gedeelte uit oud-Duitche (Hoog- en Nederduitche) woorden bestaat. Zoo zijn b. v. de woorden *auberge*, *arrêter*, *battre*, *alte* of *halte*, *grappe*, *angoisse*, *brèche*, *blanc*, *botte*, *boutique*, *cloche*, *crier*, *canif*, *éperon*, *garder*, *gros*, *grosse*, *foule*, *toucher*, *vague*, *soupe*, *maréchal*, *pour*, *maint*, *laisser*, *marque*, *mignon*, *jardin*, *hardi*, *guirlande*, *estafier*, *bésace*, *bouc*, *bout*, *bague*, *attaquer*, *mutin*, *mutiner*, *payer*, *laquais*, *dépit*, *bize*, *guèpe*, *grimace*, *marais*, *cochemar*, *carotte*, *coëffe*, *huis*, *grotte*, *épingle*, *email*, *boussole*, *lécher*, *massue*, *clopin* enz. allen van oud-Duitchen oorsprong, en denkelijk in het Fransch gesloopen, toen de Nederduitche volksstam der Franken zich van Frankrijk meester maakte. — *Auberge*, in het midden-eeuwsch-Latijn *hereberga*, is het oud-

Duitsche *heirberg*, en oorspronkeltijk eene bergplaats voor eene trekkende heer- of leger-bende; *arrêter* (in het Italiaansch *arrestare*) is eigenlijk tot rust, tot stilstand brengen, van ons *rusten*, ook wel *rasten*, *rusten*, *ruhen* geschreven; *battre* is van het oud-Duitsche zeer bekende *batten*, d. i. *staan*; *alte* is ons *houd op*; in het Hoogduitsch *halt*, *halt auf*, (gelijk de Hoogduitschers, naar den aard van hunne dialect, *kalt*, *wald*; *gold* enz. voor ons *koud*, *woud*, *goud* zeggende); *grappe* is *greep* van *grijpen* enz. enz. Wij zullen dit in de lessen-zelve verder uitleggen. — Aan vele dergelijke woorden hebben echter de Franschen, door voorvoeging van de letter *e*, een Fransch kleurtje weten te geven, waardoor zij eene geheel andere gedaante hebben gekregen. B. v. *étoffe* (in het vroeger Fransch *e-stoffe*) van ons *stof*; *é-tandart* (oudtijds *e-standart*) van ons *standaard*, dat van *staan*, in den grond zetten komt; *é-table* van *stal*; *é-tonner* van het Hoogd. *staunen* (d. i. verbaasd zijn). En zoo zijn *écurie*, *écrevisse*, *écrin*, *épée*, *escalin*, *écaille*, *estropier*, *éclat*, *écorce*, *esclave*, *étaler*, *échec*, *écrouer*, *s'écrier*, *écot*, *écume*, *épargne*, *épervier*, *éplucher*, *épreuve*, *escarpé*, *écharpe*, *escrimer*, *espion*, *esquif*, *esquisse*, die allen met eene *s* na de *e* oudtijds geschreven werden en sommigen nog worden, van ons *schuur*, *kreeft*, (dat is *kruipdier* van *kruipen*); *schrijn*, (d. i. *kast*, van waar *schrijnwerker*); *speet* of *spit*, *schelling*, *schaal*, *stroopen*, *klaten* of *klateren*, *schors*, *slaaf*, *stallen* of *uitstallen*, dat is *uitstellen*, thans *tén toon stellen*, *schok*, *schroeven*, *schreeuwen*, *schreijen*, *greijen*, *schot*, *verschot* of *gelag*, *schuim*, *sparen*, *sperwer*, *pluizen* of *uitpluizen*, *proef*, *scherp*, *sjerp*, *schermen*, *spie* of *verspieder*, *schip*, *schets* enz. afkomstig, gelijk iedereen, bij de minste vergelijking van het oud-Duitsch en oud-Fransch, zien kan.

De geheele spraak dus, welke wij het Duitsch noemen, en waarvan het Hoogduitsch en ons Nederlandsch een gedeelte uitmaken, behoort tot de oudste, minst verbasterde en oorspronkelijkste talen van Europa. Het is, in den eigenlijken zin van het woord, eene primitieve taal, *une langue-mère*, gelijk men in het Fransch zoude zeggen, eene taal, die voor het grootste gedeelte, en in hare meeste woorden en woordwortelen, uit zich-zelve opgehelderd kan en moet worden, en die juist daarom, bij hare oudheid, zoo veel jeugdigs bezit, omdat de Germaansche volkeren, tot welke ook wij Nederlanders behooren, later dan die van het zuidelijke en zuidwestelijke Europa beschaafd, en minder door vreemden overheerd geworden zijn. Hierdoor toch hebben zij de aloude taal hunner ruwe voorouderen minder vermengd, minder afgesleten, minder veruitheemscht, minder in hare grondbestanddeelen vervormd, verwijzigd, verminkt en verduisterd, tot hunne nakomelingen overgebracht.

Dat voor het overige die taal, welke men met een' algemeenen naam de Duitsche noemt, zeer naauw verwant is met het Grieksch, en in sommige opzigten ook met het Latijn, als welk laatste toch meer of min eene dialect van het Grieksch geweest is, heeft men honderdmalen gezegd en aangetoond. Eenigen meenen zelfs, dat men het Duitsch of Germaansch (onze taal, opdat wij dit herhalen, altijd hieronder begrepen) als eene oudere zuster van de spraak der Grieken aan moet zien. De beroemde Hoogduitsche geleerde en dichter voss zinspeelt hierop in de versregels, waarin hij HOMERUS tot hem-zelfen (tot voss namelijk) zeggen laat:

Sohn der edleren Sprache Teutonia, die mit der jüngern Schwester Ionia gern auf Thrakischen Bergen um Orfeus Spielte, von einerlei Kost der Nektartraube begeistert. enz.

Hoe het hiermede nu ook gelegén zijn moge, zeker is het, dat men bij Griekfche fchrijvers, als b. v. bij HERODOTUS, reeds verfchillende woorden aantreft, die in streken, waarin thans Duitfche volkeren wonen, te huis hooren, en die zich uit de hendaagfche Duitfche (Hoog-, Nederduitfche en Skandinavifch-Duitfche) talen en dialekten verklaren laten. Hooger in de oudheid opklimmende, moet men den oorprong der Duitfche volkeren in Azië zoeken. Dit is eene vrij algemeen aangenomene felling, die op de zeer waarfchijnlijke gefchiedkundige meening rust, dat al de bewoners van Europa uit Azië afkomstig zijn. Hierdoor laat zich dan ook de overeenkomst, die er tufchen het oud-Perzifch, Sanskritifch en de Duitfche talen en tongvallen in vele opzigten heerscht, benevens al het overige Oosterfche, dat in de laatstgemelde talen gevonden wordt, ten overvloedé verklaren.

§ 164.

Vraagt men, welke talen er al tot de Duitfche fpraak, in haren geheelen omvang genomen, behooren, zoo antwoord ik: het tegenwoordige Hoogduitfch en al de hoogere dialekten, die in het zuidelijke en zuidoostelijke Duitschland gefproken worden; voorts ons Nederlandsch en al de met hetzelfde vermaagfchapte lagere Duitfche dialekten, in het noorden van Duitschland; vervolgens het Deensch en Deensch-Noorweegfch, het Zweedfch, het oud-Ijfslandsch, en eindelijk het Engelfch. Deze allen geven de duidelijke blikken van hunnen gemeenfchap-

pelijken oorsprong, schoon de overeenkomst tusfchen het tegenwoordige Hollandsch en Hoogduitsch zekerlijk vrij wat meer in het oog loopt, dan b. v. die tusfchen het Hollandsch en het Engelsch, of Deensch.

§ 165.

Van onheugelijke tijden aan fchijnen er in de algemeene Duitfche taal twee hoofddialekten geheerscht te hebben, de hoogere en lagere namelijk. Nog kan men het onderscheid tusfchen deze twee tongvallen (of wil men ze liever talen heeten?) duideljk opgeven, en ook duideljk aantoonen, in welke streken elk hunner te huis hoort. Men kan zelfs eene geographifche lijn trekken, waardoor het gebied der hoogere en lagere tongvallen, op eene kennelijke wijze, wordt afgebakend. Trekt men b. v. in zijne gedachten eene zoodanige lijn, van de grenzen der zuidelijke provinciën onzes rijks, waar het Vlaamsch in het Fransch verfmelt, over Aken, naar Göttingen, Wittenberg tot hoog op aan de kusten der Oostzee toe, dan behoort hetgene ten noorden en noordwesten van die lijn ligt, ons Vaderland er onder begrepen, onder de taalheerfchappij van den Nederduitschen tongval, terwijl datgene, wat ten zuiden of zuidoosten ligt, tot die van den Opperduitschen behoort. Dat echter beide hoofdtongvallen hier en daar, en vooral op de grenzen van hun grondgebied, in elkander spelen, kan men ligt begrijpen. Veel karakteristieks is er zelfs in onze taal, dat Opper-, of Hoogduitsch fchijnt, en zoo ook omgekeerd. Uit de vermenging der hoogere en voor een deel der lagere tongvallen is het tegenwoordige Hoogduitsch ontftaan, dat, als eigenlijk gezegde, op zich-zelve fttaande fchrijftaal, niet veel ouder is, dan de zes-

tiende eeuw, toen het zich voornamelijk in de gewesten van Saksen en Meissen, en dus tusfchen de hoogere en lagere dialekten in, heeft beginnen te vormen. De hoofdkleur dier taal is echter meer Opper-, dan Nederduitsch. — Onze tegenwoordige fchrijftaal kan men de befchaafde Nederduitsche dialekt noemen; befchaafd, zeg ik: want b. v. in Oostfriesland, Hannover, Bremen, Hamburg, tot in Pruisfen en fchier naar Rusland toe, zijn de Nederduitfche dialekten onbefchaafd gebleven, en uit de fatfoenlijke kringen en den fchrijftijl bijna geheel verdrongen door het tegenwoordige Hoogduitsch, dat voor gansch Duitschland de fchrijf- en befchaafde fpreektaal geworden is. — Uit het hier aangemerkte is het, voor het overige, zeer duidelijk, waarom het Hollandsch den Hoogduitscheren telkens, als hun zoogenaamd Platduitsch, in de ooren klinkt; even duidelijk en natuurlijk te weten, als waarom wij in de platte spraak onzer grensboeren, of in die der Amfterdamsche geringe Joden het Hoogduitsch meenen te herkennen. Hierom echter of het Hoogduitsch, of wel het Nederlandsch in het algemeen, te verachten, is belagchelijk en onverftandig tevens. Mij valt een rijmpje te binnen, dat ik eens op dit onderwerp maakte, en dat hier, hoe onbeduidend ook, eene plaats moge vinden:

De domme Hoogduitscher.

„Uw Neerlandsch? 't Is geen taal! Patois is 't onzer boeren!”

De domme Hollander.

Uw Hoogduitsch? 't Klinkt mij steeds, of 'k smoufen
't woord hoor voeren!

De billijke beoordeelaar:

*Taalbroederen, ei, kijft toch niet,
 Daar toch uw beider spraak uit éene bronwel vliet
 Uit éenen stam is voortgesproten,
 Toont liever beiden u haar' ouden oorsprong waard;
 Des ouden taaltronks deftige aard
 Bloet' onverbasterd voort in beï' zijn achtbre loten!*

Het Zweedsch, meer echter nog het Deensch, draagt veel sporen van ook tot de lagere of Nederduitsche tongvallen te behooren. Deze talen hebben echter sommige eigenaardigheden, (zie b. v. § 63) die reeds aan eene vroegere affcheiding derzelve van de overige Germaansche spraken doen denken, en zijn, hoe zeer met ons verwant, en vooral met het Friesch verwant, op verre na echter zoo naauw met het tegenwoordige Nederlandsch niet vermaagschapt, als b. v. het Hoogduitsch. Dit laatste is tegenwoordig de Duitsche zuster, die het meest op onze taal gelijk, en in vorige dagen zulks nog sterker deed. Het Engelsch, voor zoo ver het Angelfakfisch en Deensch-Sakfisch, en dus oorspronkelijk eene Germaansche of Duitsche taal is, heeft ook op onze spraak veel betrekking, vooral op de Friesche dialekten in dezelve. Sedert dat Engeland echter door WILLEM den Veroveraar overweldigd werd, en mischien reeds sinds vroeger tijd, is de Engelsche taal voor de helft wel verfranscht geworden, om niet te spreken van al het Latijn en wat niet al meer, dat in haar geslopen is. Ook geloof ik daarenboven nog, dat het Engelsch, zelfs in zijne grondbestanddeelen, mischien meer Ongermaansch bezit, dan de meesten wel denken. Het oud-Britsch, of de taal der bewoners van Grootbritannienje vóór de verovering van deze gewesten door de Angelfakfen, schemert nog op vele plaatsen door.

Dus is het tegenwoordige Engelsch wel een regt mengelmoes, een *pot pourri*, eene *olla podrida* van taal, en HUYGENS mogt niet zonder grond spreken van :

— — — — — *het Engelsch quettren,*
De tael van alle tael, die nergens 't huys en hoort.
En allom boortigh is. — — — — —

Het hedendaagfche Schotsch nadert in vorm, uitspraak en tongflag meer, dan het Engelsch, onzer tegenwoordige taal. Ik versta door het Schotsch hier de dialekten der Schotfche Laag-landen of *Lowlands*. In de gebergten van Schotland, welke den naam van *High-lands* of Hoog-landen dragen, bloeijen nog de zoogenaamde Gaelifche tongvallen, waarin de beroemde dichter OSSIAN zijne onsterfelijke liederen gezongen heeft. Deze tongvallen hebben met het Engelsch en de overige Duitfche talen weinig of niets gemeen, en behooren tot een' geheel anderen spraakftam. Dit geldt ook ten aanzien van de Ierfche dialekten, en van de volkspraak der inwoners uit de Engelfche provincien Wallis en Cornwallis. Eene en andere zijn of geheel, of voor een deel, van geene Germaanfche of Duitfche afkomst.

§ 166.

Het oudfte gefchrift, dat wij in eene, kennelijk als zoodanig zich voordoende, Duitfche dialekt aantreffen, is een gedeelte der Mefo-Gothifche bijbelvertaling van den bifchop ULPHILAS, uit de vierde eeuw na CHRISTUS geboorte. De Mefo-Gothen waren die Gothen of Gotten, welke zich in het oude Mefie (tegenwoordig tot Turksch-Europa behorende) hadden nedergezet, en den chiftelijken godsdienst aange-

nomen. — Onze vermaarde landgenoot FRANCISCUS JUNIUS heeft ons het eerst, en wel in de zeventiende eeuw, met den gemelden brok der Mefo-Gothische bijbelvertaling, zoo als dezelve in den zoogenaamden *Codex Argenteus* of het zilveren handschrift voorkomt, bekend gemaakt, en den druk van dien *Codex* met een uitmuntend *Glosarium* of woordenboek voorzien. Later, en ook in onzen tijd, heeft men nog het eene en andere meer van het Mefo-Gothisch in het licht gegeven. De gezegde tongval vertoont sporen van den aard en der hoogere en der lagere Duitfche dialekten, is voorts vrij wat naar het Grieksch gewijzigd, en met fommige vreemdsoortige woorden (men heeft ze wel eens oud-Thracifche genoemd) vermengd enz. enz.

§ 167.

Meer fchriften zijn er te vinden in die oud-Duitfche dialekten der middeleeuwen, welke deels den naam van Frankduitsch en Allemannifch, deels dien van Saksifch, Nederfaksifch, Nederrijnsch enz. dragen, al naar mate, dat zij meer tot de hoogere, of tot de lagere tongvallen behooren. De naam evenwel van Frankduitsch of Franksch is wel eens een algemeene naam voor het oud-Duitsch der middeleeuwen, en ontleend van de Franken, een' Germaanfchen volksftam, of liever eene verzameling van Germaanfche volksftammen, die, gelijk men weet, in de vijfde eeuw zich van Frankrijk meester maakten, en de Frankifche heerschappij fichteden, welke onder KAREL DEN GROOTEN tot den hoogften trap van luister fteeg, en zich over Frankrijk, Duitschland, een groot gedeelte van Italië, de Nederlanden enz. uitftrekte. Is het oud-Duitsch der middeleeuwen wat meer gebogen en gewijzigd naar de Opperduitsche dialekten, die in het meer zuidelijke en oos-

telijke Duitschland, den zetel der oude Allemannen, te huis hoorden, en nog behooren, zoo wordt het Allemannisch genoemd. Vooral waren onder dit laatste de Allemannisch-Zwavische dialekten in wat later' tijd merkwaardig. Meer uit de lagere Noordduitsche of Nederduitsche gewesten afkomstig zijnde, voert het oud-Duitsch den naam van Saksisch, Nederfaksisch, Nederrijnsch enz. Dat het, voor het overige, dikwerf moeilijk valt, den aard des tongvals, waarin een oud-Duitsch geschrift is opgesteld, naauwkeurig te bepalen, gevoelt men ligtelijk. Vaak toch spelen in zulke geschriften verschillende dialekten, even als de kleuren eens regenboogs in elkander, en de hoofdverw kan naauwelijks onderscheiden worden.

Lettergewrochten van onderscheiden' aard komen er voor in de dialekten, waarvan in deze § gesproken is. In de voorlezingen zullen wij nader over dezelve handelen. Tot de voornaamste behooren: Eene vertaling van het Latijnsche geschrift des Spaanschen bischops ISIDORUS *de nativitate domini*, uit de zevende eeuw, zoo niet vroeger; — een kort fragment van een lied, *het lied van Hildebrand en Hadubrand* genaamd, dat, als oudste voortbrengfel van de dus genoemde romantische ridderpoëzij, hoogst merkwaardig is. Hetzelve is denkelijk uit de achtste eeuw; — de zoogenaamde Cottoniaansche *Codex*, mischien zoo wat van denzelfden tijd; — eene berijmde harmonij of overeenstemming der vier Evangelisten van den Benedictijner monnik OTTFRIED, uit de negende eeuw; — een zegelied op de overwinning, door koning LODEWIJK DEN DERDEN, op de Noormannen, ten jare 881 bevochten; — eene vertaling en verklaring der psalmen, door NOTKER, abt te St. Gallen, welke NOTKER in het jaar 1022 gestorven is; — nog andere psalmen, in een vrij kennelijk Nederduitsch geschreven, en vermoedelijk

uit de negende eeuw; — eene harmonij der Evangelien, (valschelijk aan TATIANUS toegekend), uit het Latijn vertaald door een' onbekenden, uit de elfde eeuw; — eene *paraphrasis* of omschrijving van SALOMO's hooglied, door WILLERAMUS, abt te Ebersberg in Beijeren, insgelijks uit de elfde eeuw; — eens onbekenden lofgedicht op den heiligen ANNO, aartsbisshop te Keulen, die ten jare 1075 stierf. — Verscheiden andere stukken van minder belang, of wel van later tijd gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 168.

Merkwaardig, zeiden wij, waren onder de oud-Opperduitsche tongvallen de Zwavische dialekten. In deze namelijk, die, tot een zeker beschaafd en met andere tongvallen vermengd geheel gevormd, een' tijd lang de geliefde dichttaal voor schier geheel Duitschland, ja, zelfs meer of min voor de Nederlanden schijnen geweest te zijn, treft men, van de tweede helft der twaalfde tot diep in de dertiende eeuw, een aantal van waarlijk fraaije dichterlijke voortbrengfelen aan, voornamelijk tot den minnezang, maar echter ook tot andere soorten van poëzij behoorende. Onder anderen is het, sinds eenige jaren in Duitschland en ook hier te lande zoo veel gerucht makende *Nibelungenlied*, een oud-Duitsch heldendicht, in de gemelde Zwavische dialekt geschreven, en, (wel te verstaan in deszelfs tegenwoordigen vorm), uit het zoo even genoemde tijdperk denklijk afkomstig. In de voorlezingen zullen wij over dit in vele opzigten voortreffelijk gedicht breedvoeriger spreken. — Voor dit ons gefchrift moge het hier zeer vlugtig aangestipte genoeg zijn over de zoogenaamde Frankduitsche, Allemannische, Nedersaksische en andere soortgelijke Duitsche dialekten der middeleeuwen.

Onder de oud-Duitsche tongvallen evenwel moet men ook diegene niet vergeten, welke den naam van Angel-Saksische en Deensch-Saksische dragen, die voornamelijk van in de vijfde tot in de elfde eeuw in Engeland bloeiden, en tot de grondbestanddeelen van het tegenwoordige Engelsch zeker eene hoofdbijdrage geleverd hebben. De Angel-Sakfen of de Angelen en Sakfen waren oud-Nederduitsche of Neder-Germaansche volkstammen, die zich in het tegenwoordige dusgenoemde Holsteinsche, Mekkelburgsche en aangrenzende streken schijnen te hebben opgehouden, en in taal en zeden zeer naauw verwant met de oude Oost- en West-Friesen, Jutten, Denen en andere naburige kustbewoners schijnen geweest te zijn. In de vijfde eeuw staken zij met vele krijgsmakkers uit de genoemde volkeren, onder hunnen heervoerder HENGST, HENGIST of HENGISTAN, naar Engeland over, hetwelk zij grootendeels veroverden, en waar zij, na de oude inwoners verjaagd te hebben, eene heerschappij stichteden, die langen tijd voortduurde. Hunne taal- en stamgenooten, de Denen, deden vervolgens herhaalde invallen in Engeland, beheerschten nu eens de Angel-Sakfen, verbonden dan wederom zich met hen, of deelden met hen het opperbewind; om kort te gaan, de Angel-Saksische tongvallen smolten met de hun reeds oorspronkelijk vrij na in den bloede bestaande oud-Deensche en oud-Deensch-Saksische dialekten meer en meer in een. In deze nu eens meer, dan minder vermengde tongvallen (meest in het algemeen Angelfaksisch genoemd) heeft men verschillende schriften, waarvan echter de meesten ongedrukt in de boekerijen van Groot-Brittannië berusten. Nader over dezelve in de voorlezingen.

Uit hetgene in de vorige § slechts even aange- roerd is, blijkt van zelve de reden, waarom het tegenwoordige Engelsch, (behalve dat hetzelfde in het algemeen vrij wat verwantschap met onze taal vertoont), inzonderheid ook nog zoo veel overeen- komst heeft met het Boere-Friesch, in welken laat- sten tongval namelijk de oud-Friefche dialekten tot op den huidigen dag, met eenige verandering even- wel, blijven voortleven. Deze gemelde oud-Frie- sche dialekten verdienen ten hoogste de opmerk- zaamheid der taalonderzoekers. Zij strekten zich in vorige eeuwen over het geheele West- en Oost- friesland, Groningerland, ja, wie zal zeggen, over wat streken niet al meer, uit. Men heeft vooral in de genoemde tongvallen nog verschillende oude wetboeken, waaronder het oud landregt van het Groningsche Hunfingo - kwartier, het Rustringer landregt, het zoogenaamde *Asegaboek*, het *Corpus* der Friefche wetten, en soortgelijke de voornaamste plaats bekleeden. De oudste derzelve schijnen, in hun' tegenwoordigen vorm, uit de dertiende eeuw te zijn. Tegenwoerdig is het oud-Friesch ge- heel uitgestorven, behalve ten platten lande en in enkele kleine steden van onze Nederlandsche pro- vincie Friesland, en uitgezonderd meer of min (volgens deskundigen) in het westelijke gedeelte van het hertogdom Sleeswijk, in het Saterland, en op een paar eilanden. Hetgene van het oud-Friesch in ons Friesland is overgebleven, draagt, zoo als be- kend is, den naam van Land- of Boerefriesch, om- dat het de volkstaal der landbewoners uitmaakt. Dit Nederlandsche Boerefriesch, dat door kracht, zoet- vloeiendheid en welluidendheid uitmunt, en voor- al in den mond van vrouwen soms liefelijk klinkt,

heeft meer, dan eenige andere Friefche dialekt, eene foort van klasfiekheid gekregen, door hetgene er bij herhaling in gefchreven en gedrukt is geworden, of van tijd tot tijd nog wordt. Hoe veel naam de beroemde dichter GYSBERT JAPICK aan hetzelfde gegeven hebbe; is wereldkundig. Het ware voor het overige te wenschen, dat grondige kenners van deze dialekt zich eens de moeite getroosteden, om eene fpraakunst en woordenboek van haar op te ftellen (*), opdat en den vreemdelingen het leeren van het Boerefriefch gemakkelijker gemaakt mogt worden, en eene des te fterker borstwering tegen deszelfs mogelijken ondergang mogt worden opgeworpen. Gelijk toch al het aardfche allengskens ondermijnd wordt, zoo zal de tijd ook wel aan de wortelen van dezen zoo fierlijken boom knagen, en het lot van verdorring, dat reeds zulke wijd uitgefpreide takken van het oud-Friefch getroffen heeft, kan ook eindelijk den geheelen ftam-zelven te beurt vallen.

§ 171.

Al de bovengemelde oud-Duitsche dialekten hebben zonder twijfel op onze taal, de eene meer, de andere minder, heur' invloed uitgeoefend, en aan haar die grondkleur en grondgeaardheid gegeven, welke zij heden bezit. Dat zij over het algemeen (fommige uitzonderingen daar gelaten) tot de Beneden- of Nederduitsche tongvallen behoort, ziet iedereen, die het karakteriftieke onderscheid tufchen de hoogere en lagere dialekten onderzocht heeft. Van

(*) Aan dezen, bij den eerften druk geuiten wensch is fints dien tijd reeds meer of min voldaan.

het fispfende, fuizende en blazende; dat aan de Opperduitsche berg-dialekten, in overeenstemming met de Slawifche of Slavonifche talen (het Rusfifch, Poolsch en Boheemsch) eigen is, en dat in het tegenwoordige Hoogduitsch, of in de beschaafde spreek- en schrijftaal van geheel Duitschland, zich sterk hooren doet, heeft zij weinig aangenomen. Hierin is zij gelijk aan al de Platduitsche tongvallen in het noorden van Duitschland, alsmede aan het Deensch, Zweedsch, enz. Zij bemint in vele gevallen de zachtere consonanten. (Zie hier onder het hoofdstuk over de zachtheid van het Nederlandsch.) Zoo ook zoetvloeiende zamentrekkingen, b. v., *wêr* voor *weder*, *teêr* voor *teeder*, *voêr* voor *voeder*. Zij is eene liefhebster van lang gerekte klanken, van diphtongen en triphongen, (b. v. *aai*, *aaü*, *ieu*, *ooi*, *oei*, vergelijk § 7). Zij spreekt de *sch* wel scherp en gorgelend, maar meer, dan het Hoogduitsch zulks doet, naar den aard der oud-Duitsche taal uit, — en wat dergelijke eigenaardigheden meer zijn. Hier en daar spreidt zij ten duidelijskste den invloed ten toon, dien het Fransch op haar gehad heeft, gelijk wij b. v. meer Fransche uitgangen of zoogenaamde achtervoegfels hebben, dan de Hoogduitschers; (vergelijk § 22); ook sommige letteren op de Fransche wijze uitspreken, b. v. de *u*, de *eu*, de *z* enz.; Fransche grammatikale vormen en spraakwendingen bezigen; aan een aantal, den Hoogduitscheren onbekende Fransche woorden het volle Nederlandsche burgerregt gegeven hebben, en wat dies meer zij, waarover nader in de voorlezingen. Over het algemeen heeft onze taal tegenwoordig het meest van die dialekten, welke men de Nederrijnsche, Neder-Saksifche en Noordduitsche, of het Platduitsch noemt. In het groote geheel echter onzer sprake, en in de menigvuldige onbeschaafde volkstongvallen onzes

Vaderlands heerschen zoo veel schaduwingen en schakelingen, dat het ten uiterste moeilijk valt eene in allen deele naauwkeurige beschrijving van den oorsprong, den aard, en het karakteristieke onzer moedertaal te geven. Het ware wezen van het Nederlandsch ligt toch alleen niet in onze tegenwoordige beschaafde en in vaste vormen geklonken schrijftaal opgesloten.

§ 172.

Nu een woord hier in het voorbijgaan over onze eigenlijk gezegde Nederlandsche letterkunde of litteratuur! — De oudste Nederlandsche letterkundige voortbrengfelen dagteekenen uit de dertiende eeuw; dat wil zeggen: in het laatst van dat tijdperk zien wij het eerst schrijvers te voorschijn treden, wier taal nu een vrij zuiver, van de overige Duitsche talen afgescheiden zamenstel uitmaakt, en wier geschriften de vernielende tand des tijds gespaard heeft. Vóór hen toch zijn er vermoedelijk wel reeds andere zulke schrijvers geweest, maar hunne werken zijn verloren gegaan. Maar wie zijn dan nu onze oudste, door hunne namen en schriften bij ons bekende schrijvers? Ik antwoord: voornamelijk JACOB VAN MAERLANT, MELIS STOKÉ, en de nog onuitgegeven JAN VAN HEELU. Bij hen, herhaal ik, ontdekken wij een zuiver, over het algemeen vrij verstaanbaar Nederlandsch, in allen deelen aard van onze tegenwoordige taal vertoonende, schoon meer, dan deze laatstgemelde thans doet, in grammatikale buigingen en woordgebruiken, met het Hoogduitsch overeenkomende. Geen wonder! Hier begint zich toch de Duitsche taalboom eerst kennelijk in de twee takken, den Hoogduitschen en Nederlandschen te onderscheiden. Beide takken beïroeren elkander nog en zijn bijna nog in denzelfden stam vereenigd, al is dan ook deze stam reeds,

gedurende eene reeks van eeuwen, in twee deelen, in Opper- en Nederduitsch, gesplitst geweest. (Vergelijk § 164). Van Fransche bastaardij is onze moedertaal, in dit eerste tijdperk onzer letterkunde, vrij zuiver, ten minste de bastaardwoorden, die bij MAERLANT en MELIS STOKE voorkomen, zijn, vooral bij den laatsten, slechts in geringen getale.

JACOB VAN MAERLANT werd, ten jare 1235, te Damme in Vlaanderen, geboren, en naderhand Griffier van die stad, waar hij in het jaar 1300 overleed. Men heeft van hem verschillende werken, onder welke zijn *Rijmbijbel* en zijn *Spiegel Historiael* eene voorname plaats bekleeden. Veel van hem is nog ongedrukt en slechts in handschrift aanwezig.

MELIS STOKE was een Hollander, en denkelijk in dienst van graaf FLORIS DEN VIJFDEN. Algemeen bekend is zijne *Rijmkronijk*, die vroeger begonnen, maar in het eerste begin der veertiende eeuw geheel voltooid schijnt te zijn geworden. Zij is het oudste, in het Nederlandsch geschreven geschiedkundig geschrift van eenig aanbelang, dat wij bezitten, en voor de kennis der vroegere historie van ons vaderland dus hoogst merkwaardig. — De rijmkronijk van den zoon genaamden KLAAS KOLIJN, die men voorgaf, dat veel ouder, dan die van STOKE was, wordt thans uitgemaakt voor een valsch en onecht stuk gehouden.

Van JAN VAN HELU of JAN VAN LEEUWE, een' Brabander, is er eene rijmkronijk aanwezig over de oorlogsfeiten van JAN DEN EERSTEN, hertog van Brabant, maar bijzonder over den veldslag, dien deze hertog, ten jare 1288, bij het Keulsche stedeke *Woeronc* of *Woeringen*, op de Gelderfchen won. Deze rijmkronijk bestaat op dit oogenblik nog slechts in handschrift. Van wat later dagtekening is de *Spiegel-Historiael* van den priester LODEWIJK VAN VELTHEM, (insgelijks een' Brabander), welk ge-

schrift in het eerste vierde der veertiende eeuw vol-eindigd en eene soort van vervolg schijnt te zijn op MAERLANT's aangehaalde werk van denzelfden naam. In het werk van LODEWIJK VAN VELTHEM zijn reeds vele sporen van taalverbastering. Over den *Esofet* en eenige Nederlandsche ridderromans, (uit de dertiende eeuw misfchien) zullen wij in de voorlezingen, of bij de beantwoording der vragen spreken.

§ 173.

Tot de schrijvers van de veertiende eeuw (meestal Zuid-Nederlanders) kan men brengen LODEWIJK VAN VELTHEM, van wien zoo even reeds gewaagd is; NIKLAES DE KLERK, maker eener berijmde kronijk van Braband; JAN OF WILLEM DE WOERT; CLAES WILLEMSZ. (doorgaans voor den dichter van den zoogenaamden *Minnenloop* gehouden), den schrijver der *Dietsche Doctrinale*; — WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH enz. Aller leeftijd is evenwel niet even zeker, en die van sommigen hunner kan ook van later dagteekening, dan de veertiende eeuw zijn. — Men heeft uit de gezegde eeuw ook het eene en andere van bijbelvertalingen, dat een' zuiver Hollandsch-Nederlandschen tongslag verraadt. Staande de veertiende eeuw begonnen ook de gezelschappen der zoogenaamde *Rederijkers* zich te vertoonen. Hun getal nam in den loop der vijftiende eeuw en vervolgens meer en meer toe, en offchoon zij eenig nut gesticht, ja in groot aanzien gestaan hebben, hebben zij niet altijd even zeer tot bevordering van den bloei en de zuiverheid onzer spraak medegewerkt. — Tot in het laatst der achttiende eeuw zijn er nog enkele van deze rederijk-kamers in Noord-Nederland aanwezig gebleven, en misfchien worden er nog op dit oogenblik hier en daar in Braband en Vlaanderen aan-

getroffen. — In de vijftiende en een gedeelte der zestiende eeuw verbasterde onze taal- en letterkunde uittermate. Zij werd opgevuld met bastaardwoorden, eene smet waarvan slechts weinig schrijvers zich zuiver hielden. De proza begon echter meer en meer het hoofd op te steken, schoon de onderwerpen, waarover men schreef, dikwerf onbeduidend en beuzelachtig waren. Goede brokken van bijbelvertalingen moet men echter niet over het hoofd zien. Even min enkele andere geschriften in proza. Ook hebben ANNA BYNS, een klopje en schoolmeesteres te Antwerpen, MATTHIJS DE CASTELEYN (*excellent poëet moderne* in zijn' tijd bijgenaamd), COLIJN VAN RIJSSELE, vermoedelijk uit de stad van dien naam afkomstig, CORNELIS VAN GHISTELE, een Antwerpenaar, JAN FRUYTIERS en een paar anderen zich als dichters nog eenigen naam verworven. Wat later JAN BAPTISTA HOUWAERT uit Brussel, en PETER HEJNS uit Antwerpen.

In de tweede helft der zestiende eeuw begon met het licht, dat de hervorming verspreidde, ook dat der wetenschappen en van eenen beteren smaak in taalkennis en letteren te schitteren, zoodat het door zijne heldere stralen den geelkleurigen en walmenden fakkelschijn, dien sommige rederijkers nog van tijd tot tijd ontstaken, allengskens verdoofde. Tot hiertoe had meer Zuid- dan Noord-Nederland in kunsten en wetenschappen den toon gegeven. Thans werd dit allengskens omgekeerd, en Holland nam van lieverlede even zeer in verlichting en kundigheden toe, als Brabant en Vlaanderen, vooral na het eindigen der zestiende eeuw, of stil bleven staan, of ten minste weinig voortgang meer maakten. Mannen, uitmuntende door deugden en bekwaamheden, sloegen aan de zuivering onzer spraak, en de beschaving onzer letteren ijverig de hand. FILIPS VAN MARNIX, Heer

van *St. Aldegonde*, uit *Brusfel* geboortig, een voortreffelijk staatsman, en de regterhand van prins WILLEM DEN EERSTEN, verdient hier eene hoogst loffelijke melding. Bekend zijn deszelfs *Roomfche Bijenkorf*, vertaalde pſalmen en andere ſchriften. Te gader met hem mogen inzonderheid DIRK VOLKERTZ. KOORNHERT en HENDRIK LAURENTZ. SPIEGHEL op de hulde der nakomeliſchſchap aanspraak maken. Zij boden der taalverbastering, welke bij den druk der Spaanſche beroerten hand over hand toenam, moedig tegenweer, en bakenden den kort daarop princfelijk te voorschijn tredenden HOFT en anderen den weg af, dien men in moest ſlaan, om aan onze taal- en letterkunde vaſtheid en wezenlijke waardij te geven. ROEMER VISSCHER (de vader van het vermaarde zusterenpaar ANNA en MARIA TESSELSCHADE), benevens andere leden van de Amſterdamſche rederijkamer, onder de zinspreuk: *in liefde bloeiende*, waren hun hierin behulpzaam. Zoo was, op het einde der zestiende eeuw, de nacht van barbaariſchheid, waarin Hollands ſpraak en letteren ſinds geruimen tijd gedompeld lagen, allengskens geweken, en in een' veel belovenden letterkundigen luister verrees voor ons vaderland de gouden morgenſtond der zeventiende eeuw.

§ 174.

Wie het zijn, die in dat tijdperk, en gedurende het grootſte gedeelte der gemelde gouden eeuw, als heerlijke flonkerlichten aan onzen taal en letterkundigen hemeltrans gefchitterd hebben, behoeft Nederlanderen naauwelijks herinnerd te worden. Den meesten toch zijn de namen van een' PIETER CORNELISZ. HOFT, JOOST VAN DEN VONDEL, CONSTANTIJN HUYGENS, JACOB CATS, JOH. ANTONIDES VAN DER

GOES, GERARD BRANDT, JEREMIAS DE DECKER, en een aantal anderen bekend, die, de eene wat vroeger, de andere wat later, in die roemrijke, helaas, voor altijd vervlogen dagen, onzer letterkunde tot eere gestrekt, en zich door hun verstand en hunne bekwaamheden even onverwelkelijke lauweren verworven hebben, als onze helden te lande en ter zee door hunne glorierijke krijgsbedrijven. Aan deze uitstekende mannen heeft onze taal het te danken, dat zij tot den rang eener beschaafde taal verheven werd. Door hen kreeg zij eerst regt die vaste geaardheid, dien omvang, dien zwier, dat buigzame en lenige, welke zij tot op den huidigen dag behouden heeft, en onze letterkunde begon met voortbrengfelen te prijken, waarvan sommigen thans reeds den toets van twee eeuwen hebben doorgestaan, en die, wat ook een veranderde en in sommige opzichten mischien meer verfijnde smaak aan dezelve te gispen moge hebben, bij voortdoring zulk eene voedzame en smakelijke letterspijs opleveren, dat iedere gezonde maag, wie van vele nieuwmodifche zoetigheden en listafferingen de walg steekt, gaarne en gretig telkens tot hen terugkeert.

Over den toestand der Nederlandsche taal en letterkunde in de Zuidelijke Nederlanden gedurende de zeventiende eeuw zullen wij in de voorlezingen nader spreken.

§ 175.

Minder bloeiend vertoont zich onze taal- en letterkunde in het laatste der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw. Vooringenomenheid met den smaak en de letterkundige voortbrengfelen der Franschen, toenemende kleingeestigheid, en een overdreven beuzelachtig en spitsvondig kunstbejag, tot het-

welk de veelvuldig opgerigte lettergenootschappen den grond begonnen te leggen, en in later tijd meer en meer legden, deden waarheid, eenvoudigheid en kracht niet zelden verdwijnen, en offerden het echt schoone en dichterlijke aan eene schijnbaar kunstmatige, maar in den grond hoogst onkunstmatige, en slechts gekunstelde gladheid en onpoëtische natuurlijkheid op. Met dat al waren hierop uitzonderingen. Ook moeten wij hetgene een VERWER, MOONEN, en anderen, maar inzonderheid TEN KATE, omstreeks het begin der achttiende eeuw, tot opbouw van bespiegelende taalkennis gedaan hebben, dankbaar erkennen, en verder aan vele voortreffelijke dichters, die in het eerste derde en tegen het midden dier eeuw, of ook wat later bloeiden, en onder welke HUBERT KORNELISZ. POOT, WILLEM LANGENDIJK, HOOGVLIET, SMITS, de VAN HARENS, VAN WINTER, VAN MERKEN en meer anderen bijzonder uitmunteden, onze regtmattige hulde niet ontzeggen. Denzelfden welverdienden lof moeten wij aan die Nederlandsche, hetzij theoretische, hetzij praktische letterkundigen geven, welke in den verderen loop der achttiende eeuw den akker onzer spraak en letteren meer en meer bearbeiden hebben. BALTHAZAR HUYDECOPER, een man van eene reusachtige geleerdheid in alles, wat tot de geschiedenis onzes vaderlands betrekking heeft, een hoogst scherpzinnig taalkenner, en tevens een goed dichter, verdient onder hen eene eerste plaats. — Jammer maar, dat onze taal-zelve in dat tijdperk bij het algemeen dikwerf nog weinig op prijs gesteld werd, en dat zuiverheid en beschaafdheid van stijl, gepaard met een' goeden' smaak in de welsprekendheid, velen openlijken redenaars niet zelden geheel vreemd waren. Jammer tevens, dat in de Zuidelijke Nederlanden de heerschappij van het Fransch zich gestadig meer uitbreidde, en daardoor de

Nederlandsche taal en letteren in die gewesten steeds meer in verval geraakten. Des te luisterrijker schittert onze tegenwoordige eeuw, waarin onze letterkunde, gelijk een feniks, uit hare asch verrezen is; waarin (om van de dichtkunst niet eens te spreken) de welsprekendheid meer bij ons bloeit, dan zij ooit voorheen gedaan heeft, en niet alleen de teederste jeugd reeds met de regelen onzer taal bekend wordt gemaakt, maar ook thans op de Hoogescholen aan jonge lieden gelegenheid gegeven wordt, om onder daartoe aangestelde leermeesters, het geheele veld van Nederlandsche letterkunde en welsprekendheid, in deszelfs verschillende afdelingen, te doorkruisen. — Geve de hemel, dat de lust en ijver hiervoor niet mogen verflaauwen, en dat ook de Zuid-Nederlander, die in vroeger dagen zoo veel schoons geleverd heeft, met ons in de beoefening onzer taal- en letterkunde op nieuws moge wedijveren (*). Zoo zullen de Nederlandsche letteren gestadig in bloei toenemen, en ook de vreemdeling zal eindelijk eens aan haar die achting bewijzen, welke hij, uit louter onkunde, haar tot dus verre maar al te weinig betoond heeft.

Met dit paar zeer vlugtige woorden over onze vroegere en latere taal- en letterkunde neme men het in dit handboek voor lief! In de voorlezingen zullen wij alles uitbreiden. Wij laten hier voorts nog eenige vragen volgen, bij welke en bij honderd voortgelijke men de aandacht van jonge lieden bepalen kan.

(*) Dezen wensch uitte ik bij den eersten druk van dit geschrift. Een band van welwillendheid en vriendschapscheen Noord- en Zuid-Nederland toen nog te vereenigen. Helaas, die band (zoo dezelve ooit bestaan heeft) is van een gescheurd! Wat is thans meer van België voor onze taal- en letterkunde te verwachten?

1) Welke taal moet men voor de oudste van alle talen des aardbodems aanzien, de Hebreuwfche, de Arabifche, de Griekfche, de Duitfche, (Hoog- en Nederduitfche), of welke andere?

2) Kan men onze taal even goed, als het tegenwoordige Hoogduitsch, voor eene regtfreekfche telg van het oude Duitsch in het algemeen houden?

3) Welke zijn de oudste fchriftelijke oorkonden, die men in het Fransch heeft?

4) In hoe ver is het Fransch eene dochter van het Latijn, in hoe ver uit de oud-Gallifche dialekten voortgesproten?

5) Hoedanigen invloed heeft het doode veler woorden en grondbestanddeelen van het Fransch op de geheele Fransche taal, ftijl en letterkunde?

6) Hoe laten zich de Fransche woorden, in § 162 opgenoemd, uit de oud-Duitfche dialekten ophelderèn, en waaruit blijkt het, dat deze woorden uit het Duitsch, en niet omgekeerd de Duitfche uit het Fransch afkomstig zijn?

7) Waarin is de verwantschap onzer taal en der Duitfche fpraak in het algemeen met het Grieksch zichtbaar?

8) Welke gefchiedkundige gronden heeft men voor de aloude maagfchap der oud-Duitfche en Griekfche volkeren?

9) Waarom houden sommigen het Duitsch nog voor ouder, dan het Grieksch?

10) Waaruit blijkt het, dat de Duitfche taal reeds finds onheugelijke tijden in de Duitfche gewesten bestaan heeft? Vindt men reeds fpooren van Duitfche woorden bij Griekfche fchrijvers?

11) Welke overeenkomst leeren de geleerden ons, dat er beftaat tufchen het Perzifch en de Duitfche talen, en welke voorbeelden van gelijkheid heeft men tufchen de zeden der oude Germanen en Perzen?

12) Wat verftaat men door het Sanskritifch, en waarin vertoont zich dezelfs overeenftemming met de Duitfche en andere talen van Europa?

13) Welke eigenfchappen hebben de zoogenaamde Scandinavifch-Duitfche talen, (het Deenfch, Zweedfch, en oud-Ijflandsch) waardoor zij zich van de overige Duitfche fpraken onderfcheiden?

14) Wat zijn in het algemeen de karakteristieke eigenschappen van de hogere of Opper-, en van de lagere of Nederduitse tongvallen?

15) Welke tongvallen zouden in Europa de oudste zijn, de Opper- of de Nederduitse?

16) Heeft men uit de middeleeuwen even oude Duitse geschriften in de lagere of Nederduitse, als in de hogere of Opperduitse dialekten?

17) Sedert wanneer is in het noorden van Duitsland het Nederduitsch, (Platduitsch thans geheeten) dat voorheen ook als beschaafde spreek- en schrijftaal gebezigd werd, daar allengskens uit de hogere kringen en uit de boeken door het tegenwoordige Hoogduitsch verdrongen?

18) Welke is de overeenkomst, wat het onderscheid tusschen ons Nederlandsch en het gemelde zoogenaamde Platduitsch?

19) Hoe is het tegenwoordige Hoogduitsch van Iieveriede ontstaan, en de beschaafde spraak voor geheel Duitschland geworden?

20) Waaruit blijkt het, dat de Scandinavisch - Duitse talen, het Deensch, Zweedsch, oud - IJslandsch, in vele opzichten tot de lagere of Nederduitse dialekten behooren?

21) Waarin is de oud - Duitse geaardheid van het tegenwoordige Engelsch zichtbaar, en in hoe ver is het onder de Nederduitse tongvallen te rangschikken?

22) Wat zoude er van de oud - Britse dialekten in het Engelsch zijn overgebleven?

23) In welke opzichten komt het Schotsch meer dan het Engelsch met ons hedendaagsche Nederlandsch overeen?

24) Tot welken taalfam behooren de Bergschotse of Hooglandsche, en de Ierse tongvallen? Hoedanig is de volkstaal in Wallis?

25) Wat is de karakteristieke geaardheid van het Frank - Duitsch, en waaraan zijn de verschillende oud - Duitse dialekten van elkander te onderkennen?

26) Behoort het Mefogotisch tot de hogere, of tot de lagere Duitse dialekten?

27) Welk nut is er voor de beoefening onzer taal uit het Mefogotisch te trekken? Wat heeft men tot op-

heldering van dien ouden tongval tot hiertoc gedaan? enz, enz.

28) Moet men KAREL DEN GROOTEN onder de Duitfche, of onder de Fransche vorften rangfchikken? En welke zijn zijne verdienften omtrent de oud - Duitfche taal en letterkunde?

29) Welken invloed heeft de Latijnsche taal op het Nederlandsch, en in het algemeen op het Duitsch uitgeoefend?

30) Hoedanig is de invloed van het Fransch op onze taal geweest?

31) Wat bewijs heeft men er voor, dat de Zwavifche dialekt, in welke de oud - Duitfche minnediochters gezongen hebben, en waarin het vermaarde *Nibelungenlied* gefchreven is, ook meer of min hier te lande bekend is geweest?

32) Zoude onze tegenwoordige Duitfche (Nederduitfche) taal de oudfte in deze gewesten geweest zijn, en laten zich al de namen van landfchappen, fteden en dorpen in ons vaderland uit Duitfche dialekten ophelderen?

33) Waaruit blijkt de oudheid der Friefche dialekten, en behoort het tegenwoordige zoogenaamde Land-Friefch, Friefch - Boersch of Boeren - Friefch nog regt-ftreeks tot dezelve? Wat valt nader omtrent de oud-Friefche wetten en de letterkunde van het oud - Friefch te zeggen? Welke zijn de verdienften te dezen aanzien van WIARDA, RASK, GRIMM en anderen? Welke die van WASSEBERG, EPKEMA? enz, enz.

34) Zijn er geene Nederlandsche fchrijvers vóór MAERLANT en MELIS STOKKE bekend, en wanneer heeft de laafte zijne kronijk gefchreven?

35) Wat valt er over de echtheid of onechtheid der rijmkronijk van KLAAS KOLIJN aan te merken, en wat is er van oud - Nederlandsche Ridderromans op te fpooren?

36) Welke is de ftaat en het getal onzer oude handfchriften?

37) Naar welke grammatikale regelen hebben onze oudfte Nederlandsche fchrijvers gefchreven, en waarin is de hier en daar thans wat Hoogduitsch fchijnende kleur hunner taal zichtbaar?

38) Wie waren de *Rederijkers*? Welke voor- en na-deelen hebben zij onzer taal en letterkunde toegebracht? Staat hunne op- en inrigting met die der oude zoogenaamde *Meesterzangers* in Duitschland in verband? enz.

39) In hoe ver waren reeds oudtijds de Brabandsche en Vlaamsche tongvallen van de Hollandsche onderscheiden? Welk verschil heerscht er b. v. tuschen de taal en den schrijftrant van MAERLANT en die van MELIS STOKE?

40) Welke bewijzen heeft men er voor, dat van oudsher de Nederlandsche taal de ware moedertaal in de meeste zuidelijke provinciën der Nederlanden geweest is, en zulks nog is, zoodat het Fransch daar geene aanspraak op den naam van eigenlijke landtaal kan maken? Hoe heeft echter het Fransch dien invloed gekregen, dat het in België de ware moedertaal, het Nederlandsch (of— zoo als men het er noemt — het Vlaamsch) schier verdrongen heeft?

41) Waarin bestaan de verdiensten van MARNIX, COORNHERT, SPIEGHEL, BREDERODE, HUYGENS, CATS, DE DECKER en anderen omtrent onze taal en letterkunde? Naar wie heeft HOOFT zich voornamelijk gevormd? In hoe ver is zijne zucht voor taalzuiverheid te prijzen, of te laken? enz. enz. Wat maakt het schoone van den geschiedstijl van HOOFT voornamelijk uit?

42) Uit welk een oogpunt moet men VONDEL beschouwen? In wat soort van poëzij heeft hij uitgemaakt? Wie heeft hij zich in het treurspel bijzonder ten voorbeeld gesteld? Wat valt er van de neiging tot platheid te zeggen, die hem door sommigen wordt te last gelegd? Van hoe velerlei aard zijn zijne hekeldichten? In hoe ver kan men den oud-Engelschen dichter SHAKESPEAR en VONDEL met elkander vergelijken? enz. enz. Wat is ons van den prozastijl van VONDEL bekend?

43) Welken voor- of nadeeligen invloed hebben de veelvuldige letterkundige genootschappen in ons vaderland op onze taal en letterkunde gehad?

44) Waarin zijn TEN KATE's groote verdiensten gelegen? Welke zijn deszelfs gebreken? Wat valt er tot lof van HUYDECOPER te zeggen? Aan wien hebben wij onze eerste spraakkunst te danken? Wat is er in het vak onzer letterkunde te dien opzichte al gedaan? Welke mannen van

naam in het vak van Nederlandsche letterkunde zijn door de zuidelijke provinciën, nadat wij in de zeventiende eeuw van haar gescheiden werden, opgeleverd? enz. enz.

45) Wie zijn de volkeren, die door hunne letterkunde den meesten invloed op de onze hebben uitgeoefend?

En wat een aantal voortgelijke vragen meer zijn.

Iets over den rijkdom onzer taal.

§ 176.

Over den meerderen of minderen rijkdom van verschillende talen te twisten heeft in zeker opzigt zijne belagchelijke zijde. Al boertende, zingt de geestige HUYGENS:

*Welck is de ryckste tael, en hoe d' een meer als d' ander?
 En spreken niet alom de menschen met malkander?
 En kyft men ergens niet, en vryt men niet alom?
 En staet men ergens by gebreck van woorden stom?
 En isfer volck min ryck van woorden, als van saken?
 En, quamen der te kort, soud' elck geen' woorden maken?
 En makender alom de snapsters niet te veel?
 'k Houw s' al' al even ryck; — maer wenschte voor mijn deel,
 Dat d' onse d' armste waer, en altyd soo sou blyven,
 Ten minsten hadden wy wat min geruchts van wijven.*

Inderdaad, elke taal, die door een beschaafd volk gesproken wordt, zal, op zich-zelve beschouwd, altijd rijk genoeg zijn, dat wil zeggen, men zal er altijd zijne denkbeelden en gewaarwordingen wel in kunnen uitdrukken, moge dit dan soms op eene meer, soms op eene minder gemakkelijke en beknopte wijze geschieden. Slechts in dit minder of meerder gemakkelijke en beknopte kan de eene taal, vergelijkender wijze, het van de andere winnen of verliezen. De eene taal kan of grooter voorraad van woorden

het algemeen hebben, dan de andere; of wel zij kan vruchtbaarder zijn in allerlei wendingen en spreekwijzen, die zij met behulp dier woorden weet te maken; of wel, ten derde, zij kan hare mededingster in vatbaarheid en geschiktheid, wat het gemakkelijk vormen van woorden aangaat, overtreffen, dat is, zij kan meer *aanleg* hebben tot rijkdom, dan deze. De eerste soort van rijkdom kan men lexikalen rijkdom, dat is, een' blooten woorden-rijkdom heeten; de tweede intensieven rijkdom, dat is, kracht of vermogen, om van de voorhanden zijnde woorden tot het uitdrukken van allerlei wendingen der gedachten gebruik te maken; en de derde buigzaamheid of vormbaarheid. In deze verschillende opzigten behoeft onze spraak voor weinigen achter te staan, zeker ten minste niet, wat intensieven rijkdom en vormbaarheid betreft. Of zij, die slechts in een klein land gesproken wordt, juist even veel woorden bezitte, als b. v. het Hoogduitsch, dat uit zulk een groot aantal van volksdialekten putten kan, of wel, als het Engelsch, dat (zie § 165) zoo wel uit de Romanische als Germaansche talen zijn' woordenschat heeft zamengesteld, zoude moeilijk zijn bevestigend of ontkennend te beantwoorden. Hij, wien het lust, neme goede woordenboeken van deze talen, telle de hoofdwoorden in dezelve op, en vergelijkte deze getallen tegen elkan- der. Nimmer besluite men echter uit enkele woorden, die de eene taal in vergelijking eener andere heeft of niet heeft, tot haren meerderen rijkdom of armoede; want, missen wij b. v. sommige woorden, die de Hoogduitscher bezit, deze laatstgemelde derft weder andere, die men bij ons aantreft. — Hoe het echter met dit alles gelegen zijn moge, zeker is het, dat wij ter aanduiding van de meeste denkbeelden gepaste uitdrukkingen bezitten. Een geacht taal-kenner bij ons te lande heeft ten betooge hiervan

op eene zeer doeltreffende wijze het rijk der natuur, kunst en zeden doorloopen, en de waarheid dezer stelling door eene wolk van voorbeelden in het licht gesteld. De slotfom zoo van zijn, als van ons verder onderzoek in dezen komt hier op neder:

1) Dat wij een' overvloed van woorden bezitten, om alles, wat de onstoffelijke en stoffelijke deelen des menschen uitmaakt, in de taal uit te drukken, gelijk zulks niet minder geldt, ten aanzien van alles, wat betrekking heeft tot het dierenrijk in het algemeen, b. v. de verschillende leden des dierlijken ligchaams, de onderscheidene geluiden van vreugde en droefheid, die de dieren slaken enz. enz. — Ter uitbeelding van zulke dierlijke geluiden b. v. hebben wij de woorden: *schreeuwen, huilen, krijschen, krasfen, maauwen, lollen, loeijen, blaten, hinnikken, rinnikken, snuiven, brieschen, brullen, blaffen, baffen, basfen, keffen, janken, brommen, mommelen, dommelen, plepen, sisen, biezen, schuifelen, sijfelen, blazen, balcken, bulken, knappen, knallen, kraaijen, kirren, korren, klokken, fluiten, zingen, orgelen, tierellieren, kwelen, tjilpen, tjeuteren, grommen, gwoorren, wrenschen, gonzen, kleppen, snorren, juilen, huilen, snateren, slaan, kwaken, rikkekikken, werken, mekeren*, en meer andere, welke mij thans niet te binnen schieten.

2) Dat het ons niet aan woorden ontbreekt, om de verschillende zedelijke en verstandelijke vermogens, eigenschappen, hoedanigheden, driften, deugden, ondeugden, gewaarwordingen, aandoeningen en wat dies meer zij der redelijke wezens en diergenen, welke boven dezelve verheven zijn, aan te duiden, en al de werkingen der ziel, tot in hare fijnste kleurfels en schakeringen, behoorlijk met woorden af te schilderen. Als voorbeelden voor *smartelijke aandoeningen* b. v. kunnen strekken woorden, gelijk daar

zijn: *bedruktheid, beklemdheid, neêrslagtigheid, weedom, weemoed, somberheid, zwaarmoedigheid, weemoedigheid, droefheid, droefgeestigheid, leedwezen, treurigheid, smart, kommer, hartzeer, zielspijn, verdriet, kwelling, bedroefdheid, naargeestigheid* en foortgelijke.

3) Dat het ons in geen en deele aan uitdrukkingen mangelt, waarmede wij de voor- en onderwerpen van verschillende wetenschappen kunnen benoemen, gelijk de wijsgeerte, zedekunde, wiskunde, regtsgeleerdheid en anderen hiertoe de voorbeelden kunnen opleveren. — Den Heer BILDERDIJK b. v. van de spijsvertering zingende, falen voorzeker de kunstwoorden niet :

*Neen, 'k wil op 't leergestoelt' voor geen verwonderde oogen
Den doolhof van het bloed door long of brein betogen,
Het moeilijk chijlproces van 't kleinzen met den tand
Niet volgen door 't kanaal van 't bochtige ingewand;
De spijs met speeksel, gal en alvleeschvocht vermengen,
Door persing, melking, gloed in 't darmgehevelt' brengen,
Door de enge melkvochtbuis ontlasten onder 't bloed,
En voeren 't door het hart den adem in 't gemoet. enz.*

4) Dat hetzelfde ook geldt, wat de kunsten betreft.

5) Dat wij niet alleen woorden bezitten, om onze denkbeelden in hunne uiterste en grove omtrekken aan te duiden, maar ook, om ze, tot in hunne fijnste schaduwingen en wendingen, voor den geest af te malen.

6) Dat onze taal zeer rijk is in zoodanige schil-derachtige en leénspreukige of metaphorische uitdrukkingen, als eene meer dan gewone levendigheid bezitten, en waarin zich de oorspronkelijkheid en het jeugdige leven van het Nederlandsch op eene lusterrijke wijze, en ver boven het Fransch openba-

ren. — Tot voorbeelden kunnen woorden strekken, als daar zijn: *brooddronkenheid*, *opgeblazenheid*, *cuyvelmoed*, *doortraptheid*, *geslepenheid*, *laatdunkendheid*, *vastberadenheid*, *kitteloorigheid*, *halsstarrigheid*, *losbandigheid*, *inhaligheid*, *verwaandheid*, *ellende*, *reikhalzing*, *lafhartigheid*, *baloorigheid*, *balddadigheid*, *roekeloosheid*, *geestdrift*, *hartstogt*, *schraapzucht*, *gierigheid*, *vrekheid*, *toomeloosheid*, *botheid*, *eryarenis*, en honderd foortgelijke, die allen de denkbeelden, welke zij uitdrukken, zeer krachtig en verstaanbaar voorstellen.

7) Dat wij niet alleen uitdrukkingen bezitten, om de zaken eenvoudig, maar ook om ze deftig en fierlijk voor te dragen, zoodat wij (bij wijze van spreken) zoo wel in een galakleed, als in een dagelijksch huisgewaad te voorschijn kunnen treden. — Hoe gepast-eenvoudig zijn b. v. de woorden van CATS, als hij, zinspelende op het gebruik, dat men van de beenderen eens ezels fluiten maakt, en op de dartele wijze, volgens welke het goed eens vrekken vaders, na 's laatsten affterven, door een' losbandigen zoon dikwerf verkwist wordt, aardig zingt:

*Soo lang een esel leeft, soo draegt hij sware packen,
En eet noch evenwel alleen maer distelrakken,
Maer steekt hij eens de moort, daer fluyt men op het been,
Daer raest de malle jeugt en huppelt onder een.
Spaert, vrekke vader, spaert! u zoontjen komt ten lesten;
Dat schinkt, en drinkt, en klinkt; dat geeft 'et al ten besten;
Dat singt, en springt, en vinkt; dat vogelt, jaegt, en vist. —
Ontijdelijk gespaert, onnuttelijk gequist!*

Hoe gepast-deftig, en hoogdravend integendeel drukt HELMERS zich uit, als hij (te gelijker tijd den Portugeeschen dichter CAMOËNS, den oud-Schotfchen Bard OSSIAN, en ONZEN ANTONIDES meer of min nabootfende), op de volgende wijze het spookfel

beschrijft, dat den Nederlandschen Admiraal HOUTMAN, bij de Stormkaap of de Kaap de Goede Hoop, verschijnt, en hem tot deszelfs verderen togt naar de Oost aanmoedigt. Het zij mij vergund ook deze prachtige dichterlijke bloem bij de overige te voegen, waarmede ik de dorheid, die een handboek hier en daar ligt hebben kan, wat gepoogd heb te verlevendigen.

*Daar heerscht de nevelvorst, die reeds, sinds Gama's dagen,
Elk sloop'ling van den Taag met sid'ring heeft geslagen.
Vlak bij der Stormen kaap steekt hij, bij 't woest geluid
Der baren, 't vreeslijk hoofd door rif en branding uit.
Hij rijst verschrökk'lijk op, en schijnt een rotsgevaarte,
Dat met orkanen spot, gesteund door eigen zwaarte.
Voor dapp'ren Houtmans oog slechts zichtbaar, staat hij daar.
De winden vliegen, en doorwoelen 't golvend haar.
Zijne oogen staan, gelijk twee kolen in het donker,
En nevl'ig is 't gelaat, als 't vroege daggeslonker,
Eer nog de glans der zon de ontwakende aard bestraalt,
Maar flauwe purpergloed reeds de oosterkim bemaalt.
Zijn fors gespierde vuist beklemt een schrikb're roede,
Gelijk aan d' oudsten eik, dien Etna's bosch ooit voedde;
Zijn stem is, als 't gedruisch van Niagara's val,
Die van de rotsen schutmt in 't wederkaaatsend dal.*

Ik herhaal het: eene prachtige dichterlijke bloem, al moge ook een enkel blaadje zoo frisch en kleurig niet schijnen, als de overigen.

8) Dat onze taal een' grooten rijkdom ten toon spreidt in uitdrukkingen, spreekwijzen en spreekwoorden, van visfcherij, handel en zeevaart ontleend. Voorzeker blinkt deze eigenaardigheid in geené taal van Europa zoo sterk misfchien uit, als in de onze, en overal in haar ziet men, waar al zoo de voornaamfte bezigheden der Nederlanders in bestaan hebben en nog bestaan. Voorbeelden zijn: *regt door zee gaan; het gaat hem voor den wind; er komt een luchtje; iemand*

de loef affteken; iemand in lij laten; daar kwam een rak in den wind; het over een' anderen boeg wenden; iemand dwars voor den boeg komen; te veel want over hoop halen; van stuurboord naar bakboord zenden; in iemands sop varen; met een opgestreken zeil komen; met een nat zeil loopen; de vlag voor iemand strijken; een wakend oog in 't zeil houden; iemand aan boord klampen; alle zeilen bijzetten; een lastig zeeschip zijn; achter het net vischen; bot vieren; het vloten en drijven laten; het aan hooger boord houden; twee groote masten op één schip; met dubbele passen varen; aan den grond zitten; aan het roer van regering zitten; het in het riet laten loopen; aan lager wal zijn; het tij laten verloopen; in troebel water vischen; iemand aan het lijntje krijgen; in het riet sturen; tegen wind en stroom op roeijen; op zijn getij vischen; de haven der rust binnenloopen; op Gods bevel ankeren; het anker der hoop varen laten; in zijne verwachting schipbreuk lijden; tegenspoed, voorspoed (dat is, wind en stroom met ons voort of tegen ons aanspoedend) hebben; voor wind en stroom varen; de zaak wil niet vloten; iemand in het net krijgen; op droog raken; daar kwam een kink in den kabel; een reef in het zeil binden; iets op Gods genade drijven laten; alle zeilen blank; te gronde gaan; nog een glaasje op de valreep drinken; visch voor vischers deur vangen; die het eerst in de boot is, heeft keur van riemen; eene zaak zoo wat te schipperen weten; met iets vast raken; op iets de vlag voeren; het maar waaijen laten; een regte bram zijn; hand aan het roer slaan; de volle laag krijgen; op zijn roer passen; hou je roer regt! in ééne beurs varen; kapers op de kust krijgen; iets wegkapen; vrijbuiten; in eene zaak wat bijdraaijen, en dergelijke meer, die mij nu niet te binnen vallen, waarvan de

beteekenis in de voorlezingen - zelve nader kan uitgelegd worden.

Zelfs in den deftigften stijl komen eenigen dezer uitdrukkingen voor, gelijk ook onze poëtische letterkunde overvloeit van allegoriën, die allen tot visfchen en varen betrekking hebben. VONDEL, CATS, HUYGENS, BILDERDIJK, HELMERS, TOLLENS, SPAN-DAW, en een aantal anderen kunnen hiervan voorbeelden genoeg opleveren.

Afwisfelingshalve, wil ik hier uit HUYGENS eenige dichtregelen inlasfchen, waarin onze Staat, na den dood van Prins MAURITS, zeer aardig, en onder zeer goed volgehouden beelden, bij een fchip vergeleken wordt, dat zijn' ftuurman verloren, maar thans in dezelfs plaats een' anderen bekomen heeft, welke laafte met geene mindere voorzigtigheid en kloekheid, dan de eerfte fchipper, het flingerend vaartuig door de opgeruide baren weet henen te fturen. Het ftukje is in eene oud-Hollandfche volksdialekt gefchreven, en luidt aldus :

*Scheepspraet , ten overlyden van Prins Maurits
van Oranje.*

*Mouringh, die de vrije fchepen
Van de seven-landsche buert
Veertigh jaren, onbegrepen,
Onbekropen heeft geftuert ;
Mouringh, die fe door de baren
Van foo menigh tegen-ty,
Voor de wind heeft leeren varen,
All en was 't maer wind op zy.
Mouringh, fchipper sonder weer-gaet,
Die fijn' onverwinlickheit,
Waer de fonn op, waer fy neergaet,
T' aller ooren heeft gepreit ;
Mouringh, die de zee te nauw hiel
Voor fijn zeilen en fijn wand,*

Die de vogelen te gaw viel,
 All befeilden hy maer 't sand;
 Mouringh was te koy ekropen,
 En den eindeloose slaep
 Had sijn wacker oogh beslopen,
 En hem leeuw gemaect tot schaep.
 Reeërs en matrooſen riepen:
 „Och, de groote ſchipper, och!
 Wat ſou 't ſchaên, of wy all ſiepen,
 Waecte ſchipper Mouringh nocht!”
 „Schipper Mouringh, maer je leghter,
 Maer je leghter platt evelt!
 Stout verweerer, tross bevechter
 Bey te zeewort en te veld!
 Kyck, de takels en de touwen,
 En de vlaggen en het ſchutt
 Staen en pruylen in den rouw, en
 Altemalen in den dutt.”
 „Dutten?” ſprack moy Heintje; „dutten?
 Stille, maets! een toontje min!
 Dutten? — Wacht, dat most ick ſchutten,
 Bin ick anders, dien ick bin.
 'k Hebb te langh om noord en zuyen
 By den baes te roer eſtaen;
 'k Heb te veel gefnorr van buyen
 Over deuse muts ſien gaen.
 'k Selt hun lichtelick ſoo klaeren,
 Dat ick vlaggen, ſchutt en touw,
 En de maets, die met me vaeren
 Vryen ſel van dutt en rouw;
 Reeërs, (jouwerliefde mien ick,
 Die van vers op 't kuſſe vicht)
 Wiljer an? Kedaer, you dien ick;
 Tou allienigh, by dit licht!
 Weeran, riepen de matrooſen:
 „'t Is een man, oft Mouringh waer!”
 En de reeërs, die hem koofen,
 Weeran: „'t Is de jonge vaer.”
 Heintje peurde ſtrack an 't ſtuer, en
 Haelde 't ancker uyt den grond;

voogd; voor *kolonel*, of letterlijk (naar de etymologie van dat woord) *stafvoerder*, of eenvoudig het nog zeer gebruikelijke *overste*; voor *luitenant-kolonel*, *onder-overste*, of *onder-stafvoerder*; voor *majoor*, *groot-hopman*; voor *kapitein*, *hopman*; voor *luitenant*, letterlijk *plaatsbekleeder* (*tenant lieu*, *tenant la place du capitaine*) of wel *onder-hopman*; voor *sergeant*, *wachthouder*; voor *kurassier*, *pantferruiter*; voor *huzaar*, *snelruiter*; voor *lanfier*, *lansruiter*; voor *karabinier*, *roer- of busruiter*; voor *soldaat*, eenvoudig *krijgsknecht*; voor *kanon*, *schietbuis* (gelijk *kanon*, van het Latijnsche *canna*, in den grond niets anders dan *pijp*, *buis* beteekent); voor *bombe*, *barstkogel* enz.

Waartoe echter dat vertalen, daar al deze woorden zelden anders, dan in den dagelijkschen stijl en in de taal van het gemeene leven voorkomen, in welke beide men — gelijk wij hier boven in § 130 zagen — op het gebruik van een enkel bastaardwoord zoo naauwgezet niet behoeft, en ook; zonder onverstaanbaar te worden, niet kan zijn. Wat toch den hooger en stijl der welsprekendheid of der dichtkunst betreft, in dezen heeft men zelden woorden voor al de bovengemelde krijgsbedieningen en krijgswerktuigen noodig. De redenaar of dichter toch zal al doorgaans genoeg hebben aan die algemeene bewoordingen, welke de hoofddenkbeelden uitdrukken, b. v.: *veldheer*, *geschut*, *leger*, *heir*, *krijgsbevelhebber*, *ruiter*, *voetknecht*, *legertrein*, *bolwerk*, *smaldeel*, *vaandel*, *ruiterdrom*, *voetbende*, *slagorde*, *in rotten scharen*, *overste*, enz., zonder dat hij tot al de namen voor de onderfoorten dezer denkbeelden de toevlugt behoeft te nemen. En is dit dan ook al bij eene enkele gelegenheid noodzakelijk, wel nu, dan is eene vertaling of kleine omschrijving ligt gemaakt! Ten slotte zeggen wij met onzen beroemden vaderlandschen dichter LOOTS, wiens verzen dit

paar vlugtige woorden over den rijkdom van het
Nederlandsch besluiten en verfraaijen mogen :

*Één rijkdom, ja, zien we u ontbreken,
Maar 't is gemis, dat u vereert;
En ach! dat geene tong kost spreken,
Wat gij niet hebt als spraak geleerd!
Ach! dat men in geen taal kost spellen
Het tuig, dat donders aan doet snellen,
Noch rang der dienaars van den dood!
Ach! dat men nog geen woord kon reppen
Van 't geen de weelde al wist te scheppen!
Ware elke taal hier arm en bloot!*

*Ware elke taal zoo min geslepen,
Zoo arm, als gij, in vond bij vond,
Om sinksch in doel, om loos in grepen
Te huich'len met der wetten mond!
o Neen! vergeefs bij u te zoeken
De kunst, die onschuld moet verkloeken;
Dat gift sloop nimmer in uw borst;
Uit deugd en waarheid zelve ontsproten,
Is de eer uwe ad'ren ingegoten,
Bij 't leschen van uw' vroegsten dorst!*

*Maar, waar is 't stout gewrocht verzezen,
Dat uw begrip, uw' magt ontzweeft?
Waar mag zoo groot een wonder wezen,
Dat gij niet kent en namen geeft?
Waar 't denkbeeld, dat gij niet kunt melden?
Waar herderliefde of toorn van helden,
Te zacht, te vrees'lijk voor uw' stem?
Waar halve Gobb, wier forsche zangen
Gij onverzwakt niet durft vervangen,
Niet weérkaatst met herboren' klem?*

*Demosthenes stuit' landbespring'ren ,
 En hits' gansch Griekenland te veld ;
 Dat Cicero de wereldwing'ren
 Door almagt dwing' van taalgeweld ;
 Homerus spreit' der Goden waarde
 In Godenzangen over de aarde ;
 Virgiel staav' Romes adeldom ,
 Een Nazo moog' door dars'le toonen
 Zelfs de eerbaarheid tot wellust troonen ,
 En zing' de wet der zeden stom.*

*Maar , zoudt gij zwichten voor hunn' sterkte ?
 Te ruw zijn voor hun tetr geluid ?
 Neen , wat hunn' woede of weelde werkte ,
 Stort gij in de eigen toonen uit !
 Rijst , oude Barden ! die uw stemmen
 In grenslen voelt van 't graf beklemmen !
 Rijst , reed'naars ! rijst uit zwijgend stof !
 Gij moogt uw' galm , zoo lang verloren ,
 Van Nederlandsche tongen hooren ,
 En bloost niet om verjongden lof.*

*Horatius ! waarom te wijken ,
 Als waar' Mecenas u ontsneld ?
 Van Winters zijn 't , en Bilderdijken ,
 Die zorgen , dat uw roem hier geldt !
 Neen , bloos niet , oudheid ! om uw kind'ren ,
 Dat zij den rang huns bloeds vermind'ren ,
 Uw wiegzang ruischt nog in hun oor ;
 Maar op die maat en trippelingen
 Bestaan ze een stout' lied te zingen ,
 En draven langs een breeder spoor.*

*Ja , Neerland kan op sprekers roemen ,
 Wier galm zijn' haat'ren sidd'ren deed ,*

*En Witten en de Grooten noemen,
 Wier tong als spiess en sabel sneed;
 Op meer, dan één', die voor 's lands regten
 Het vorst'lijk harnas dorst bevechten,
 En 't kneusde door geweld van taal;
 Die traonen schokte en kon verzetten,
 Meer dan de donders der musketten,
 En 't blikfemen van 't oorlogsstaal. enz. enz.*

Eenige vragen voor jonge lieden.

1) Men spreekt wel eens van de armoede der Fransche taal. In hoe ver is dit verwijt gegrond, ten aanzien b. v. van sommige woorden, als daar zijn, *staan, zitten, rijden, liggen* enz., ten aanzien der woordkoppeling en wat dies meer zij? Wat zoude wel de woordenrijkste taal uit Europa zijn?

2) Waarin zoude het Hoogduitsch, wat woordenrijkdom aangaat, onze taal hier en daar overtreffen? Waar in zoude echter het Nederlandsch aan hare Hoogduitfche zuster de loef affteken? Welke foorten van woorden treft men, volgens JEAN PAUL, het meest in het Hoogduitsch aan? In wat opzigt kan eene taal lexikalisch arm, en te gelijker tijd intensief rijk zijn?

3) Wat geeft den grootsten aanleg tot rijkdom aan eene taal?

4) Kan men uit den rijkdom, of uit de armoede, die deze of gene taal in sommige woorden en sprækwijzen bezit, niet meer of min besluiten tot zekere heerschende eigenschappen en hoedanigheden in het karakter des volks, dat zulk eene taal spreekt?

5) Uit welke talen hebben de Franschen, Duitschers, Engelschen, Nederlanders enz., vele hunner kunstwoorden voor het krijgswezen ontleend? Wat beteekenen deze woorden letterlijk, en volgens hunne etymologien of afleidingen? Waar stamt b. v. *ingenieur* van af, waar *kolonel, soldaat, bataillon, kanon, infanterie, eskadron, admiraal, huzaar, dragonder, kapitein, sergeant, korporaal, majoor, peloton, arquebusier, kurasier, kartouw, sabel, pistool, bajonet, kardoes, rondas, hellebaard, snaphaan, salaar, kornet, kuerne, kortjan, matroos,*

Verzen, zoo smeltend van klank, als b. v. de volgende van TASSO :

*Ella dinanzi al petto ha il vel diviso,
E il crin sparge incompsto al vento estivo;
Langue per vezzo; e'l suo infiammato viso
Fan biancheggiando i bei sudor piu vivo;
Qual raggio in onda le scintilla un riso
Negli umidi occhi, tremulo e lascivo.
Sovra lui pende: ed ei nel grembo molle
Le posa il capo e'l volto al volto attolle.*

*E i famelici sguardi avidamente
In lei pascendo, or si consuma e strugge;
S'in:hina, e i dolci baci ella sovente
Liba or dagli occhi e dalle labra, or sugge.
Ed in quel punto ei sospirar si sente
Profondo si, che pensi: or l'alma fugge
E in lei trapasfa peregrina. — Ascoli
Mirano i due guerrier gli atti amorosi (*).*

zal men in onze taal wel nimmer maken kunnen. Van den anderen kant hebben wij echter, wat kracht aangaat, boven het Italiaansch mischien voorregten, die niet verwerpelijk zijn. — Doch, om niet af te dwalen schoon wij dus, wat zoetvloeiendheid betreft, geen' Italiaan den strijd-handſchoen voor de voeten zouden durven werpen, en ook zelfs bij den Franschman, (over wiens neuzige uitspraak men echter hier boven § 6 vergelijkte), te dezen aanzien wat zedig en niet al te fier moeten zijn, neemt zulks echter niet weg, dat onze taal niet altijd op eene zekere mate, en zelfs op eene vrij groote mate

(*) Men zie de prozavertaling van deze en andere in dit handboek voorkomende verzen uit vreemde talen hier achter aan het slot des boeks.

van zachtheid zoude kunnen bogen. Dit blijkt vooreerst uit een aantal onzer dichtstukken, waarin ook zelfs vreemdelingen hier en daar smeltende en zoetluidende woordklanken opmerken zullen. Vooral heerschte er vóór een paar eeuwen en vroeger, toen er nog meer verscheidenheid in onze declinatie en conjugatie was, (zie § 60 en 95); toen de *e* meer, als sluitletter, op het einde der woorden gebruikt werd (zie § 123); toen onze taal al zoo rijk was in het aantal van letterklanken, dan tegenwoordig; toen men veel werk van verkleinwoorden maakte; (zie § 48 en volg.) toen men op ieder woord en letter in de uitspraak minder drukte, over harde keelklanken meer heen glipte, en een aantal kleine woordjes, naauwelijks deed hooren; toen onze beroemde geleerden en dichters, telkens naar Italië reisden, en daar in gelukkiger luchtstreek een fijner oor voor welluidendheid erlangden, (zie § 20 in de noot), en wat dergelijke voordeelen meer zijn, veel zoetvloeiendheid in de Nederlandische poëzij. Ik beroep mij op de minnedichten van HOOFD en anderen, waaruit eene liefelijke welluidendheid elk een' tegenklinkt, die niet dwaas aan het nieuwmoodische - alleen hangt, en zich boven het zonderlinge en plat schijnende van eenige, thans min gebruikelijke woorden en woordvoegingen verheffen kan. In de voorlezingen zullen wij een aantal van deze minnedichten kortelijk doorloopen en ophelderen, als daar zijn: *Zal nemmermeer geheuren enz.*; *In het Idalisch dal enz.*; *'t Minnegoodje*, *'t wondziek geesje enz.*; *Hooger, Doris, niet mijn gloedje enz.*; *Rozemond, hoorje spelen nog zingen enz.*; *Klaere, wat heeft er uw hartje verlept enz.*; *De min met prijkens van zijn strael enz.*; *Naere nacht van benauwde drie jaren enz.*; *Leonor, mijn lieve licht enz.*; *Ooghjes, levendige staeltjes enz.*; *Zuiver heb-*

belyke handtjes enz., en andere voortgelijke. Zulke proeven van zoetvloeiendheid kunnen insgelijks aangehaald worden uit VONDEL, JONCKTIJS, CATS, JEREMIAS DE DECKER, HUYGENS ENZ., en voorts uit de lateren, BROEKHUIJZEN, POOTS, SMITS, LUIJKEN, NIEUWLAND, BELLAMIJ ENZ. ENZ.

Meermalen is de vertaling, die de te vroeg gestorvene NIEUWLAND van ANACREONS *duifje* gegeven heeft, aangehaald geworden. Ik laat ze hier ter afwisseling ook volgen. Men kan elken Hoogduitscher uitdagen, om ons, wat nu klanken als klanken betreft, in zijne taal eene zoo zoetvloeiende overzetting aan te wijzen. Hoe oortreelend is reeds ons *duifje* met deszelfs zachte *d*, smeltende *ui* en *j*, in plaats van de hardere *t*, de volmondiger *āu*, en de meer gegorgelde *ch* in het Hoogduitsche *Täubchen*.

*Van waar, gij lief duifje,
Van waar zoo ter vlugt?
De geur van uw wickjes
Bewierookt de lucht.
Wie schonk u dien balsam,
Wie zijt ge? Waarheen? ...
Anakreon zendt mij
Naar zijne Climeen,
Die thans alle harten
Beheerscht door haar schoon;
Anakreon heeft mij
Gekocht van Dioon';
Hij gaf haar een liedje
En kreeg mij ten loon.
Nu dien ik mijn' meester,
Ik heb hem zoo lief,
Gij ziet, ik bezorg nu
Voor hem dezen brief.
Dan laat ik, dus sprak hij:
Wel spoedig u vrij;*

*Doch, schoon hij mij los liet,
 Toch bleef ik hem bij.
 Waarom zou ik zwerven
 Door 't veld en in 't woud?
 En eten in 't wilde,
 En schuilen in 't hout?
 Neen, liever bewoon ik
 Anakreons schoot,
 En pik uit zijn vingers
 De kruimeltjes brood,
 En lep uit zijn beker
 Verkwikkenden drank;
 Dan spring ik en klapwiek
 Uit vrolijken dank,
 En sprei om zijn schedel
 Mijn vleugeltjes uit,
 En, wil ik gaan slapen,
 Ik rust op zijn luit.
 Nu weet gij het alles,
 't Is tijd, om te gaan,
 Geen raaf zou meer klappen,
 Dan ik heb gedaan.*

Hoe liefelijk! hoe zoetvloeiend! En nog zoude misfchien een paar woorden een klein penseeltikje kunnen lijden, waardoor eene nog meerdere zachtheid aan dit aanminnige liedje werd bijgezet.

§ 180.

In sommige spraakkunstige eigenschappen ziet men duidelijk, hoe onze taal tot zachtheid en zoetvloeiendheid overhelt, en zelfs het harde en stootende, dat hare letterverbindingen oorspronkelijk aan mag kleven, tracht te murwen en smijdig of lenig te maken. Zoo gaat onze scherpe *f* op het einde der woorden, juist als met eene zekere klankwisseling of *umlaut*, (gelijk de Hoogduitschers het noemen), bij de

vorming des meervouds, in de zachte *y* over. De woorden *brief*, *graaf*, *hof*, en foortgelijke b. v. nemen bij ons in den *pluralis* of het meervoud de *y* aan, en worden *brieven*, *graven*, (terwijl zij in het Hoogduitsch *Briefe*, *Grafen* blijven luiden). De molige zamentrekkingen en letterverfmeltingen, die aan het Deensch tot eere worden gerekend, als b. v. *Foor* voor *Foder*, hebben ook in onze taal plaats. Van daar *welr* voor *weder*, *voër* voor *voeder*, *teër* voor *teeder*, *leër* voor *leder*, en foortgelijke meer, welke men in het Hoogduitsch schier geheel niet kent, en die, offchoon in den deftigen ftijl bij ons niet aan te bevelen, (zie § 119), echter de neiging onzer fpraakwerktuigen tot fmeltende korthed verraden. — Nog andere letterverplaatfingen, letterverwifelingen en letterzamentrekkingen komen er in onze taal voor, die alle van dezelfde neiging getuigen. Geachte taalkenners hier te lande hebben er verfchillende voorbeelden van bijgebragt.

§ 181.

Vergelijken wij onze taal met hare naaste bloedverwant, het fraaije en krachtige Hoogduitsch, zoo ontdekken wij insgelijks het eene en andere, dat de aanspraak, welke zij, hoewel eene Noordsche taal zijnde, op eene zekere mate van zachtheid maken kan, meer of min ondersteunt. Dus gebruiken wij over het algemeen dikwerf de zachtere confonanten, waar de Hoogduitschers de hardere bezigen. Men zal bij ons b. v. herhaalde keeren de meer fmeltende *d* aantreffen, als men in het Hoogduitsch de fcherper uitgeftooten *t* gebruikt vindt. En zoo zal bij ons, gelijk wij reeds zagen, de *y* ftaan, waar het Hoogduitsch de *f*, of de meer volmondige *b* heeft; of wel, wij zullen onze welluidende *z* gebruiken, als de Hoogduitscher zijne harde *s* (bij hem

als *ts* klinkende) laat hooren. Hetzelfde geldt ten aanzien der *j*, die in het Nederlandsch menigvuldige malen de *ch* vervangt, gelijk voor deze laatstgemelde ook wel onze tweeklank (of klinker) *ie* in de plaats treedt. Voorbeelden van het eene en andere zijn spoedig aan te voeren. SCHILLER, de groote en onsterfelijke dichter, zingt weemoedig-schoon van de hoop:

*Es reden und träumen die Menschen viel
Von besfern künftigen Tagen,
Nach einem glücklichen goldenen Ziel
Sieht man sie rennen und jagen;
Die Welt wird alt und wird wieder jung,
Doch der Mensch hofft immer Verbesserung.*

*Die Hoffnung führt ihn ins Leben ein;
Sie umflattert den fröhlichen Knaben;
Den Jüngling begeistert ihr Zauberschein;
Sie wird mit dem Greis nicht begraben;
Denn beschlieszt er im Grabe den müden Lauf,
Noch am Grabe pflanzt er die Hoffnung auf.*

*Es ist kein leerer schmeichelnder Wahn,
Erzeugt im Gehirne des Thoren;
Im Herzen kündet es laut sich an,
Zu was besfern sind wir geböhren;
Und was die innere Stimme spricht,
Das täuscht die hoffende Seele nicht.*

Hier heeft men b. v. in *träumen*, *Tagen*, *alt*, *umflattert*, *Thoren*, *laut* telkens de *t*, waar bij ons in *droomen*, *dagen*, *oud*, *omstaddert*, in het oude *door*, (dat is *zot*), in *luid* enz. de *d* voorkomt. De *f* en *b*, in *fröhlich*, *Leben*, *begraben*, bekleeden de plaats van onze *v* in *vrolijk*, *leven*, *begraven*. Het scherpe *nicht* staat voor ons smeltende *niet*. Het flisfende *Zauberschein* wordt gebruikt voor ons meer vloetjende *tooverschijn*; *spricht*, waarin de *ch*, door

een van Duitschlands meest beroemde taalkenners een terugstuitende klank genoemd, zich hooren doet, vervangt ons *spreekt*. Op dezelfde wijze zeggen de Hoogduitschers dus ook met wat harder klanken, dan wij, *nach*, *Schmach*, *Bübchen*, *Grübchen*, *Bäumchen*, *Mädchen*, *Knübchen* (of *Knäblein*), *Pferdchen*, *Glöckchen*, welke woorden, hoe zacht en naar *j* zweemende de *ch* ook in dezelve door een beschaafd Duitscher moge worden uitgesproken (*), echter voor ons welluidender *boefje*, *groefje*, (d. i. *kuiltje*), *boompje*, *meisje*, *knaapje*, *paardje*, *klokje* enz. wijken moeten. — Het scherpe *Hoffnung* staat in het aangehaalde gedicht van SCHILLER voor ons zachter *hoop*; *schmeicheln* vertegenwoordigt ons liefelijk *vleijen*; *pflanzt* ons weeker *plant*. — Wij hebben toch in onze geheele taal geene letterverbindingen, als daar zijn der Hoogduitscheren *pf*, *pf*, *pfr*, die iets onaangenaam blazends en sissfends hebben, gelijk te merken is in de Duitsche woorden *Pflug*, *Pfropf*, *Pferd*, *Pfeife* enz. *ploeg*, *prop*, *paard*, *pijp* bij ons. De Hoogduitsche *schl*, *schm*, *schn*, in *schlagen*, *schweigen*, *schwarz*, *schnauben*, *schmach* enz. zijn ons ook onbekend, zeggende wij eenvoudiger *staan*, *zwijgen*, *zwart*, *snuiven*, *smaad*. Dit baat ons echter, wat zachtheid van uitspraak betreft, minder, dan dat wij de woorden soms niet zoo kort afbreken. Het snaauwende Hoogduitsche *dem Herrn* (derden naamval van *der Herr*) b. v. rekken wij zacht uit tot *den Heere*. *Fremdling* wordt bij ons *vreemdeling*, *fäugling* *zuigeling*,

(*) Want geen Hollander moet zich in het hoofd zetten, dat men in de beschaafde kringen van Duitschland die *ch* even scherp uitspreekt, als wij zulks op zijn Hollandsch doen zouden. En ditzelfde geldt van vele andere Hoogduitsche letterklanken. Vergelijk hier boven bladz. 338.

findling vondeling enz. — Van onze zoetvloeiende twee- en drieklanken *aai*, *ooi*, *oei*, *ieu* weet de Hoogduitscher niets; zoodat b. v. zijne geheele taal geen woorden oplevert, waarin zulk eene Italiaansch-weluidende versmelting van klanken heerscht, als in ons Nederlandsche *zoetvloeiendheid*, *tooyen* en voortgelijke meer. Om kort te gaan: wij stapelen in sommige gevallen de consonanten noch zoo veelvuldig op een, als de Hoogduitschers, noch gebruiken zoo veel de hardere, als zij doen, noch zijn zulke be-minnaars van eene blazende en sissende uitspraak, als onze Germaansche taalbroeders. Ik twijfel er dus zeer aan, of men in het Hollandsch wel een' zin zoude kunnen zamenstellen, gelijk aan den volgenden, welken ik eens, aardigheidshalve, uit eenige stroef en barsch klinkende Hoogduitsche woorden bijeengelapt heb. *Das Strick- oder Strumpfstrickersgarn der Magd des Dorfpfarrherrn zerbrach. — Es sprach gleich drauf erschrocken der starrköpfige Pfaffenfreund, der Propst, zum grobgliederigen Gärtner, welcher im Pferche mit dem Propfmesser, vom Pflöcke genommen, das Propfreis nicht impfte, und pflichtbrüchig im Garten die Früchte der Pflüchbäumchen zur rechten Zeit nicht abpflückte: Tropf, der du bist!* Het verstaat zich van zelve, dat ik hier de allerhardste woorden uitgezocht heb, maar dit moge een Hoogduitscher, over welk onderwerp hij nu maar wil, in het Hollandsch ook doen. Duitsche geleerden hebben deze neiging, welke onze taal hier en daar boven het Hoogduitsch tot zachtheid heeft, ook wel gevoeld. In de voorlezingen hierover nader! Met dit al is het, als men billijk zijn wil, niet te ontkennen, dat wij enkele hardheden in onze spraak hebben, die het Hoogduitsch niet bezoedelen, en dat men vooral deze laatstgemelde klankrijke, krachtige en overrijke taal

niet moet beoordeelen naar de rampzalige wijze, waarop sommigen haar in de uitspraak radbraken. Onze *g* b. v. heeft een' scherper' keelklank, dan die der Hoogduitscheren, welke uit dien hoofde, even als de Franschen, nimmer goed in het uitspreken dier letter van ons *abc* slagen kunnen. Ook onze *sch*, hoe zeer het meest naar de oud-Duitsche *sk* zweemende, klinkt schor in vergelijking derzelfde letterverbinding bij de Hoogduitschers, in wier uitspraak, voor zoo ver deze laatste zuiver Saksisch is, de *sch* nagenoeg zoo wat als *shj* of *sh* luidt. De zacht-korte *e* misfen wij op het einde van vele woorden, welke haar in het Hoogduitsch nog behouden hebben. Ook heeft het Hoogduitsch, hoe blazend en sifsend het in sommige opzigten zijn moge, echter tevens iets liefelijk-zuizends, waarin zich de invloed, die het Italiaansch en de Slawische of Slavonische talen (Poolsch, Rusfisch enz.) op hetzelfde gehad hebben, duidelijk openbaart, en dat onzer taal over het geheel meer vreemd is. Verzen b. v., als de volgende, moeten zoo wel door zangerigheid, als door klankrijkheid, het oor streelen. Ze zijn van SCHILLER, en schilderen ons, in den edelen, oorspronkelijken en zacht dweependen toon van dien uitmuntenden dichter, eene treurende af, die, in eenzaamheid aan een' stroom gezeten, en haren tranen den vrijen loop vierende, om een' gestorvenen geliefde weeklaagt, en eene heilige of beschermgeest demoedig smeekt, dat zij uit dit leven weggenomen moge worden. De Genius wordt verondersteld haar te verschijnen, maar vermaant haar heure droefheid te laten varen, daar toch geene jammerklagen in staat zijn de dooden uit hun' ijzeren slaap weder op te wekken. Hierop evenwel bidt de klagende, dat men haar ten minste heure tranen late, als den eenigen troost, die den ongelukkigen, na de verdwenen vreugd der lief-

de, nog overblijft. Het is deze laatstgemelde eenwige waarheid, welke de dichter, op de volgende schilderachtige wijze, voorstelt; — schilderachtig, zeg ik; want zij levert ook aan het penfeel dadelijk eene bruikbare stof voor een klein tafereel op.

*Der Eichwald brauset,
Die Wolken ziehn;
Das Mägdlein sitzet
Am Ufers Grün;
Es bricht sich die Welle mit Macht, mit Macht,
Und sie seufzet hinaus in die finstere Nacht,
Das Auge von Weinen getrübet.*

—
*„Das Herz is gestorben,
Die Welt ist leer;
Und weiter giebt sie
Dem Wunsche nichts mehr;
Du, Heilige, rufe dein Kind zurück!
Ich habe genossen das irdische Glück,
Ich habe gelebt und geliebet.“*

Thans wordt de Genius verondersteld aan de weenende te antwoorden:

*„Es rinnet der Thränen
Vergeblicher Lauf;
Die Klage, sie wecket
Die Todten nicht auf,
Doch nenne, was tröstet und heilet die Brust,
Nach der süszen Liebe verschwundener Lust,
Ich, die Himmlische, will's nicht versagen.“*

Neen, roept de klagende dan wederom uit:

*„Lasz rinnen der Thränen
Vergeblichen Lauf;
Es wecke die Klage
Den Todten nicht auf,*

*Das süßeste Glück für die traurende Brust,
Nach der schönen Liebe verschwundener Lust,
Sind der Liebe Schmerzen und Klagen."*

Dat het Hoogduitsch, na het Italiaansch, eene der geschiktste talen voor de muziek is, weet men. Geen wonder ook! Waar heeft de toonkunst toch meer haar vaderland, dan in Duitschland? Zijn Europa's beroemdste componisten, de HAYDN's, de MOZART's, de BACH's, de WEBER's, de GLÜCK's, de SPOHR's, de BEETHOVEN's niet allen in hetzelfde woonachtig geweest, of er ten minste in geboren? Voorzeker! — Even zeker is het echter ook, dat de grond voor Italië's en Duitschlands muzikale beroemdheid oorspronkelijk in de Zuidelijke provinciën der Nederlanden gelegd is geworden, uit welke gewesten het eerst eene verbeterde muzikkennis te voorschijn is gekomen.

§ 182.

Wil men voor het overige over de zachtheid en zoetvloesigheid onzer taal een nauwkeurig en beredeneerd oordeel vellen, en ze tegen die van andere talen vergelijken, dan moet men het geheele zamenstel van het Nederlandsch, niet alleen, (gelijk wij met een woord gedaan hebben) in enkele, maar in al deszelfs letterklanken, letterverbindingen en lettervereenigingen zorgvuldig ontleden, en al deze grondbestanddeelen tegen elkander wikken en wegan. Heeft men dit met oplettendheid gedaan, — weet men, welke letteren wij gewoon zijn bijeen te voegen, welke andere wij zulks nimmer doen, welke vokalen wij het meest en liefst gebruiken, op wat wijze wij ze met consonanten vereenigen, hoe vele en hoedanige diphthongen en triphthongen (twee- en drieklanken, zie § 7).

wij bezitten, welke overgangen van de eene vokaal op de andere bij ons plaats grijpen, en wat dies meer zij, dan komt vervolgens de toonkunstige schatting van de meerdere of mindere zoetvloeiendheid te pas, die aan deze onze letterverbindingen, in vergelijking van die van andere talen, eigen is. Wij hebben echter den weg, welke bij een zoodanig onderzoek te bewandelen valt, een' weg, waarop de geleerde en scherpzinnige KINKER zoo vele geurige vruchten en bloemen geplukt heeft, hier boven in § 4 reeds meer of min afgebakend.

Ten flotte van dit paar woorden over de zachtheid en zoetvloeiendheid onzer taal roepen wij haar met onzen LOOTS toe:

*Wat grootsche orakels stort gij uit,
Hier met de klem d'ér donderlagen,
Daar zacht, als 't lieflijk lentedagen,
En zangerig, als Orfeus luit!*

Iets over de kracht en sterkte, en het klankrijke en klanknaboetsende van het Nederlandsch.

§ 183.

Indien het zangerige en mollige der klanken van ORFEUS luit (om op de zoo even aangehaalde verzen van den Heer LOOTS nog eens terug te komen) door dezen en genen aan onze taal ook al betwist moge worden, de klem der donderlagen zal men haar wel willen toestaan. Wat minder dichterslijk gesproken, men zal wel erkennen willen, dat het Nederlandsch op eene groote mate van kracht, sterkte en nadruk aanspraak kan maken. Door deze

eigenschappen verstaan wij hier niet het nadrukkelijke in de woorden, beschouwd, om het dus te noemen, als denkbeelden, die verligchamelijkt zijn, maar het klankrijke, voltoonige, forsche, gespierde of zenuwrijke in het werktuigelijke zamenstel dier woorden-zelve. — Krachtig, maar in den eersten zin vooral; dat is, voor ons gevoel en onze verbeelding, zijn b. v. de volgende bekende verzen van VONDEL:

Aen den Lasteraer van HUIG DE GROOT:

*O Farizeeuwſche gryns, met ſchyngeſloof verniſt,
Die 't groote lyk vervolgt ook in zijn tweede kiſt!
Gy, helhont, paſt het u dien Herkles na te baſſen,
Te ſteuren op 't outaer den fenix in zijn aſſen,
Den mont van 't Hollants recht, by Themis zelf beweent?
Zoo knaegh uw tanden ſtomp aan 't heilige gebeent'!*

Immers, de woorden *grijns* (dat is *masker* of *mom-aangezicht*, en dit voor: *vermomde*, *ſchijnheilige*, *geveinsde huichelaar* genomen) *ſchijngeſloof*, *verniſt*, *helhont* en meer andere ſchilderen hier in hunne metaphoriſche of overdragtelijke beteekenissen de zaken, welke zij aanduiden moeten, op het levendigst en treffendst voor ons zielsoog af. — Maar krachtig in den tweeden zin, dat wil zeggen, toonkunſtig krachtig voor het gehoor zijn b. v. woorden, als er voorkomen in VONDEL's dichtregelen:

*Ik, tot medogen van zoo groot een ramp geparſt,
Heb naulyx antwoordt reede, of 't heele boſch, dat barſt
Van dreun en donder, brant en blixem der muſketten,
En galmt van wapenklank, van tromlen en trompetten:*

In de klanken, als klanken-zelve, van ſommige dezer woorden toch, als daar zijn, *barſt*, *wapenklank*, *dreun*, *donder*, *brand*, *blikſem*, *trommelen*,

en *trompetten* zal ook een vreemdeling, die onze taal niet verftaat, meer den *schorren*, *rommelenden*, dof en dompig voortrollenden en voortratelenden klank der oorlogsdonders, meer het luid fchaterende gefchal der krijgsklaroenen, dan het zuizen van het westewindje, en der beekjes liefelijk gemurmél hooren.

Hetzelfde geldt ten aanzien der volgende regels van VONDEL (door HUYDECOPER aangehaald):

*Vernam een luit gefchal van rommelend gedommel,
Kromhoren, koperklank, klaeroen en bom en trommel,
Dat hier in de ooren klonk.*

gelijk mede, wat diegene betreft, welke onze doorkundige, fmaakvolle en beroemde landgenoot, wijlen de Heer HIERONYMUS VAN ALPHEN, en anderen vóór en na hem, uit ANTONIDES aanvoeren:

— — — — *Gelyk by zomerdageen
Een biezwarm op de hef wordt heen en weér gedraegen,
En mort en dommelt met een mommelend gedruisch.*

of uit F. DE HAES:

*Men hoort gekraek, gedreun, als van een' groven donder,
Die brommend' fommelend, en vreeslyk romm'lende onder
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, henen rolt.*

in welke laafte verzen mij echter de kunst wat al te veel fchijnt nagejaagd te zijn, en ook het woord *fommelend* eenigzins plat in de ooren klinkt. Liever zoude ik lezen:

*Die bonzend, brommend, en op 't vreeslykst romm'lend onder
Den grond. enz.*

Ter bevordering nu van dit krachtige en fofche in het zamenftel van velen onzer woorden zijn onze veelvuldige confonanten en keelklanken voorze-

ker soms even voordeelig, als zij aan het zachte en zoetvloeiende onzer taal wel eens nadeelig zijn. Ons stroef woord *schor* b. v. schildert, als het bij het woord *donder* gevoegd wordt, de zaak ten eenemaal voor het gehoor af, en doet zulks, juist door zijne keelrogcheling, veel meer, dan wanneer de *sch* hier zuizend op der Hoogduitscheren wijze, dat is, ongeveer als *sj*, of *shj* werd uitgesproken. Dit geldt ook van *kraakt*, *barst*, *brult*, *dreunt*, *bonst*, *schreeuwt*, en andere soortgelijke woorden, waarin slechts eene enkele vokaal of diphthong een half dozijn consonanten bezielen en voortstuwen moet. — Der zinsnede b. v.: *schor kraakt en barst de donder uit de wolken; bonzend van de eene op de andere, doorbrult hij het luchtruim; de grond dreunt, schokt en scheurt enz.* faalt het gewis niet aan klanknabootsende en in het oor donderende sterkte. Indiervoege is ons *wraak*, *wrok*, wat den klank aangaat, een veel schilderachtiger en nadrukkelijker woord, dan hetgene de Italianen ter aanduiding van hetzelfde denkbeeld gebruiken, namelijk hun week en verwijfd *vindetta*, dat zij uit het Latijnsche *vindicta* gevormd hebben, met weglating der *c* vóór de *t*, daar *ct* namelijk voor hun gehoor te stroef klonk. Op dezelfde wijze toch maken zij in hunne philomelentaal *Alexander* tot *Alesandro*, *Florentia* tot *Fiorenza* of *Firenza*, *clamare* tot *chiamare*. Immers de letterverbindingen *ct*, *x*, *ß*, *cl* en soortgelijke worden door het hoogst teedere en verfijnde, ja schier oververfijnde, dat is, verweekelijkte en vertroetelde Italiaansche oor verworpen. Mollige spraakgeluiden nu mogen dan zeer goed zijn, als men aan de knieën van een schoon meisje verzuchtingen der liefde uitlispelen wil, maar als eene taal door den klank harer woorden de natuur in derzelve woestheid en verschrikkelijkheid poogt na te baauwen, dan komen zulke kwij-

nende harmonikatoonen even min te pas, als de zacht doedelende herderspijp bij het gedonder der kartouwen, bij der rosfen dreunend hoefgetrappel, en bij het kletteren van zwaarden en spiefen, in de ure des bloeds, des moords, en der slagting. Zelfs ons zoo even aangehaalde WRAAK is dus in zijnen aard nog gepaster en krachtiger, dan het Hoogduitsche *Rache*, dat met hetzelfde (vergelijk hier boven § 18) van éénen oorsprong is. Hetzelfde geldt van ons *wroeging*, dat uit één geslacht met het Hoogduitsche *Rüge* (*gisping, hekeling, afkeuring, laking*) afstamt, en oudtijds blootelijk *beschuldiging, betichting* in het algemeen beteekende, schoon de hedendaagsche betekenis meer vergeestelijkt geworden, en bepaaldelijk op eigene zielsfoltering en zelf-aanklagt toepasselijk gemaakt is. — Uit het gezegde blijkt al verder, dat het Engelsch, hoe zeer stijf en strak staande (*starend* zoude men met een benijdenswaardig woord in het Hoogduitsch zeggen) van éénlettergrepige woorden, hierom in fommige gevallen, waarin het kracht en nadruk van klanken geldt, bij andere talen niet behoeft achter te staan, al is het ook, dat hetzelfde door dit monofyllabische in zachtheid en zoetvloeiendheid oneindig verlieze. Eene bijzonder liefelijke en fluitachtige welluidendheid zal ons derhalve, op enkele uitzonderingen na, uit den mond onzer overzeefche naburen wel niet in de ooren klinken, maar aan niemand, al verstaat hij ook geen woord Engelsch, zal het forsche, het (om dus te noemen) klaroen-, trompet- en paukachtig muzijkale, en, zoo al niet oorfreetende, toch oortreffende ontgaan, dat, gelijk een doffe donder door de woordklanken der volgende dichtregels van SHAKESPEARE rolt :

*Blow, wind, and crack your cheeks! rage! blow!
 You cataracts and hurricanoes, spout,*

*Till you have drench'd our steeples, drown'd the cocks!
 You sulphurous and thought-executing fires,
 Vaunt couriers to oak-cleaving thunder-bolts,
 Singe my white head! And thou, all-shaking thunder,
 Strike flat the thick rotundity o' the world!
 Crack Nature's moulds, all germens spill at once,
 That make ingrateful man. enz.*

KING LEAR.

Maar wij moeten onze eigene taal niet om eener vreemde wil hier uit het oog verliezen. Het zal echter voor het bestek van dit handboek wel reeds genoeg aangeduid zijn, dat kracht enforschheid van woordklanken aan het Nederlandsch uit deszelfs aard minder, dan aan andere spraken, vreemd zijn moeten, en dat, zoo de Italianen op hun:

Chiama gli abitator' dell' ombre eterne. enz.

de Franschen op hun:

A peine nous sortions des portes de Trezène. enz.

de Latijnen op hun:

*..... Namque morantes
 Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
 Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.*

de Hoogduitschers op plaatsen, als de hier boven aangehaalde van KLOPSTOCK (zie bladz. 298), en op oneindig veel klankrijks uit VOSS, GÖTTE, SCHILLER en anderen; de Engelschen op POPE's *rustling, crackling, crashing thunder down*, en andere natiën weêr op andere soortgelijke verzen roemen mogen, wij uit VONDEL, HOOFT, ANTONIDES, FEITH, BILDERDIJK, HELMERS, STARING, LOOTS, TOL-

LENS, VAN HALL en een aantal andere dichters insgelijks beschrijvingen genoeg aan kunnen voeren, die zoo wel door het klankrijke en krachtige der woorden-zelve, beschouwd in hun werktuigelijk zamenstel, als door den nadruk en het mannelijke der door die woorden uitgedrukte gedachten uitmunten. Het aanhalen echter van dergelijke plaatsen, zoo uit de letterkunde van andere volkeren, als uit onze eigene wordt door ons wijdloopig in de voorlezingen over dit handboek gedaan. Hier zij men met het vlugtig aangestipte over het krachtige onzer taal tevrede-, en verlustige zich afwisselingshalve nog in de volgende fraaije coupletten uit de romance, *Adolf* en *Emma* getiteld, van mijnen geachten Gelderschen landgenoot STARING; coupletten, vol toonkracht en klanknabootfende kunst. Ridder *Adolf* snelt naar het kasteel zijns vijands, om er zijne, hem ontroofde bruid te zoeken. Hij komt:

*Geen valbrug weert hem door te dringen,
Geen slotgezin;
Hij stapt, de kling ter wraak getogen,
Het roofnest in.*

*Hij zoekt; hij wacht; hij roept; — geen leven,
Dat antwoord geeft!
't Is weërgalm, momplend omgedreven,
Wat antwoord geeft.*

*'t Gekraak van schorre vensterharren;
Van deur en poort;
't Gestamp, waarmede zijn ros van verren
De stilte stoort;*

*Meer hoort hij niet; — en snelt de zalen
Vast in en uit,
Tot spoor van bloed, bij 't rustloos waren,
Zijn schreden stuit.*

*Hij volgt het, de enge kronkeltrappen
Eens kerkers af.
De dood licht voor, waar 't zonlicht nimmer
Zijn schijnsel gaf.*

*Een dwaalvuur stijgt uit graffpelonken,
Met valen gloor.
Het komt, en lekt voor Adolfs henen
Het bloedig spoor.*

*Het stuurt zijn' tred, langs nare wegen
Op hollen grond.
Zijn voetstap bonst de kromme gangen
Verdubbeld rond.*

*Nu drukt een welffel, wit van schimmel,
't Verengde pad;
De vlam drijft trager tuschen wanden,
Door moord bespat!*

*Zij staat! zij rijst! en lekt niet langer
Het purpreu slijk!
Wat ziet hij, bij haar sombre stralen?
Een maagdentlijk!*

*Hij staart het aan, met scheemrende oogen;
Herkennt zijn bruid!
En ademt op haar koude lippen,
Het leven uit.*

Het echt poëtische en schilderachtige der uitdrukking, en het ongemeen gekuischte van stijl, dat aan deze verzen, gelijk aan alle overige van den Heer STARING eigen is, kan niet genoeg geprezen worden. Op dergelijke voorbeelden mogen jonge lieden, die zich op taalkennis, stijl en welsprekendheid toeleggen, wel acht geven. Niets oefent meer. Daarom zijn ook alle redekundige lessen van een' CICERO, QUINCTILIANUS en andere groote schrijvers

der oudheid vol aanhalingen uit dichters. Vergelijk het gezegde in § 139.

Nog een paar woorden over eenige andere fraaije eigenschappen onzer taal.

§ 184.

Als iets loffelijks moet men het ook in onze taal aanzien, dat zij in de plaatfing van den klemtoon, klem of accent, naar zulke vaste, en tevens hoogst gepaste regels te werk gaat. Te weten, de accent (*) of nadruk der uitspraak valt in alle oorspronkelijk Nederlandsche stamwoorden (vergelijk § 11), en in de meeste afgeleide woorden of *derivata*, die met onscheidbare voor- en achtervoegselen zijn zamengesteld (zie § 15), altijd op het zakelijke deel des woords, ook wel den woordwortel (bladz. 66) genoemd. HELMERS zingt zeer dichterlijk:

*De Spaansche dwing'land Flips, trotsch op zijn reūzekrächten,
Dorst zich vermeten 't volk van Neerland te verächten;
„Hoe! zal een schāam'le hoop mijn almagt weerstand biēn,
Mij! die het oost en west gebūkt zie aan mijn kniēn?
Dweept dat verächtlijk volk van vřijheid, regt en wetten,
En zet zich ũgen mij? Welaan, ik zal 't verpletten!
't Vergā, 't vergā in bloed!” — Dus spreekt hij; en die taal,
Gedonderd uit zijn' mond, vloog door 't Escuriaal;
Zelfs de afgrond hoort dien kreet, en braakt zijn hēlsche spōken;
Gewēld, verrāad, 'en list, heur kērkers uitgebroken,
Bezielen Alva's hart, die naar deze oorden snelt,
Door moord, gewetensdwang, en dwing'landij verzēld.*

(*) Wij spreken hier over den *woordaccent*, niet over den *redeaccent*. Vergelijk hier achter de eerste §§ over de Nederlandsche prozodij.

Men ziet, hoe de klemtoon hier telkens op de 'zakelijke' syllabe valt, b. v. op *Spaan* in *SPAANsche*, *meet* in *verMETEN*, *acht* in *verACHTEN* enz. Schijnt deze regel in onze taal niet door te gaan, dan is het, of 1) wijl het woord meer zamengefeld, dan afgeleid is (§ 11), in welk geval ieder gedeelte dier zamenstelling of compositie op den klemtoon aanspraak kan maken, waardoor dus veroorzaakt wordt, dat dezelve dan weifelend is. Zoo is het b. v. gelegen met *mī*sdāad en *mī*sdōen, *ā*fgod en *ā*fgūnsig, welke woorden geene *derivata*, maar *composita* zijn; — of wel 2) wijl het voorvoegfel, ter derivatie dienende, meer of min scheidbaar is, of ten minste oudtijds zulks was, waardoor het dus ook al wederom meer een *compositum*, dan *derivatum* vormt. Men neme *antwoord*, *wan*hoop, *on*spoed enz., in welke de woordjes *ant*, *wan*, *on*, misfchien niet zoo zeer voorvoegfels van afleiding, dan wel verouderde praepositiën, en dus de aangehaalde substantieven *antwoord*, *wan*hoop enz. meer *composita* dan *derivata* zijn; of 3) wijl het afgeleide woord door middel van een' bastaarduitgang gevormd is, in welk geval het juist daardoor, dat de klemtoon verkeerd valt, zijn' uitheemschen, onzuiveren en onduitschen oorsprong verraaft, en het vaste en eenparige van den bovenstaanden regel over den accent in onze taal des te meer bevestigt. Dit is het geval b. v. met *tuī*nier, *meesterēs*, *heerschappij*, *fluitist* en meer foortgelijke woorden, waarover men § 22 vergelijken kan. — Indiervoegte laten zich de bedenkingen, die men tegen TEN KATE's leer van den accent zoude kunnen inbrengen, meestal wederleggen.

Dat men nu in andere talen deze vaste en billijke plaatsing van den accent, (als waardoor men toch den meesten nadruk aan die lettergreep geeft, welke op denzelfden het meest aanspraak kan maken)

zoo eenparig en streekhoudend niet aantreft, als in het Nederlandsch en de overige, *wel te verstaan onverbasterde*, talen van den Duitschen stam, moet den oplettenden dadelijk in het oog vallen. Men neme eens de volgende verhevene Fransche dichtregelen van ALPHONSE DE LA MARTINE :

*Qu'un autre vous réponde, ô sages de la terre!
 J'ai maudit votre erreur: j'aime, il faut que j'espère;
 Notre foible raison se trouble et se confond;
 Oui, la raison se tait, mais l'instinct vous répond.
 Pour moi, quand je verrois dans les célestes plaines
 Les astres s'écartant de leurs routes certaines,
 Dans les champs de l'éther, l'un par l'autre heurtés,
 Parcourir au hasard les cieux épouvantés;
 Quand j'entendrois gémir et se briser la terre;
 Quand je verrois son globe, errant et solitaire,
 Flottant loin des soleils, pleurant l'homme détruit,
 Se perdre dans les champs de l'éternelle nuit;
 Et quand, dernier témoin de ces scènes funèbres,
 Entouré du Chaos, de la mort, des ténèbres,
 Seul je serois debout; seul, malgré mon effroi,
 Etre infailible et bon, j'espérerois en toi,
 Et, certain du retour de l'éternelle aurore,
 Sur les mondes détruits je l'attendrois encore!*

Hoe veel woorden komen er nu in deze heerlijke verzen niet voor, die, ook zelfs in de dagelijkse Fransche uitspraak, den accent geheel en al op de verkeerde lettergreep, dat is, op hun onzakelijk deel, ontvangen. Zulks is toch het geval met *erreur*, *raison*, *verrais*, *célestes*, *s'écartant*, *certaines*, *heurtés*, *hasard* enz., welke even eens klinken, als of wij zeiden: *dwaling*, *rede*, *minde*, *hoorde*, *lachte*, *hemelsche*, *afwijkende*, *zekere*, *schokkend* enz. Nog veel grooter wordt dit getal, wanneer wij tevens uit de verzen van DE LA MARTINE die

die woorden ligten , welke , naar de scanſie of voet-telling der Alexandrijnsche verſmaat te oordeelen , den accent verkeerd hebben. De eerſte drie regels toch hebben dezelfde quantiteit , als of wij in Hollandſche verzen van dezelfde maat zeiden :

Antwoorde een ander u , 6 Wijzen dezer aarde!

'k Heb gevloekt uw dwaling: 'k bemin, ik moet dus hopen;

Onze zwakke rede verbijstert, raakt verward. enz.

verzen , die al rijmden zij nog zoo fraai , ons ondragelijk in de ooren zouden klinken. De Franſchen echter , bijna geen' accent kennende , en (doordien dezelve bij hen nu eens op het zakelijke , dan op het onzakelijke deel der woorden valt) er geheel onverschillig omtrent geworden , behoeven zich hieraan niet te ſtoren.

Wat bewijst nu echter het hier aangemerkte over den accent? Dit: dat onze taal nog in vele opzichten eene zuivere , oorspronkelijke en onverbasterde taal is , gelijk wij dit te zijner plaats (zie § 162) aangetoond hebben , en nader in onze voorlezingen over dit handboek zullen aantoonen.

§ 185.

Men kan het onzer taal ook als eene goede hoedanigheid toerekenen ; dat zij in de uitspraak harer letteren op zulk eene vaste wijze te werk gaat , en niet dezelfde letteren en lettergrepen op volstrekt verschillende , en omgekeerd geheel verschillende letteren en lettergrepen op volstrekt dezelfde wijze uitspreekt. Deze weifelende uitspraak treft men b. v. in het Fransch aan , waarin de letters , het zij vokalen , het zij conſonanten , nu eens dezen , dan weér een' anderen klank hebben , nu eens met nadruk uitgesproken , dan geheel of ter helft ingeflikt worden. — Wij hebben

dit onderwerp, wat het Fransch betreft, hier boven in § 6 reeds aangeroerd, weshalve het niet noodig is er langer bij stil te staan. Zoo behoeven wij ook niet te herhalen, dat de Fransche taal juist aan dit gebrek veel van hare woordspelingen of *jeux de mots* te danken heeft. Hetgene hier van het Fransch gezegd wordt, geldt in vele opzichten ook van het Engelsch, dat ook weder hierdoor aan den dag legt, welk eene door en door verbasterde en onzuivere Duitfche taal het tegenwoordig is. (Vergelijk § 165). Heeft toch ons letterteeken *a* b. v. naar de tegenwoordige beschaafde uitspraak te oordeelen, *hoofdzaaklijk* slechts twee geluiden, die maar in lengte of kortheid van elkander verschillen, gelijk b. v. in HUYGENS aardige woordspeling :

*Piet scheidde midden uyt het schaken
En seid' : hy was het spelen satt ;
Maer 't was de minste van twee saken,
Hij was het spelen moe en matt.*

de *a* in *schaken* en *zaken* lang, in *zat* en *mat* kort is ; — heeft het letterteeken *e* bij ons slechts een zacht-, of een scherplang, en een zacht-, of een scherpkort geluid (vergelijk § 8), zoo als te zien is uit verschillende woorden, waarvan de zoo even genoemde Heer van *Zuylichem* zich bedient, als hij, al boertende, zingt :

Medici et Chirurgi.

*Heel-meesters met der hand, en die Latijnsche snappers,
Die 't met den monde doen, en houden vleesch en been,
En spier en zenuwen, en lyf en ziel aan een,
Zijn wel te recht genoemd Gods stoppers en Gods lappers.*

zoo heeft integendeel het letterteeken *a* in het Engelsch, nu den klank van onze zachtlange *e*, dan

van onze scherplange *e*, dan meer of min van de Fransche *au* of *o*, (in *autre*, *votre*) gemengd met den klank onzer lange *a*, dan dien onzer zuivere lange *a*; — de *e* klinkt nu eens, als onze lange *i*, dan als onze scherpkorte *e*... maar het is onnoodig hier, op eene vervelende wijze, de klanken, die de Engelsche letterteekenen hebben kunnen, door te loopen. Genoeg, men vergelijke eens de telkens wisselende uitspraak, die men aan de letterteekenen in de verzen van een' BYRON en anderen geeft, bij de vastheid, die er heerscht in die der Nederlandsche letteren uit een' HELMERS, of uit welken anderen Hollandschen dichter men verkiesen moge.

§ 186.

Eene zekere kieschheid van klank in onze syl-laben strekt onzer taal ook tot eer. Weinig woorden gebruiken wij, waarvan sommige lettergrepen zulk een' morfigen klank hebben, als b. v. ongelukkiger wijze de eersten in de Fransche woorden: *consert*; *conseil*, *contribuer*, *vinaigre*, *violon*, *vitesse*, en in honderd anderen, die aan Fransche lostongen dan ook telkens gelegenheid tot zeer dubbelzinnige woordspelingen geven. De Romeinen, zoo men wil, zelden *nobiscum*, om den dubbelzinnigen klank van *CUM NOBIS* te ontwijken, wat zouden zij wel van het Fransch gedacht hebben? Zoo zijn sommige Fransche woorden, etymologisch ter toets gebracht, ook van een' vrij zonderlingen, gemeen-platten oorsprong en grondbeteekenis. Als een Franschman b. v. van een mooi, aardig en geestig meisje zegt: *Qu'elle est jolie! Qu'elle est aimable! que ses yeux pétillent d'esprit!* dan bezigt hij in het woord *pétiller* eene uitdrukking, die oorspronkelijk niets anders beteekent, dan hetgeen wij (met verlof!) zouden noe-

men *poepelen*, dat is, *herhaald poepen*. *Petiller* toch is afgeleid van *peter*, en men weet, wat dit in het Fransch beteekent. En als eene *Française* of Franschmannin, (gelijk het woord zich wel zoude laten vertalen), bij de eene of andere gelegenheid wat achteruit moettende gaan, tot hare vriendinnen of speelnoten zegt: *vite, vite, mes Amies! Il nous faut reculer un peu*, luidt dit, letterlijk vertaald: *Gaauw, gaauw, vriendinnen! Wij moeten ons achter....., wat achteruitbrengen*. *Reculer* komt toch van *cul*, hetwelk, zoo als iedereen weet, in het Fransch dat gedeelte onzes ligchaams beteekent, waar men op zit, en dat een oud-Hollandsch dichter niet onaardig het *achteraangezigt* noemt. De beroemde Fransche dichter BOILEAU zeide dan ook op dien grond, toen hij tegen den bouwkundigen PERRAULT schreef, die de Ouden van platheden beschuldigde: *Il ne sait pas qu'en Francois même il y a des dérivés et des composés qui sont fort beaux, dont le nom primitif est fort bas, comme on le voit dans les mots de PETILLER et de RECULER*.

Zoo behoeven de Franschen ons Hollanderen ook geene platheid of belagchelijkheid van woordbeteekenissen en metaphorische uitdrukkingen voor de voeten te werpen. Klinken toch sommigen derzelve hun vreemd in de ooren, niet minder vreemd is het voor ons in het Fransch te hooren zeggen: *die vrouw is dik*, dat is, *zwanger (cette femme est grosse)*, *lamp-aars (cul-de-lampe)*, — gelijk men zoo ook heeft *cul-de-sac*, *cul-de-jatte*, *cul-de-verre* enz., — *lekkere herinnering (souvenir délicieux)*, *gekemde en geblankette stijl (style peigné et fardé)*, *een gevoelen trouwen (épouser une opinion)* en dergelijke meer, die allen bewijzen, dat het edele en onedele, het figuurlijke en onfiguurlijke, het zonderling en niet zonderling schijnende in verschillende talen tel-

kens verschillend is. Het gebruik doet dus in dezen alles af, en een volk handelt dwaas, als het dat gebruik, zoo als het in zijne taal plaats heeft, ook tot maatstaf van het taalgebruik bij andere volkeren wil doen strekken.

§ 187.

Reeds elders heb ik bij een' aanval, door een' Hoogduitscher op onze taal gedaan, gepoogd aan deze waarlijk niet nieuwe waarheid wederom eene wat frischer verw te geven, en te gelijker tijd aan te toonen, dat, zoo sommige onzer uitdrukkingen den Hoogduitscher, naar *zijn* taalgebruik, min edel voorkomen, verscheidene der zijne bij ons, naar *ons* hedendaagsch taalgebruik, in een' even kwaden reuk staan. HECTOR b. v. zegt bij SCHILLER tot ANDROMACHE :

*Theures WEIB, gebiete deinen Thränen!
Nach der Feldschlacht ist mein feurig sehen;
Diese Armen schützen Pergamus.
Kämpfend für den heil'gen Heerd der Götter,
Fall ich, und, des Vaterlandes Retter,
Steig' ich nieder zu dem Stryg'schen Fluss.*

Zoude het ons tegenwoordig niet vrij plat in de ooren klinken, als een Nederlandsch dichter, in een' regt verheven stijl, (gelijk die hier van SCHILLER), zong:

Dierbaar wijf! weêrhoud, weêrhoud uw tranen! enz.

Voorzeker, al willen wij ook over een enkel *wijf* en *wijfje*, in een' zeer eenvoudigen en naïeven schrijftrant niet gemelijk zien.

Bij voss in zijne bekoorlijke *Louize* lezen wij:

Roth von Gesundheit,

Gleich dem Säugling' am Busen, den sanft EINLULLTE die
Mutter,
Ruhst du, die Glieder gedehnt, Süszathmende! u. s. w.

Aldus spreekt AMALIA van de slapende LOUIZE. — Zouden wij nu echter, naar ons taalgebruik, ook kunnen zeggen: *rood van gezondheid, en den zuigeling gelijk aan de moederlijke borst, welken de moeder zoetjes INLOLDE, rust gij, ó gij zachtademende, met uitgestrekte leden?* Of zoude het woord *inlollen*, (van afkomst evenwel volmaakt hetzelfde zijnde, als het Hoogduitsche *einlullen*, het Engelsche *to lull*) ons niet plat voorkomen? Buiten kijf, en wij moeten dus *einlullen* niet door *inlollen* of *in slaap lollen*, maar door *in slaap neurïen*, of *in slaap zuijen* vertalen.

Bij ons *poetst* men de schoenen, maar de Hoogduitschers gebruiken datzelfde woord *poetsen*, bij hen *putzen* geschreven, ook in den algemeenen zin van *toojen*, *kappen* enz. SCHILLER b. v. legt in het roerende gedicht, de *Kindermoordenares* getiteld, aan deze ongelukkige, op het oogenblik, dat zij naar het schavot gaat, onder anderen de volgende woorden in den mond, welke tot haren ver af zijnden, en harer niet meer gedachtigen verleider gerigt zijn:

Ach, vielleicht umflattert eine and're,
Mein vergessen, dieses Schlangenherz,
Ueberfließt, wenn ich zum Grabe wand're,
An dem PUTZTISCH in verliedten Scherz?
Spielt vielleicht mit seines Mädchens Locke,
Schlingt den Kusz, den sie entgegen bringt,
Wenn, verspritzt auf diesem Todesblocke,
Hoch mein Blut vom Rumpfe springt.

Niets zal ons stuiten, wanneer wij deze woorden

dus in ondsicht vertalen: *Ach, misfchien fladdert deze flangenziel op dit oogenblik om een andere vrouw, vlocit aan hare kaptafel van verliefde jokker-nij (Scherts, jok, boert) over. Misfchien speelt hij thans met de haarlokken van zijn meisje; zwelgt den kus in, waarmede zij hem in de armen vliegt. Ach! in dees' eigenften ftond, dat mijn bloed, wegsfattend over dit doodsblok, hoog ter frot (of ten romp) uit op zal borrelen.* Men gebruike nu echter voor het woord *kap-* of *tooitafel*, (met een baftaardwoord bij ons *toilettafel* genoemd), *poetstafel*, en vertale daarmede het Hoogduitsche *Putztisch*, dat in den grond niets anders beteekent, daar *poetsen* en *putzen* oorspronkelijk geheel dezelfde woorden zijn. Wat zoude de lezer wel denken? Zoude hij niet wanen, dat er van een *tafeltje* of *bank* gefproken werd, waaraan onze Amfterdamsche fchoenborftelaars, of de Parijsche *décrotteurs*, gewoon zijn hunne finerige kunftoefeningen te verrigten?

Zoo heeft dus het gebruik hetzelfde woord in Duitschland edel, in Holland onedel gemaakt.

Een aantal andere foortgelijke voorbeelden laten zich bijbrengen, b. v. het Hoogduitsche *Kopf*, *Kopfzeug*, *Bube*, *Maul* enz., die allen door de Hoogduitschers dikwerf ook in den deftigen ftijl gebezigd worden, in een' ftijl, waarin men zich bij ons van ons *kop*, *koptuig*, *boef*, *muil* enz. nimmer zoude kunnen bedienen, zonder aan kiefsche lezers aanftoot te geven.

Maar genoeg van dit eene en andere! Wij hebben ons bij de kleinigheden, in deze en een paar voorgaande §§ bevat, flechts opgehouden, om jonge lieden te doen zien, hoe gemakkelijk het valt den fchimp, dien domme Franschen en Hoogduitschers zich maar al te dikwerf tegen onze taal veroorloven, hun met woeker terug geven.

Wij zouden hier nog over andere eigenschappen onzer taal kunnen handelen, maar het aangestipte is voor het bestek van ons handboek reeds meer dan genoeg. — Nog eenige vragen volgen hier, om bij gelegenheid te beantwoorden.

1) Zijn in de talen kracht, klankrijkheid en hardheid hetzelfde, en is weekheid en weekelijkheid van éénen aard met zachtheid en zoetvloeiendheid?

2) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de eene taal of tongval zoo veel zachter is, dan de andere, en dat dit zelfs plaats heeft in talen, wier grondgebied onmiddellijk aan elkander grenst, ja, in de dialekten van ééne en dezelfde spraak?

3) Waarin is het zachte en zangerige van het Italiaansch gelegen, en in hoe ver is deze taal soms wel eens al te zacht, te weekelijk en eentoonig?

4) Waaraan moet men het toeschrijven, dat de Italiaansche taal zulk eene groote neiging tot zachtheid en zoetvloeiendheid heeft, terwijl dit in het Latijn toch zoo zeer het geval niet is, en men uit de vermenging der laatstgemelde taal en der oud-Italiaansche volksdialekten met de forsche tongvallen der Noordsche veroveraars, (aan welke vermenging het Italiaansch zijn' oorsprong te danken heeft) den teelt eener taal van een' geheel anderen aard verwacht zoude hebben?

5) Welke is de werktuigelijke natuur (het *mechanismus*) onzer Nederlandsche letterverbindingen en der daardoor gevormd wordende klanken, beschouwd in betrekking tot kracht, zoetvloeiendheid, klanknabootsing en wat dies meer zij? Hoe moet men b. v. het geluid van ons *aa* beschouwen, van ons *oei*, *ooi*, *ieu*, *eeu* en voortgelijke diphthongen en triphthongen? Wat drukken zij uit? Wat is hunne muzikale waardij? Zijn zij zacht, hard enz. enz.? Wat is onze *aa*, *ee*, *oo* enz. enz.?

6) In de meeste talen heerscht de eene vokaal meer dan de andere, gelijk b. v. in het Fransch de zooge-

naamde stomme of doffe *e*, in het Italiaansch de *i*, *o*, *a* enz. Welke vokalen komen bij ons het meest voor?

7) Welke foorten van vokalen en consonanten in het algemeen geven, bij elkander gevoegd, de welluidendste, liefelijkste en klankrijkste letterverbindingen?

8) Welke bijeenvoegingen onzer consonanten in het bijzonder zijn meer of min zacht, welke integendeel meer of min hard, scherp, wreed, schor, ruw, stroefklinkend te noemen? Wat drukt ons *sp* uit? Wat ons *ks*, *tk*, *zw*, *sm*, *dw*, *tm*, (dat, wel te verstaan, twee syllaben bij ons veronderstelt, zoo als dat ook het geval is met *gm*, *tkn*, *akn*), *sch*, *schr*, *mp*, *spl*, *wr*, *rn*, *kn* enz.

9) Het Fransch heeft een aantal klanken, die wij in de *beschaafde* uitspraak onzer taal niet hebben, — b. v., om er maar een' te noemen, den klank der *o* in het Fransche *mort*, *encore*, dien der *oi* in *voir*, *soir*, dien der *ai* in *maitre*, *maitre* en wat dies meer zij, — is het Nederlandsch desnietteenstaande rijk in verscheidenheid van klanken te heeten?

10) Hoe komt het, dat dezelfde klanken in de eene taal voor zoo beschaafd gehouden en telkens gebruikt, in de andere integendeel aan de dialekten der ruwe volksklassen overgelaten worden, gelijk b. v. de zoo even gemelde klank van *o* ieder oogenblik in het Fransch voorkomt, maar bij ons en de Hoogduitschers slechts uit den mond van het gemeen gehoord wordt? Waardoor is diezelfde klank ook bij de Denen en Zweden zoo geliefd?

11) Is het weinig zuizende en lispelende, dat onze taal heeft, harer zoetvloeiendheid voor-, of nadeelig? Welke taal zoude in hare uitspraak gefchikter zijn voor den eigenlijk gezegden redenaar, (b. v. den kanfel-redenaar, balie-redenaar enz.) — het Fransch, het Hoogduitsch, of het Nederlandsch?

12) Uit welken hoofde kan men het Nederlandsch eene taal noemen, gefchikt voor de declamatie?

13) Hoe kan men in den stijl, vooral in dien der poëzij, zachtheid en welluidendheid bevorderen? Waardoor is b. v. het aangehaalde versje van NIEUWLAND zoo zoet-

vloeiend? Welke klanken zonden er nog in kunnen verzacht worden? enz.

14) Wat voorbeelden laten er zich aanvoeren van eene zekere neiging onzer taal tot welluidendheid, en van haren afkeer van stroeve letterverbindingen, zoo als dit eene en andere zichtbaar is in de veranderde uitspraak en spelling van verschillende woorden?

15) Hoedanig is het oordeel van sommige Hoogduitschers over den aard hunner taal, beschouwd in betrekking tot zoetvloeiendheid en zachtheid?

16) Waarin is het monofyllabachtige van het Engelsch gelegen, en waaraan heeft die *lappe-deken-taal* dat onaangenaam, ja, soms honsch-graauwend en snaauwend éénlettergrepige te danken?

17) Hebben de oude talen die regelmatigheid in de plaatsing van den accent, welke het Nederlandsch bezit?

18) Waarom kan men uit de vaste regelmaat onzer gezegde accent-plaatsing meer of min tot de oorspronkelijkheid en onverbasterdheid van het Nederlandsch besluiten?

19) Heeft in het Hoogduitsch diezelfde vaste regelmaat ook plaats? En wat valt er te zeggen omtrent de uitspraak van het Hoogduitsche *levendig*, van ons *ordentelijk* enz., enz.?

20) Welke uitdrukkingen zijn in eene taal plat of deftig, onedel of edel te noemen? Is het Fransch niet kieschkeurig op sommige uitdrukkingen, en in andere opzichten weder niet? Waardoor komen den Hoogduitscher eenige onzer woorden zoo plat voor? Welke voorbeelden van plat schijnende Hoogduitsche woorden laten er zich al meer aanvoeren, dan die in § 187 opgenoemd zijn?

21) Hebben onze woorden over het algemeen dat weifelende en onvaste in de beteekenis, hetwelk zij dikwerf in het Fransch en Engelsch hebben?

22) In welke opzichten heerscht er eene zekere overeenkomst tusschen de Nederlandsche taal en het Nederlandsche volkskarakter, zoodat zich het laatste in de eerste, als het ware, terugspiegelt?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

Een enkel woord over de Nederlandsche prozodij ().*

§ 189.

De Nederlandsche prozodij, versbouwkunde of spraaktoonkunde is de leer van de lengte of van de korthed van toon der Nederlandsche lettergrepen en der daaruit gevormde woorden in de uitspraak, vooral beschouwd in betrekking en toegepast op het werktuigelijke der dichtkunst en harer verschillende versmaten. Hetgeen men meest lengte en korthed van toon noemt, zou bij ons dikwerf even goed, ja beter, hoogte en laagte van toon kunnen geheeten worden.

§ 190.

De lengte of korthed van toon der lettergrepen en woorden in eene taal hangen van twee dingen af, of namelijk van hetgene men den accent of klemtoon, of van hetgene men de quantiteit noemt.

§ 191.

De accent is tweederlei, namelijk de woordaccent en de redeaccent. De eerste, welken men in alle

(*) Wij willen aan het slot van dit handboek nog kortelijks iets aanstippen over onze prozodij, om zulks bij gelegenheid in afzonderlijke voorlezingen eens nader uit te breiden, en intusschen aan de heeren studenten eene kleine handleiding te verschaffen. In de leer onzer prozodij blijft altijd echter nog veel duisters, en het *mechanismus* onzer gewone versmaten moet meer gevoeld, dan geleerd worden.

woorden aantreft, maakt hoofdzakelijk ééne lettergreep (foms echter ook meer) van een woord in de uitspraak langer, of liever hooger van toon, dan de overige. Dezelve valt in echt-Nederlandsche, niet zamengestelde woorden altijd op het zakelijke deel des woords, gelijk wij dit hier boven in § 184 gezien hebben. De redeaccent bepaalt zich zelden tot enkele lettergrepen, maar bestaat in de verhooging of den meerderen nadruk van stem, welken wij, onder het spreken, aan het eene woord boven het andere geven. Deze is dus, zoo als te begrijpen valt, zeer weifelend. Als HUYGENS op het portret van een schoon meisje aardig, schoon misfchien een weinig valsch-vernuftig, zingt:

*Siet ghy niet, konstenaar, dat u de konst begeeft?
 Wat moogt gh' uw verw verstryken;
 Meent gy te doen gelycken,
 Dat geen gelyck en heeft?*

zoo valt b. v. de woordaccent, in de woorden *konstenaar* en *begeeft*, op de lettergrepen *konst* en *geeft*, en zou ook nooit anders kunnen vallen. De redeaccent integendeel zal de woorden *ziet*, *begeeft*, *verw*, *gelycken* en anderen slechts treffen, voor zoo ver de aandacht des voorlezers bijzonder bij dezelve bepaald wordt. Om kort te gaan, de woordaccent heeft betrekking alleen tot syllaben, en is onveranderlijk in ieder woord door den aard der taal vastgezet; de redeaccent tot geheele woorden, verandert ieder oogenblik, en hangt niet van het *mechanismus* der taal, maar van het gevoel des sprekers af. Met den laatste heeft men in de prozodij weinig of niets te maken.

§ 192.

Door quantiteit of lettergreepmaat verstaat men den graad der naar vaste regels aangenomene lengte of korthed, welke, in versmaten, niet alleen eene enkele lettergreep in ieder woord, maar elke lettergreep van hetzelfde bezit, en waarnaar zij of lang, of kort, of tweeflachtig is. Eene zoodanige quantiteit treft men in de versmaten der oude talen (het Grieksch en Latijn) aan. Alle lettergrepen, die het eene of andere woord in die versmaten heeft, behooren, van de eerste tot de laatste, volgens vaste regels, bepaaldelijk tot ééne der drie gemelde klasfen. Als VIRGILIUS b. v. zingt:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris, etc.

is de eerste lettergreep lang, de tweede kort, de derde kort, de vierde lang, de vijfde kort, de zesde kort, de zevende lang, de achtste lang, de negende lang, de tiende lang, de elfde lang, de twaalfde kort, de dertiende kort, de veertiende lang, de vijftiende lang. En zoo zijn dit deze fyllaben niet alleen in den aangehaalden versregel, maar overal elders, waar zij in de Latijnsche poëzij gebezigd worden.

§ 193.

Eene zoodanige, voor elke fyllabe in versmaat aangenomene quantiteit misfen wij tot dus ver nog in onze woorden, als in welke de geheele berekening van lengte of korthed blootelijk af hangt van de verhouding, waarin wij ons de lettergrepen denken tot diegene, waarop de klemtoon of woordaccent valt. Zoo noemen wij, uit dat oogpunt beschouwd, de tweede

lettergreep in *leven* kort, of liever lager van toon, omdat de eerste den accent heeft, terwijl wij integendeel in *geducht* de eerste voor kort houden, omdat de klemtoon op de syllabe *ducht* valt. Hieruit volgt echter, dat eigenlijk gesproken, alle één-lettergrepige woorden geene quantiteit bij ons hebben, wij geene verhouding van de eene syllabe tot de andere in hen plaats heeft; 2) dat in drie- en meerlettergrepige woorden de quantiteit van ééne of meer lettergrepen ook vrij onzeker is; 3) dat zelfs in tweefyllabige woorden, voor zoo ver zij zamengefeld zijn, (b. v. *nachtlicht*, *aardbol*) weinig quantiteit heerscht, daar ieder deel den nadruk van uitspraak of den accent schier even zeer naar zich trekt (*); 4) dat, ten gevolge van het gezegde, in onze gewone rijmende versmaten slechts die verzen ons stuiten, welke regelregt tegen den accent indruifchen; b. v. de tweede regel van de volgende plaats uit HOOFD, waarin de slaap wordt aangesproken:

Zoo zijt ghy welkoom my in mijnen bangen noodt,
v — | v — | v — | ghy namaegh van de doot;
O ZORG | ZACHTEN | DE SLAAP, |
Die stillen kunt alleen het knaegen van mijn smarten,
Die u ontfermen laet der afghepijnde harten,
En noodight 't matte lijf en afgetreurd gemoedt
Nu tot de volle kroes van het vergeetelzoet.

5) dat de versmaten der Ouden, welke op de bepaalde quantiteit, die iedere lettergreep bij hen heeft, zich grondvesten, moeilijk zijn na te volgen voor ons, die, naar den klemtoon te oordeelen, in den grond, en wat men er ook tegen zeggen moge, in versmaat bij weinig andere voeten, dan bij *jamben* en

(*) Het eerste evenwel 't meest. zie § 199.

trochaeën rekenen (*). — De volgende rijmlooze verzen van den Heer VAN DE KASTELE hebben dus, hoe bevallig, schilderachtig en krachtig zij ook zijn mogen, en hoezeer ik aan eene versmaat van dien aard met al hare weifelingen en onzekerheden nog verre weg in sommige soorten van poëzij, b. v. in dichtstukken, als de Hoogduitſche *Louize van voss* en de *Herman en Dorothea* van GÖTHE, boven berijmde verzen den voorrang zoude geven, de muzikale en oorstrelende volmaaktheid niet, welke de hexameters der Ouden bezitten. De gezegde verzen zijn uit de vertaling van het gedicht, *Fingal* getiteld, des oud-Schotſchen dichters OSSIAN. Een paar oorlogſroſfen worden afgeſchilderd :

*Voor den wagen, ter rechter, ziet men den bruiſchenden
 klepper,
 't Moedig, hoogmanig, breedborſtig, wijsſtappend en hinni-
 kend bergpaard.
 Wijd verſpreidt zich 't geluid van zijn ſtampendēn hoef —
 en zijn manen*

(*) Sommigen zullen dit zeggen voor ketterij houden. Is *grazige* b. v., zullen zij vragen, geen *dactylus*? Buiten versmaat, ja, maar breng het woord in een' Alexandrijnschen versregel, en zie, of het zich met de overige woorden in denzelven niet voor een deel als *jambus* zal laten en zal moeten laten ſcandéren. B. v. :

Ons Ne | derland | is rijk | aan gra | zige | landou | wen

Kan men zulks met een' echten *dactylus* in het Latijn doen? Onze meeste rijmende versmaten laten zich daardoor ook tot twee klasſen brengen, tot jambiſche of tot trochaeiſche, en weinig andere *vaste* en *bruikbare* scanſie hebben wij, dan die in het afdeelen en aftellen der ſyllaben van een' versregel of naar jamben of naar trochaeën beſtaat.

*Gotven omhoog, als een stroom van rook, op de rijen der rotsen.
 Glansend en glad is zijn hair, zijn naam is Sulin-Sifadda.
 Voor den wagen, ter slinker, ziet men den snuivenden
 viervoet,
 Dunner van manen, hoogsteigrend van hals, wiens gewel-
 dige hoeven
 Alles verpletten, den snellen, den springenden kweekling
 des heuvels,
 't Ros, bij de stormende zonen des zweerds Dusronnal ge-
 heeten.*

§ 194.

Hoe zeer voor het overige onze meeste lettergrepen in het tegenwoordige gebruik nog geene vaste quantiteit (voor zoo ver wij dat woord in den zin der Ouden nemen) hebben, neemt zulks niet weg, dat zij er niet mischien vatbaar voor zijn zouden, en dat de graad van lengte of kortheid, welke iedere lettergreep voor het gehoor in de uitspraak bij ons hebben moet, en voor een fijn luisterend oor werkelijk heeft, niet meer of min op toonkunstige, of op wat andere soortgelijke gronden zoude kunnen worden vastgesteld. Een beroemd geleerde hier te lande heeft over dit onderwerp en hetgene er mede in betrekking staat eene alleruitmuntendste verhandeling geschreven, over wier inhoud het thans echter de plaats niet is verder uit te weiden. Zie hier slechts eenige verzen, door hem vervaardigd, waarin elke syllabe, naar eene op muzikale gronden gebouwde theorie, als lang, kort, of onzijdig gebruikt is geworden.

Aldus te weten luiden eenige regels uit zijn gedeelte eener vertaling van het zesde boek der *Aeneïs* van VIRGILIUS. (AENEAS daalt met de Sibylle af naar het schimmenrijk :)

*Links af geleidt hen de weg straks naar de Acherontische
 stroomen,
 Waar de eeuwig bruisende draaikolk kookt, en in dringenden
 arbeid
 't Zwarte Cocytische zand parsend en al opwellende uitbraakt.
 De afschrikwekkende Charon, de oude en grijsbaardige Veer-
 man,
 Norsch van gelaat en met slijk overdekt, voert hier het ge-
 bied; zijn
 Fonklend oog staat wild, dreigend de onbeweeglijke wenkbraauw;
 't Slordig gewaad hangt achtloos slingrend langs zijne schou-
 dren,
 Als hij de roestige boot van 't land naar d' anderen oever
 Affsteekt, en 't vaartuig op 't barnende meer in bedwang houdt.
 Maar, schoon oud, hij geniet al de sterkte eener jeugdige
 grijsheid. enz.*

§ 195.

Door het *metrum* of de versmaat verstaat men den
 aard en de wijze van het uit voeten bestaande werk-
 tuigelijke zamenstel van hetgene wij een vers noemen.
 Dus hebben b. v. de volgende dichtregelen van HUY-
 GENS beurtelings eene versmaat of *metrum* nu van zes
 en een' half, dan van zes tweelettergrepige voeten.

*Men sprack van Grietje sal volatile te geven;
 Wat? sal volatile? riep Herman, aen mijn Griet?
 Ey lieve geeft haer goed sal fixum, moetje leven,
 Sy is m' alrêe te vlugh, en fix met allen niet.*

§ 196.

Door den *rhythmus* of den spraakval versta ik de
 met hare voortgangen en rusten plaats hebbende na-
 tuurlijke wijze, waarop de woorden, zinsneden en
 zinnen in een vers, of verzen, zonder opzigt tot

hun *metrum*; moeten of kunnen worden uitgesproken. Aan de volgende fraaije vijfvoetige rijmlooze jambi van den Heer STARING zoude ik dus den volgenden *rhythmus* geven, schoon anderen mischien weêr anders verdeelen zouden:

*Terug; vermeeten! | In de branding loert
De dood, | van 't steil der klippen. | Boven haar
Ontvlamt de donderwolk. | Terug! | — Eilaas!
Reeds huilt de stormwind. | De Oceaan verheft
Zijn waatren, | met gebulder; | duisternis
Omhult het diep; | het raatlend zwerk verdooft
Des scheepslings angstgejammer; | toomloos vliegt
De kiel ten hemel; | schiet ten afgrond neer |
Botst krakend tegen 't rif, | en is niet meer. |*

§ 197.

Door een' voet verstaat men de kunstmatige vereeniging van twee of drie lettergrepen; (om er namelijk hetgene wij een vers, of liever het *metrum* van een vers noemen door te helpen vormen). De volgende eenvoudig-liefelijke verzen van den Heer SPAN-DAW hebben b. v. in ieder regel vier en een' half, of wel vier tweelettergrepige voeten, dat is, zoo vele vereenigingen van twee lettergrepen:

1 2 3 4 4½
Maar toen | de dood, | zoo onmeêdoo | gend, |

1 2 3 4
Zoo onbeweeg | baar voor | mijn klagt, |
De beste moeder mij ontrukte,
En in den hemel overbragt,

—
Toen moest ik, ach, zoo bitter schreijen;
Ik had geen' lust, geen leven meer,
En nog wanneer ik hier aan denke,
Zink ik in sombre mijmring neer.

Somtijds kan een voet uit eene enkele syllabe bestaan.

§ 198.

Deze voeten of kunstmatige vereenigingen van lettergrepen waren bij de Ouden van velerlei aard. Men had namelijk *pyrrichische* voeten, bestaande uit twee korte (vv) lettergrepen; *spondéische*, bestaande uit twee lange (— —); *jambische*, bestaande uit ééne korte en ééne lange (v —); *choréische* of *trochaeische*, bestaande uit ééne lange en ééne korte lettergreep (— v). — Verder had men *tribrachyische* voeten, zamengefeld uit drie korte (vvv); *molossische*, uit drie lange syllaben (— — —); *anapaestische*, bevattende twee korte en ééne lange (vv —); *dactylische*, hebbende ééne lange en twee korte lettergrepen (— vv); voorts *bacchische*, van ééne korte en twee lange (v — —); *antibacchische*, van twee lange en ééne korte syllabe (— — v); *cretische*, van ééne lange, ééne korte en ééne lange (— v —); *amphibrachyische*, van ééne korte, ééne lange, en ééne korte lettergreep of syllabe (v — v).

Voorts had men nog vierlettergripige voeten, welke men echter meer als verdubbelingen van enkele, dan als op zich-zelve staande voeten, moet aanzien. Wij gaan ze dus met stilzwijgen voorbij.

§ 199.

Vraagt men nu, of wij ook zoo vele foorten van voeten in onze versmaten hebben, zoo antwoord ik, dat, als de accent alleen ons hier ten rigtfoer moet strekken, het moeilijk, ja, geheel onmogelijk zoude zijn dezelve op te noemen. Toonkundig berekend echter, dat wil zeggen, berckend

naar de meerdere of mindere snelheid, waarmede wij de eene lettergreep in verhouding tot eene andere (even als b. v. een halve noot in verhouding tot eene heele) kunnen uitspreken, zoude, zoo ik mij niet bedrieg, naar den maatstaf van den Hoogleeraar KINKER, het woord *geven* een *pyrrichius* zijn (vv); *kerkkaars* een *spondëus* (—); *gegroeid* een *jambus* (v—); *doornen* een *trochaeus* of *choreüs* (—v); *bedelde* een *tribrachys* (vvv); *strandrotskloof* een *molosfus* (—); *zijdekoord* een *anapaestus* (vv—); *moordgeschal* een *dactylus* (—vv); *geschroefdraaid* een *bacchius* (v—); *nachttoortsje* een *antibacchius* (—v); *lompgevormd* een *creticus* of *amphimacer* (—v—); *bestormde* een *amphibrachys* (v—v).

Ik herhaal nogmaals, dat hier van eene toonkunstig-, of meer of min toonkunstig-berekende quantiteit der syllaben gesproken wordt. Volgens onzen gewonen accent toch, zoude de lengtemaat der opgenoemde woorden dikwerf geheel anders uitvallen. Wij zouden dan b. v. *bedelde* geen' *tribrachys*, maar een' *dactylus* noemen. Volkomen zuivere *spondëen* zouden wij misfchien bezwaarlijk kunnen aantoonen (*). Genoeg echter hier van deze berekeningen, waarmede wij in onze rijmende verzen weinig te doen hebben. In het volgende, hier joks halve aangehaalde punt dicht van HUYGENS b. v. zeker niet:

(*) Immers in alle onze tweelettergripige woorden, (die gene volmaakt zuivere jamben zijn, als *gehoor*, *vermaak* enz.) zelfs in *composita*, trekt de eerste syllabe den accent altijd iets (ik zeg *iets*) naar zich, waardoor zij niet minder naar trochaeën, dan naar spondëen zweemen. Neem zelfs *daadzaak*, *fraaijaard*, *koortstoorts* en soortgelijke, waarmede men daarom slecht een' Alexandrijnschen versregel beginnen kan.

*Dirck is een swynigh man; men spreekt het hem tot eeren;
Hy spaert goed, hy spaert bloed, hy spaert brood, hy spaert
kleeren,
Maer dit 's van allen 't minst; — die avechtsche geest!
Het kostelickst van al, de waerheit spaert hy meest.*

§ 200.

Door een vers verstaan wij de kunstmatige, op eene meer of min gelijke leest gefchoeide, en naar meer of minder vaste regels telkens terugkeerende verbinding van hetgene wij voeten genoemd hebben. Wij zien dus zulk eene kunstmatige, tweemalen herhaalde verbinding van zes voeten, als HUYGENS van den ouderdom raadselachtig, maar geestig, zingt:

*Zeg, hebt | ghy wel | geleert | in Duytsch | of in | Latijn, |
Wat elck | een wer|den wil | en nie|mand en | wil zijn? |*

Een gedicht (in een' werktuigelijken zin genomen) is eene zamenvoeging van voortgelijke verzen, tot een aaneengeschakeld geheel, om het even nu, of dit geheel van kleinen, of van grooten omvang zij. *De Hollandsche Natie* is dus in een' zekeren zin niet meer een gedicht, dan het volgende aardige puntgedicht des Heeren *van Zuylichem*, waarin deze brave staatstman met hooffsche vleijers en jabloers zeer geestig den draak steekt:

*De hooffsche konst is, noyt den prins te wederspreken,
Noyt in een logentjen of twee te laten steken:
Seght hy, het water gaet den bergh op even snell,
Als 't van den bergh af plaght te komen; 't is heel wel!
Wilt ghy gewisse gunst voor wind van woorden kooppen?
Seght: ja, het is er op! ick heb 't er op sien loopen!*

voet valt, draagt zij in de Latijnsche prozodij den naam van *triemimeres*, *penthemimeres*, *hepthemimeres* en *enneamimeres*; letterlijk vertaald: *derd' halve*, *vijfd' halve*, *zevend' halve*, *negend' halve*. Deze foortverdeeling is ook meer of min op onze versmaten, b. v. in de Alexandrijnsche, nog een paar foorten er bijvoegen, namelijk diegene, welke men *endekamimeris* zoude kunnen noemen, en de *trisdekamimeris*. De eene heeft plaats na den vijfden, de andere na den zesden voet. De laatste komt (bladz. 443) of slepende Alexandrijnen voor. Van het vermelde ijsgevaarte luidt het verder bij TOLLENS:

*Het naakt; — en ieder knielt en stort zijn laatste be | de;
Het schaaft de kiel voorbij, maar neemt de spaanders me | de.
En tuimelt verder heen tot uit het oor en oog.*

§ 203.

Offchoon ook bij ons verzen zonder caesuur een-
toonig zouden zijn, zouden zij echter die groote
eentonigheid niet bezitten, welke zij in het Latijn
hebben. De volgende regel b. v.:

De nacht verdween van de aard, de Zon verrees in 't Oost.

is zonder caesuur, maar echter niet fluitend. Met dat al is het voor een groot deel door de snijding en de verschillende wijze, waarop men haar doet invalen, dat onze versmaten, vooral onze Alexandrijnsche versmaat afwisseling kunnen erlangen. Sommigen willen bij ons, dat men in de gezegde Alexandrijnsche verzen nimmer de caesuur in de middelrust (zie § 210)

brenge, even als zulks ook door de Fransche kunstregters strengelijk verboden is. Over het algemeen is dit voorschrift niet onbillijk, en der welluidendheid bevorderlijk. Soms echter kan het gepast zijn op hetzelfde geen acht te slaan. B. v. de volgende regels, die het mij vergund zij uit een gedicht van mij-zelf aan te halen, verliezen er, wat voor het overige hunne gebreken zijn mogen, niet door, dat de caesuur in den laatsten de middelrust treft:

*Waar is die koning thans, die in zijn' dronken waan
Sprak: ik zal diep in 't noord, hoog boven zon en maan,
Hoog boven 't maatloos ruim der gouden stargewesten,
Gelijk aan de eeuw'ge Goon, mijn' vorstenzetel vesten?
Ja, in den afgrond! — in den afgrond zonk hij neer!
Hij scheen een God! — Zijne u||re sloeg! — Niets was hij
meer! — enz.*

§ 204.

Scandèren of *voetsplitsen* noemt men een vers naar deszelfs voeten lezen. In de Latijnsche prozodij spreekt men bij die gelegenheid van de zoogenaamde *synaloepha*, *ecthlipsis*, *diaeresis*, *synecphonesis*, *sys-tole* en *diastole*, sommige van welke figuren ook in onze verzen meer of min van toepassing zijn. De *synaloepha* of *zamensmelting* b. v. heeft bij ons plaats, wanneer een woord, met eene zoogenaamde stomme of zachtkorte *e* eindigende, een ander woord voorafgaat, dat met eene vokaal begint. In dit geval is het in onze Hollandsche prozodij een vaste regel, dat de gezegde *e* in de volgende begin-vokaal wegsmelte, en met haar slechts ééne lettergreep uitmake. Dit gebeurt b. v. drie keeren in de volgende aandoenlijk schoone regels uit het slot der *Hollandsche Natie* van HELMERS:

Gelukkig, zoo mijn zang, als ik niet meer zal wezen,
 Slechts door mijn kind'ren wordt in eenzaamheid gelezen;
 Zoo mijn'rend dan mijn kroost nog aan den vader denkt,
 En, dankbaar voor dees zang, mijnE Asch zijn tranen schenkt.
 ó Gij, in wie ik leef en adem, ó mijn zonen!
 Dit denkbeeld is mij meer, dan lof en lauwerkroonen;
 Voor mij zijt gE Alles, ja veel meer dan lofgeschal,
 En pracht, en schat, en rang, ja meerder dan 't heelal.
 ó, Als gij schreijende mijnE Asche zult verga'd'ren!
 En mijn gebeente rust bij 't overschot der va'd'ren,
 Zegt dan, als gij uw ziel in mijn gezang hervindt:
 „Mijn vader heeft met vuur zijn vaderland bemind.”

De Franschen nemen dien regel ook streng in acht,
 zoo als b. v. te zien is, als BOILEAU zeer naar
 waarheid zingt:

*Sans la languE, En un mot, l'auteur le plus divin
 Est toujours, quoiqu'il fassE, Un méchant écrivain.*

Niet zoo de Hoogduitschers. Bij dezen smelt de *e*
 in de volgende vokaal niet weg, dan met uitdruk-
 kelijken wil van den dichter, die in dat geval zulks
 door het afkortingsteeken (') aanduidt. Dit laatste
 doet b. v. de beroemde GÖTTE in den eersten regel
 van het volgende kluchtige versje:

*Da hatt' ich einen Kerl zu Gast,
 Er war mir eben nicht zur Last;
 Ich hatt' just mein gewöhnlich Esfen,
 Hat sich der Kerl pumptatt gefresfen,
 Zum Nachtsch, was ich gespeichert hatt',
 Und kaum ist mir der Kerl so satt,
 Thut ihn der Teufel zum Nachbar führen,
 Ueber mein Esfen zu räsonniren;
 „Die Supp' hätt können gewürzter seyn,
 Der Braten brauner, firner der Wein.”
 Der Tausendfäkerment!
 Schlagt ihn todt, den Hund! Es ist ein Recensent!*

Men houde wel in het oog, dat de verfmelting bij ons slechts met de stomme, doffe of zoogenaamde zachtkorte *e* plaats heeft. De lange of scherplange *e* ondergaat die smelting niet. Zee b. v. of *wee* kan in onze verzen nooit met de beginvokaal van een volgend woord zamenvloeijen. Even min andere vokalen.

De *synaloepha's* bevorderen bij ons zeer de welluidendheid der verzen. — Hetgeen de Latijnen *ecthlypsis*, dat is *uitstooting*, of duidelijker, *m-verfmelting*, dat is: verfmelting der letter *m* noemen, en hetwelk eene bijzondere foort van *synaloepha* is, kennen wij niet.

De *diaerefs* of *spalking*, en de *synecphonesis* of *synizezis*, dat is *ineentrekking*, zijn niets anders, dan de metaplasmen, welke wij hier boven onder de namen van *diaerefs*, *syncope* en *crasis*, in § 120, 121 en 122 beschouwd hebben.

De *systole*, of *lettergreep-verkorting*, zoude bij ons plaats hebben, als onze dichters eene lettergreep, die lang was, kort maakten, gelijk men, omgekeerd, van *diastole* of *lettergreep-verlenging* zoude moeten spreken, als eene korte lettergreep verlengd werd. Het eene en andere echter is in onze gebruikelijke versmaten van weinig toepasfing.

§ 205.

De gezegde versmaten zijn bij ons veelvuldig in aantal en verscheidenheid. Sommigen zijn hemipodisch of halfvoetig, dat is versregels hebbende, uit slechts ééne lettergreep bestaande. Deze wisfelen met monopodifche of éénvoetige bij den Heer van *Zuili-chem* af, als hij zingt :

't Zijn
 Mijn
 Snicken,
 Ick en
 Kan
 Van
 't Quade
 Na de: enz. enz.

Eene derde foort is tweevoetig of dipodisch. HUYGENS zingt tot de schoone TESSELSCHADE VISSCHER :

*Vochtig Zuyen,
 Schort uw buyen
 Over Muyen
 Éenen dagh,
 Dien ick gaeren
 Sonder baeren
 Stil en klaer, en
 Drooge sagh. enz.*

Maar het is onnoodig voorbeelden van al deze versfoorten op te geven. Kortom, eene vierde foort is drievoetig; eene vijfde viervoetig; eene zesde vijfvoetig; eene zevende zesvoetig; eene achtste zes en een halfvoetig; eene negende zeven- en een halfvoetig; eene tiende achtvoetig. Van meer voeten dan van acht kan ik mij geene versmaten herinneren. In een achthalfvoetig trochaeïsch *metrum* zingt de Heer BILDERDIJK, bij den dood van zijn jongste zootje, te Leyden begraven, roerend aldus:

1	2	3	4	5	6	7	7½	
'k	Moest dan	hier uit	verre	streken,	uit een	afge	legen	volk,
'k	Moest dan	hier door	woeste	baren,	over	stroom	en	waterkolk,
'k	Moest dan	hier het	zand	gaan	zoeken,	dat	uw	lijken
								dek-
								ken
								mocht!

*Hier uwe asch een graf te ontsluiten, was dan alles, dat ik
zocht!*

'k Moest mijn vaderland hervinden, om te sterven op uw graf!

't Was uw doorkist, dierbaar wichtjen, dat dit vaderland mij gaf!

't Was uw doorkist! — Grootte hemel! 'o vergeef eens vaders hart,

Wat het opwerp', wat het smore bij de wanhoop van zijn smart!

Dit *metrum* zoude achtvoetig zijn, indien men de staande of mannelijke in slepende of vrouwelijke rijmen veranderde. Dat voor het overige in één couplet dikwerf versregels, uit een onderscheiden getal van voeten bestaande, voorkomen, weet ieder een.

§ 206.

Meestal gebruiken wij in onze versmaten het rijm, waardoor wij eene foort van kunstmatige klankgelijkheid verstaan, welke er tusfchen een gedeelte der laatste, of der twee laatste lettergrepen van een' versregel, en dezelfde syllaben van één' of meer andere daarop volgende versregels plaats heeft. Men neme b. v. de fraaije verzen van den Heer FEITH:

*Zoo komt de dagvorstin uit de Oosterpoorte treên;
Het donk're heir des nachts vlucht voor haar' luister heên.
Hier, rooken in haar' glans de hooge heuveltoppen,
Dáár, tintelt ze in een' zee van glinsterende droppen. —
Nog zweeft eene enk'le slip van d' afgeweken NACHT
In 't lage Westen, daar ook 't morgenrood reeds LACHT.
Maar zij, zij rijst gestaág. — Reeds weiden hare stralen
Den steilen bergrug af, naar de omgelegen dalen.
Nu heerscht zij onbepaald aan d' effen hemeltrans,
De tronen van den nacht zijn spiegels van haar' glans.
Zij dreef zijn wolken, als een nevel, voor zich henen —
Hij gaf haar luister, zag haar zege, en is verdwenen.*

Enkele voorbeelden heeft men bij onze dichters, dat

indiervoegde de *drie* laatste lettergrepen van een' versregel op de drie laatste van een' volgenden rijmen. B. v. in den *Abraham* van HOOGVLIET :

*De rijkstroom van den vorst en vader aller KONINGEN
Geficht in 's vaders huis vol heereyke WONINGEN.*

§ 207.

Wij spraken van een *gedeelte* der laatste lettergrepen. Immers in het rijm moet de klankgelijkheid niet volkomen zijn, dat wil zeggen: onze tegenwoordige poëzij kent geene zoogenaamde rijke rijmen (*rimés riches*), aan welke men in het Fransch zelfs boven andere de voorkeur geeft. RACINE moge dus naar de regelen der Franche versbouwkunst volmaakt onberispelijk van een verschrikkelijk zeegedrogt zingen :

*Indomptable taureau, dragon impétueux,
Sa croupe se recourbe en replis tortueux.*

wij Hollanders kunnen thans niet meer zulke rijmen bezigen, en het puntdichtje van HUYGENS, luidende :

*Jan wenscht sijn wyf in 't graf; sy wenscht hem onder d' AERD,
Mon Fils, den erfgenaem, die, naer der liefden AERD,
Sijn goeder ouderen devotie niet wil stooren,
Bidt, dat den hemel haer te samen wil verhooren.*

is, naar onze tegenwoordige begrippen hierover, wat het rijm betreft, in de twee eerste regels gebrekkig. Even min rijmt *allerlei* bij ons op *velerlei*, *verhoord* op *gehoord*, *dwingelanden* op *Nederlanden*, *beshijnen* op *verschijnen*, *verboden*

op *geboden* enz. De klankgelijkheid is hier al te groot. Kortom, overal moeten de beginletters der op elkander rijmende lettergrepen van elkaar verschillen. Hiervan zingt PELS:

*Want alhoewel het rijm in 't Nederduitsch niet sluit,
Ten zij de deelen slaan op een gelijk geluid
In 't eind, moet toch 't begin der letteren verschelen,
Of anders is 't geen rijm, maar 't zelfde in alle deelen.*

§ 208.

Eenige verdere voorschriften, regels en aanmerkingen over ons rijm zijn:

1) Dat *ei* en *ij* nimmer op elkander rijmen mogen, *hij* b. v. niet op *mei*, *weiden* niet op *lijden*. Zie § 9.

2) Dat echter, krachtens het gebruik en de oude uitspraak, des noods, wel *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen*, *beschermen* op *armen* enz. mag rijmen.

3) Ook *bosch* op *ros*, *hooren* op *gloren*, *koopen* op *hopen*, *op* op *top*, *ruischen* op *zuizen*, *trots* op *Gods*, *leeren* op *weren*, gelijk in het algemeen alle zachtlange *e's* en *o's* op de scherplange. Hoe zuiverder echter en gelijkvormiger de rijmklanken zijn, die wezenlijk rijmklanken zijn mogen, hoe beter.

4) Men rijmt ook, schoon de rijmende lettergrepen elk in het bijzonder tot twee verschillende woorden behooren. Ten voorbeeld diene het volgende punt dicht van HUYGENS:

Arme Dirck!

*Wat klaeght ghy, seid' ick, Dirck? — Wy worden dat gekarm moe.
Ick, seid' hy, ben, die 't lijd; en maeckt u mijn alarm moe,*

*Veel etens maeckte my voor desen maegh en darm MOE ;
Soo moet ick aen de ploegh , of ick verging van ARMOË ;
En ploegh ick ginds en weér , soo werd ick het gefwarm MOE,
Want ick ben 't ongewoon , en armoë maeckt mijn' ARM MOE.*

Zoo heeft HUYGENS zelfs een foortgelijk rijm met drie lettergrepen , als hij zingt :

*Hy leeft gelyck men leeft , daer 't leven LEVEN IS ,
Daer voor- noch achterdenk , daer geen GEBEEF EN IS.*

En op eene andere plaats :

*Denckt , dichters , die u haest , welck best in 't DUREN HOUDT ,
Dat langsaem wast , als eick , of ras als VUREN HOUT.*

5) Men drage zorg , om in een' versregel de middelfyllabe niet te laten rijmen op de eindfyllabe , iets , dat onwelluidend klinkt ; b. v. :

*Ik hoorde plotsling TOEN , gedoken in het GROEN ,
Het ramm'len van de trom , 't geschal der krijgsklaroen ,
En 't dreunend kletteren van ijs'ren paardehoeven.*

Intusfchen hebben er onze dichters hier en daar wel eens behagen in gefchept , om de middel-lettergreep van een' versregel op diezelfde fyllabe van een' volgenden te doen rijmen , en daardoor en een middelrijm en een eindrijm te weeg te brengen.

Zoo zingt JEREMIAS DE DECKER :

*Maer mensch blyft zelden GOED | in 't midden van het GOUD ,
Gelyck de visfchen ZOET | in 't midden van het ZOUT.*

Dit kan echter slechts voor een' enkelen keer veroorloofd worden , en is in den regel niet aan te prijzen.

6) *Sttaande* of *mannelijke* rijmen (*des rimes masculines*), noemt men de zoodanige, wier rijm slechts over ééne of liever een deel van ééne lettergreep loopt. Bij v.: in de dichtregelen van CATS, waarin een vader aan zijnen zoon, die op reizen gaan zal, onder meer andere, (vergel. bl. 171) ook de volgende lessen geeft, zijn alle rijmen *mannelijk* of *staande*.

*De werelt is een wonder BOECK,
 Het maeckt sijn leser wonder KLOECK;
 Maer, wie het sonder oordeel LĒEST,
 Die blyft, gelyk hy is GEWEEST;
 Gy doet niet, als den meesten HOOP,
 Maer doet met aendacht uwen LOOP!
 Hoort gy een sneeĝh en geestig MAN,
 Daer hoorje, dat u leeren KAN:
 Siet gy een' ongesouten GECK,
 Leert noch al yet wyt sijn gebRECK;
 Leert myden, dat hy qualyck DOET,
 En hoe men sotten vyeren MOET.
 In 't korte, waer gy d' ooggen KEERT,
 Siet, datje 't een of 't ander LEERT,
 Al wat men hoort, of wat men SIET,
 Die leeren wil, die leert er IET.*

Slepend of *vrouwelyk* (*des rimes féminines*) zijn integendeel alle rijmen, wier klank door twee lettergrepen (of liever deelen van lettergrepen) in ieder rijmenden regel gevormd wordt. In de volgende dichtregels van denzelfden, zoo even genoemden volksdichter, onzen treffelijken CATS namelijk, zijn dus alle rijmen vrouwelyk:

*Geen quaet en kan ons overKOMEN,
 Als dat voor quaet werdt opgenOMEN;
 Gy duydt dan alle dingh ten BESTEN,
 Soo kan geen onrust in u VESTEN!*

*Ick heb niet beters oyt gelezen,
Als wel te doen en vrolyck wesen.*

Veeltijds treft men in onze rijmende versmaten afwisseling van mannelijke en vrouwelijke rijmen aan.

§ 209.

Al deze versmaten, in hare onderscheidene wijze van rijmen, te gader met haar onderscheiden getal van voeten beschouwd, op te noemen ware onmogelijk, te meer, daar zij ieder dag vermeerderd kunnen worden, en elke vreemde taal ons voorbeelden van nieuwe kan opleveren. Een enkel woord hier slechts over de zoogenaamde Alexandrijnsche verzen, die in alle gedichten van een' langen adem en welke tot de beschrijvende, de leer- en heldenpoëzij, alsmede tot het treurspel behooren, bij ons de hoofdrol spelen.

Zij zijn zesvoetig, ieder voet uit twee lettergrepen bestaande, met ééne overblijvende lettergreep echter na den zesden voet der slepende of vrouwelijke rijmen, in welk laatste geval zij dus dertienlettergrepig zijn. Men kan zulks zien in een aantal van dezelve, die in dit handboek door ons zijn aangehaald geworden. Zoo ook in de volgende van den Heer LOOTS, met wier inlasfching het ons al wederom vergund zij dit ons geschrift te versieren. De dichter schildert NEPTUNUS of den God der zee, in eene zeer fraaije vergelijking, aldus af:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Zoo ment de God der zee d' azu ren schel penwa gen												
En 't snuivende gespan, op 't woelend rocht gedragen;												

1 2 | 3 4 | 5 6 | 7 8 | 9 10 | 11 12 |
De baren zwel|len op, | en door | den storm | beftookt, |
Is 't eenslags, of de zee van hitte schuimt en kookt;
Zij stort zich op de kar, schier onder 't nat bedolven;
De paarden trappelen, en strijden met de golven;
De manen rijzen op, van 't bruisend zout bespat,
En schudden 't lillend schuim, als vlokken, over 't nat;
Het vaartuig zwaait en helt en waggelt op zijn asfen;
Het is 't baldadig spel der hobbelende plasfen;
Nu heft de God zich op, daar hij den zeeftaf drit,
De rosfen zijn getemd, de baren zijn gefild.

§ 210.

De quantiteit dezer fyllaben wordt gewoonlijk flechts naar den woord - accent berekend, en wel in diervoege, dat de eerste lettergreep volgens dien klemtoon eenigzins kort, de tweede meer lang is; met andere woorden, dat elk der zes voeten uit eene foort van *jambus* beftaat. Wij herhalen toch het hier boven gezegde, dat welke andere foort van voeten men in Alexandrijnsche verzen zoeken wil, de *vaste en regelmatige scansie dier verzen* alleen naar zulke jamben kan plaats hebben. Van daar voorts, dat de volgende dichtregels ons ftuiten:

Vader, | heb deernis toch, zie me op mijn knieën smeeken!
Moeder, | zie mijn berouw, zie mijne tranen leken!

Zij ftuiten ons, omdat hier de tweede lettergreep in *vader* en *moeder*, die volgens onze uitspraak kort en meer of min gelijk aan de laatste fyllabe van een' *trochaeus* is, door de maat van het vers lang wordt gemaakt, en bij het scandéren niet anders, dan met verheffing en nadruk van stem, als de laatste van een' *jambus* kan worden uitgesproken. Nog meer ergert ons de tweede der volgende regels, niettegenftaande hij even als ieder andere Alexandrijnsche vrou-

welijke of slepende versregel, uit dertien syllaben bestaat :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ik	lig	hier	diep	in	't stof	voor	u	ter	neer	ge	bo	gen,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Va	der,	moe	der,	broe	der,	zus	ter,	heb	me	de	doo	gen!

De Franschen, die bijna geen' vasten accent kennen, bekreunen zich hieraan in hunne verzen niet. B. v.:

Père de ses sujets, de tous il fut aimé,

zoude, uit een *metrisch* oogpunt beschouwd, een onberispelijke versregel zijn.

Na den derden voet heeft er in de Alexandrijnsche verzen doorgaans eene soort van rust plaats, die bij het scandéren luid genoeg in de ooren klinkt, en elken regel voor het gehoor meer of min in twee stukken snijdt. Zelfs in de kunstigst bewerkte Alexandrijnen is deze rust telkens hoorbaar, en het Alexandrijnsche *metrum* schijnt hierdoor dikwerf even veel van eene drievetige of trimetrische, als van eene zesvetige versmaat te hebben. Wel is waar, men bespeurt dit het sterkst in zoodanige Alexandrijnen, als die van den wijzen CATS:

1	2	3	4	5	6
Wat	is	er	me	nig	mensch
11 in onzen rydt te vinden,					
Die aen een enkel stroo 11 sich plag te laten binden!					
Wat is er menig mensch, 11 die wat een ander doet;					
Houdt voor een stalen bant, 11 die niemand breken moet!					
Soo plag het domme vee, 11 met ongewisfe schreden,					
Ook op een quaden weg, 11 een ander na te treden;					
Cy, leeft gelyk een mensch, 11 dat is na wysen raet,					
Doet na de reden eyscht, 11 niet zoo de werelt gaet!					

Immers deze Alexandrijnen, die zich naar hunnen

zin en *Rhythmus* volkomen even goed als *trimeters* of drievoetige verzen aldus zouden kunnen laten schrijven :

*Wat is er menig mensch,
In onzen tijd te vinden,
Die aen een enkel stroom
Sich plag te laten binden. enz.*

hebben het eentoonige, dat door de rust veroorzaakt wordt, en dit drievoetachtige oneindig meer, dan b. v. de volgende van den Hoogleraar KINKER :

*Aan 't westereinde van den eeuwig duistren kerker
Vertoont zich de onbestijgbre, afbaaknende oordbepker
Van 't moordhol, eindloos hoog en breed, van rondom steil;
De top der rots ontsnapt, 't verst turend oogenpeil.
Dáár stroomt de Nuschach, die, llopspuitend voortgedreven,
Zijn taai veerkrachtig vocht in 't borlen vast doet kleven
Aan 't goudmijn koestrende en breedruiggige geberg',
Dat, in den afgrond diep verholen, 't voestuk tergt,
Waarop het schuddend rust, maar zonder neer te ploffen.
Bezwangerd met de keur der fijnste en zwaarste stoffen,
Strekt het ter schutsweer van het bloeiend avondrijk. enz.*

Maar ook zelfs in deze laatste metrisch en rhythmisch schoone, ja meesterlijke verzen klinkt ons het eentoonige der Alexandrijnsche versmaat altijd toch nog *min of meer* in de ooren. De vatbaarheid van het hexametrische of zesvoetige dier maat, om in het *tuttik, tuttik, tuttak* van het trimetrische te kunnen versmelten, is bij de scanse nog eenigzins te bespeuren. B. v. :

*Aan 't westerende van
Den eeuwig duistren kerker,
Vertoont zich de onbestijgbr'
Afsbaaknende oordbepker
Van 't moordhol, eindloos hoog,
En breed, van rondom steil;*

*De top dier rots ontsnapt
't Verst turend oogengeil. enz.*

Onderwijl beter en kunstmatiger Alexandrijnen, dan de hier aangehaalde van den Heer KINKER, dien meester in de kunst, zijn er wel met geene mogelijkheid te maken.

§ 211.

Wij vervallen echter in uitweidingen, waarvoor het hier de plaats niet is. — Genoeg! De Alexandrijnsche versmaat is nu eenmaal bij ons, gelijk bij de Franschen en meer andere natiën, aangenomen, en heeft dan toch ook, welke haar gebreken zijn mogen, van den anderen kant hare schoonheden; schoonheden, die b. v. de jamber der Engelschen en Hoogduitschers, en wat dergelijke versmaten meer zijn, weêr niet bezitten. Men trekke dus van deze maat slechts zoo veel partij, en make ze slechts in hare foort zoo volkomen, als mogelijk. Wat er van gemaakt kan worden, heeft de groote VONDEL misfchien reeds boven allen getoond. Ten haren aanzien voorts gelden onder anderen de volgende voorschriften:

- 1) Tracht in de caesuur der Alexandrijnen telkens afwisseling te brengen. Hoe veel en welk eene afwisselende snijding is er b. v. in de zoo even aangehaalde verzen van den Heer KINKER, hoe weinig en vooral welk eene eentonige in die van CATS!
- 2) Gebruik zelden voeten, die geheel tegen onzen klemtoon indruifchen.
- 3) Breng *over het algemeen* de rust, welke na den derden voet of na het eerste *hemistichium* invalt, niet midden in een woord, ten zij de overschietende lettergreep op eene stomme of zachtkor-te *e* eindige, en met de beginvokaal des vierden

voets ineensmelte. Dit laatste b. v. is het geval in twee der volgende schoone verzen van den echt dichtertlijken HELMERS :

*o Gij, wiens Neêrlandsch hart voor Neêrlands heil blijft staan,
Plaats u met mij aan 't strand van d' eeuw'gen Oceaan!
Beklim met mij dit duin, zie van zijn hoogte neder,
Herroep daar nevens mij de vorige eeuwen weder!
Ja! 'k hoor de baren hier zich brijz'len op het strand,
Maar ach! geen golfje voert een schip naar 't vaderland!
Thans zwerft een eenzaam hulk I I JE OP de onbevolkte baren,
Waar eertijds 't lofsied klonk van onze waterscharen;
Thans schetst een nietig pink I I JE AAN mijn verscheurden geest
De honderd schepen, die hier eertijds zijn geweest.*

Waarlijk, treffende en ten tijde, toen zij gemaakt werden, maar al te ware verzen!

4) Bekreun u echter niet aan dezen laatstgemelden regel, als zulks tot afwifeling kan strekken, of met den zin en den *rhythmus* overeenkomt. Wij hebben daarvan hier boven in § 203 reeds een voorbeeld bijgebragt. Zoo is dit ook het geval in een' der volgende schoone dichtregels van mijnen geachten Gelderschen landgenoot STARING. Aldus te weten luidt een gedeelte des verhaals, over zekere spokerij in een' ouden burg loopende :

— — — — — *Men hoort een treurig zuchten,
Een vreemd gestommel, dat onrustig gaat en komt,
En eindigt met een' galm, die onder de aarde broemt,
Als rouwgelui. — Een steen, vol schrift uit vroeger dagen,
Draagt heug'nis van een' gast, in 't oud kasteel verslagen;
Meldt, hoe zijn gouden pronk de roofzucht had bekoord,
En noemt den burgheer zelv', als dader van den moord.
De nacht verborg het feit, de middag moest het wreken!
Hij kwam; de stroom zwol BRUI I I SEND aan; de dammen weken;
Het land vloot weg, en 't slot, dat om den toren stond,
Begroef den onverlaat, die 't heilig gastregt schand. enz.*

Het geheele vers, waarin deze regels voorkomen, en dat den titel van *het Verschijnsel* voert, is, naar mijn oordeel, bijzonder schoon van verificatie en van hetgeen men poëtische uitdrukking noemt.

5) Tracht door eene verschillende caesuur overeenstemming te brengen tusschen het werktuigelijke uwer verzen en derzelve inhoud. Fraai is b. v. in dat opzigt (en tevens in verband gebragt met den *rhythmus*) het *metrum* des bekenden dichtregels uit VIRGILIUS:

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

Fraai zijn ook uit dien hoofde de volgende verzen uit het zoo even aangehaalde gedicht van den Heer STARING. (De reiziger is in het oude kasteel ter rust gegaan; middernacht heeft geflagen):

— — — — — *En nu... een dof gejammerd: „wee!”*
Schijnt, meer dan menschelijk, den burgmuur uit te varen,
Waar aan de nachtylam blaauwt! — Als ritselen van blâren,
Door herfstwind zaamgejaagd, zoo hoort hij 't in den wand.
Hij loert er angstig heen, en eene ontvleschte hand
Breekt uit den steen, en wenkt met opgestoken vinger.
Zij wenkt nog eens; nog eens! — Daar zwiert, met wild ge-
singer,
De lamp ter aarde, en straalt op bloed, aan 't bed geplengd!
Een doodsrif staat er bij! enz.

6) Stoor u in vele gevallen niet aan den regel, welken de Franschen in hunne Alexandrijnsche verzen nauwkeurig opvolgen, om namelijk niet te *enjambèren* of over te springen. Zulk een *enjambement*, *oversprong* of *doorloop* heeft er plaats, wanneer het laatste woord, of de laatste woorden van een' versregel door zin en *rhythmus* onmiddellijk met de beginwoorden des volgenden in verband staan; zoo dat

de eene regel, als het ware, in den anderen dóór-
schiet, en in éénen adem voort moet gelezen wor-
den. Men heeft b. v. zulk een' *oversprong* in de
volgende dichtregels van VONDEL:

*Gelyck een waterstroom gewelt baert op een sluis,
En elx gehoor verdooft met ysfelyck gedruisch;
De deuren kanten zich geweldigh TEGEN 'T WRINGEN
DES SPRINGVLOETS, voor een wijl, tot dat zy open springen,
En geven 't water ruimte, den springvloet vrijen toom;
Die wint dan velt, en ruckt de wortels met den boom,
En huis en hof omveer, en zet de lage landen
In eene baere zee met groene en nieuwe stranden.*

Inzonderheid springt hier de derde in den vierden
regel over, want de woorden *wringen des spring-
vloeds* zijn onafscheidelijk zaamverbonden. Aldus en-
jambeert in de volgende dichterlijke verzen van on-
zen grooten BILDERDIJK, waarin het allereerste och-
tendkrieken af wordt geschilderd, de derde in den
vierden, en ook meer of min de zesde in den zeven-
den regel.

*Geen morgenzon had nog het hoofd weér opgebeurd:
De nevel van de nacht was naauwlijks nog gescheurd:
Reeds zweeg het nachtgespuis: nog zwegen DE ORGELKELEN
DER BOSSCHEN.— Nacht en dag scheen door elkaár te spelen;
Niet als de roos der wang, met donzig lelieblank,
Of 't git der oogen, MET DES LEVENS FLONKERSPRANK
VERSMOLTEN, maar als 't groen der gladgeschubde stangen
In 't zilver zich verliest, met weelend beurtvervangen. enz.*

Over het algemeen beneemt een gepast doorloopen
van den zin aan de Alexandrijnsche verzen veel van
hunne eentoonigheid. VONDEL heeft vaak perioden
van verscheiden versregels lang. In dit alles is ech-
ter oefening en oordeel des onderscheids noodig.

Men heeft er voorts ook nog voorbeelden bij onze dichters van, dat zelfs de helft van een woord op het einde van een' regel in den volgenden overspringt. Over dit alles echter nader in de voorlezingen.

7) Vermijd sommige rijmen, waarvan in § 206 gesproken is.

8) Tracht ook, zoo het kan, dezelfde of dezelfde foort van rijmen niet te spoedig op elkander te doen volgen!

9) Laat de tweede lettergreep uwer voeten niet te veel vallen op éénlettergrepige woordjes en op syllaben, die in de gewone uitspraak geen' klemtoon naar zich trekken, b. v. *de, den, men, wven* enz. Deze regel geldt niet alleen in de Alexandrijnsche, maar ook in andere soorten van versmaten, die eenigzins jambisch zijn. Voorbeelden zullen, bij gelegenheid, denzelven duidelijker maken.

Wij zullen dan tevens van andere dergelijke vereischten spreken, terwijl wij hier ten slotte nog eenige verzen aanhalen, die, als voorbeelden van kunstmatig schoone Alexandrijnen strekken kunnen. **VONDEL**, die meester in de verificatie of den versbouw, zingt van Konstantinopolens verovering door de Turken, zeer dichtertlijk:

*De leste Konstantijn geeft midden in dien drang,
En onbekend den geest. — Het woeden gaet zijn' gang.
Konstantinopel schijnt een treurtooneel van plagen. —
Na een beleegeringe en storm van vijftigh dagen
Wordt ze overveldicht, juist op 't hooge pinxterfeest,
Dat leert verlochenen, hoe Godt, de heil'ge Geest,
Al teffens voorstraelt uit den Vader en den Zoone. —
Nu legt de keizer met zijn purperstaf en kroone
Gewenteld in het bloet, getrapt in bloedigh stof. —
Men ziet geen kerken aen, geen kloosters, koor noch hof,
Gewijt noch ongewijt. — Dat schenden, dat schofferen,
Ontvont de wanhoop, die zich ijdel wil verweeren.*

*De Bosforus verheft zijn kil en bruist in zee,
 En rookt van schuimend bloet. — Zoo huilt van hartewee
 Een vrouw in barensnoot, als deze stad in rouwe.
 Zij roept: „dat niemant trots 't geluk te veel betrouwe!”
 Een stad, die duizent jaer met hondert en noch meer,
 Na haren oorsprong stont, en Rome taritte in eer,
 Gelyck een grenspylaer van Asie en Europe,
 Valt nu de wraek ten buit, en jammert sonder hoope.
 Men steekt het keizerhoofd op eene speer ten spot —
 Ook 't kruisbeelt, bij 't geschrey: „dit is des Christens Godt!”
 De keizerin wort met den zoone en dochter 't zaemen
 Bij haer in 't hofbanket gesleept, en zonder schaemen,
 Geschonden in 't gezicht van bloethont Mahomet,
 Daarna gefabelt op 't gejuich van 't moorsbanket.
 Men voert het overschot der stede in slavernije. —
 Aldus verzonk in bloet dees grijze heerschappije;
 Daar de oude wijsheit van de Grieken schipbreuk lydt. —
 Het is vergeefs gestreên, als Godt u tegenstrydt!*

Hoe veelvuldig en afwisselend is hier de caesuur (drie snijdingen b. v. in den derden regel, en onder die drie twee in één woord)! Hoe fraai loopen de perioden door de versregels heen!

Eenige vragen.

- 1) Wat beteekent eigenlijk het woord prozodij, en kan men ook van prozodij in de proza spreken?
- 2) Wat verstaat men door lengte of kortheid van toon in de syllaben of lettergrepen eener taal? Waarop rust zij uit den aard der zaak?
- 3) Waarom zou men, bij de gesteldheid onzer gewone prozodij, even goed, ja beter misfchien, van hoogte en laagte van toon spreken kunnen?
- 4) Heeft men in de oude talen ook den woordaccent eenigermate in de prozodij tot rigtfoer?
- 5) Waarop grondt zich de quantiteit in de oude talen?

6) Hebben de Grieken en Latijnen hunne verzen *uitgesproken* naar de quantiteit der syllaben, dat is, naar de scanse, gelijk L. VOSSIUS wil, dan wel naar den accent, zoo als BENTLEY dit laatste beweert? Hebben zij b. v. gezegd *cāno* of *cano*, *Italiām* of *Itāliam*?

7) Hoe is de redeaccent of redeklemtoon al wisselbaar, b. v. in den zin: *Hebt gij werkelijk dat engelachtig mooie meisje gezien of gesproken?*

8) Kan niet de redeaccent in enkele gevallen ook van toepassing zijn in onze prozodij?

9) Kan de redeaccent ook den woordaccent vernietigen?

10) In welke gevallen kan de woordaccent meer dan ééne syllabe in een woord treffen?

11) Heeft de redeaccent alleen betrekking tot geheele woorden, of kan hij ook somtijds tot eene enkele syllabe betrekking hebben?

12) Waarom kunnen éénlettergrepige woorden eigenlijk niet gezegd worden quantiteit bij ons te hebben, voor zoo ver wij alleen onzen klemtoon tot maatstaf nemen?

13) Zijn echter op dezen regel niet enkele uitzonderingen ten aanzien van sommige kleine woordjes, als daar zijn *de*, *des*, *den*, *der*, *het*, *men* en foortgelijke, en waarom stuit b. v. de maat van den volgenden versregel:

Op de | kristal | len paan | van het | bevro | zen wa | ter?

14) Waarom is ook de quantiteit van ééne of meer syllaben in drie- of meerlettergrepige woorden onzeker, gelijk mede in tweelettergrepige zaamgefelde woorden of *composita*?

15) Wat kan nader dienen tot opheldering van het zegen in § 193, dat wij onze het meest voorkomende versmaten slechts naar jamben en trochaeën afmeten, en hebben wij evenwel niet enkele versfoorten, die volstrekt naar andere voeten, b. v. naar dactylische, moeten gescaandeerd worden? —

16) Wat valt er aan te merken over de Hoogduitsche navolgingen van de versmaten der Ouden, en uit welken

hoofde zijn dezelve, hoe fraai en prijzenswaardig ook altijd nog in vele opzigten, echter gebrekkig, in vergelijking van die oude voetmaten - zelve?

17) Waarom zijn met dat al dergelijke navolgingen van de rijmlooze versmaten der Ouden, met name van hunne hexameters, in *sonnige soorten* van poëzij (gelijk b. v. in dichtstukken, als die in § 193 genoemd zijn) boven de meeste onzer rijmende versmaten verkieslijk?

18) Op welke gronden zoude eene bepaalde en vaste quantiteit van al onze syllaben moeten berusten, en in hoe vele klasfen van lange, korte en tweeflachtige (*ancipites*) zoude men die syllaben kunnen verdeelen? Welke zwarigheden doen er zich echter tegen eene zoodanige berekening onzer lettergrepen op? Zou men hierbij ook acht op onzen klemtoon moeten geven, of zou men zulk eene quantiteit kunnen verkrijgen door bloot den gezegden klemtoon tot maatstaf te nemen (gelijk dit laatste b. v. de Heer v. ALPHEN gewild heeft)?

19) Welke zijn de verschillende beteekenissen, die men aan het vrij duistere woord *rhythmus* al zoo gewoon is te geven? Waarin verschillen *metrum* en *rhythmus* van elkander?

20) Waarom zoude het, als wij bloot den accent tot maatstaf nemen, voor ons moeilijk zijn de verschillende versvoeten der Ouden in onze taal aan te wijzen? Wat kan nader tot opheldering dienen van de stelling, dat, volgens onzen klemtoon, woorden, als daar zijn: *nacht-lamp*, *toortsgloed*, *kerkkraai* en andere foortgelijke meer geene regt zuivere spondeën zijn enz. enz.?

21) Wat dient tot opheldering van de bepalingen, in §§ 195 en 197 van de woorden *versmaat*, *voet*, *vers*, *gedicht* enz. gegeven?

22) Wat is er nader over de zoogenaamde caesuur of de snijding der verzen op te merken? Welke foorten van caesuren zijn de bevalligste? Door welke voorbeelden laat zich deze leer ophelderen enz.?

23) Waarom mag over het algemeen de caesuur bij ons niet in de middelrust van een' versregel, met name van de Alexandrijnsche verzen, vallen? Wat valt er meer van de *rust* in onze verzen te zeggen?

24) Wat is de reden, dat de zoogenaamde *synaloepha* of verfmelting der stomme *e* in de beginvokaal van een volgend woord (waarvan in § 204) geen regel der prozodij bij onze naaste taalverwanten de Hoogduitschers is? Hoe is het met andere talen te dezen aanzien gelegen?

25) Hebben wij bij onze dichters geene voorbeelden der zoogenaamde *fystole* en *diastole*?

26) Wat valt ten aanzien van het rijm te zeggen? In welke soorten van poëzij is het noodzakelijk? In wat andere zoude men het kunnen misfen? Van wie is het rijm afkomstig? Treft men het in de oudste Duitfche gedichten aan, en wat valt omtrent de zoogenaamde *alliteratie* in de oud-Duitfche en Noordfche poezij, alsmede over de *asfonantien* in Spaanfche en andere gedichten aan te merken? Waarom hebben de Ouden het rijm nimmer gebezigd, of zijn er ook eenige sporen van rijm bij hen aan te treffen? Welke hedendaagfche Européfche natiën maken het meeste werk van rijmelooze verzen? Wie hebben dezelve bij ons verdedigd? Welke versmaten zijn voor rijmeloosheid het meest gefchikt? Zouden rijmelooze Alexandrijnen goed klinken? Vindt men ook bij HUYGENS, HOOFT en andere vroegere dichters rijmelooze verzen? enz. enz.

27) *Apen* rijmt op *rapen*, maar ook op *fchrapen*; *eeuwen* op *geeuwen*, maar ook op *breeuwen*, *fchreeuwen* enz. Is het volkomen hetzelfde, of er op die wijze ééne, dan wel meer letters de eigenlijke rijmklanken voorafgaan, en wat is de gemeene rijmregel?

28) Waarom mag *ei* op *ij* bij ons niet rijmen, b. v. *fijn* niet op *rein*, *weiden* niet op *lijden*? Is daar volgens de tegenwoordige uitspraak nog veel reden voor? Waarom rijmen onze dichters nog wel eens *hart* op *werd*, *ontfermen* op *erbarmen* enz.?

29) Wat is de reden, dat onze poezij tegenwoordig geene zoogenaamde rijke of volle rijmen (*des rimes riches* bij de Franschen) duldt?

30) De Franschen spreken van rijmen voor het oor en oog. Komt dat onderscheid bij ons ook te pas?

31) Heeft men bij onze dichters ook nog andere voor-

ten van eindrijmen en middelrijmen? Wat zijn *faartrijmen*, *tusfchenrijmen* enz., die men hier en daar wel eens aantreft? B. v. VONDEL zingt in zijn allervinnigst, maar tevens allerftoutst en allerdichterlijkst hekeldicht: *Gruwel der verwoesting*:

*Nu zal Goemaer den foel aen fpaenders fukken kloppen,
En met zijn SPREUKEN dees godlooze BREUKEN foppen.*

Welke voorbeelden van gebrekkig rijm kan men bij ons al aanhalen?

32) Waarvan hebben de Alexandrijnfche verzen hunnen naam ontleend? Bij welke andere natiën, dan bij ons, zijn zij in gebruik? Heeft men ze b. v. in het Engelsch? Wat valt omtrent de Hoogduitsche Alexandrijnen aan te merken? Waarin bestaat de voortreffelijkheid van VONDELS Alexandrijnen enz.?

33) Bestaan onze Alexandrijnfche verzen uit jamben, of komen er ook andere voeten in voor? Kunnen zij in allen gevalle op eene *vaste wijze* naar andere voeten dan jamben (of eene foort van jamben) gefcandeerd worden? Waarin hebben de Fransche Alexandrijnen meer afwifeling, dan de onze? In welke opzigten zijn zij daarentegen weér eentooniger? Welke foorten van voeten loopen geheel en al tegen den klemtoon in? Zoude men ook enkele keeren, afwifelingshalve, of tot bevordering van den *rhythmus*, van zulke *antimetrische* voeten gebruik kunnen maken? Wat onderscheid heerscht er al meer tusfchen de Fransche verificatie en de onze? Wat noemen de Franschen *rimes riches*, wat *rimes suffisantes* enz. enz.? Wat valt te zeggen over hunne regels omtrent den zoogenaamden *hiatus* enz. enz.

34) Welke vrijheden hebben zich onze dichters al veroorloofd, b. v. omtrent de geflachten en verbuigingen der naamwoorden, het gebruik der adjectieven, de conjugatie, het bezigen van onduitsche uitdrukkingen, van enkele voor zamengestelde woorden en omgekeerd, van verouderde en nieuwgevormde woorden, van uitlatingen of *ellipses*, van *enallage's* of woordwifelingen, van overtolligheden of *pleonasmi*, van woordvervormingen of *me-*

taplasmi enz. enz. Welke van die vrijheden zijn hun nog te vergunnen enz.?

35) Wat soorten van versmaten hebben wij al? Hoe waren zij vóór den tijd van HOORT? Welke foorten zouden wij nog van andere natiën gepast kunnen overnemen? Is b. v. onze taal geschikt voor de Italiaansche *ottave rime*, voor de sonnetmaten, voor DANTE's *terzinen*, voor de Engelsche *metra* van BYRON en anderen, voor de jamben van SHAKSPEARE en MILTON, voor de oud-Duitsche voetmaten van het *Nibelungen-lied*, de gedichten der minnezangers enz. enz.?

En wat een aantal dergelijke vragen meer zijn.

AANHANGSEL,

*beyattende eene vertaling der in dit handboek
voorkomende aanhalingen uit andere talen.*

Bladz. 12. *Cinq saints* enz. „Vijf omgorde of gegordelde
„ Heiligen droegen, hoewel zeer gezond, in hunnen boe-
„ zem, voorbedachtelijk een zegel met eene teekening.” —
Dat dit louter onzin is, doet niets ten nadeele van hetgeen
wij er mede bewijzen willen.

Bladz. 72. Lord BYRON zingt: *In marble-paved* enz. —
Deze verzen beteekenen: „In het met marmer geplaveide
„ paveljoen, midden in hetwelk eene wel van levend wa-
„ ter zich verhief, wier opborreling eene bezielende koelte
„ verspreidde, en waar zacht-wellustige legerkoetsen eene
„ liefelijke rust ademden, lag ALI ter neder.”

Bladz. 73. SCHILLERS verzen luiden vertaald: „Reeds
„ het bloote gezicht doet aller wangen verbleeken; half dood
„ van schrik stuift de schaar uit een.”

Bladz. 88. *Quelle est cette déesse énorme* enz. — Deze
verzen luiden vertaald: „Wie is die reusachtige godin,
„ of liever, wie is dat wanstaltige gedrogt, dat geheel met
„ ooren en oogen bedekt is; welks stem naar den donder
„ zweemt, en dat, terwijl deszelfs voeten de aarde beroe-
„ ren, de kruin tot in de wolken verheft.”

Wil men eene berijmde vertaling, men neme het met
mijne volgende voor lief.

*Wat schrikgodin komt herwaarts treden,
Of wat gedrogt, misvormd van leden,
Heel 't ligchaam over oor en oog;
Welks stem gelijk is aan den donder,
Welks voeten 't aardrijk steunt van onder,
Welks kruin reikt tot den starrenboog!*

De Franfche dichter, ziet men, bootst VIRGILIUS na.

Bladz. 89. *Medulla amoris, Heinsi!* enz. Letterlijk vertaald: „ô Heinsius, gij merg der liefde, (dat is: gij, die met liefde geheel en al doortrokken zijt). Gij hartje, (dat is: gij lieveling, gij oogelij) van Venus!”

Bladz. 93. *Leviculus sane* enz. Dat is: „Onze Demosthenes was toch wel een weinigje ijdelruitig; hij, die zeide, dat hij zich verlustigd had in dat gemompel van een vrouwtje, hetwelk, bij het water dragen, zoo als in Griekenland het gebruik is, aan een ander toefluisterde: DAT IS NU DIE GROOTE DEMOSTHENES!”

Bladz. 93. *Animula vagula* enz. Dit beteekent: „Allerliefst aardig, zwerfziek zieltje, gij gast en gezellinne des lichaams. In welke oorden zult gij, arm schepfeltje, nu bleekjes, verkleumdjes en naaktjes aanlanden, en niet meer uwe gewone kuurtjes spelen.”

Bladz. 113. *Guter Mond* enz. Dat is: „Goede maan, gij treedt zoo kalm voort door de wolken des avonds.”

Bladz. 124. *Aber die Jungfrau* enz. Deze verzen luiden vertaald in proza aldus: Maar, terwijl Karel telkens tot weggaan aanspoorde, vatte de jonkvrouw den arm des bescheiden jongelings, en vrolijk namen zij nu den weg langs de bruisende molenfluis naar het grasrijke dal, dat zich langs het meer uitstreckte. Zacht aan 's maagdelijns voeten zich klemmend, wapperde haar sneeuw wit gewaad, versierd met rozenroode boordfels, op den adem van het koeltje. Een zijden gaas vloeide verraderlijk - dun om hare schouders en boezem, voor welken een rozenknopje prijkte. Haar aanminnig gelaat werd door een' fijn gevlochten stroohoed beschut, die met korenbloemen omkranst was. — Blinkend tegen het licht, en achteloos door een rozekleurig lint vastgebonden, golfdend onder denzelven, al kronkelend, de donkere lokken. Uit de klep van den bruin-kleurigen handschoen kwam de blanke regterhand poezelig en malsch te voorschijn, dikwerf met den taffen waaijer het aangezigt verkoelende; en, terwijl de linker in 's jongelings arm rustte, speelden de warme, nette vingertjes van het maagdeken zoetjes in zijne hand. Eene huivering van verrukking stroomde door zijne ziel, en, met beklemde adem, drukte hij sprakeloos de kleine hand, die van zijne bevende vingers doorvlochten was. — Dus wandelden

„beiden langzaam door gras en bloemrijke kruiden. — Kre-
 „kelgetjilp klonk van rondom, en bedeesd en bloode gewor-
 „den, en in mijmering verzonken, schroomden zij schier
 „elkanders blik te ontmoeten, en spraken weinig.”

Men moet wel zeer den smaak voor het eenvoudig schoone en liefelijk natuurlijke verloren, men moet wel zeer in de zoogenaamde groote wereld zijn gevoel *befchaafd*, en eindelijk geheel *weggeschaafd* hebben, om in dergelijke beschrijvingen geen' smaak te kunnen vinden. Zij herinneren ons in sommige trekken de bevallige tafereelen, die men in *de Bataafsche Arkadia* van onzen HEEMSKERK aantreft, een boek, dat ten bewijze strekken kan, hoe zoetvloeiend men zich vóór een paar honderd jaren bij ons wist uit te drukken.

Bladz. 134. De aangehaalde, zeer ware verzen van den Engelschen dichter pope luiden in Nederlandsch proza: „Muzijk of toonkunst kan het grievendst hartzeer belezen en lenigen, kan de hevigste verbolgenheid des noodlots ontwapenen. Muzijk kan smart- tot vreugdegevoel verzachten, en streelende gewaarwordingen aan wanhoop en razernij verschaffen. Zij kan onze genoegens hier op aarde verhoogen, en ons een' voorsmaak van de zaligheden des hemels geven.”

In rijm zoude men het meer of min aldus kunnen navolgen:

*Muzijk kan 't grievendst hartzeer temmen,
 En 't wréédste lot tot zachtheid stemmen;
 Muzijk scheidt vreugde uit hellefsmart,
 Giet balsam in het bloedendst hart;
 Muzijk verhoogt het zoet van 't leven,
 En kan van 't beter voorsmaak geven.*

Bladz. 144. *Wodurch giebt sich* enz. Dat is: „Waardoor maakt de genie zich kenbaar? — Juist daardoor, waar- door de schepper zich in de natuur, in het oneindige Al kenbaar maakt. — Klaar en doorzigtig is de aether boven ons, en toch is dezelve van eene peillooze of onmetelijke diepte. Voor het oog ligt dezelve open, maar voor het verstand blijft dezelve eeuwig geheim.”

Bladz. 194. *Matt schon glühte* enz. Dat is: „Kwijnend
„blonk het avondrood reeds in het westen. De eene ster
„voor, de andere na, trad uit den glans te voorschijn, en
„blonk rondom de nog meer helder schitterende maanfikkel.”

Bladz. 206. *Quid puer Ascanius* etc. Dat is: „Hoe vaart
„de jonge Askaan? Leeft hij nog, en ademt hij nog de
„lucht der bovenwereld in?”

Bladz. 210. SCHILLERS aangehaalde verzen luiden vertaald:
„Drievoudig is de schrede des tijds. Schoorvoetend rukt
„de toekomst aan. Pijlsnel is het tegenwoordige ontvlogen.
„Eeuwig stil staat het voorledene.”

Bladz. 212. *Que peuvent contre lui* etc. Dat is: „Wat
„vermogen tegen Hem alle koningen der aarde? Vruchte-
„loos zouden hunne zamenrottingen zijn, om Hem den oor-
„log aan te doen, want Hij heeft zich slechts te vertoo-
„nen, om hun vloekgenootschap tot schande te maken. Hij
„behoeft slechts te spreken, en hen - allen doet Hij in het
„stof terug keeren. Op het geluid - alleen Zijner stem vliedt
„de zee, en siddert de hemel. Geheel de schepping ligt
„voor Hem, als een ijdel niets, en de brooze sterfelingen,
„die wufte speeltuigen des doods, zijn allen voor Zijne oog-
„gen, als of zij niet eens bestonden.”

Metrisch zoude deze verhevene plaats zich aldus eeniger-
mate laten overbrengen:

*Al's aardrijks koningen, wat zouden zij vermogen,
Schoon ze allen tegen Hem vereend ten strijde togen?
Als Hij zich slechts vertoont, verstuipt hun rot, als kaf,
Hij spreekt! en hen omschaduwet de nacht van 't zwijgend graf.
Hij spreekt! — 't Zwerk beeft! — De zee vliedt sidd'rend
met heur golven;*

*Geheel de schepping ligt voor Hem in 't niet bedolven,
En Adams sterfelijk kroost, die hand vol stof en asch,
Is voor zijn Godd'lijk oog, als of 't niet eens er was.*

Bladz. 213. *La terre, le soleil* enz. Dat is: „De aarde,
„de zon, de tijd, alles zal vergaan, en de poorten der
„eeuwigheid zullen zich ontsluiten.”

Bladz. 215. *J'ai vu l'impie adoré* enz. Dit beteekent: „Ik
„heb den goddeloozen op aarde aan zien bidden. Den

„ceder gelijk, verborg hij zijnen trotschen schedel in de
 „wolken. Het scheen, als of hij den donder naar zijne wil-
 „lekeur beheerschte, terwijl hij zijne vijanden onder de
 „voet trapte. Ik ben slechts voorbij gegaan, en zie, hij
 „was reeds niet meer!”

Zie hier mijne berijmde vertaling!

*'k Heb goden-eer den booze op aard' zien schenken;
 Trotsch stond hij daar, den cederboom gelijk;
 Hij hief de kruin tot in der wolken rijk;
 De donder scheen te rollen op zijn wenken;
 In 't diepste stof trad hij zijn haters neer;
 'k Was pas voorbij, en reeds was hij niet meer!*

Bladz. 243. *Daphnis an die Quelle* enz. Dat is: „Daph-
 „nis aan de bron. — Naar u reikhals ik, naar u spoed
 „ik henen, ó gij geliefde bronwel! Uit u schep ik; bij
 „u rust ik, en zie het spel aan der golfjes. Met u boert
 „ik; van u leer ik, om, door lentebloemen aanglagchen,
 „en van nachtegalen begroet, opgeruimd door het leven te
 „wandelen.”

Bladz. 254. De verhevene verzen uit RACINE luiden ver-
 taald: „Hij, die de woede der golven paal en perk weet te
 „stellen, weet ook de zamenspanningen der boozen te stui-
 „ten. Eerbiedig mij voor zijn' heiligen wil buigende, vrees
 „ik God, mijn beminde Abner! en ken geene andere vreeze.”

Die iets berijmds verkiest, neme het met mijne volgende
 nabootsing voor lief!

*Hij, die 't verbolgen meer in kluisters weet te slaan,
 Bedwingt den snoodaard ook, wat deze ook durf' bestaan.
 Vol eerbied voor den wil van 't allerheiligst wezen,
 Mijn Abner! vrees ik God; wat zoude ik meer nog vrezen?*

Bladz. 257. De hoogst kunstige verzen uit de *Louise* van
 voss beteekenen: „Dikwerf en veelvuldig wedijverden af-
 „wifelende toonwijzen met elkander. In tallooze wending-
 „gen stortte diepstromende welluidendheid, bezielde en le-

„vend zich uit. Nu donderde zij akelig, gelijk de tegen
 „het strand opstuivende branding, bij stormgebulder, in de
 „ure bruist, als de kielen kraken, -als de noodfchoten der
 „schipbreukelingen daveren, en als angstgejammer verre heen
 „wegsterft in het geklots der opgeruide golven. Dan vloei-
 „den de toonen onrustig, en al slepend wanklank in za-
 „menklank versmeltend, weemoedig en weenend, even als
 „een bergstroom, opeengeperst, verzucht in de kloven der
 „rotfen. Straks weér kabbelden zij voort, gelijk eene beek,
 „die over gladgefchuurde keifteentjes, door bloemrijk gras,
 „en onder schaduwrijke loofgewelven vliet, en aan wier
 „oever de herderin zich gaarne ter ruste vlijt, terwijl zij,
 „half in droomen verzonken, naar het gemurmél luistert.”

Bladz. 295 *Some by old words* etc. Dat is: „Sommigen
 „hebben door het gebruik van oude woorden roem zoeken
 „te bejagen. In hunne uitdrukkingen waren zij ouder-
 „wetsch, in hunne denkbeelden geheel nieuwerwetsch.
 „Zulke gekunstelde niet - met - allen, in zoo vreemd een'
 „stijl opgedischt, verbazen de ongeleerden, en doen de ge-
 „leerden meesmuilen.”

Aldus zoude het in rijm kunnen klinken:

*Door oude woorden zochten velen roemgewin,
 In schrijffirant ouderwetsch, maar nieuwerwetsch van zin.
 't Gekunsteld broddeltuig moge al den domoor smaken,
 Het lokt een' schamp'ren lach den wijzen op de kaken.*

Bladz. 298. *Chiama gli abitator* enz. Dat is: „De schorre
 „klank der klaroen van den Tartarus roept de bewoners der
 „eeuwige duisternisse te voorschijn.”

Bladz. 298. *Sinnlos wider Gott* enz. Dat is: „Geheel we-
 „zenloos, en onvermogen, om iets tegen God te beramen,
 „storteden, in den afgrond, de geesten der helle, van hun-
 „ne troonen. Te zelfder tijd, dat elk hunner nedertuimel-
 „de, plofte op ieder van hen een rotsklomp, brak onder
 „ieder van hen de diepte onstuimig en krakend in, en don-
 „derend weërgalmdé de hel tot in hare benedenste spelon-
 „ken.”

Bladz. 323. *Sohn der edleren* enz. Dat is: „ó Zoon der „zoo edele sprake Teutonia, (dat is, de Duitfche) die met „hare jongere zuster Iönia (dat is, de Griekfche) op de „bergen van Thracië gaarne om Orfeus dartelde, en door „hetzelfde voedsel der nektardruif in geestdrift ontvlamd „werd.”

Pag. 361. *Wo die Citronen blühen* enz. Dat is: „Waar „de citroenboomen bloeijen, en de goudkleurige oranjeap- „pelen zich met gloeienden glans tufchen het donkere „gebladerte vertoönen.” — Dit zijn regels uit GÖTTE’S „overbekend, en honderd malen in muziek gezet lied, waar- „in het fchoone Italiaanfche meisje, *Mignon* geheeten, „in den *Wilhelm Meister*, haar fmachtend reikhalzen naar „Italië, het land harer geboorte, uitboezemt:

Kennst du das Land, wo die Citronen blühen? u. s. w.

Bladz. 390. TASSO’S verwonderlijk fchoone verzen, waar- in hij ons de minnarijen van den dapperen RINALDO en de fchoone tooveres ARMIDA affchildert, en die in het 16de boek van zijn beroemd heldendicht, *het Verloste Jerufalem* voorkomen: beteekenen: „Ter helft heeft zij haar boezem- „gaas open, en ongefnoerd golven hare lokken op den „adem van het zomerkoeltje. Zij kwijnt van minnedrift, „en het liefelijke zweet, waarmede haar gloeiend gelaat „bedauwd is, geeft het een des te blanker en meer bezield „voorkomen. Gelijk de zonnestraal in het water, zoo tin- „telt haar een wemelend en weelderig lachje in de drijven- „de oogen. Zij hangt over hem gebukt, en hij rust met „zijn hoofd in haren zachten fchoot, en flaat het oog tot „haar omhoog.”

„En gretig zijne hongerige blikken over haar weiden doen- „de, verteert en fmelt hij weg van minnegloed. Zij onder- „wijl neigt zich dikwerf tot hem, nu eens zoete kusjes op „zijne oogen plengend, dan weér ze van zijne lippen zuigend. „En op dat oogenblik hoort men hem telkens zulke diepe „zuchten flaken, dat men zeggen zoude: thans ontfnapst hem „zijne ziel, en verhuist geheel en al in de hare. — De beide

„oorlogshelden staren uit hunnen schuilhoek vol verbazing op deze verliefde bewegingen.”

In mijne volgende berijmde vrije navolging heb ik gepoogd een' flauwen nagalm van de heerlijke muziek des oorspronkelijken te doen hooren :

*Haar borst is half onthuld; geen sneeuw kan blanker zijn;
 Los vliegt heur gouden haar, waarmede de zcfjrs kozen;
 Een dauw van lieflijk zweet paart zily'ren liefschijn
 Bezielend aan den gloed, waarvan haar wangen blozen;
 Zacht speelt een lachje in 't oog, gelijk in 't kristallijn
 Des dauwdrops 't licht herkaatst, en 's uchtends jonge rozen.
 Gezegen in haar' schoot, rigt hij het hoofd omhoog
 En staart haar smachtend aan met liefde-dronket oog.*

*En tot in 't diepst der ziel verteerd door minnegloed,
 Blijft hij aan al haar schoon met vlammenblikken hangen:
 Vaak neigt ze zich naar hem, aâmt kusjes, hemelzoet,
 Hem weg van 't oog, — of zuigt ze van zijn' mond en wangen.
 Zijn boezem schokt en hijgt, dat ieder denken moet:
 Thans breekt des jonglings ziel de klusters, die haar prangen,
 Thans, thans verlaat zij hem, thans woont zij heel in haar. —
 De helden zien verbaasd van ver 't verliefd gebaar.*

Tot nadere opheldering nog diene, dat de jeugdige RINALDO de dapperste der helden was, die onder GODFRIED VAN BOUILLON, ten tijde der kruistogten, uittogen, om het graf van Christus op de Saracenen te veroveren, welke verovering, zoo als men weet, het onderwerp van TASSO's wereldvermaard heldendicht uitmaakt. De hel verzette zich, gelijk de dichter het voorstelt, met alle list en geweld tegen het ontwerp der Christenen, en trachtte onder anderen, door middel van ARMIDA, de schoonste jonkvrouw uit het Oosten en nicht van den tovenaer IDRAOT, den heldenjongeling RINALDO in de strikken der zinnelijkheid te verwarren, en hem uit het leger der Christenen weg te troonen. Dit gelukt voor een' tijd lang. De beschrij-

ving hiervan en van al de verleidingskunsten, door ARMIDA gebezigd, behoort voorzeker tot het schoonste en schilderachtigste, dat de poëzij ergens ter wereld heeft opgeleverd.

Bladz. 395. Des voortreffelijken en altijd oorspronkelijken SCHILLERS gemoedelijke verzen luiden in proza: „Veel spreken en droomen de menschen van betere toekomstige tijden. Men ziet elk hunner rennen en jagen naar een gelukkig en gouden doelwit. De wereld wordt oud; zij wordt op nieuws weder jong, maar de mensch blijft telkens op verbetering hopen.”

„De hoop voert hem het leven in. Zij wappert en dartelt reeds om het vrolijke knaapje. De jongeling wordt door haar' tooverglans in geestdrift ontfoken, en met den grijsaard wordt zij niet begraven. Eindigt hij toch in het graf zijne vermoeijende loopbaan, zoo plant hij de hoop nog aan deszelfs ingang.”

„Ook is het geene vleiende begoocheling, die slechts in het brein der dwazen is uitgebroeid. Neen, diep in het harte wordt het ons luid verkondigd, dat wij tot iets beters geboren zijn. En hetgeen die stem in ons binnenste spreekt, zal ons hopen gemoed wel niet te leur stellen.”

Goedgunstige lezers zullen misfchien hier eene plaats aan mijne volgende berijmde vrije navolging vergunnen.

*Steeds droomt men en spreekt men met vrolijk gevoel
Van be're toekomstige dagen;
Naar een gouden, een heilrijk, een heerelijk doel
Zien wij iederen sterveling jagen.
Wat verou'dre en verjonge, als in eeuwigten kring,
De mensch hoopt gestadig verbetering.*

*De Hoop biedt aan 't knaapjen haar' bloesemkrans aan,
In den lagchenden uchtend van 't leven;
Haar tooverglans schittert op 's jongelings baan;
Zij blijft ook den grijsaard omzweven;
Immers, daalt hij ten grave, van 's levens reis moe,
Lacht de Hoop aan de grafdeur hem minzaam nog toe.*

*Neen, het zijn ook geen klanken, verstoken van zin,
Die dwazen ons vleijend doen hooren;
Neen, verstaanbaar fluistert het hart-zelf ons in:
„Gij zijt tot iets beters geboren!”
En die stem, die in 't binnenst zich hooren ons doet,
Misleidt niet ons hopen, geloovend gemoed.*

Bladz. 397. Mijne Hoogduitsche zaménfianfing luidt ver-
taald: „Het breed- of kousebreiders-garen der meid van
„den dorpspastoor brak of scheurde. — Verschrikt sprak
„daarop de stijfhoofdige papenvriend, de proost, tot den
„grofgebeenden (grofbeenigen of grofledigen) tuinier, die
„in het park met het van den spijker genomen entmes de
„enttakjes (of het entrijs) niet entte, en pligtvergeten in
„den tuin het ooft der perfikkeboompjes, te juister tijd,
„niet afplukte: hals, die gij zijt!”

Bladz. 399. SCHILLERS treffend dichtstukje beteekent let-
terlijk: „Het eikenwoud bruist. De wolken jagen. Het
„meisje zit aan het groen des oevers. Met geweld, met
„geweld breken zich de golven (tegen het strand), en zij
„zucht den donkeren nacht in, terwijl haar oog droevig staat
„van het weenen.”

HET MEISJE.

„ „Het hart is gestorven. De wereld is ledig, en wat
„ „begeerlijk is heeft zij verder niets meer overig. ó Gij,
„ „Heilige, roep uw kind toch terug! Ik heb het geluk der
„ „aarde genoten. Ik heb mogen leven en beminnen.””

DE GENIUS OF BESCHERMHEILIGE.

„ „Tè vergeefs vloeijen de tranen. De klaagtóon wekt
„ „de dooden niet op. Maar zeg mij, wat de ziel, na de
„ „verdwenen vreugde der zoete liefde, kan troosten en
„ „heelen, ik, de Hemelsche, zal het 'u niet weigeren.””

HET MEISJE.

„ „Al vloeijen de tranen ook vruchteloos, al moge de
„ „klaagtoon de dooden niet opwekken, toch zijn, na
„ „de verdwenen vreugde der schoone liefde, de smarten

„ en klagtoon dier liefde voor een treurend gemoed het
 „ zoetste geluk hier op aarde.”

Wilt gij, geachte lezer! eene metrische en vrije naboot-
 sing van dit echt poëtisch en romantisch - schoon stukje, ver-
 schoen dan het gebrekkige der volgende :

*Het stormt in de eiken ;
 Woest huilt het noord ;
 Droef zit het maagdsken
 Aan 's landstrooms boord ;
 De golven steig'ren , al schuimend , omhoog ;
 Ten donkeren nacht staart zij in met een oog ,
 Gezwollen van bittere tranen .*

„ *Het hart is gestorven ,
 En ledig de aard ;
 Wat biedt mij de wereld
 Meer wenschenwaard ?
 Roep tot u weér , ó Heil'ge ! roep tot u weér uw kind !
 'k Was gelukkig en zalig , 'k heb geleefd en bemind ,
 'k Heb het zoetste der aard' mogen smaken .*”

De Heilige of Genius antwoordt :

„ *De tranenstroom biggelt
 Vergeefs van de koon ;
 Geen klagtoon wekt immer
 De sluim'rende doên ;
 Maar noem mij , wat balsam kan gieten in 't hart ,
 Dat treurt om de ontslaapnen , dat wegwijnt in smart ,
 Ik , de Hemelsche , zal 't u niet weig'ren .*”

Ach , roept het meisje uit :

„ *Laat bigg'len de tranen
 Vergeefs van de koon ,
 Geen klagtoon wekke immer
 De sluim'rende doên ;*

*De lieflijkste balsem voor 't minnende hart,
Dat treurt om de ontslaapnen, dat wegwijnt in smart,
Zijn de tranen der liefde om de ontslaapnen."*

Bladz. 405. De verzen van den Engelschen dichter SHAKESPEAR, in welke de grijze koning LEAR, die door zijne dochters op de ondankbaarste en snoodste wijze behandeld is geworden, en thans, van zinnen beroofd, als balling en bedelaar, moet omzwerven, onder een heftig onweder des nachts, zijne vervloekingen tegen de menschheid uitbraakt: luiden letterlijk vertaald aldus: „Blaast, winden, dat uwe
„kaken uit een barsten! raast, loeit! Gij water-ontploffingen en waterhoozen, plast los, totdat gij onze klokke-
„torens overstroomd, hunne weêrhanen verdrongen hebt!
„Gij zwavelrijke vlammen, die uitvoerders van gedachten,
„en voorloopers van eiken-klievende blikfemschichten zijt,
„verzengt mijn grijs hoofd! En, gij, ó alles schuddende
„donder, pletter de dikke rondheid dezes aardbols (den
„hollen kloot dezer aarde) effen! Verbrijzel de vormen
„der natuur, en vernietig op eens alle zaden, waaruit de
„ondankbare menschen voortspuiten!”

Bladz. 406. *Chiama gli abitator* enz. zie hier boven op bladz. 298.

Bladz. 406. *A peine nous* enz. Dat is: „te nauwer-nood reden wij Trezene's poorten uit.” — Verzen uit de *Phèdre* van RACINE.

Bladz. 406. *Namque morantes etc.* Dat is: „Want de
„sammelaars worden verwijtend aangepord door den schor-
„ren klank van krijgsklaroenen, en men hoort een geluid,
„dat het gebroken geschal (geschater of geschetter) van
„trompetten nabootst.” Verzen uit het vierde boek der land-
gedichten van den Latijnschen dichter VIRGILIUS, ter plaatse, waar hij de werkzaamheden der bijen beschrijft.

Bladz. 411. De verzen van den Heer DE LA MARTINE, luiden, in proza vertaald: „Dat een ander u antwoorde,
„ó wijzen der aarde; wat mij betreft, ik heb uwe dwaling
„gevloekt; ik bemin, ik moet dus hopen. Onze zwakke
„rede raakt verward en verbijsterd, maar, schoon ook de
„rede zwijge, het hartsgevoel wederlegt u. Ja, wat mij
„aangaat, al zag ik ook in de vlakten des hemels de starron

„ uit hare vaste loopbanen wijken, in de Aetherische vel-
 „ den tegen elkander horten, en blindelings door de fide-
 „ rende hemelen stuiven; al hoorde ik ook de aarde kra-
 „ kend tot gruzelen spatten; al zag ik haar ook, eenzaam
 „ rondloend en over de vernietiging der menschen jam-
 „ merend, ver van alle zonnen, omdobberen, en zich in de
 „ gewesten des eeuwigen nachts verliezen; — al bleef ik-
 „ alleen ook, als laatste getuige van die rouwtooneelen,
 „ en omringd van bajert, dood en duisternis, in de scep-
 „ ping overig, toch, in weêrwil mijner siddering, zoude ik
 „ op u, ó goed en onfeilbaar Wezen, blijven hopen, en,
 „ van den terugkeer des eeuwigen morgenroods mij verze-
 „ kerd houdende, op het puin der werelden u geloovig ver-
 „ beiden!”

Op de volgende wijze heb ik deze schoone plaats in
 versmaat meer of min gepoogd na te volgen:

*ó Wijzen dezer aarde, een ander straffe u logen,
 Ik vloek uw dwaling! — 'k min! — Zou ik niet hopen mogen?
 De zwakke rede suft, en raakt in 't spoor verward;
 Maar, schoon 't verstand ook zwijge, u wederlegt ons hart.
 Neen, zag 'k ook in de lucht, doorbulderd van orkanen,
 Der starren gouden heir wegsling'ren uit haar banen,
 En schokken tegen een, beroofd van licht en gloor,
 En hollen blindelings de ontroerde heem'len door;
 Zonk ook deze aarde in puin, moest alles op haar sterven;
 Zag ik haar' bol, aan 't eind der schepping, eenzaam zwerven,
 Nooit door een zon bestraa'd; — klonk daar in d' eeuw'gen
 nacht*

*Om haar vernietigd kroost haar doodsche jammerklagt;
 Bleef ik, van bajert, graf en duisternis omgeven,
 Het allerlaatste dan van 't sचेप's len'heer in 't leven,
 Toch in die woestenij, ó Wezen, groot en goed,
 Zoudt gij het anker zijn van hoop voor mijn gemoed!
 Op 't puin van werelden zou 'k nog op u vertrouwen,
 En hopen eens bij u weêr 't eeuwig licht te aanschouwen!*

Bladz. 415. *Il ne sait pas etc.* Dat is: „Hij weet niet,
 „ dat men ook zelfs in het Fransch zeer fraaije afleidingen

„en zamenstellingen heeft, waarvan het stamwoord echter „zeer plat en laag is, gelijk men het ziet in de woorden „PETILLER EN RECULER.” —

Cul-de-lampe is eene foort van drukvignetje, *cul-de-jatte* iemand, die kreupel aan beenen en schenkels is — *cul-de-verre* het onderdeel of de bodem van een glas.

Bladz. 416. De verzen van SCHILLER beteekenen: „Dierbare vrouw, ó bedwing toch uwe tranen! Vurig reikhals, ik naar den strijd, want deze armen beschutten Troje. „Voor de heilige altaren der goden kampend, sneuvele ik „en dale, als redder des vaderlands, naar den Stygischen „vloed neder.”

Onze SPANDAW heeft, zoo als ik mij op dit oogenblik eerst weder herinner, deze plaats ergens, op de volgende wijze, fraai vertaald, maar hierbij het woord *wijf* gebezigd, dat mij echter, gelijk gezegd is, naar ons *tegenwoordig* taalgebruik in den deftigen stijl van een gedicht, als dat van SCHILLER, niet edel genoeg meer voorkomt.

*Dierbaar wijf! staak uw geweene en klagten;
Naar den veldslag is mijn hijgend smachten;
Door deez' arm wordt Pergamus behoed:
Kampend voor het heiligdom der goden,
Red ik 't vaderland uit al zijn nooden,
En stijg neder in den donk'ren vloed.*

Bladz. 424. *Arma virumque cano*. Dat is: „Ik bezing „de wapenen en den man, die het eerst van de landpalen „van Troje enz.” — Aanhef van VIRGILIUS heldendicht, de „*Aeneïs*.

Bladz. 436. *Sans la langue etc.* Dat is:

*Kortom, het grootst vernuft, wat hij ook onderneemt,
Schrijft — 't kan niet misfen — slecht, is hem de sprake vreemd.*

Bladz. 436. Des alom vermaarden GÖTTE's luimig en kluchtig rijmpje, dat ik onlangs met een fraai er bijgevoegd plaatje in een' Duitschen Muzen-almanak vond, beteekent: „Daar had ik een' kerel bij mij ter maaltijd, van wien ik

„niet eens zeggen wil, dat hij mij tot last was. Ik had zoo
 „naar gewoonte mijn' dagelijkschen pot; waaraan zich de
 „vent den buik dik heeft gevreten, en voorts nog tot na-
 „gereg't hetgeen mijne provisiekamer opleverde. Maar naau-
 „welijks is de kerel tot berftens toe vol, of de Booze vaart
 „hem in het lijf, en hij gaat bij mijn' buurman allerlei
 „kwaad over mijn eten babbelen; „de soep had wel wat
 „kruidiger mogen zijn; het gebraad wat bruiner; de wijn
 „wat ouder en lijviger.” — Donder en bliksem! die fatan-
 „sche kerel! Slaat hem dood, dien hond! Het is waarach-
 „tig een Recensent!”

Zie hier den kluchtigen inval, in een Hollandsch rijm-
 kleedje gestoken:

*Kijk, 'k had een' kerel daar te gast!
 Niet eens zal ik zeggen, hij was mij tot last;
 Ik had zoo wat mijn daaglijksch eten;
 Den buik vol heeft de vent zich gevreten;
 Ook 't geen voor desfert mijn provisiekast had.
 Maar pas is de lummel ter keel toe zat,
 Of de duivel port hem bij de bureu te rabb'len,
 Te wauw'len, en over mijn eten te babb'len,
 „De soep had veel kruidiger moeten zijn,
 Wat bruiner 't gebraad, wat ouder de wijn.”
 De drommel haal' zoo'n leelijken vent!
 Slaat hem dood, dat beest! Het is een Recensent!*

Als eene aardigheid van den in Duitschland vergoden GÖ-
 THE, en als gerigt tegen sommige domme en waanwijze
 beoordeelaars, kan zoo iets er door. Anders zoude het
 ruw - krachtig genoeg zijn.

Bladz. 440. *Indomptable taureau.* Dat is: „Het was
 „een ontembare fier, een onstuimige draak. Deszelfs rug
 „krult zich om in bogtige wrongen.”

Bladz. 450. *Illū inter* enz. Dat is: „Zij heffen onder
 „elkander met groote kracht de armen omhoog!” De dich-
 „ter schildert de Cyklopen af, bezig met smeden.

Bladz. 61. *Der Sturmbesieger u. s. w.* Deze plaats van

KLOPSTOCK (verzuimd hier boven te vertalen) luidt in het Nederlandsch: „De stormbedwinger (stormbeheerscher, „stormoverwinnaar, stormverwinner) verhaalt, dat er in „den Oceaan des verren Noordens een eilands-berg gevonden wordt, die een' vlammen-voorspellenden damp, als „stuwde (wentelde, dwarrelde) hij wolken omhoog, ten „hemel stuwt, vervolgens de hooge vlammen bij stroomen „uitgiet (letterlijk: de hooge vlammen stroomt) en mijlen „ver krakende rotsklompen werpt (uitbraakt, ze mijlen ver „wegflingert.)”

Met behoud meer of min der woordschikking en der rijmlooze versmaat van het Hoogduitsch zou de plaats in het Hollandsch kunnen luiden:

De stormbedwinger verhaalt:

*In den Oceaan ginds van 't verre Noord is een eilands-berg,
Die vlammen-voorspellenden damp, als stuwde hij wolken, stuwt,
Dan uitstort de hooge vlammen en mijlen lang krakende rots-
sen werpt.*

BIJVOEGSEL.

Nog eenige vragen, tot wat meerder uitbreiding van diegene strekkende, welke hierboven op bladz. 369 over onze Nederlandsche taal, en letterkunde voorkomen. (*)

1) Men spreekt vaak van Kelten. Zouden zij in de oudste tijden ook hier te lande woonachtig, in taal en voorkomen geheel verschillend van de Germanen, of slechts een vroeger hier gekomen stam van Germanen geweest zijn? Zou men door hen ook 't aloude verschil tuschen Opper- en Nederduitsehe tongvallen (bl. 350), veel reeds van 't Germaansch in het tegenwoordige Fransch (bl. 346), den meerderen zamenhang dier laatste taal met ons Hollandsch (bl. 360), de Nederduitsehe kleur van het Deensch, Zweedsch enz. (bl. 352), enkele grondtrekken van het Friesch (bl. 358) en wat dies meer zij, voor een deel kunnen verklaren? — Mitsgaders wat foortgelijke vragen over dit duister onderwerp al meer zijn.

1*) Schoon de schriften van eenen MAERLANT, MELIS STROKE en JAN VAN HELU bepaaldelijk zoo al de oudste stukken van belang zijn, die 1) in een volkomen kennelijk, van Opper- en Nederduitsch onderscheiden Nederlandsch zijn geschreven, 2) de tijd van wier ontstaan genoegzaam zeker is, en 3) de namen van wier makers tot ons zijn overgekomen, zijn er echter geene oorkonden van vroeger dagteekening, waarin ook de Nederlandsche tongval zich reeds vrij duidelijk openbaart? Wat geldt te dezen aanzien b. v. van eenige Psalmen, (waarover een woord in § 167) wat mischien van eene enkele oud-Nederlandsche keur of handvest enz. enz.? Onder welke wijzigingen moct

(*) Hoewel de beantwoording van deze, en van een aantal andere foortgelijke vragen in mijne voorlezingszelve te huis behoort, heb ik het echter niet ongepast gevonden, die vragen hier in te laschen, om indiervoege, door enkele staaltjes, jonge lieden te doen gevoelen, wat er al zoo bij de behandeling van de geschiedenis onzer letterkunde te onderzoeken en te beantwoorden valt. De vragen op bladz. 369 en volg. kwamen mij, bij nader inzien, wat te kort en weinig voor.

men in het algemeen het zeggen: dat de aanvang onzer Nederlandsche taal, en letterkunde zich van het laatste der dertiende eeuw dagteekent, altijd verstaan?

2) Wien heeft men als den schrijver van den zoogenaemden *Esopet*, of *Fabelen van Esopus*, welke oud-Nederlandsche vertaling door sommigen tot de dertiende eeuw gebragt wordt, aan te zien?

3) Van welke vermoedelijke dagteekening, en van welken aard zijn de voornaamste meer of min bekende oud-Nederlandsche ridder-romans, als b. v. die van *Karel en Elegast*, van *Walewein*, van *de Kinderen van Limborch*, van *Ferguus en Galiëns*, van *Florys en Blansfloeer*, van *Seghebyn van Jerusaleem* enz.?

4) Is de zoogenaamde *Starrekunde of Natuurkunde van 't Geheelal* ook tot de dertiende eeuw te brengen? Wie is de maker van dat werkje? Heeft men nog andere soortgelijke geschriften?

5) In welk tijdperk behoort de oud-Nederlandsche bejiming van *Reintje de Vos*?

6) Kan men de oud-Nederlandsche letter-werken, opgenoemd in § 173, allen tot de veertiende eeuw brengen? Ten aanzien van welke onder dezelve is zulks eenigzins onzeker? Zijn er, behalve de gemelde, nog andere stukken uit die eeuw?

7) Moet men CLAES WILLEMSZ voor den dichter van den zoogenaamden *Minnen-loep*, of *der Minnen loep of loop* houden?

8) Welke schrijvers uit de veertiende eeuw mag men vermoedelijk Noord-, en niet Zuid-Nederlanders noemen? Was b. v. WILLEM VAN HILDEGAERTSBERCH een Hollander, of een Vlaming?

9) Kan men de Delftsche bijbelvertaling van 1477 (waarover LE LONG; *Boekzaal der Nederduitsehe Bijbels*) reeds tot de veertiende eeuw brengen?

10) Bestaan er tegenwoordig nog hier en daar Rederijk-kamers in Noord- en Zuid-Nederland? In hoe ver kan men het bestaan der Rederijkers of Retroziijnen reeds uit de veertiende eeuw dagteekenen? Waarin verschillen zij van de zoogenaamde *Sprekers*? Wat waren hunne *Landjuweelen* en *Haagspelen*? Wat noemden zij *Refereynen*, *Kniedichten*, *Spelen van Sinne*, *Kluiten*, *Batementen* enz.

11) Hoedanig was de staatkundige toestand der Nederlanden in de vijftiende eeuw, en welke was deszelfs invloed op onze letterkunde? Wat valt er van verschillende schrijvers, meest Brabanders en Vlamingen, uit die eeuw te zeggen; b. v. van ANDRIES DE SMIT, (schrijver der *Excellente Chronyke van Vlaenderen*), ANTHONIS DE ROVERE, JAKOB OF ADAM VILT, LAMBERTUS GOETMAN, DIRK VAN MUNSTER, GERARD ROELANTS, JAN VAN DALE enz? Wat is er van hunne meest smakeloze geschriften bekend? In hoe ver verdienen dezelve eenige belangstelling? Welke, meer bepaald gezegde Noord-Nederlandsche of Hollandsche schrijvers heeft men in dat tijdperk?

12) Waaraan moet men het toefschrijven, dat onze taal, vooral in de vijftiende en zestiende eeuw, zoo bezoedeld werd met bastaardwoorden, en gingen Noord-Nederlandsche schrijvers aan dat euvel even zeer mank, als over het algemeen de Zuid-Nederlandsche? Vindt men voor het overige ook uitzonderingen op die taalverbastering?

13) Welke is de staat en gang onzer letterkunde in de zestiende eeuw geweest? Waar bloeide dezelve staande die eeuw meer, in het Zuiden, of in het Noorden der Nederlanden? In hoe ver verschilt in dat opzigt het begin van het einde dier eeuw? Waardoor begon de beoefening onzer letterkunde in Braband en Vlaenderen, na het midden der zestiende eeuw, allengskens meer en meer te verflaauwen?

14) Welke zijn de werken en verdiensten der Zuid-Nederlandsche schrijvers uit de zestiende eeuw, b. v. die van ANNA BYNS, MATTHYS de CASTELEYN (*Excellent Poëet Moderne* bijgenaamd), CORNELIS VAN GHISTELE, MARCUS

VAN VAERNEWIJCK, COLYN VAN RIJSSELE, JAN UTENHOVEN, FRANS FRÆET, JAN FRUYTIERS, EDEWARD DE DEENE, FILIPS VAN MARNIX, Heer van *St. Aldegonde*, (die in vele opzigten zoo goed een Noord- als Zuid-Nederlander te noemen is) PETRUS DATHENUS, den bekenden Pfalmberijmer, LUCAS DE HEERE, PETER HEYNS, JAN BAPTESTA HOUWAERT, FILIPS NUMAN, JERONIMUS VAN DER VOORT, KAREL VAN MANDER, CORNELIS VAN KIEL OF KILIANUS, (den schrijver van het bekende, onschatbare oud-Nederlandsche woordenboek) CHRISTOFFEL PLANTIJN OF PLANTINUS, EMANUEL VAN METEAREN, (verdienstelijk historieschrijver) en meer anderen, die in het begin, in het midden, of op het einde der zestiende eeuw in Brabant en Vlaanderen gebloeid hebben?

15) Welke schriften van eenig belang heeft Noord-Nederland in de zestiende eeuw opgeleverd? En wat in het bijzonder zijn de verdiensten van DIRK VOLKERTSZ. COORNHERT, ROEMER VISSCHER, en HENDRIK LAURENTSZ. SPIEGEL, geboren de eerste in 1522, de tweede in 1547, en de derde in 1549? In hoe ver kan men vooral deze drie mannen als grondleggers van een' beteren smaak bij ons aanzien?

16) Welke zijn de verschiltende, zoo grootere als kleinere oorzaken, dat onze Vaderlandsche letterkunde, geheel de zeventiende eeuw door, vooral echter tijdens derzelver begin en midden, in Noord-Nederland, of in de toen zich afgescheiden hebbende Vereenigde Zeven Provinciën zoo bloeide, en waardoor is zij in de Zuidelijke Nederlanden, die vroeger veel meer schrijvers dan de Noordelijke hadden opgeleverd, gedurende de zeventiende en achttiende eeuw tot op onze dagen toe, blijven stilstaan, ja, mitsgaders de geheele Nederlandsche taal, daar meer en meer in verval geraakt? Op welke schrijvers van eenige verdiensten hebben evenwel Brabant en Vlaanderen in de gemelde tijdperken toch nog kunnen roemen?

17) Met welk regt verdienen PIETER CORNELISZ. HOOFD, (geb. 1581, gest. 1647) JOOST VAN DEN VONDEL, (geb. 1587, gest. 1679), JACOB CATS, (geb. 1577, gest.

1660) en CONSTANTIJN HUYGENS, (geb. 1596, gef. 1687) boven alle overige schrijvers als de vier grootste mannen onder de Nederlandsche letterkundigen der zeventiende eeuw te worden aangezien?

18) Uit welk oogpunt moet men de tooneelspelen van een der vroegste vernuften uit de zeventiende eeuw, die van GERBRAND ADRIAANZ. BREDERO, (geb. 1585, gef. 1618) beschouwen? Hoedanig was over het algemeen de toestand, en het heerschend karakter van ons Vaderland, tooneel in de vijftiende, zestiende en achttiende eeuw?

19) Verdient HUGO DE GROOT (geb. 1583, gef. 1645) ook onder de Nederlandsche letterkundigen, dat wil zeggen, die in het Nederlandsch geschreven hebben, met eenigen lof vermeld te worden? En zoo ook DANIEL HEINSIUS, KASPAR VAN BAERLE, benevens andere dergelijke, en anders meer door hunne Latijnsche schriften bekende en alomtetoefende mannen?

20) Welke zijn de schriften, welke de meerdere of mindere verdiensten van DIRK RAFELSZ. KAMPVUIZEN, JOHAN VAN HEEMSKERE, JEREMIAS DE DECKER, DANIEL JONCKIJS, JAN VOS, GERARD BRANDT, GEBERT JAPICK OF JACOES, JOHANNES VOLLENHOVEN, WILLEM VAN FOCHEINROCK, JOACHIM OUDAEN, JOAN VAN BROEKHUIZEN, JOHANNES ANTONIDES VAN DER GOES, JAN LUIKEN, LUCAS ROTGANS en eene wolk van andere Hollandsche vernuften, die in den loop der zeventiende eeuw, vroeger, of later, geboren, en in Nederlandsche poëzij of proza geschreven hebben?

21) Kan men het er met regt voor houden, dat de Nederlandsche proza in de zeventiende, en voorts ook in de achttiende eeuw, met een even gelukkig gevolg bij ons beoefend is geworden, als de Nederlandse poëzij, en zoo niet, wat is hiervan dan de reden? Welke goede proza-schrijvers, en in wat soorten van proza heeft de zeventiende eeuw opgeleverd? Hoe stond het in die eeuw bij ons met de kanselwelsprekendheid, welke in Frankrijk

toen zoo zeer bloeide? Hoe met de balie- en staatkundige welfprekendheid enz. enz.?

22) Krachtens welke oorzaken vinden wij bij de Nederlandsche dichters, die tegen het laatste der zeventiende eeuw bloeiden, over het gemeen minder vuur en geestverheffing, met andere woorden, minder stoutheid, oorspronkelijkheid en levendigheid van poëzij, dan bij de vroegere dichters dier eeuw? In wat opzigt zijn zij echter boven de laatstgemelden te stellen?

23) Hoedanig was de toestand der Nederlandsche letterkunde in het begin en midden der achttiende eeuw, en waarin en waardoor onderscheidde zich die toestand van dienjenigen, welke in het begin der zeventiende eeuw plaats had gevonden?

24) Met welk regt, en onder welke wijzigingen mag men HUBERT KORNELISZ. POOT, (geb. 1689, gest. 1733) en DIJK SMITS, (geb. 1702, gest. 1752) de twee voortreffelijkste dichters heeten, die de eerste helft der achttiende eeuw verfiert hebben? Welke overeenkomst zou men tusschen POOT en den vroeger gebloeid hebbenden Frieschen dichter GYSBERT JARIX kunnen aanwijzen?

25) Als BIERA LANGENDIJK, (geb. 1683, gest. 1756) eenigzins met TERENCEUS, MOLARE en andere vithoofsfabel blijfeldichters van vroeger of later tijd te vergelijken?

26) Kan men den *Abraham de Aartsvader* van ARNOOLD HOOGVLIET, (geb. 1687, gest. 1763) met regt een Heldendicht noemen, gelijk zulks door sommigen gedaan is, en wat valt over dit en over andere soortgelijke historisfche dichtflakken in onze letterkunde aan te merken?

27) Verdient SIJBRAND FEZTAMA (geb. 1694, gest. 1758) zoo laag gesteld te worden als wel eens geschiedt, en hebben, met name, zijne Alexandrijnsche verzen werkelijk die eentoonigheid en vervelende gladheid van maat, door sommigen aan dezelve te last gelegd?

28) Wat is het hoofdgebrek, dat F. DE HAES en een aantal foortgelijke dichters der achttiende eeuw den eere-naam van echt dichterlijke vernuften dikwerf onwaardig maakt?

29) Waardoor onderscheidt zich het doorluchtig Friessche broederenpaar WILLEM, (geb. 1710, gest. 1768) en ONNO ZWIJER VAN HAREN (geb. 1713, gest. 1779) op zulk eene voordeelige wijze van een aantal der overige dichters uit de achttiende eeuw? Is de *Friso* van den eerstgemelden werkelijk een Heldendicht, (gelijk zelfs de beroemde Hoogduitsche dichter KLOPSTOCK het ergens zoo genoemd heeft) en welke zijn de verdiensten, welke de gebreken van dit in vele opzichten uitmuntend gedicht? Bieden de *Gezeten* van ONNO ZWIJER VAN HAREN punten van vergelijking met den *Friso* aan, en in hoe ver is dit eerstgemelde beroemde, schoon van stijl mischien wel eens wat te uitvoerig dichtstuk Episch te noemen? enz. enz.

30) Wat ontfiert de anders vaak kunstige en vernuftige poëzij van wijlen den Groningschen Burgemeester LUCAS TRIP (geb. 1712, gest. 1783)?

31) NICOLAAS SIMON VAN WINTER (geb. 1718, gest. 1795) en zijne echtgenootte LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN (geb. 1722, gest. 1789) worden met grooten lof onder de Nederlandsche vernuften der achttiende eeuw genoemd. Waarop is die lof gegrond? — In hoe ver zijn de *Jaargetijden* des eerstgemelden een oorspronkelijk werk te heeten? Wat geldt van zijn *Amstelstroom*, en wat valt in het algemeen over deze zoogenaamde *Stroomdichten* (een vak van poëzij, onzer letterkunde bijzonder eigen) op te merken? Is de *Germanicus* van LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN, door HELMERS in zijne *Hollandsche Natie* wel eens kennelijk nagevolgd, even Episch als de *Friso* van WILLEM VAN HAREN, en kan men des geleerden Engelschmans BOWRING's gisping aier dichteres goedkeuren? enz. enz.

32) Welke trekken van overeenkomst, of van verschil heeft de laatstgemelde LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

met de bekende dichteres JULIANA CORNELIA, Baronesse DE LANNOY (geb. 1738, gest. 1782)?

33) In den trant van welke Engelsche en Fransche geschiedschrijvers heeft de beroemde Fries SIMON STIJL zijn geschiedkundig werk *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden* geschreven? Welke zijn de groote en eigenaardige verdiensten van dit geschrift, dat in vele opzigten klasiek mag heeten? Door welke letterkundige voortbrengselen in proza of poezij heeft SIMON STIJL zich al meer beroemd gemaakt? In welke opzigten kan hij met HOOFT vergeleken worden?

34) Kan men onzen Nederlandschen geschiedschrijver JAN WAGENAAR (geb. 1709, gest. 1773) in éénen rang plaatsen met ROBERTSON, HUME, GIBBON, JOHANNES VON MÜLLER en andere soortgelijke geschiedschrijvers, die buiten 's lands, vroeger of later, in de achttiende eeuw gebloeid hebben? Wat valt van zijne waarheidsliefde, van zijn geest van opmerking, van zijn stijl enz. te zeggen? Waarin komt hij, als geschiedschrijver overeen, waarin verschilt hij met en van onze vroegere geschiedkundigen HOOFT, BRANDT enz. enz.? Wat al meer geschiedkundige geschriften uit de jongstverloopen eeuw mogen bij ons met eenigen lof vermeld worden?

35) Biedt, gedurende de achttiende eeuw, onze Nederlandsche letterkunde in andere soorten van proza deze en gene geschriften aan, die gelijken tred kunnen houden met de beroemde voortbrengselen van buitenlandsch vernuft, welke die eeuw in Frankrijk, Engeland, Duitschland en meer gewesten van Europa heeft opgeleverd? Welke zijn, als zoogenaamd Spectatoriaal of vertoog-schrijver, de verdiensten van JUSTUS VAN EFFEN, (geb. 1684, gest. 1735)? Waardoor mogen de Romans van de bekende vriendinnen ELISABETH WOLF, geboren BEKKER, en van AGATHA DEKEN, (de eerste geb. 1738, gest. 1804, de laatste geb. 1741, gest. 1804) als echt-Hollandsche vruchten van vernuft en geest op blijvenden roem aanspraak maken? Enz. enz.

36) Welke schriften vindt men, gedurende de achttiende

eeuw, al meer bij ons, die, over de eene of andere kunst of wetenschap in het Nederlandsch geschreven, wegens taal en stijl eenige opmerking verdienen?

37) Hoe vertoont zich de toestand der Nederlandsche welsprekendheid, bepaaldelijk ook der kansel- en balie-welsprekendheid, in de achttiende eeuw? Welke redenaars van eenigen naam traden in dat tijdvak te voorschijn? Mogen b. v. HERMANNUS NOORDKERK, ALLARD HULSHOFF enz. met lof genoemd worden?

38) Wij zien in den geest onzer Nederlandsche poëzij, en in het algemeen in den geest onzer Nederlandsche letterkunde, zoo wel op het einde (of in het laatste derde) der zeventiende, als op dat der achttiende eeuw, vrij wat verandering ontstaan, waarin verschillen beide deze veranderingen van elkander, waarin komen zij met elkaar overeen?

39) Wat is het eigenaardige, welke zijn de heerschende zucht en drijfvederen, die in de letterkundige voortbrengelen van eenen HIERONYMUS VAN ALPHEN, JACOBUS BELLAMY, PIETER NIEUWLAND, RHIJNVIS FEITH, ELISABETH MARIA POST, JACOBUS KANTELAAR en andere beroemde Nederlandsche vernuften, het laatste der achttiende of begin der negentiende eeuw verheerlijkt hebbende, kenbaar zijn? In hoe ver hebben de groote staatsomwentelingen, die Europa te dien tijde geschokt hebben, ook op onze letterkunde haren invloed uitgeoefend?

40) Verdient — en verdient zonder dwaze vooringenomenheid met ons klein Vaderland — onze Nederlandsche letterkunde, *ex* in de zeventiende, *en* in de achttiende eeuw, over het geheel eenigzins in vergelijking gebragt te worden met die van andere groote volken, als daar zijn Franschen, Engelschen, Hoogduitschers, enz.? Zoo ja, welke is dan de reden, dat desnietteenstaande die letterkunde zoo weinig de aandacht van andere natiën tot zich trekt, en tot zich getrokken heeft?

41) Hebben sommige andere natiën, wat de opkomst en de beschaving hunner letterkunde aangaat, ook het eene en andere aan de onze te danken?

42) Kan, onpartijdig gesproken, onze Nederlandfche letterkunde (voornamelijk onze poëzij en welsprekendheid) werkelijk op eenige *oorspronkelijkheid* aanspraak maken, en zoo al, in hoe ver en waardoor? Wat moet men door oorspronkelijkheid verstaan? Is SHAKESPEAR b. v., is CORNEILLE oorspronkelijker dichter dan VONDEL? Is de Hoogduitsche poëzij, in hare grootere uitgestrektheid, zoo veel oorspronkelijker, dat wil zeggen, zoo veel minder naar die van andere volkeren gebootst, dan de Nederlandfche in haren kleinen omvang? Mag men onze tooneel-poëzij, mag men onze Epifche en Lyrische dichtstukken meer of min oorspronkelijk heeten? Wie van onze dichters, of welke klasfe van gedichten verdienen den meesten lof van oorspronkelijkheid, met andere woorden, van eenen, ons Nederlanderen bijzonder eigenen, en in Nederlandfche zeden en eene Nederlandfche denkwijze gegronden dichttrant?

En wat dergelijke, tot dit onderwerp betrekkelijke, hier maar voetstoots en ongeregeld opgeworpene vragen al meer zijn.

43) Zal de affcheiding, die er tusfchen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden, dezer dagen, (droeviger gedachtenisfe!) anderwerf wederom ontstaan is, eenen voor-, of na-deeligen invloed op het volgende bestaan onzer taal en letterkunde uitoefenen? Is onze vereeniging met het Zuiden, sinds 1815, dier sprake en letteren heilzaam of fchadelijk geweest?

44) Welke is de groote hinderpaal, die tot hertoe eener zoogenaamde Européfche vermaardheid onzer Vaderlandfche taal, en letterkunde altijd in den weg heeft geftaan, en vermoedelijk altijd wel in den weg zal blijven ftaan?

Enz. enz. enz. enz.

*Bij den Drukker dezès zijn mede de volgende werken
van Mr. B. H. LULOFS gedrukt.*

- Inwijdings - Redevoering, gehouden bij het aan-
vaarden van zijne waardigheid als Hoogleeraar,
op den 15 van Slagtmaand 1815, gr. 8vo. f 0—55.
- Schets van een overzigt der Duitsche taal of der
Germaansche taaltakken, in derzelve oor-
sprong en tegenwoordige verdeeling in het
Hoogduitsch, Nederlandsch, Deensch, En-
gelsch, en andere soortgelijke verwantschape
talen en tongvallen, gr. 8vo. f 1—80.
- Nederlandsche Redekunst, of Grondbeginselen van
Stijl en Welsprekendheid voor Nederlanders,
gr. 8vo. *Tweede druk*, 1831 f 1—49.
- Akademische Voorlezingen over eenige paragra-
fen mijner Nederlandsche Redekunst, welke
over de Vinding in de Welsprekendheid, naar
de denkbeelden der Ouden, handelen, gr. 8vo. f 2—40.
- Redevoering over den omvang en de uitgebreid-
heid van het vak der Nederlandsche Letterkun-
de en Welsprekendheid, gr. 8vo. f 0—55.
- Watersnood, een Gedicht, gr. 8vo. f 0—40.
- Een paar Dichtregelen op den dood van den
Hoogleeraar E. A. BORGER, gr. 8vo. f 0—27½.
- Dichterlijke uitboezemingen bij het verlies mijner
eerste Gade en Kind, twee stukjes, te zamen . . . f 0—57½.
- Avondmijmering, Dichtstuk, voorgelezen in ver-
schillende Genootschappen; in Carton, gr. 8vo. f 1—00.
- Welkomstgroet aan Z. M. den Koning, gr. 4to. f 0—27½.
- Ugltige woorden over Nederlandsche Taalzuiver-
ring en Taalverrijking, inzonderheid ook met
opzigt tot hetgene de nieuwe Wetboeken daar-
toe kunnen en zullen bijdragen, gr. 8vo. f 0—50.

-
- Lijkkrans bij den dood van mijnen waardigen Oom ,
den Hoogleeraar HERMAN MUNTINGHE, gr. 8vo. . . f 0—25.
- Ter gedachtenis van mijnen achtenswaardigen
vriend, wijlen den Heere en Mr. N. W. SCHROE-
DER STEINMETZ, gr. 8vo. f 0—25.
- Reistogtje, in den Zomer van 1826, met de Stoom-
boot naar Hamburg, verblijf in die Stad, en
terugkeer naar Groningen, 1ste deel, gr. 8vo.,
met platen en vignet. f 4—80.
- Dito, 2de en laatste deel, gr. 8vo, m. pl. en vignet. f 4—80.
- Gedenkrede op wijlen den Hoogleeraar H. D.
GUYOT, gr. 8vo., met portret. f 1—25.
- Dichtregelen bij het ontblooten en plegtig inwij-
den van het Gedenkteeken ter eere van den
stichter van het Instituut voor Doofstommen
te Groningen, wijlen den Hoogleeraar H. D.
GUYOT, gr. 8vo. f 0—40.
- Eenige toelichtingen en bedenkingen op des ge-
leerden Engelschmans Dr. JOHN BOWRING's aan-
merkingen over sommige onzer oudere en nieu-
were Nederlandsche Dichters, Redenaren en
andere Schrijvers, gr. 8vo. f 1—50.
- Feestrede, uitgesproken op den 1 Julij 1830, te
Groningen, toen bijna tweehonderd voormalige
Studenten der Groningsche Hoogeschool uit het
tijdperk van 1801—1810 in die Stad waren
zamengekomen, om de gedachtenis hunner
Akademiejaren te vieren, gr. 8vo. f 0—90.
- Drie proeven van opheldering over den groot-
sten der Oud-Nederlandsche Dichters, J. VAN
DEN VONDEL, gr. 8vo. f 0—50.
- En een paar kleine Satirieke of luimige opstel-
len, zonder naam uitgegeven.

